

چاپی دووم

شرحی ابن عقیل به کوردی

نه گه ن لیکدانه ووهو اعراب کردنی سه رجه م ده قه کانی قورنان و
فه رموده کان، و راقه کردنی سه رجه م دیره کانی نه لیه به کوردی

ناماده کردنی
سه ربه ست جه باری

به رگی یه که م

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

سیدنا محمد بن عقیل
عنه السلام

به کوردی

له گهه لیکدانه وه و اعراب کردنی سه رجه م دهقه کانی قورنان و
فه رموده کان ، و راقه کردنی سه رجه م دیره کانی نه نفیه به کوردی

نامه ده کردنی

سه ربه ست جه باری

شرحی ابن عقیل به کوردی

ناماده‌کردنی : سه‌به‌ست جه‌باری

تیراژ: ۱۰۰۰ دانه

چاپخانه‌ی : ری نو

ژماره‌ی سپاردن : له به‌ریویه‌رایه‌تی کتیب‌خانه گشتییه‌کان ژماره‌ی

سپاردنی (۱۲۴۴) ی سالی (۲۰۱۲) ی پیدراوه.

پیشهکی وەرگیر

الحمد لله رافع الدرجات لمن انخفض لجلاله ، و فاتح البركات لمن انتصب لشكر إفضاله ، والصلاة والسلام على حبيبنا محمد وآله وأصحابه وأتباعه إلى يوم الدين.

اما بعد : بیگومان باشتیرین و چاکترین شتیك مرۆڤه پیهوی سه رقال بیئت و ساته کانی ته مهنی له گه لدا به پری بکات و خوی له پیناودا ماندوو بکات و ههول و کوششی ته و او بکات بو وه دهست هیئانی بریتیه له زانست و زانیاری به سوود ، دیاره زانستیش بواریکی به فرراوانه و جوړه ها زانست بوونی هیه له ژیانى ئیمه دا ، هه ر زانستیکیش به پیی بابهت و ناوه پۆکه که هی گرنه گو به سووده ، جا زانسته ئیسلامیه کان گرنگی و پایه ی تایبه تی خو یان هیه بو ژیانى مرۆڤه سه رچاره ی زانسته ئیسلامیه کانیش بریتیه له قورئان و سوننهت که پینان دهوتریت (العلوم الأصلية) چونکه قورئان و سوننهت بریتین له وه حی خوی پهروه دگارو دوورن له هه له و که م و کوورتی ، که واته قورئان و سوننهت مه بهستی سه ره کین له خویندن و گه پان به دوا ی زانسته ئیسلامیه کاندا ، مرۆفیش بو گه یشتن به هه ر مه بهستیك پیویستی به هۆکار و ئالیه تیك هیه که ده بیته هوی ئاسان به دهست هیئانی مه بهسته که ، جا زانیانی ئیمه بو گه یشتن به حالى بوونی ته و او له قورئان و سوننهت چهند زانستیکیان داناوه و ناویان ناوه ((علوم الآلة)) یان ((علوم الوسائل)) که هۆکارن بو چاک حالى بوون له ((علوم المقاصد)) که بریتین له قورئان و سوننهت.

دیاره ((علوم الآلة)) به شیوه یه کی گشتی چوارن :

(۱) - زانسته کانی قورئان ((علوم القرآن)) .

(٢) - زانستهکانی فهرموده ((علوم الحدیث)) .

(٣) - زانستی اصول الفقه .

(٤) - زانستهکانی زمانی عه‌ره‌بی ((علوم اللغة العربية)) .

جا ئه‌وه‌ی مه‌به‌ستی ئیمه‌یه لی‌ره‌دا بریتیه له جو‌ری چواره‌م که ئه‌ویش (١٢) به‌شن واته زانستهکانی فی‌ریوونی زمانی عه‌ره‌بی دوانزه‌ن ، که له‌م دوو دی‌ره‌دا کورت کراوه‌ته‌وه :

نحو ، و صرف ، عروض ، ثم قافية وبعدها لغة ، قرص ، وإنشاء
خط ، بیان ، معان ، مع محاضرة والاشتقاق لها الأداب أسماء
جا له‌م دوانزه زانسته‌ش گرنگ‌ترینیان چوارن که بریتین له ((نحو و صرف
وبلاغة و ادب)) ئه‌م چوار زانسته له‌سه‌رجه‌م حو‌جره‌و خویندن‌گا
ئایینه‌کان و کۆلیژه‌کانی شه‌ریعه‌و زمانی عه‌ره‌بی ده‌خوین‌رین .

بی‌گومان بنا‌غه‌و بن‌چینه‌ی ئه‌م چواره‌ش بریتیه له زانستی ((النحو)) که
فی‌ریوونی فه‌رزه له‌سه‌ر هه‌رکه‌سیک بیه‌ویت له ده‌قه‌کانی قورئان و سوننه‌ت
حالی بی‌ت شتیکی مه‌حاله تی‌گه‌یشتن له مانا‌و مه‌به‌ستی ده‌قه‌کان به‌بی
زانینی زانستی ((نحو)) وه‌کو مامۆستا مه‌لا عبد‌لکریمی مدرس -
ره‌حه‌متی خ‌وای لی‌بی‌ت - ده‌فه‌رمو‌یت :

به‌بی نحو و صرف ده‌س نادا بو‌که‌س

فه‌می ئه‌ساسی دینی موقه‌ده‌س

جا به‌ در‌یژای میژووی موسلمانان و هه‌ر له‌و سه‌رده‌می زانستی نحو په‌یدا
بوو زانایانی ئیمه‌ گرنگی زوریان داوه به‌م زانسته‌و به‌ چه‌نده‌ها شیوه
کتیب و نامیلکه‌یان له‌سه‌ر نویسه‌وه به‌ شیعه‌و په‌خشان ، یه‌کێک له‌و کتیبه
به‌ناوبانگانه‌ی جیهانی ئیسلامی له‌ زانستی نحو‌دا بریتیه له‌ کتیبی

ئەلفیە^(۱) ابن مالک - رەحمەتی خۆی لیبیت - کە بریتیه لە هەزار دێرە شیعەر کە زۆر بە ووردی و جوانی پوخته و کاکلە یاساکانی زمانی عەرەبی تیدا باسکراوه ، زانایانیش گرنگی زۆریان بەم کتیبە داوه و زیاتر لە (۵۰) زانا شەرح و راقەیی ئەم کتیبەیان کردووه ، گرنگترین ئەم راقانەش بریتیه لە شەرحی ابن عقیل - رەحمەتی خوا لە هەموویان بێت - لەبەر ئەوەی راقەییەکی پوخت و جوانی کردووه و بەلگەی زۆری لە دەقەکانی قورئان و سوننەت و شیعەرە عەرەبیهکان کە شیعەرەکانیش ئەوانەن کە دەکرێنە بەلگە لەسەر یاساکانی ریزمانی عەرەبی واتە شیعری پیش نیوهی سەدهی دووهمی کۆچی ، بۆیە لە زۆریک لە وولاتانی ئیسلامیدا ئەم شەرحی ابن عقیلە کراووتە مەنەجی خویندن لە خویندنگە و کۆلیژەکاندا ، بۆیە منیش لەسەر داوای چەند قوتابی و خویندکاریکی بەرپز هەستام بە شەرح و راقەکردنی کتیبی شەرحی ابن عقیل بە تۆمارکردنی لەسەر کاسیت سالی (۲۰۰۴) بە داوای کاتیک داوام لیکرا شەرحی ابن عقیل بە چەند براهیک بۆیە کە لە یەکیک لە مەدرەسە شەریعەکانی شارۆچکەیی چەمچەمال دەیانخویند ، دواتریش کاسیتەکان لە ناو خویندکاراندا بۆبۆیەووەو برای بەرپزیش کاک ((گەیلان)) کە خویندکاری بەشی عەرەبی کۆلیژی پەرورده بوو هەستا بە تۆمارکردنی کاسیتەکان لەسەر (C.D) و دواتریش چەن براهیکی دلسۆز داوایان لیکردم ئەم شەرحە بنوسنەووە و بکریتە کتیب و منیش داواکەیانم پێ باش بوو ، بەلام ئەوەی لە تۆمارەکاندا ووترابوو زۆر نەدەگونجا بۆ نویسنەووە و کردن بە کتیب ، بۆیە سەر لە نوێ هەستام بە وەرگیڕان و نویسنەووەی شەرحی ابن عقیل لەگەڵ دانانی پەراویزی وورد بۆ ئەو شوینانەیی پێویستی بە لیکدانەووەی زیاتر دەکرد لەگەڵ ماناکردن و اعراب کردنی سەرچەم دەقە قورئانیهکان و

(۱) - دواتر پیناسەیی کتیبی ئەلفیە دەکەین - إن شاء الله.

فهرمودهکانی پیغه مبهبر (صلی الله علیه وسلم) که به به به لگه هیئراوه ته وه ، هه وه ها مانا کردنی دپره شیعره کانی ئەلفیه به کورتی له په راویزه که دا ، له گه ل مانا کردن و دیاری کردنی به لگه شیعرییه کان که به به لگه ((الشاهد)) هیئراوه ته وه له سه ر یاسا کان.

جا بینگومان وه رگیڕانی کتیبی زانستی نحو و صرف کاریکی ئاسان نیه و قورسه و بویه هه ندیک له مامۆستایان پییان باش نیه یاسا کانی پڕیمانی عه ره بی ((النحو و الصرف)) بگریته کوردی ، به پاساوی ئەوه ی که سیئک بیه ویت فییری زانستی نحو و صرف بیئت ده بیئت هه ولبدات فییری زمانی عه ره بی بیئت و به عه ره بیش بخوینیت ، به لأم هه ندیکی تر له مامۆستایان - له وانه مامۆستا مه لا عبدولکه ریمی مدریس خوای گهروه ده ره جه ی عالی بکات - پییان شتیکی چاکه وه رگیڕانی کتیبه کانی نحو و صرف بو زمانی کوردی ، بویه منیش دوا ی بیرکردنه وه و راویژکردن هه ستام به م کاره و ئومیدم وایه به م کاره م خزمه تیکم به به زانسته ئیسلامیه کان کرد بیئت که خۆم به خزمهت کاری ئەو زانستانه ده زانم ، داواکارم له خوای گهروه یارمه تیم بدات بو ته واو کردنی ئەم کتیبه به نرخه وه موو ئەو شتانه ی که خزمهت به بهرنامه پڕۆژه که ی ئیسلام بکات ، خوای گهوره ئەم چاکه یه م ئی وه رگریئت و بۆمی بکات ، به تویشووی پوژنیک که پیویستمان به ده نکه خه رده له یه ک له چاکه هه یه ، خوای پهروه دگار له دایک و باوک و مامۆستا به پڕیزه کانم خوش بیئت و پڕیزداری دنیا و قیامه تیان بکات به باشترین شیوه پاداشتیان بداته وه ، له کوتای ئەم پیشه که شهیدا پیویسته بلیم هه هه له یه ک له م کاره دا هه بیئت ئەوه له نه فس و شهیتانه وه یه وه هرچا که و پیکانیکیشم هه بیئت ئەوه فه زل و به خششی خوای گهوره یه .

سربست جباری

١٤٣٣/١/١ - چه مچه مان / ناشتی

گورته یه ك دهرباره ی ژبانی پیشهوا ابن مالك ﴿ره همه تی خوی لیبیت﴾ خاوه نی کتیبی نه لفيه

ناوی ((محمدی کوپی عبداللهی کوپی مالك)) ه و نازناوی ((جمال الدین)) و ناسراوه به ((ابن مالك)) له شاری جیبانی وولاتی نه ندهلس له دایك بووه سالی (۶۰۰) کۆچی ، له سهرتای ته مه نیه وه سهرقالی خویندن و به دهست هینانی زانست و زانیاری بووه و له شاره که ی خویان ، دواتر به مه بهستی زیاتر دهسکوتنی زانست چهند وولاتیک گه پاره لای چهند زانایه کی گه وری جیهانی ئیسلامی نه و کات زۆریه ی زانسته ئیسلامیه کانی خویندوه و دوواتر بووه به یه کیک له زانا ناوداره کان و زۆریک له قوتابیانی زانست له خزمه تیدا فیتری زانسته کان بوون به تایبته له بواری زانسته کانی زمانی عه ره بی.

ابن مالك له بواری نوسین و دانانی کتیب دا خاوه نی نزیکه ی (۵۰) کتیبه له بواره جیا جیاکاندا به تایبته له بواری زانسته کانی زمانی عه ره بی ((علوم اللغة العربیة)) دا، بویه زانایان و توایانه ابن مالك له بواری نحو و صرفدا ده ریایه که هاو وینه ی نیه.

به ناوبانگترین کتیبی ابن مالك بریتیه له کتیبی ((الالفیة)) که ((الخلاصه)) شی پیده و تریت ، شه م کتیبی نه لفيه یه پوخته کرا و کورتکراوه ی کتیبی ((الکافیة الشافیة)) یه که دانراوی ابن مالك خۆیه تی و پیکهاتوو له نزیکه ی سی ههزار دیره شیعر دهرباره ی ورده کاری زانسته کانی نحو و صرف ، دواتر ابن مالك زۆر به

ووردی و زیره‌کانه ئەو سی هەزار دینەری پوخت کردۆتەرە لە (۱۰۰۰) دینەردا بۆ ئەوەی بتوانرێت لەبەر بکریت* خۆی گەرۆ بە باشتەین شیۆه پاداشتی بداتەرە. زانای پایە بەرز لە ۱۲ ی شعبانی سالی ۶۷۲ کۆچی ، لەشاری دیمەشق کۆچی دوایی کردوووە لە مزگەوتی ((الاموی)) نوێژی لەسەر کراوە و لە هەمان شار نیژراوە ، خۆی گەرۆ لێی خوش بیئت و دەرەجەیی عالی بکات و بەهەشتی بەرین جیگای بیئت.

کورتە یەك دەربارەى ژيانى پيشه‌وا ابن عقيل

– رەحمەتی خۆی لیبیئت –

ناو تەواوی ((عبداللهی کۆری عبدالرحمن ی کۆری عبدالله)) یە و نازناوی ((بهاء الدین)) و ناسراوە بە ابن عقیل ، کە نەژادی دەگەرێتەرە سەر ((عقیلی کۆری أبو طالب)) رەزای خۆی لیبیئت ، لە ۹ ی محرمی سالی ۶۹۸ ی کۆچی لە شاری ((حلب)) ی وولاتی شام لە دایک بووە ، دواتر چۆتە شاری قاهیرە و لەوی دەستی بە خویندن کردوووە لای گەرۆ زانایان و شارەزایانی ئەو شارە و زۆر بەی زانستەکانی بە دەست هیناوە و بووە بە یەکیک لە پیشه‌وایانی سەردەمی خۆی و زۆریک لە خوازیارانی زانست و زانیاری لە خزمەتیدا خویندووینانە.

پیشەوا ابن عقیل لە زۆریک لە بوارەکاندا کتیب و نوسراوی هەیه بە تایبەت لە بوارەکانی ((تەفسیر و فقه و نحو و زانستی فەرموودە ناسی)) ، بە ناوبانگترینیان کتیبی (ابن عقیل) بریتیه لەو شەرح و پراڤەیهی کە

* زانایانیش گرنگی زۆریان داوە بەم کتیبی ئەلفیەو شەرح و پراڤە و پەراوێزیان بۆ کردوووە ، هەرەها وەرگێراوە بۆ زمانی فەرەنسی و ئیتالی.

بهنازناوی خۆیهوه ناوئراوه لهسهه ئهلفیهی ابن مالک له زانستی نحو و صرفدا ، که شهرح و راقهیهکی پوخت و جوان و پرمانای کردوه .
زانای پایه بهرز له مانگی ربیعی یهکهه سالی ۷۹۶ ی کۆچی له شاری قاهیره کۆچی دواي کردوه و له نزیک گۆپی پيشهواي خوی ئیمامی شافیعی نیژراوه . خوی گهوره به باشترین شیوه پاداشتی خیریان بداتهوه .

چهند روونکردنهوهیهکی پیویست

یهکهه / ئهه کتیبه پیکهاتوهه له سی بهش : (۱) ئهلفیهی ابن مالک که بریتیه له دیره شیعرهکان و ههموویان ژمارهیان بۆ دانراوه و بهپی پیویستیش سهرباسیان بۆ دانراوه .

(۲) شهرحی ابن عقیل ئهویش بریتیه له راقه و لیكدانهوهی زانای پایه بهرز ((ابن عقیل)) لهسهه دیرهکانی ئهلفیه ، به لیكدانهوه و خالبهندی کردن و هینانهوهی بهلگه له دهقهکانی قورئان و فهرمودهکانی پیغهمبهه (صلی الله علیه وسلم) و شیعره عهربهیهکان ، ههروهه باس کردنی رای زانایان دهبارهی بابهتهکان ، لهگهلهندی ورده کاریدا .

(۳) دانانی پهراویز له لایهن بهندهوه ، دهبارهی راقهکردن و اعراب کردنی سههجهه دهقهکانی ئهه ئایهت و فهرمودانهی ((ابن عقیل)) کردوونی به بهلگه بۆ بابهتهکان ، ههروهه ماناکردنی دیرهکانی ئهلفیه به کورتی لهگهله ماناکردنی ئهه دیره شیعرانهی ((ابن عقیل)) باسی کردوه به بهلگه لهسهه یاساکان ، ههروهه روونکردنهوهی ئهه شوین و بابهتانهی پیویستیان به روونکردنهوه هیه ، لهگهله اعرابی کردنی زۆربهی پرسته)) جمله ((کان بۆ زیاتر سوود وههگرتن .

دووهم / ئەو دێرە شیعراوەی کە بە بەلگە هینراونەتەرە لە لایەن ((ابن عقیل)) بۆ بەلگە بوون ((الاستشهاد)) لە سەر بابەتەکان ، هیمای پیتی ((ش)) لە سەرەتایاندا دانراوە بۆ زانینی ئەوەی کە ئەمانە شاھدو بەلگەن و ئەلفیە کە نین، جا بەندە لە پەراویزە کەدا تەنھا مانای ئەو دێرە نام کردوو و ئێراییانم نە کردوو لە بەر ئەوەی لە زۆر بەی کتیبەکانی ((شرح ابن عقیل)) دا ئێرایی کران.

سێ یەم / زۆر جار زاراوەی عەرەبیم بە کارهیناوە و زاراوە نحوییەکانم وەکو خۆی دانراوە و باس کردوو و نە مکردۆتە کوردی پەتی چونکە ئەوە ئاسانترو باشترە ، بۆ نمونە لە بری ئەوە بلیم کرداری رانە بردوو دەلیم ((فعلی مضارع)) هتد.

چوارەم / ئەم بەرگی یە کە مە لە سەرەتای کتیبە کەو دەست پی دەکات تا وەکو بابەتی ((نواسخ الابداء)) چونکە لە زۆر شوین لە قوناغی یە کەم ئەوەندە دەخوینریت .

پینج / پیویستە خویندکار هەولدان لە کاتی خویندنی ئەم کتیبەدا کتیبە عەرەبیکە لە بەر دەستدا بیست ، بۆ ئەوەی باشتر حالی بیست و لە هەمان کاتدا فیتری زمانی عەرەبیش بیست .

پیشهکی ابن مالک بۆ نه لفيه كهی

- ۱- قال محمدٌ هو ابن مالک : احمدُ ربِّي الله خير مالک
 ۲- مُصلياً على النبي المصطفى وآله المستكملين الشرفاً
 ۳- واستعينُ الله في الفيه مقاصد النحو بها محويّه
 ۴- تقربُ الاقصى بلفظ مُوجَز وتبسط البذل بوعدِ مُجَز
 ۵- وتقتضي رضاً بغير سُخط فائقة الفية ابنِ معط
 ۶- وهو بسبق حائزُ تفضيلاً مُستوجبُ ثنائي الجميلا
 ۷- والله يقضي بهباتٍ وافرهِ لي وله في درجات الآخرة

پوختهی مانای ئەم حەوت دێرە پێشەکیە بەم شیوەییە :

(۱) دەلیت محمد که ئیمام و پێشەوای زانستی زمانی عەرەبیە و ناوی محمدی کوردی عەبدولای ئەندەلسیە و شافعی مەزەبە - پەرحمەتی خوای لیبیت - ستایشی خوای پەرەدگار دەکەم بە جوانترین شیوە ئەو خوایەیی باشتەین و چاکترین خاوەنە.

(۲) داواکارم لە خوای پەرەدگار رێزو پەرحمەت و حورمەت ببەخشیتە پێغەمبەری هەلبژێراو ، وە بۆ ئەو شوینکە و تەوانی خاوەنی رێزو پلەو پایەیی تەواون.

(۳) داوای یارمەتی و کۆمەکی لە خوای گەرە دەکەم بۆ هۆنینهوهی هەزار دێرەکه که یاسا و مەبەستەکانی زانستی رێزمانی عەرەبی لە خۆ گرتووه.

(۴) هەزار دێرەکه م سیفەتی وایە نزیک دەکاتەوه بۆ خوینەرانی بە وشە و وێژەیی کورت و پوخت و پڕ مانا ، هەر وەها بلأو دەکاتەوه و دەبەخشیت بە بەلێنیکی دامەزراو و جی بە جی کراو.

(۵) هەر وەها دەبیتە هۆی پەزمامەندی خوینەرانی بەبێ پەنجان و ناپەزاییی - هەر وەها ئەم هەزار دێرەیی من سەرکەوتوو و باشتەرە لە هەزار دێرەکهی

ابن معط ناوی یحیی ی کوپی عبد المعطی و خه لکی کیشوهری شه فریقیای
 باک

وور بووه و حنفی مذهب بووه و یه کیکه له زانا گه وره کان و خاوهنی
 شه لافییه که له زانستی پیزمانی زانستی عه ره بیدا.

(٦) به لام شه لافییه که ی ابن معط به پیزتره چونکه پیش من دایناوه و
 پیشهنگ بووه له بهر شه وهی شه و پیش من که وتوه بویه من سوپاس و
 ستایشی ده کهم به جواتترین شیوه.

(٧) داوا ده کهم له خوای گه وره - پیمان ببه خشیت خیر و به خششی زور بو من و
 شه ویش - واتا ابن معط - له پله به رزه کانی به شه شتدا. امین اجمعین.

م / الکلام و مایتألف منه

باسی قسه (پسته) و نهو شتانهی قسه پیکدینیت

۸- کلامنا لفظ مفید کاستقم واسم و فعل ثم حرف الکلم

۹- واحده کلمه و القول عم و کلمه بها کلام قد یوم^(۱)

کلام له زاروهی زانایانی نحوذا بریتیه له ویزه (لفظ) یکی بهسود به شیوهیهک جوان و گونجاو بیئت وهستان لهسهری واتا لهسهر نهو قسهیه .
جا ووشهیی (لفظ) (^(۲) پهگهز (جنس) یکه له خو دهگریت کلام و کلمه و کلم ^(۳) ، ههروهها له خو دهگریت ووشهیی بی مانا وهکو (دین)^(۴) وه مانادار وهکو (عمرو) وه ووشهیی (مفید) دهردهکات له پیناسهکه واتا پیناسهیی کلام نهو ووشانهیی مانایان نیه .

^(۱) مانای ئەم دوودپرهی ابن مالک - رحمهتی خوای لیبیت به کورتی وایه :

کلام لای ئیمهیی خاوهن ریزمان بریتیه له ویزهیهکی به سود وهکو (استقم) ، بهشهکانی کلام سیانن :ناو(اسم) - کردار (فعل) - پیت (حرف) .
وه تاکی (الکلم) (کلمه)یه ، وه ووشهیی قول گشتگیره و کلام و کلم له خو دهگریت . ههندی جاریش کلمه به کاردیت و مهبهست پینی کلامه .
^(۲) لیرهدا ابن عقیل رحمهتی خوای لیبیت - دواي پیناسهیی کلام دهست دهکات به شرح و پرافهکردنی پیناسهکه .

^(۳) ئەم سی ووشهیه ماناکانیاں بهم شیوهیهیه : (- کلام - قسه : - دهبیت له دوو ووشه زیاتر بیئت و مانای تهواوی ههبیئت

ب- کلمه - تاکه : - واته ووشهیهک جا یان اسمه یان فعله یان حرفه

ج - کلم - ناویکی کویه و له زاروهی زانستی نحوذا بریتیه لهوهی پینکهاتبیت له سی ووشه زیاتر چی مانای ههبیئت یان نا ، دواتریش به نمونه باسی دهکین .

^(۴) ووشهیی (دیز) له نهصلدا ووشهیی (زید)ه و پیتهکانی پاش و پینش کراوه ، وه کراوته نمونه بو نهو ووشانهیی مانایان نیه .

وه دهستهوازهی (فائدة يحسن السكوت عليها) دهردهكات كلمه وه هندی له كلم - كلم بریتیه له وهی پیکهاتیبت له سی ووشه و زیاتر- نهگهر مانای نهبیئت و نهگونجیئت وهستان لهسهری وهکو (إن قام زید) واته نهگهر زهید ههستا^(۱).

وه کلام دروست نابیئت مهگهر له دوو ناودا نهبیئت وهکو (زید قائم)^(۲)، یان له کرداریک و ناویک وهکو (قام زید)^(۳) وهکو قسهی ابن مالک - رحمهتی خوای لیبیئت - که فرمووی : استقم^(۴) که پیکهاتوو له فعلیکی امر و فاعلیکی شاراو (مستتر) واته (استقم انت) . جا ابن مالک به هیئانهوهی نهه نمونهیه^(۵) خوی بیئناز کرد لهوهی بلیئت (فائدة يحسن السكوت عليها) واته نهه قسهیه مانایهکی وای ههبیئت جوان و گونجاو بیئت وهستان لهسهری ، ههروهك نهوهی فرمووییتی (کلام) بریتیه له ویژهیهکی بهسوود ، سوودیکی وا وهکو سوود و مانای (استقم)^(۶).

ههروهها دانهر (المصنف)^(۷) بویه فرمووی (کلامنا) بو نهوهی بزانیئت نهه پیناسهیه بو کلام پیناسهیه کلامه لهزاراوهی زانستی نحوذا نهوهك پیناسهیه کلام له زمانهوانیدا چونکه کلام له زمانهوانیدا ناوه بو ههرشتیک بویژریئت مانای ههبیئت یان نا .

وه كلم : ناوی پهگهزه^(۸) مفردهکهی (کلمة) یه ، کلمه ش یان اسمه یان فعله یان حهرفه ، چونکه کلمه نهگهر مانایهکی ههبیئت له خودی خوی دا و

^(۱) نهه پرستهیه (ان قام زید) (كلم) به بهلام کلام نیه چونکه مانای نییه و بهرامبهه (مخاطب) چاوهریئی تهواو کردنیهتی .

^(۲) (زید قائم) پرستهیهکی ناوی (اسم) یه و پیکهاتوو له مبتدا + خبر .

^(۳) (قام زید) جملهیهکی فعلیه و پیکهاتوو له فعل ماضی مبنی علی الفتح + فاعل مرفوع .

^(۴) استقم - فعل امر مبنی علی السكون و فاعله : ضمیر مستتر تقدیره انت

^(۵) واته نمونهی (استقم) .

^(۶) استقم / واته بهردهوام و دامهزراو به .

^(۷) ووشه (المصنف) اسمی فاعله وبه مانای دانهر دیت و لیزه دا مهبهستان پیی دانهری (الفیه) یه.

^(۸) ووشه (الجنس) زاراوهیهکی زانستی (المنطق) هه مهبهست پیی گشتگیره و چهند جوهره شتیك له خو دهگریئت .

په یوه ندى نه بیټ به کاته وه ئه وه ناو (اسم) ه ، وه ئه گهر په یوه ندى ه بیټ به کاته وه ئه وه کردار (فعل) ه ، به لام ئه گهر کلمه ماناکه ی له خودی خو ی دا نه بوو به لکو له غه یری خو ی دا بوو ئه وه حه رفه ^(۱) .

ههروه ها کلم / ئه وه یه که پیکهات بیټ له سی ووشه و زیاتر وه کو (ان قام زید) مانای ه بیټ یان نا .

وه کلمه / بریتیه له ویزه (لفظ) یه کی دانراو بو واته یه کی تاک . جا که ده لئین دانراو بو واته یه (الموضوع لمعنى) ده رده کات ووشه ی بی مانا وه کو (دین) ، وه که ده لئین تاک (مفرد) ده رده کات کلام ، چونکه کلام دانراوه بو مانایه که مفرد نیه و لیکدراوه (مربک) .

پاشان دانه ر - ابن مالک - ره حمه تی خوی لی بیټ باسی ئه وه ی کرد که (قول) ده گریته خو ی و به کار دیت بو هه مووی واته (قول) به کار دیت بو کلام و کلمه و کلم ، وه ده کریت به هه ریه که له م سیانه بووتریت (قول) ، وه هه ندى له زانایان ووتویانه ئه صل وایه قول ته نها به کار بیټ بو تاک واته مفرد .

دواتر دانه ر باسی ئه وه ی کرد کلمه هه ندى جار به کار دیت و مه به ست پیی کلامه وه کو ئه وه ی به (لا اله الا الله) ده وتریټ کلمه ی اخلاص واته خوا مه به ست بوون .

جا هه ندى جار کلام و کلم پیکه وه کو ده بنه وه وه هه ندى جاریش لیک جیا ده بنه وه . نمونه ی پیکه وه بوونیان و کو بوونه وه یان وه کو (قد قام زید) ^(۲) ئه م پرسته یه (کلام) ه چونکه مانایه کی ته واو و جوانی هه یه ، ههروه ها (کلم) ه چونکه پیکهاتوه له سی ووشه .

^(۱) حرف - له خودی خویدا مانای نیه تا وه کو نه خریته پرسته وه ، بو نمونه حه رفی

(من) چهند مانایه کی هه یه و به پیی پرسته که مانای ده ست نیشان ده کریت .

^(۲) ئه م پرسته به م شیویه اعراب ده کریت

نمونه‌ی رسته‌یهک :

کلم بیّت و کلام نه‌بیّت (اِنْ قام زید) (کلم)ه چونکه سیّ ووشه‌یه به‌لام (کلام) نیه چونکه ماناکه‌ی ته‌واو نیه و نه‌بووه ، نمونه‌ی جیابوونه‌وه‌ی کلام له کلم (زید قائم) ئەمه دوو ووشه‌یه‌و مانای ته‌واوی هه‌یه بۆیه کلامه و کلم نیه .

نیشانه‌کانی ناو (علامات الاسم)

ابن مالک ده‌فه‌رمووت :

۱۰- بالجر والتنوين و النداء وال مسند للاسم تمييز حصل .^(۱)

دانەر له‌م دێره‌دا باسی نیشانه‌کانی ناو ده‌کات ، که بریتین له :

۱- الجر^(۲) / ئەمیش له خو ده‌گریت مجرور بوون به هۆی حرف و مجرور بوون به هۆی اضافه و مجرور بوون به هۆی تبعیه . وه‌کو (مررت بغلام زید الفاضل)^(۳) له‌م رسته‌یه‌دا غلام مجروره به هۆی حرف و زید مجرور به هۆی

- قد / حرف تحقیق مبني على السكون .

قام / فعل ماضى مبني على الفتح .

زيد / فاعل مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة .

^(۱) مانای ئەم دێره‌ی الفیه به کورتی :- به هۆی مجروربوون و تنوین و بانگ کردن (النداء) والف و لام و پالدانی شتیک بۆ لای ناو (الاسناد) جیابوونه‌وه په‌یدا ده‌بیّت بۆ اسم .

^(۲) ووشه‌ی (الجر) / زاراوه‌یه‌کی زانستی (النحو)ه وه‌مه‌به‌ست پیی ئەو ناوانه‌یه که حاله‌تی عرابیان مجروره ، وه سیّ جوړ مجروربوون هه‌یه له زمانی عه‌ره‌بیدا که بریتین له : مجرور به حرفی جر ، مجرور به هۆی اضافه ، وه مجرور به هۆی تبعیه‌وه .

^(۳) عرابی ته‌واوی ئەم رسته‌یه به‌م شیوه‌یه :

مرر : فعل ماضى مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك

اضافه وه وشه‌ی (فاضل) یش مجروره به هۆی تبعیه . جا ووته‌ی ابن مالک که فهرمووی (بالجر) گشتگیرتره له ووته‌ی غه‌یری خۆی که ووتووایانه (بحرف الجر) چونکه ئەم ووته‌یه له خۆ ناگیرت مجرور بوون به اضافه و مجرور بوون به تبعیه .

۲- التنوين^(۱) / ئەمیش چوار جۆره : ۱ / تنوینی تمکین / ئەوه‌یه که ده‌لکیت به اسمی (معرب)ه‌وه^(۲) . وه‌کو : زید و رجل ، تهنه‌ها جمعی مؤنثی سالم^(۳) نه‌بیئت وه‌کو (مسلمات) وه تهنه‌ها وشه‌ی (جوار و غواش)^(۴) نه‌بیئت که دواتر باسیان ده‌که‌ین .

ب / تنوینی تنکیر^(۵) : - ئەمه‌ش ده‌لکیت به ناوی مبنیه‌وه بۆ جیاکردنه‌وه‌ی ناسراو له نه‌ناسراو ، وه‌کو (مررت بسیبویه و بسیبویه آخر)^(۶)

ت : ضمیر متصل مبنی علی الضم فی محل رفع فاعل

بغلام : / ب - حرف جر . غلام : - اسم مجرور و علامه جره الكسر الظاهرة وهو مضاف

زید : - مضاف الیه مجرور و علامه جره الكسر الظاهرة

الفاضل / صفة مجرور و علامه جره الكسر الظاهرة .

(۱) وشه‌ی تنوین : - بریتیه له پیتی نون له خویندنه‌وه‌دا به‌لام له نوسیندا جیاوازه له نون به دوو فه‌تخه یان دوو ضمه یان دوو کسرة ده‌نوسرت .

(۲) ناوی معرب / بهو ناوانه ده‌وترتت که حالته‌ی کۆتاییان ده‌گۆرتت و جینگیر نین پیچه‌وانه‌که‌ی (مبنی) ه ، له به‌شه‌کانی داها‌توودا باسیان ده‌که‌ین انشاء الله تعالی .

(۳) واته / جمعی مؤنثی سالم هه‌رچه‌نده ناویکی معربه به‌لام تنوینه‌که‌ی تمکین نیه به‌لکو تنوینی مقابله یه وه‌کو له مه‌ودوا باسیان ده‌که‌ین .

(۴) وشه‌ی جوار / کۆ (جمع) ی جاری یه و اسمیکه کۆتاییه‌که‌ی یایه‌کی ئەصلیه ، وشه‌ی جوار ئەصله‌که‌ی (جوارئ) یایه‌که‌ی حذف بووه و تنوینیک له جینی دانراوه .

وشه‌ی غواش به هه‌مان شیوه‌یه ، جاری واتا رۆینده ، وه غاش واتا داپۆشه‌ر، وه ئەم دوو ناوه تنوینه‌که‌یان تمکین نیه .

(۵) واته هه‌ر ناویک ئەم تنوینه‌ی پیوه بوو ئەوا ناویکی نه‌ناسراوه (نکره) بۆیه پینی ده‌لین تنوینی تنکیر .

ج / تنوینی مقابله^(۱) :- ئەمەش دەلکیت بە جمعی مؤنثی سالم و وهکو (مسلمات) ئەم تنوینه له بهرامبەر نونی جمعی مذکر سالم دایه و وهکو (مسلمین) .

د / تنوینی عوض^(۲) :- ئەمیش دەبیته سیّ جوړ :

۱- عوض عن الجملة : واته له بری پستهیهك تنوینیك دادهئین ئەم جوړه دهلكیت به وشه‌ی (اذ) وه له بری ئەو پستهیهیه كه له دوایه‌وه هاتوو ، وهكو فه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿وانتم حينئذ تنظرون﴾^(۳) واته / كاتیک پوچ ده‌گاته گه‌روو ، پسته‌ی (بلغت الروح الحلقوم) حذف کراوه و له بریدا ته‌نوینیك هاتوو .

(^۱) اعرابی ته‌واوی ئەم پسته‌یه به‌م شیوه‌یه : / مررت / فعل و فاعله . بسیبویه / جار و مجرور . و / حرف عطف / بسیبویه / جارو مجرور . / اخر / صلة مجرور علامة جره المتحة بدل الكسرة لانه ممنوع من الصرف .
(^۱) مقابله / واته به‌رامبەر ، پوو‌یه‌روو .

(^۲) عوض / واته بری یان جیاتی (بدل) .

(^۳) نایه‌تی (۸۴) سوره‌تی الواقعه . مانای نایه‌ته‌که به کورتی (ئیوه له و کاته‌دا - کاتیک پوچ ده‌گاته گه‌روو - ته‌ماش‌ا ده‌که‌ن) ، اعرابی ته‌واوی ئەم نایه‌ت پی‌روژه به‌م شیوه‌یه :-

وانتم / و : حسب ما قبله انتم : ضمیر منفصل مبنی علی الضم فی محل رفع مبتدا .
م : علامة الجمع

حينئذ : حين : ظرف مبنی علی الفتح فی محل نصب مفعول فيه . وهو مضاف الی ظرف اخر وهو / اذ / ظرف مبنی علی السكون فی محل جر مضاف الیه . تنوینه عوض عن الجملة

تنظرون / فعل مضارع مرفوع و علامة رفعه ثبوت النون لانه من الافعال الخمسة . واو الجماعة / ضمیر متصل مبنی علی السكون فی محل رفع فاعل . والجملة الفعلية (تنظرون) فی محل رفع خبر مبتدا (انتم) .

*الشاه فی هذه الآية :- قوله (حينئذ) فإن تنوینه عوض عن الجملة المحذوفة.

۲- عوض عن الاسم : واته تنوینیک له بری ناویک دیت ، ئەم جوړهش دهلکیت به ووشه‌ی (کل)هوه له بری ئەو ناوه‌ی که (کل) بۆ لای اضافه کراوه ، وهکو (کل قائم) واته (کل انسان قائم) هه‌موو مروقیک به پیوه‌یه . لیژهدا ووشه‌ی (انسان) حذف کراوه له بری دا تنوینیک هاتوه .

۳- عوض عن الحرف : تنوینیک له بری حرفیک ئەمیش تاییه‌ته به ووشه‌ی (جوار و غواش) و هار وینه‌کانیان^(۱) .

ه / تنوینی ترئم^(۲) :- ئەم تنوینه‌ش تاییه‌ته به حه‌رفی کۆتایی ئەو شیعرا‌نه‌ی کۆتاییه‌که‌ی حه‌رفی‌ه‌یه و پێی ده‌لین (القوافی المطلقه) وه‌کو ووته‌ی شاعیر :-

ش ۱ / اقلی اللوم - عاذل - والعتابن که‌میك ین خریت وقولی - ان اصبت - لقد اصابن^(۳) .

^(۱) واته / هه‌ر ناویک کۆتاییه‌که‌ی یایی ئە صلی بیت که پێی ده‌وتریت (المنقوص) و جمع کرا بیت به جمع تکسیر .

وه‌کو (هولاء جوار) ، و مررت بجوار) پیتی یای کۆتایی جوار حذف کراوه له‌بری دا تنوینیک دانراوه که پێی ده‌لین تنوینی عوض .

^(۲) ووشه‌ی (الترنم) مصدوره به مانای گۆرانی ووتن و ناواز و شیعیر خویندن دیت به ده‌نگه‌وه .

^(۳) ئەم دێره شیعرا‌نه ابن عقیل ده‌یان هینیته‌وه به به‌لگه (الشاهد) له‌سه‌ر ئەو یاسایانه‌ی باسیان ده‌کات بۆیه پێویسته خویندکار گرنگی تاییه‌ت بدات به‌م دێره شیعرا‌نه له‌ پوو‌ی مانا و اعراب و به‌لگه‌که‌یان جا هه‌موو ئەم شاهیده شیعریانه له‌ کتیبدا اعراب کراون بۆیه ئیمه لیژهدا اعرابیان ناکه‌ین ، به‌لام مانایان ده‌که‌ین له‌گه‌ل دیاریکردنی به‌لگه‌که‌یان له‌سه‌ر یاساکان . مانای ئەم یه‌که‌م شاهیده به‌کورتی : که‌مه‌که‌روه و وازیینه له‌ لۆمه‌کردن - ئە‌ی لۆمه‌کار - و ره‌خنه‌گر چونکه من به‌م لۆمه‌کردنه‌ی تۆ ده‌ست له‌ کاره‌کانم هه‌لناگرم ، وه هه‌میشه بلێ - ئە‌گه‌ر پینکام -

لیره‌دا له کۆتایی شیعره‌که وشه‌ی (العتابن و اصابن)ه ، تنوینیکی هیناوه له بری حه‌رفی الف له‌به‌ر ئاواز و نه‌غمه‌ی شیعره‌که ، واته له نه‌صلدا (العتابا ، و اصابا) بووه .

هه‌روه‌ها هه‌روه‌کو ووته‌ی شاعیر که ده‌لێت :

ش ۲ / ازف الترحل غیر ان رکابنا لما تزل برحالنا وکان قدین^(۱) .

و / تنوینی غالی^(۲) / ئەم جوړه‌ش زانای پایه‌دار (ئه‌خفه‌ش) باسی کردووه و جیگیری کردووه ، ئەم تنوینه ده‌لکێت به حه‌رفی کۆتایی ئه‌و شیعرانه‌ی که حه‌رفی عله نین وه‌کو ووته‌ی شاعیر :-

ش ۳ / وقاتم الأعماق حاوی المخترقن^(۳) .

بیگومان کاره‌کانت ته‌واو راسته . به‌لگه‌که‌ی (الشاهد فیه) لیره‌دا شاعیر تنوینی ترنمی کردۆته سه‌ر هه‌ردوو وشه‌ی (العتابن ، اصابن) که کۆتایی هه‌ردووکیان حه‌رفی عله‌یه (الف)ه

^(۱) ئەم دیره شیعره به‌کورتی واته : نزیك بوته‌وه بارکردن و پویشتن به‌لام هیشتا کاروانی ئیمه شوینی خوشه‌ویستی به جی نه‌هیشتوووه و نه‌پویشتووین ، به‌لام وا نزیکه .

به‌لگه (الشاهد فیه) :- دوو به‌لگه‌ی تێدایه :

۱ - تنوین چۆته سه‌ر حرف که (قد)ه ، که تنوینی ترنمه ، ئەمه‌ش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی تنوینی ترنم تایبته نیه به ناوه‌وه .

ب- دواتر ده‌خویندریت .

^(۲) وشه‌ی الغالی :- له غلوه‌وه هاتوووه به مانای زیاد دیت ، بۆیه پێی وتراوه زیاده چونکه له وه‌زنی شیعره‌که زیاتره ، وه ده‌لێن به‌مانای که‌میش دیت .

^(۳) واتای ئەم شیعره به‌کورتی :- زۆر شوینی بیابانی دوور و ناره‌حه‌ت که زۆر که‌س ناتوانیت پێیدا بروت من به وشتره‌که‌مه‌وه بریومه‌و پێیدا رویشتوم .

به‌لگه‌ی ئەم شیعره :- وشه‌ی (المخترقن) و (الخفین) تنوینی کردۆته سه‌ر له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی هه‌ردووکیان الف و لامیان پێوه‌یه .

جا به پینی قسهی ئاشکرای دانهر تنوین به هه موو جوړه کانییه وه تایبته به ناوه وه ، به لام و نییه به لکو ئه وهی تایبته به (اسم) وه ته نها تنوینی (تمکین و تنکیر و مقابله و عوض)^(۱) ه ، به لام تنوینی ترنم و غالی ده کریت بلکین به اسم و فعل و به حرفیش^(۲) .

۳- یه کیکی تر له تایبته ته ندی و نیشانه کانی اسم بریتیه له بانگ کردن (النداء) وه کو (یا زید)^(۳) .

۴- چواره م نیشانهی اسم بریتیه له الف و لام وه کو (الرجل)^(۴) .

۵- پالدانی شتیک بۆ لای ناو ، وه کو : (زید قائم)^(۵) .

که واته مانای ئه و دپیره ی پابردوو به کورتی :- پهیدا ده بیته بۆ ناو جیا بوونه وه له فعل و حرف به هوی مجرور بوون و تنوین و بانگ کردن (النداء) و الف و لام و پالدانی شتیک بۆ لای ناو واته هه وال دان لئی (الإخبار عنه) .

جا دانهر به کاری هیئا وشه ی (ال) له جیی الف و لام ، ئه م به کار هیئانه ئه نجام دراوه له لایه ن هه ندی له زانایانی پیشین - ئه ویش زانای ناودار

(۱) پیشتر باس و مانای هه ر شهش جوړه که ی تنوینمان کرد .

(۲) بیگومان تنوینی ترنم و غالی له راستیدا تنوینی حه قیقی نین به لکو مجازین ، بۆیه ده بیته قسه ی ابن مالک و زانایانی تریش ته واوین و په خه یان نه یه ته سه ر که فه رموویانه تنوین تایبته به اسم وه .

(۳) ئه م رسته یه به م شیوه یه اعراب ده کریت :-

یا / حرف ندا مبنی علی السكون لا محل لها من الإعراب .

زید / منادی مبنی علی الضم فی محل النصب .

(۴) واته هه ر وشه یه ک ئه لف و لامی پیوه بوو له سه ره تاوه ئه وه اسم ه ، دواتریش له وانه کانی داها توودا باسی جوړه کانی الف و لام ده که ین انشه الله .

(۵) مه به ست له پالدان واته خه بر و هه والدان له ناویک چ به رسته ی اسمی بیته واته خه ر وه کو (محمد ناجح) یان به فعل بیته وه کو (نجح محمد) .

خه لیلی کوری ئەحمەدی فەراھیدیە ، ھەرۆھا دانەر بە کاری ھینا ووشەیی
(مسند) له جینی (الإسناد) .

نیشانەکانی کردار (علامات الفعل)

۱۱- بتا فعلتَ وأتتَ ، ربا إفعلي ونونٍ أقبلنَ فعلٌ ینجلی^(۱) .

پاشان دانەر باسی ئەو دەکات که فعل جیا دەبیتهوه له اسم و حرف به :-

۱- تایی (فعلت) مەبەست تایی فاعله که بۆر (ضمة) سی ھەیه بۆ کەسی
یە کەمی تاک (المتکلم) وەکو : (فعلت) وە سەر (فتحة) سی ھەیه بۆ کەسی
دووھمی تاکي نیر (المخاطب)^(۲) وەکو (تبارکت) ، وە ژیر (کسره) سی
ھەیه بۆ کەسی دووھمی تاکي می (المخاطبة) وەکو (فعلت) .

۲- نیشانەیی دووھمی فعل بریتیه له تائی (أتت) مەبەست پیی تائی
تانیثی ساکنهیه وەکو (نعت) و (بنست)^(۳) ، جا خوومان پاراست به
ووشەیی (الساکنه) لهو تائەیی که دەلکیت به ناوھو چونکه تائی ناو بزواو
(متحرک) به حەرەکەیی إعرابی^(۴) ، وەکو (هذه مسلمة) ، ورايت مسلمة ،
ومررت بمسلمة) . ھەرۆھا خوومان پاراست لهو تاکەیی که دەلکیت به
حەرەفۆه وەکو (لات ، ربت و تومت) وە ساکن بوونی ئەم تائی حەرەف
له گەل ھەردوو حەرەفی (رب و تم) کەمە وەکو (ربت ، تومت) .

(۱) مانای ئەم دیرەیی ئەلفیە بە کورتی : به هۆی تایی فاعل و تائی تانیثی ساکنه و یای
مخاطبه و نونی توکیدۆه ، فعل دەرە کەوێت و جیا دەبیتهوه له اسم و حرف .

(۲) ووشەیی (المخاطب) واتە دوویندراو قسە له گەل کراو به لام له پێژماندا واتە کەسی دووھمی تاک .

(۳) (نعت و بنست) و هاوینەکانی بەم شیۆه اعراب دەرکۆین :-

نعم : فعل ماضی مبنی علی الفتح .

ت : تاء التانیث الساکنه لا محل لها الاعراب .

(۴) واتە تائی لکاو به اسمۆه متحرکه و حەرەکە کەیی به پیی شوین له پرستە کەدا

دەگۆریت ، ھەرۆھا تائی اسم به خیری دەنوسریت وەکو بزۆینی کوردی .

۳- ههروههها جیا ده بیته وه فعل به یائی (افعلی) مه بهست پئی یائی (فاعله)^(۱) وه ده لکیت به فعلی ئه مره وه ، وه کو (اضربی)^(۲) وه به فعلی مضارع وه وه کو (تَضْرِبَنَّ) به لام ئه یایه نالکیت به فعلی (ماضی) وه .
جا دانهر فه رموی (یا افعلی) وه نه یفه رموو (یاء الضمیر) چونکه یائی ضمیر متکلمیش ده گریته وه ، وه یائی متکلمیش تایبته نیه به فعله وه ، به لکو له فعلدا هیه وه کو (اُكْرَمَنِي)^(۳) ، له اسمیشدا هیه وه کو (غُلَامِي) ، وه له حه رفیشدا هیه وه کو (اِنِّي) به پیچه وانه یائی (افعلی) که مه بهست پئی یائی فاعله و تایبته به (فعل) وه .

۴- یه کیکی تر له و نیشانانه ی که فعل جیا ده کاته وه نونی (اَقْبَلَنَّ) یه و مه بهست پئی نونی تو کیده : جا سووک (خفیفه) بیته یان قورس (ثقیله)^(۴) بیت، جا سووکه که وه کو فه رموده ی خوی گه ره (لنسفاً بالاناصیه)^(۵) ،

(۱) واته / ئه یایه بۆ مینه یه کی دویندراو (المؤنث المخاطبة) ده بیته .

(۲) اضربی و هاوشیوه کانی بهم شیوه اعراب ده کرین :-

اضرب :- فعل امر مبنی علی حذف النون لانه من الافعال الخمسة

ی :- ضمیر متصل مبنی علی السکون فی محل رفع فاعل

(۳) (اکرمنی) و هاوشیوه کانی بهم شیوه اعراب ده کرین :-

اکرم :- فعل ماضی مبنی علی الفتح لامحل لها من الاعراب .

ن :- نون الوقایه .

ی :- ضمیر متصل مبنی علی السکون فی محل نصب مفعول به مقدم .

(۴) مه بهست ئه وه یه نونی نوکید دوو جوژه :- یه کیکیان دووباره (شده) داره فتحه ی

هیه (ن) پئی دهوتریت قورس (ثقیله) له بهر ئه وه ی له خویندنه وه دا قورسه . ئه وه ی

تریشیان سادیه و ساکنه و پئی دهوتریت سووک (خفیفه) واته له کاتی ده برین و

خویندنه وه دا سووکه .

(۵) نایه تی (۱۵) ی سورته ی العلق مانای نایه ته که (بیگومان رایده کیشین به پیشه سه ری "قر")

وه نونى توکیدی قورسیش وهکو فرموده‌ی خوی گوره (لُنْخِرْجَنَّكَ)
یا شَعْبُ^(۱) .

که واته نهو دیره‌ی نهلفیه که باسکرا نهوهیه : جیاده‌بیتهوه و ناشکرا
ده‌بیته فعل به تائی فاعل ، تائی تائیثی ساکنه ، و یائی فاعل و نونى توکید .

* باسی حرف و نیشانه‌کانی

۱۲ سواهما الحرفُ کَهْلُ وِی وِلم فعلٌ مضارعٌ یلی لم کَیْشَمَ
۱۳ و ماضی الافعال بالتا مِرْ ، وسم بالنون فعل الامر ان امرُ فُهم^(۲)

- اعرابی ته‌واوی نایه‌ته‌که بهم شیوه‌یه‌یه :-

ل نَسْفَعاً :- ل :- حرف قسم مبني على الفتح . نَسْفَعاً :- فعل مضارع مبني على الفتح
لاتصاله بنون التوكيد الخفيفة المكتوبة بالالف و فاعله ضمير مستتر تقديره "نحن" .
بالناصية :- جار ومجرور متعلقان ب(نَسْفَعاً) .

^(۱) نایه‌تی (۸۸) ی سورته‌ی (الأعراف) کورته‌ی ماناکه‌ی (بی باوه‌رانی گه‌لی
شوعه‌یب - ووتیان - نه‌ی شوعه‌یب - بیگومان دهرت ده‌که‌ین) .

إعرابی ته‌واوی نه‌م نایه‌ته‌که بهم شیوه‌یه‌یه :-

ل :- حرف قسم مبني على الفتح نَخْرَجَنَّكَ :- فعل مضارع مبني على الفتح
لاتصاله بنون التوكيد الثقيلة .

ن :- حرف توكيد لامحل لها من اعراب ، والفاعل ضمير مستتر تقديره "نحن" .

ك :- ضمير متصل مبني على الفتح في محل النصب مفعول به .

یا :- حرف نداء مبني على السكون . شعيبُ :- منادى مبني على الضم في
محل النصب .

^(۲) مانای نه‌م دوو دیره‌ی نهلفیه به‌کورتی : ۱۲- غه‌یری اسم و فعل حه‌رفه وه‌کو هل و فی
لم ، نیشانه‌ی فعلی مضارع‌یش نهوهیه له دوا‌ی (لم)ه‌وه دیت وه‌کو لم یشم . ۱۳- فعل
ماضی به تا جیاکه‌ره‌وه ، وه نیشانه‌دار بکه فعلی امر به نونى توکید نه‌گه‌ر مانای نه‌مری
لیغام‌رایه‌وه . واته فعلی امر نونى توکید وه‌رده‌گریت و مانای نه‌مریشی تیدا‌یه .

دانهر ئاماژه دهکات بۆ ئهوهی که حرف جودا دهبیتهوه له اسم و فعل به خالی بوونی له نیشانهکانی اسم و نیشانهکانی فعل ، پاشان نمونهی هینایهوه به سیّ حرف (هل ، وفی ، ولم) بۆ ئهوهی ئاگادارمان کاتهوه لهوهی که حرف دابهش دهبیته بۆ دور بهش : تایبته و ، نا تایبته^(۱) ، جا ئاماژهی کرد به (هل) بۆ حرفی نا تایبته که دهچینه سهر اسم و فعلیش وهکو (هل زید قائم) و (هل قام زید) .

ههروهها ئاماژهی کرد به (فی و لم) بۆ حرفی تایبته ، ئهویش دور جوژه :- تایبته به ناو وهکو حرفی (فی) نمونهی (زید فی الدار)^(۲) ، وه تایبته به فعله وهکو حرفی (لم) که تایبته به چوونه سهر فعلی مضارع نمونهی (لم یتم زید)^(۳) .

(۱) مههسته له حرفی تایبته ئهوهیه : که تایبته به جملهی اسمی یان جملهی فعلی وه مههسته له حرفی ناتایبته ئهوهیه که دهکریت بچینه سهر جملهی اسمی و دهکریت بچینه سهر جملهی فعلیش .

(۲) اعرابی تهواوی ئهه رستهیه بهم شیوهیه :

زید :- مبتدا مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة

فی الدار :- جار و مجرور متعلق بمحذوف هو خبر ، جا دهتوانین بلیین جار و مجرور که پیّ دهوتریت (شبه جمله) خوئی له محلی رفعی خبردایه ، وه دهتوانین بلیین ئهه جارو مجروره متعلقه به حذف کراویک ئهه حذف کراوه خبره ، دواتر به پوونی باسی دهکهین ، إنشاء الله .

(۳) اعرابی تهواوی ئهه رستهیه بهم شیوهیه :-

لم :- حرف نفی و جزم و قلب مبنی علی السکون ، ههموو کاتی لم بهم شیوهیه اعراب دهکریت ا

یقم :- فعل مضارع مجزوم ب(لم) و علامه جزمه السکون .

زید :- فاعل مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة .

دواتر دانەر دەستی کرد به پروونکردنهوهی ئهوهی که فعل دابه‌ش ده‌بیئت بۆ سیّ جۆر : پابردوو (ماضی) پانه‌بردوو (مضارع) و داخوازی (امر) ، جا نیشانه‌ی فعلی مضارعی به‌وه داناوه که حه‌رفی (لم) ده‌چپّته سه‌ری وه‌کو فعلی (یشم) ^(۱) وه ده‌لّیین (لم یشم) وه له فعلی یضرب (لم یضرب) بۆ ئه‌مه‌ش ئاماژه‌ی کرد به ووتهی (فعل مضارع یلی لم کیشم) .

دواتر ئاماژه‌ی کرد به‌وه‌ی که فعلی ماضی له دوو فعله‌که‌ی تر جیا‌ده‌بیته‌وه به ووتهی (وماضی‌ الافعال بالتا من) ^(۲) ، واته : جیا‌که‌ره‌وه فعله ماضی یه‌کان به (تاء) مه‌به‌ست پیّی تائی فاعله و تائی تانیثی ساکنه‌یه که هه‌ردووکیان ته‌نها ده‌چنه سه‌ر فعلی ماضی ^(۳) وه‌کو (تبارکت یاذا الجلال و الإکرام) ^(۴) ، وه وه‌کو : (نعمت المرأة هند) ^(۵) و (بنست المرأة دعّد) ^(۶) .

^(۱) فعلی یشم :- به مانای بۆن کردن دیت ئه‌گه‌ر له بابی یه‌که‌مدا بیئت ، وه به مانای به‌رزبوونه‌وه و خو به‌گه‌وره زانین دیت ئه‌گه‌ر له بابی چواره‌مدا بیئت .

^(۲) مز :- فعلی ئه‌مه‌ره ، به واتای جیا‌که‌ره‌وه .

^(۳) واته :- هه‌ر وشه‌یه‌ک تائی فاعلی پی‌وه‌بیئت ، یان تائی تانیثی ساکنه‌ی پی‌وه‌بیئت ئه‌وه فعلی ماضیه .

^(۴) اعرابی ئه‌م رسته‌یه به‌م شی‌وه‌یه :-

تبارکت :- فعل و فاعل (پیشتر باسما‌ن کرد به تفصیلی) یا حرف ندا مبنی علی السکون .

ذا :- منادی منصوب و علامه‌ نصبه الالف لانه من الاسماء الخمسة وهو مضاف .

الجلال :- مضاف الیه مجرور علامه جره‌ الکسرة الظاهرة .

والاکرام :- و/حرف عطف : الاکرام :- اسم معطوف مجرور .

^(۵) اعرابی ته‌واوی ئه‌م رسته‌یه به‌م شی‌وه‌یه :-

نعمت : نعم :- فعل ماضی مبنی علی الفتح ، ت :- تاء التانیث الساکنه لامحل لها من الاعراب .

المرأة :- فاعل مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة . و الجملة الفعلية (نعمت المرأة)

فی محل رفع خبر مقدم .

هند :- مبتدا مؤخر .

^(۶) ئه‌م رسته‌یه هه‌مان اعرابی رسته‌ی پیشووی هه‌یه ، وه وشه‌ی دَعْدَ ناوی ئافه‌رته .

پاشان له کۆتایی دپیره که دا باسی نیشانه کانی فعلی امری کرد که بریتیه له: وهرگرتنی نونی توکید و ده لالهت کردن له سهر ئه مر به خودی خوئی ، و هکو (اضریّن) و (اخرجن)^(۱) .

جا ئه گهر ووشه یه ک ده لاله تی کرد له سهر ئه مرو نونی توکید و وهرنه گرت ئه وه اسمی فعله و ابن مالک ئا ماژهی بو ده کات به ووته ی :

۱۴- و الأمر إن لم یکن للنون محل فیه هو أسم نحو صه و حیهل^(۲) .

لیردها ووشه ی (صه و حیهل) ناون^(۳) و فعل نین هه رچهنده مانای ئه مریان تیدایه چونکه نونی توکید وهر ناگرن ناتوانی بلیی :- صهن و حیهلن ، هه رچهند صه به مانای بیدهنگ به (اسکت) دیت و حیهل به واتی وهره (اقبل) دیت ، که واته جیاوازی نیوانیان بریتیه له وهرگرتنی نونی توکید و وهرنه گرتنی ، له فعلی ئه مردا ده لنین (اسکت ، اقبلن) به لام دروست نیه ئه مه له ووشه ی صه و حیهل .

لیردها کۆتایی به به شی (الکلام و مایتألف منه) هات و له وانهی ئاینده دا به پشتیوانی خوای گه وره ده چینه سهر (المعرب و المبني) .

(۱) فعل امر مبني على الفتح .

(۲) واتای ئه م دپیره ئه لفته به کورتی :- ئه مر ئه گهر نونی توکید و وهرنه گرت ئه وه فعل نیه به لکو اسمی فعله ، و هکو صه و حیهل ، که مانای ئه مریان تیدایه به لام نونی توکید وهرناگرن .

(۳) به م ناوانه ده وتریت اسمی فعل که بریتین له چهند ووشه یه ک دانراون له جیی فعل له مانادا و هکو فعل وان به لام جیاوازیان له گه ل فعلدا له چهند شتیکی دایه له وانه :-

ا- فعل عامل کاری تیده کات و هکو (لَنْ یکتب) به لام اسمی فعل عامل کاری تی ناکات .

ب- فعلی مضارع و امر نونی توکید وهره گرن ، به لام اسمی فعل نونی توکید وهرناگرت .

ج- فعل جیناوی (ضمیری) پیوه ده لکیت و هکو (اسکتی . اسکتا ، اسکتوا) به لام اسمی فعل جیناوی پیوه نالکیت .

د- فعل مفعوله کی پیشی ده که ویت و هکو (محمداً انزیم) به لام اسمی فعل مفعوله کی پیشی ناکه ویت و ناوتریت (محمداً علیک) .

المعرب و المبنى^(۱)

۱۵- والاسم منه معربٌ و مبنى لَشَبَّهِ من الحروف مُدْنِي^(۲) .
 نامارزه دهکات بهوهی که ناو (اسم) دابهش دهبیئت بۆ دوو جوړ^(۳) ، یهکئیکیان معربه که بریتیه لهو ناوانه‌ی خالین له لیکچوون له حرف^(۴) ، دووه‌میان مبنیه ئه‌میش بریتیه له و ناوانه‌ی له حرف دهچن ، ئه‌مه‌یه مه‌به‌ست له ووته‌ی ابن مالک (لشبه من الحروف مدنی) واته : له لیکچوونیک که نزیکى دهکاته‌وه له حرف ، که‌واته هۆی

^(۱) زانایانی نحو ده‌ستوریان وایه دواى باسکردنى کلام و باسى جوړه‌کائى اسم و فعل ده‌گن له‌پرووی جینگیربوونیان و ناجینگیربوونیان (المعرب و المبنى) وشه‌ی (المعرب) اسمى مفعوله و له اعراب هوه وه‌رگیراوه و مه‌به‌ست پیى له زاراوه‌ی نحو‌دا بهو ناو و فعلانه دهوتریت که حاله‌تى کۆتاییان ده‌گۆریت به هۆی ئه‌و عاملانه‌ی له پیشیان‌وه دیت بۆ نموونه (یکتبُ محمدُ الدرسُ) و (إنَّ محمدًا لَنْ یکتبَ الدرسُ) و (سلمتُ علی محمّد) ده‌بینن وشه‌ی محمد لهو سى پسته‌یه‌دا جاریک مرفوعه چونکه فاعله و جاریکى تر منصوبه چونکه اسمى (إن‌)‌یه و له‌پسته‌ی سینه‌میشدا مجروره چونکه حرفى جر (على) له پیشى هاتوره ، دياره ئه‌صل وایه هه‌موو ناویک (معرب) بیئت ، به‌لام هندی‌ناو له‌م ئه‌صله ده‌رده‌چن و ده‌بنه مبنی ، وه به معرب دهوتریت (ممكن) .

وه وشه‌ی (المبنى) له زاراوه‌ی نحو‌دا بهو ناوو فعل و حرفانه دهوتریت که حاله‌تى کۆتاییان جینگیره و ناگۆریت بۆیه به مبنی دهوتریت (غير ممکن) واته ده‌ست کارى ناکریت جا هه‌موو حرفیک (مبنى)‌یه ، وه ئه‌صل وایه فعلیش مبنی بیئت به‌لام فعلی مضارع له‌م ئه‌صله ده‌رده‌چیت ، دواتریش باسى ده‌که‌ین .

^(۲) مانای ئه‌م دپژه‌ی ئه‌لفیه به کورتى :- ناو هه‌ندیکیان (معرب)‌ن و هه‌ندیکیشیان (مبنى)‌ن ، ئه‌وانه‌ی مبنین هۆی مبنی بوونیان لیکچوونیکه که نزیکیان دهکاته‌وه له حرف ، چونکه حرف هه‌موویان مبنین .

^(۳) دياره به پیى معرب بوون و مبنی بوون ، دوو جوړه . ئه‌گه‌ر نا ناو جوړ و دابهش بوونی زۆره .
^(۴) چونکه وه‌ک ووتمان حرف به هه‌موو جوړه‌کانییه‌وه هیه کاتیک معرب نین ، بۆیه له کاتى اعراب کردنى پسته‌دا ده‌لئین حرف مبنی علی لامحل لها من الاعراب .

مبني بوونی ناو لای ابن مالک - رحمهتی خوای لیبیت - تهنه بریتیه له لیكچوونی
 حرف، پاشان دانه باسی جۆرهکانی ئەم لیكچوونه دهکات له دوو دێری دواي ئەم
 دێره^(۱) ، ئەم بۆ چوونهی ابن مالک نزیکه له بۆ چوونی ئەبو عهلی فارسی چونکه
 ئەویش هۆی مبني بوونی کۆکردۆتهوه له لیكچوون له حرف یان شتیك مانای
 حرف له خۆ بگریت ، بیگومان پێشهوا سیبویهش - رحمهتی خوای لی بیت - به
 دهق باسی ئەوهی کردووه هۆی مبني بوونی اسم ههمووی دهگهڕێتهوه بۆ لیكچوون
 له حرف ، یهکیکی تر له زانایانهی ئەم بۆچوونهی باسکردووه (ابن ابي الربیع) ه .

* جۆرهکانی لیكچوون (انواع الشبّه)

۱۶ - كَالشَّبَّهِ الْوَضْعِي فِي اسْمِي جَنَّاتَا وَالْمَعْنَوِي فِي مَتِي وَ فِي هُنَا

۱۷ - وَ كُنْيَابَةٌ عَنِ الْفِعْلِ بِلَا تَأْثُرٍ ، وَ كَانَتْ قَارِ أَصْلًا^(۲)

لهم دوو دێره دا ابن مالک - رحمهتی خوای لیبیت - باسی جۆرهکانی
 لیكچوونی ناو^(۳) له حرف دهکات که چوارن :

(۱) واته له دێری (۱۶ و ۱۷) سی ئەلفیه دا .

(۲) مانای ئەم دوو دێرهی ئەلفیه : وهكو لیكچوونی دانان (وضع)ی ئەو ناوانه‌ی كه دانراون به
 یهك حرفی یان دوو حرفی - واته له یهك یان دوو حرف پینكدیت - وهكو ههردوو ناوی پسته‌ی
 (جَنَّتَا) ههروه‌ها وهك لیكچوون له پووی ماناوه له ههردوو ناوی متی و هنا ، وهكو لیكچوونی
 دانیشتنی ئەو ناوانه‌ی له جینگه‌ی فعل داده‌نیشن و عامل عملی تیناكات ، ههروه‌ها وهك
 پنیوست بوونی ئەصلی بۆ دواي خۆی بۆ ته‌واو کردنی ماناگه‌ی .

(۳) وهكو پێشتر باسمان کرد هه‌ر ناویك مبني بیت هۆی مبني بوونه‌که‌ی بریتیه له
 لیكچوون له حرف چونکه حرف هه‌موویان مبني . جا لیكچوونی ناو له حرف له
 یه‌کیك له چوار پوهوه ده‌بیت که باسیان ده‌کات .

(متی تَقْمُ اَقْمُ) ^(۱) له ههردوو حاله ته که له حهرفیک دهچیت که بوونی هیه چونکه له کاتی پرسیاردا له همزه دهچیت وه له کاتی مهرجدا له حهرفی إن دهچیت ^(۲) .

نمونه‌ی دووهم ناوی (هُنَا) ئەم ناوێش مبنیه چونکه له حهرفیک دهچیت که دهبوو بوونی هه‌بوایه و دانرایه به‌لام دانهنراوه ، له‌به‌ر ئەوه‌ی ئاماژه‌کردنیش (الاشارة) مانایه‌که له ماناکان و حه‌قی خۆی بوو حهرفیک‌کی بۆ دانرایه هه‌روه‌کو چۆن دایان ناوه بۆ نه‌فی حه‌رفی (ما) و بۆ نه‌هی حه‌رفی (لا) و بۆ ئاواته خواستن (التمني) حه‌رفی (لَيْتَ) بۆ ئومید بوون (الترجي) حه‌رفی (لَعْلَ) وه وینه‌ی ئەمانه‌ش، جا ئەسمای ئیشاره مبنین چونکه له پووی ماناوه له حه‌رفیک ده‌چن که (مقدره) .

سێهه‌م / لیکچوونی ناو له حه‌رف له پووی دانیشتن له جینی فعل و عمل نه‌کردنی عامل ^(۳) تیییدا ، ئەمه‌ش وه‌کو اسماء الافعال، نمونه

^(۱) ئەم پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه إعراب ده‌کریت: متی/اسم شرط مبني على السكون في محل رفع مبتدا . تَقْمُ / فعل مضارع مجزوم ب(متي) وعلامة جزمه السكون و فاعله ضمير مستتر تقديره (انت). وجملة (الشرط الفعل و الفاعل) في محل رفع خبر . اَقْمُ / فعل المضارع مجزوم ب(متي) و علامة جزمه السكون وهو جواب الشرط ، و فاعله ضمير مستتر تقديره (انا) .

^(۲) واته متی ئەگه‌ر بۆ پرسیارکردن (استفهام) بیئت هیه جیاوازییه‌کی له‌گه‌ل (همزه)دا نیه له پووی ماناوه هه‌روه‌ها ئەگه‌ر بۆ مه‌رجیش بیئت جیاوازی نیه له‌گه‌ل حه‌رفی (إن)ی شرطیه بۆیه مبنیه .

^(۳) له زمانی عه‌ره‌بییدا ئەم سی زاراوه‌یه‌مان هیه که زۆر به‌کار دیت (عامل ، معمول ، عمل) عامل واته ئەو وشه‌یه‌ی کاریگه‌ری دروست ده‌کات له وشه‌که‌ی دوا‌ی خۆی

(دراك زیداً)^(۱) دراك مبنیه چونکه له حەرف دەچیت لەو پوووه عمل دەکات و عملی تیناکریت^(۲).

جا ابن مالک خۆی پاراست بە وشەیی^(۳) (ضریباً زیداً)^(۴) لێرەدا ضریباً له جیی (اضرب) به لام مبنی نیه چونکه (ضریباً) عامل عملی تیکردووه که بریتیه له فعلیککی محذوف، به پیچەوانهیی (دراك) هەر چهنده له جیی (ادرك) که به لام عامل عملی تی نه کردوه.

پوختهی ئەوهی ابن مالک باسی کردوه و مەبەستیتی ئەوهیه که (مصدر) و (اسم الفعل) هەردووکیان هاوبەشن له دانیشتیان له جیی فعل ، به لام مصدر عامل عملی تیدا کردوه بۆیه معریه و مبنی نیه چونکه له حەرف ناچیت به لام اسمی فعل عامل ناتوانیت عملی تیدا بکات بۆیه مبنیه

له پووی لفظ و ماناو ، ئەو کاریگەرییه دەبیتە (عمل) هەکه، وه ئەو ناوہی کاریگەری تیدا کراوه دەبیتە معمول ، بۆ نمونە که دەلین (قام محمد) قام _ عامله و (محمد) معموله ضمی کوتایی سەر حەرفی دالی محمد بریتیه له عمەله که . هەر وه ها بۆ هەموو پرستەیهکی دیکەش.

(^۱) ئەم پرستەیه بەم شیۆهیه إعراب دەکریت : دراك / اسم فعل امر مبنی علی الکسر لا محل لها من الأعراب . وفاعله ضمیر مستتر تقدیره (انت) . زیداً / مفعول به .

(^۲) بۆ نمونە حروفی جر هەموویان عمل دەکەن و عملیشیان تی ناکریت وهکو (سلمت علی محمد) لێرەدا (علی) عملی کردوه و ناوہکهی دواي خۆی مجرور کردوه، به لام شتیک نیه عمل له (علی) بکات .

(^۳) خۆی پاراست بە وشەیی (بلا تأثر) لەو شتەیی له جیی فعل دادەنیشن و عامل عملیان تیدەکات وهکو ((ضریباً زیداً))

(^۴) ئەم پرستەیه بەم شیۆهیه إعراب دەکریت : ضریباً / مفعول مطلق للفعل محذوف وجوباً تقدیره (اضرب ضریباً) . وفاعله ضمیر مستتر فیه - وجوباً تقدیره (انت) . زیداً / مفعول به منصوب .

چونکه له حەرف دەچیت لهو پرۆهوه له جیبی فعل دادەنیشن و عملیان تیدا ناکریت^(۱) ، ئەمە ی دانەر باسی کرد بینا لەسەر ئو رایە ی پینی وایە اسمی فعل هیچ محلیکی عەرابی نیە ئەم بابەتەش^(۲) رای جیاوازی لەسەرەو لە بابی اسم الفعل دا باسی دەکەین، إنشاء الله تعالی .

چارەم / لیکچوونی ناوہ له حەرف له پرۆی پیویست بوونیکی بەردەوام بو دوا ی خۆی بو تەواو کردنی ماناکە ی ، بو ئەمەش دانەر ئاماژە ی کرد بە ووتە ی (وکافتقار اصلا) ئەمەش وەکو ئەسمای موصولە^(۳) ، نمونە ی (الذی) بۆیە مبنیە چونکه له هەموو کاتیکدا پیویستی بە پرستەکە ی دوا ی خۆیەتی که پینی دەوتریت (الصلة)^(۴) بو تەواو کردنی ماناکە ی بۆیە له حەرف دەچیت له پرۆی پیویست بوونی بەردەوامی بو شتیک که ماناکە ی تەواو بکات^(۵) بۆیە مبنیە .

*پوختە ی ئەو دوو دێرە ی رابورد ئەوہیە که ناوی مبنی شەش جۆرە^(۱) :

(۱) هەرەکو چۆن حەرفی یای ندا-بو نمونە- له جیبی فعلی انادی دادەنیشن و معمولی هیچ عامیلیکیش نیە، واتە : کاتیک دەلین (یا محمد) ئەم حەرفی یایە له جیبی (انادی) ..

(۲) واتە بابەتی ئەوہی نایە اسمی فعل له پرستەدا محلی عەرابی هەییە یان نا .

(۳) ووشە ی (موصول) اسمی مفعولەر له ووشە ی (وصل) هوه وەرگیراوه که بەمانای گەیاندن دیت ، جا بۆیە له زمانی عەرەبیدا بەم ناوانە دەوتریت (موصول) چونکه ماناکە ی دەگەینریت بە دوا ی خۆی و بەبێ پرستەکە ی دوا ی خۆی که پینی دەوتریت (صلة) مانایان نیە .

(۴) ووشە ی (الصلة) زاراوہیەکی نحویە و تایبەتە بە اسمائی موصولە، که دواتریش بە تفصیل باس دەکریت إنشاء الله .

(۵) هەرەکو چۆن هەموو حەرفیکیش تا نەخرینە ناو پرستەوه مانای تەواوی نیە ، اسمی موصولیش تاوہکو پرستەکە ی دوا ی خۆی نەیات مانای نیە .

(۱) مەبەستمان ئەوہیە ئەم شەش ناوہ بەردەوام مبنین ، ئەگەر نا ناوی دیکەش هەییە هەندی جار مبنیە و هەندی جاریش معرەبە وەکو اسمی لای نافیه للجنس، وەکو هەندی له ناوہ نفرمانەکان (بعض الظروف) که له بابەتەکانی داها تودا باسیان دەکەین ، إنشاء الله تعالی .

جیناوهکان (المضمرات) ، ناوهکانی مهرج (اسماء الشرط) ، ناوهکانی پرسیارکردن (اسماء الاستفهام) ، ناوهکانی ئاماژەکردن (اسماء الاشارة) ، ناوهکانی کردارهکان (اسماء الافعال) وه ناوه گهیهنراوهکان (الاسماء الموصولة) .

* باسی ناوی معرب

۱۸- ومعربُ الاسماء ما قَدْ سَلِمَا مِنْ شَبَهِ الحرف كَارِضٍ وَسُما^(۱)
 مهبهستی دانهر لهم دێردها ئهوهیه که ناوی معرب پیچهوانه‌ی مبنیه ،
 پیشتر باسمان کرد مبنیه ئهوهیه که له حرف بچیت ، کهواته معرب ئهوهیه
 له حرف ناچیت معربیش دابه‌ش ده‌بیت بو‌صحیح ئهوهیه که پیتی کۆتایی
 بزوین (علة) نه‌بیت وه‌کو وشه‌ی (ارض) ، وه‌بو معتل - ئهوهیه که حرفی
 کۆتایی بزوین (علة) بیت وه‌کو : سُما ، وشه‌ی سُما جوریکه له
 خویندنه‌وه‌ی وشه‌ی ناو (الاسم) شه‌ش شیوه خویندنه‌وه‌ی هه‌یه‌ک : اسم
 ، اسم همزه‌که‌ی ضمه یان کسره‌ی هه‌یه ، وسم ، سُم واته حرفی سینه که
 ضمه یان کسره‌ی هه‌یه وه سُما ، سِما به هه‌مان شیوه .
 هه‌روه‌ها اسمی معرب دابه‌ش ده‌بیت بو - ۱- ناویک که هه‌موو
 گۆراناکییه‌کی به‌سه‌ردا بیت^(۲) که پیتی ده‌لێن (متمکن امکن) و پیتی

(۱) مانای ئهم دێره به کورتی: ناوه معربه‌کان ئه‌وانه‌ن له هه‌یج پروه‌یه‌که‌وه له حرف ناچن وه‌کو وشه‌ی (ارض) و (سُما) .

(۲) مه‌به‌ستمان له گۆرینی حاله‌تی کۆتاییه وه‌کو ناوی (محمد) لهم سی پسته جیاوه‌زه‌دا : قامَ محمدُ ، رأیتُ محمداً ، وسلمتُ علی محمدٍ . ده‌بینین محمد له هه‌ر یه‌ک له حاله‌تی رفع و نصب و جردا حاله‌تی کۆتاییه‌که‌ی گۆراوه و نیشانه‌ی (علامه) ی هه‌ر سی حاله‌ته‌که‌ی وه‌رگرتوه .

دهلین (المنصرف)^(۱) وهکو : زید و عمرو ، وه بؤ -۲- ناویك كه هندیك
 گۆرانکاری بهسر کۆتاییه کهیدا دیت و ناتوانین هه موو گۆرانکارییه که له حالهتی
 حهرفی کۆتاییدا بکهین ئه مایش پیی دهلین (متمکن غیر امکن) یان (غیر
 المنصرف) یان (ممنوع من الصرف) وهکو : احمد و مساجد و مصابیح .
 جا که واته ئه ناوهی به هیچ شیوهیه که گۆرانکاری بهسر کۆتاییه کهیدا نایات که پیی
 دهوتریت (غیر المتمکن) و مبنیه وه ئه وانهی گۆرانکاری بهسر حالهتی کۆتاییه که یاندا
 دیت ئه وه معریه و دهبیته دوو جۆر : (متمکن امکن) و (متمکن غیر امکن)^(۲) .

* باسی (معرب) و (مبنی) له فعلا :

۱۹- وفعل امرٍ ومُضِي بُنِيَا و اعرَبوا مضارعاً اِنْ عَرِيَا
 ۲۰- مِنْ نُونٍ توكيدٍ مباشرٍ ومن نونِ اِنَاثٍ كيرَعْنَ مَنْ فُتِنِ^(۳)

^(۱) وشهی (منصرف) اسمی فاعله وه وشهی (الصرف) وهگراوه که بهمانای
 تنوین دیت ، جا که دهلین منصرف واته ئه ناوه (صرف) و اتا (تنوین) وهرده گرت
 لهگهله وهگرتنی که سرهش له حالهتی جر دا ، بهلام کاتیک دهوتریت (ممنوع من
 الصرف) یان (غیر المنصرف) مه بهست ئه ناوه معره بانیه که تنوین و کسره
 وهرناگری وهکو (احمد) له سى پرسته یه دا : قام احمد ، رایت احمد ، سلمت علی
 احمد . دواتر له به شهکانی کۆتاییدا به تفصیل باسی ئه م بابه ته ئه کريت .

^(۲) که واته وشهی متمکن ها مانا (مرادف) ی معریه . پیشتریش باسمان کرد (معرب) ئه وشهیه که
 حالهتی کۆتایی گۆرانکاری بهسر دا دیت ، جا ئه گه هه موو گۆرانکارییه کی بهسر داها و تنوین و
 کسره ی وهگرت ئه وه دهبیته (متمکن امکن) پیی دهوتریت (المنصرف) بهلام ئه گه له حالهتی کۆتایی
 وشه که هه موو گۆرانکارییه کی بهسر دا نه هات مه به ستمان ئه وه یه تنوین و کسره ی وهر نه گرت ئه وه دهبیته
 (متمکن غیر امکن) وه پیی دهوتریت (غیر المنصرف) یان (ممنوع من الصرف) .

^(۳) مانای ئه م دوو دیره ی ئه لفیه به م شیوهیه : کرداری داخوازی و پابردو هه میشه مبنین ،
 وه زانایان کرداری پانه بردو (فعل مضارع) یان معرب کردوه به مه رجیک ئه وه فعله

کاتیك دانهر لیبویهوه له باسکردن و پروون کردنهوهی معرب و مبنی له ناوهکاندا دهستی کرد به پروون کردنهوهی معرب و مبنی له فعلهکاندا ، جا پاوو بۆچوونی زانا بهصهریهکان^(۱) وایه که معرب بوون ئەهسله لهناو داو فهرعه له فیعلیشدا کهواته بنچینهو ئەهسل له فعلدا مبنی بوونه لای بهصهریهکان، بهلام کوفیهکان^(۲) پێیان وایه (معرب) بون ئەهسل و بنچینهیه له اسم و فعلیشدا ، دیاره بۆ چوونی یهکه^(۳) تهواوه وه ضیاء الدین کوپری العالج له کتیبی (البسیط)دا نهقلیکردوه که هندی له زانایان پێیان وایه معرب بوون ئەهسله له فعلداو فهرعیشه له اسمدا.

مضارعه پهتی (خالی) بێت له نونی توکیدی راستهوخۆ و له نونی نسوه، واته ئەگەر نونی توکید راستهوخۆ لکابوه فعله مضارعهکهوه ئەو کات (مبنی)هو معرب نیه وهکو (يَكْتُبُنْ) ئەگەر نونی نسوهی پێوه بوو ئەوه مبنیه لهسەر سکون وهکو نمونهکهی ابن مالک - يَرْغُنْ مَنْ فُتِنَ - مانای ئەم پرستهیه (ئەو ئافرهتانه دهترسینن ئەو کسهی عاشقه-لێردها فعلی (يَرْغُنْ) مضارعه و معرب نیه بهلکو مبنیه چونکه نونی نسوهی پێوه لکاوه.

(۱) مه بهست له زانا بهصهریهکان ئەو زانایانهن سهر به قوتابخانهی شاری بهصهره، زۆریهی میژوو نووسان پێیان وایه زانستی نحو له شاری بهصهرهوه دروست بوو و وهئەوان یاساکانی نحو یان داناوه دواتر زانستی نحو گهشهی کزده و گرنگی پێدراوه لهلایهن زانایانی شاری کوفهوه و مهدرهسهی کوفیهکان دروست بوو سهدهیهک دواي دروست بوونی مهدرهسهی بهصهریهکان، دواتر مهدرهسهی بغدادی دروست بوو و دواتریش مهدرهسهی اندلس دروست بوو ئەم چوار مهدرهسهیه ، مهدرهسه سههرهکیهکانی زانستی نحون به تایبەت مهدرهسهی بهصهری و کوفی.

(۲) مه بهست زانایانی نحوی شاری کوفهیه، شاری کوفه له سالی ۶۲۸ زاینی دروست کراوه لهلایهن هاوهلی بهریز سهعدی کوپری ئەبی وهقاصهوه دواي جهنگی قادسیه بهلام شاری بهصهره سالی ۶۲۶ زاینی لهسهردهمی خلیفه - عومهری کوپری خطاب-

(رضي الله عنه) دروست کراوه.

(۳) مه بهست بۆچوونی بهصهریهکانه.

جا فعلی مبنی دوو جوړه :

یه کیکیان زانایان یه کده ننگن له سهر مبنی بوونی ئه ویش فعلی ماضیه و مبنیه له سهر (فتحه) وهکو (ضَرَبَ) به مهرجیک واوی جماعه ی پیوه نه لکابیت، نه گهر واوی جماعه ی پیوه لکاو بوو ئه و کاته مبنیه له سهر (ضمه) ^(۱) وهکو (ضَرَبُوا) وه نه گهر جیناوی (ضمیر) ی رفعی متحرکی ^(۲) پیوه لکا بوو ئه وه مبنی ده بیئت له سهر سکون.

دووه زانایان رایان جیا یه دهر باره ی مبنی بوونی وه پای به هیز وایه که مبنیه ئه ویش بریتیه له فعلی امر وهک (اضْرِبْ) ^(۳) که مبنیه لای

^(۱) کاتیک فعلی ماضی واوی جماعه ی پیوه لکا بوو به دوو شیوه ده توانین اعرابی بکین { فعل ماضی مبنی علی الضم لاتصاله بواو جماعه . { ب } فعل ماضی مبنی علی الفتح منع من ظهورها اشتغال المحل بحركة مناسبة للواو الجماعه .
^(۲) ضمائر ی رفعی متصل ده لکیت به فعلی ماضیه وه وهک { ت ، ت ، ت ، نا ، ثما ، تم ، الف الاثنین ، واو الجماعه ، تُنْ ، ن (نون النسوة)

^(۳) که واته فعلی امر هه موو کاتیک مبنیه و مبنی بونه که شی له سهر چوار شته :
{ ا } مبنی ده بیئت له سهر سکون نه گهر کو تاییه که ی حرفی صحیح بیئت و هیچی پیوه نه لکابیت وهکو : اضْرِبْ ، اسْمَعْ ، اکتبْ . هه روه ها نه گهر نونی نسوه ی پیوه لکا بوو وهکو : اضْرِبْنَ ، اسْمَعْنَ ، اکتبنْ .
{ ب } مبنی ده بیئت له سهر فتحه نه گهر نونی توکید ی پیوه لکابیت وهکو : اضْرِبْنَ ، اسْمَعْنَ ، اکتبنْ .

{ ج } مبنی ده بیئت له سهر حذفی حرفی علة ، نه گهر کو تاییه که ی حرفی عله بیئت و هیچی پیوه نه لکا بیئت ، وهکو اسْمَعْ ، اذْنُ ، امض ... لیژده ده لئین فعلی امر مبنی علی حذف حرف العله لانه معتل الآخر.

{ د } مبنی ده بیئت له سهر حذفی نون ، نه گهر فعله که یه کیک بوو له (فعالی خمسه ، وهکو: اضربوا ، اسمعوا ، اکتبوا ، لیژده ده لئین : فعل امر مبنی علی حذف النون لانه من الافعال الخمسة.

به‌صیغتان و معربه لای کوفیه‌کان. فعلی معربیش له جوړه‌کانی فعل (فعلی مضارع)ه^(۱) ، مضارعیش به‌مهرجیک معرب ده‌بیئت نونی توکیددی مباشر و نونی نسوهی پیوه نه‌لکابیئت، نمونه‌ی نونی توکیددی راسته‌وخۆ (مباشر) (هَلْ تَضْرِبْنَ) ^(۲) لیږدهدا فعله مضارعه‌که معرب نیه و مبنیه له‌سه‌ر فتحه ، هېچ جیاوازیه‌کیش نیه له نیوان نونی توکیددی قورس (الثقیلة) یان سوک (الخفيفة) جا نه‌گەر نونی پیوه نه‌لکابوو ئه‌وه مبنی نیه ، هه‌روه‌ها نه‌گەر نونه‌که راسته‌وخۆ پیوه‌ی نه‌لکا بوو وه‌کو ئه‌وه‌ی له نیوان فعله مضارعه‌که و نونه توکیدده‌که‌دا (نه‌لفی اثنین) هه‌بیئت وه‌کو (هَلْ تَضْرِبَانُ) نه‌صلی ئه‌م فعله : هَلْ تَضْرِبَانِ ، لیږدهدا سی نون کو‌بو‌ته‌وه^(۳) ، نونی یه‌که‌م که نونی فعله مضارعه‌که‌یه‌و و علاماتی ره‌فعیتی-حذف کراوه له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ناکریت سی حه‌رفی هاو‌وینه کو‌بیئت‌ه‌وه^(۴) و بو‌ته (هَلْ تَضْرِبَانُ) ^(۵) ، هه‌روه‌ها فعله مضارعه‌که معرب ده‌بیئت کاتیک واوی جماعه یان یائی مخاطبة

^(۱) وشه‌ی (مضارع) اسمی فاعله‌و له فعلی (ضَارِعَ) ه‌وه وه‌رگیراوه که به مانای هاوشیوه دیت جا بو‌یه به فعلی مضارع ووتراوه هاوشیوه چونکه هاوشیوه‌ی اسمه واته هاوشیوه‌ی اسمی فاعله له پووی مانا و ژماره و حه‌ره‌کاتی حه‌رفه‌کانیه‌وه بو نمونه فعلی : یَکْتُبُ هاوشیوه‌ی (کاتِبًا)ه.

^(۲) (هَلْ تَضْرِبْنَ) لیږدهدا تَضْرِبْنَ فعلی مضارعه و مبنیه له‌سه‌ر فتحه چونکه راسته‌وخۆ نونی توکیددی پیوه‌لکاوه.

^(۳) (تَضْرِبَانُ) یه‌کیکه له افعالی خمسة بو‌یه علامه‌تی رفعی بریتییه له نون ، دواتر باسی افعالی خمسة ده‌که‌ین إنشأ‌الله.

^(۴) بو‌یه نونی علاماتی رفعه‌که حذف ده‌که‌ین چونکه نه‌گەر نونی توکید حذف بکه‌ین نه‌وه توکیددی فعله‌که نامیئیت.

^(۵) تَضْرِبَانُ : لیږدهدا به‌م شیوه‌یه‌ی‌ع‌رابی ده‌که‌ین / فعل مضارع مرفوع و علامه رفعه النون المحذوفة لتوالي الامثال . والالف الاثنین : ضمیر متصل مبني على السكون في

بکهوئته نڤوان فعله که و نونه توکیده که وهکو (هَلْ تَضْرِبُ نِيا زیدون)^(۱) و (هَلْ تَضْرِبُ نِيا هند)^(۲) جا نهصلی (تَضْرِبُ نِيا) (تَضْرِبُ نِيا) هیه لیره دا سی نون کۆبۆته وه ونونی یه کهم که علامه تی په فعه حذف کراوه وله بهر کۆبۆنه وه وهاتنی سی نون به دوا یه یه کدا وهکو پیشتر باسمان کرد بۆته (تَضْرِبُ نِيا) دواتر واوی جماعه که ش حذف کراوه له بهر نه وهی دوو حه رفی ساکن کۆبۆنه ته وه به دوا یه یه کدا^(۳) دواتر بۆته (تَضْرِبُ نِيا) ههروه ها (تَضْرِبُ نِيا) نه صله که ی (تَضْرِبُ نِيا) بووه و به ه مان شیوه ی (تَضْرِبُ نِيا) (تَضْرِبُ نِيا) حذقی تیا کراوه . جا نه مه یه مه بهستی ووته ی ابن مالک (راغربا مضارعاً ان عربا من ترکید مباشر) ده بینین به مه رجی گرتوه بۆ معرب بوونی فعلی مضارع خالی بوونی له نونی توکید ی راسته وخۆ (مباشر) ، جا ناوه رۆکی قسه که ی نه وه یه نه گهر خالی نه بوو له نونی توکید ی مباشر نه وه مبنیه . ههروه ها زانراوه که بۆچوونی ابن مالک وایه فعلی مضارع مبنی نابیت مه گهر راسته وخۆ نونی توکید ی پیوه لکابیت^(۴) وهکو (هَلْ تَضْرِبُ نِيا زید) جا نه گهر راسته وخۆ نونه توکیده که نه لکابوو به فعله مضارعه که وه^(۵)

محل رفع فاعل . ونون التوكید لا محل لها من الاعراب . وكسرت النون هنا تشبيها لها بنون المثني اي النون التي هي علامة الرفع.

(۱) ئەم پسته یه بهم شیوه یه إعراب ده کړیت : هل / حرف استفهام مبني على السكون لا محل لها من الإعراب . تَضْرِبُ نِيا / فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه النون المحذوفة لتوالي الامثال . وفاعله / الواو الجماعة المحذوفة لالتقاء الساكنين . يا / حرف نداء مبني على السكون لا محل لها من الاعراب . زیدون / منادی مبني على الواو في محل النصب .

(۲) ئەم پسته یه ش وهکو پسته ی پیش خۆی وایه له پووی إعرابه وه نه وه نده جیاوازی هیه فاعلی تَضْرِبُ نِيا یائی محذوفه .

(۳) چونکه هه رکاتی که دوو حه رف به دوا یه یه کدا هات و یه که میان (ساکن) بوو وه حه رفی عله ش بوو نه وه هه ر حه رفه عله که حذف ده کړیت ، به لأم نه گهر ساکنه که حه رفی عله نه بوو نه وه حذف نا کړیت .

(۴) بهوه ده زانین که نوونی توکید راسته وخۆ لکاوه به فعله مضارعه که وه پیش نوونکه ده بیت (فتحة) بیت وهکو (تکتبن) به لأم نه گهر پیش نونه توکیده که فتحة نه بیت نه وه راسته وخۆ پیوه ی نه لکاوه .

(۵) بهوه ی پیش نونه که (ضمة) یان (كسرة) سی هه بوو یان (الف الاثنین) له پیشیوه بوو .

ئەو مبنی نابیئت و معرب دەبیئت ، ئەمە راوبۆچوونی زۆرینەى زانایانە بەلام ئەخفەش پیتی وایە فعلی مضارع مبنی دەبیئت لەگەڵ نوونی توکیدا راستەوخۆ پیۆهێ لکابیئت یان ناراستەوخۆ ، هەرۆهەا گێردراوەتەو لە هەندى لە زانایان فعلی مضارع معربە ئەگەر نوونی توکیدیشی پیۆه لکابیئت^(١) ، نمونەى فعلی مضارع کە نوونی نسوہى پیۆه لکابیئت^(٢) (الھندابُ یضربن) ، لیژەدا فعلاً مضارعە کە مبنیە لەسەر سکون ، جا ابن مالک - رەحمەتى خواى لیبیئت - لە هەندى لە کتیبەکانیدا باسى ئەوہى کردوہ کە هیچ راجیایەیک نیە لە مبنی بوونی فعلی مضارع کاتیک نوونی نسوہى پیۆه لکابیئت ، بەلام وانیە ، بەلکو پای جیا هەیە ، لەو زانایانەى باسى ئەم را جیایەیان کردبیئت مامۆستا ئەبو حەسەن کوپرى عصفور لە کتیبى شەرحى ئیضاخدا .

(١) کەواتە سى راهیە دەربارەى حوکمی فعلی مضارع کاتیک نوونی توکیدى پیۆه بیئت:

{ا} مبنیە بە مەرجیک نونە کە راستەوخۆ (مباشر) پیۆه لکابیئت، ئەمەش پای زۆرینەى زانایانە

{ب} مبنیە بە هەموو شیۆهیک واتە ئەگەر نونە توکیدە کە راستەوخۆ پیۆه لکابیئت یان نا ، ئەمەش پای ئەخفەشە.

- {ج} معربەو مبنی نیە ، ئەمەش پای هەندى لە زانایانە.

(٢) ئەمە حالەتى دووہى مبنی بوونی فعلی مضارعە ، رستەکەش بەم شیۆهیکە اعراب دەکریئت : الھندابُ / مبتدا مرفوع .. یضربن / فعل مضارع مبنی علی السکون لاتصاله بنون النسوة ، ونون النسوة / ضمیر متصل مبنی علی الفتح فی محل رفع فاعل . والجمله الفعلية (یضربن) فی محل رفع خبر .

جوړه‌کانی إعراب چوارن : رفع ، نصب ، جر ، جزم ، جا رفع و نصب
 هاویه‌شن تیاپاندا ناو و کردار (الاسماء و الافعال)^(۱) وه‌کو (زیدْ یقومُ ، وَاِنْ زیداً لَنْ
 یقومَ)^(۲) به‌لام جر تایبته به‌ناو^(۳) وه‌کو (بزید) هه‌روه‌ها جه‌زمیش تایبته
 به فعله‌وه^(۴) وه‌کو (لَمْ یَضْرِبْ) جا نه‌صل و بنچینه له رفع دا واته علاماتی
 نه‌صلی رفع بریتیه له (ضمه) وه (نصب)^(۵) بریتیه له فتحه ، وه جریش^(۶)
 بریتیه له کسره و جزمیش بریتیه له سکون ، جگه له‌م نیشانانه
 (علامات) نیشانه‌کانی تر جیگر (نائب)ن واته له جیی نه‌م نیشانه

الله / مضاف الیه مجرور وه علامه‌ی جری کسره‌یه . عِبْدُ / مفعول به منصوب وه
 علامه‌تی نصبی فتحیه . کیسْرُ / فعلی مضارعه و مرفوعه و علاماتی رفعی ضمه‌یه .
 {۲۶} وه مجزوم بگه به سکون - واته علامه‌تی نه‌صلی جزم سکونه، جا غیری
 نه‌وه‌ی باسکرا له علاماتی نه‌صلی علاماتی تر ه‌ن جیگرن - که دواتر باسیان
 ده‌کات - وه‌کو : جاءَ اُخوْبِنِی نمر / له‌م پرسته‌یه‌دا دوو ناوی معربی تیدان که
 علامه‌تیا ناه‌صلیه ووشه‌ی اُخو فاعله‌و علامه‌تی رفعی واوه و له جیی ضمه‌یه .
 وه ووشه‌ی (بنی) مضاف الیه‌و مجروره‌و علاماتی جری یایه و له جیی که‌سره‌یه .
^(۱) واته اسم مرفوع و منصوب ده‌بیئت هه‌روه‌ها فعلیش - مه‌به‌ست فعلی مضارعه
 چونکه دوو فعله‌که‌ی تر مبنین و معرب نین.

^(۲) له‌م دوو پرسته‌یه‌دا دوو ناوی معرب هاتووه ، یه‌که‌میان مرفوعه (زیدْ)
 دوو‌میشیان منصوبه (زیداً) هه‌روه‌ها دوو فعلی مضارع هاتووه یه‌که‌میان مرفوعه
 (یقومُ) دوو‌میان منصوبه (لَنْ یقومُ) .

^(۳) واته حاله‌تی إعرابی جر تایبته به ناو و هیچ کاتیک فعل مجرور نابیئت.

^(۴) مه‌به‌ست فعلی مضارعه کاتیک یه‌کیک له نه‌ده‌واتی جزمی له پیشه‌وه هات نه‌وه
 فعله مضارعه‌که مجزوم ده‌بیئت.

^(۵) واته نیشانه‌ی بنه‌رته‌ی (علامه‌ی نه‌صلی) حاله‌تی نصب فتحیه.

^(۶) واته نیشانه‌ی بنه‌رته‌ی جر کسره‌یه.

ئهصلیانه نیشانهی غهیر ئهصلیش ههن - وهکو ئهوهی چهرفی واو له جیی ضمه دهبیئت له ووشهیی (اخو)^(١) ، وه چهرفی (یا) له جیی کسره دایه له ووشهیی (بنی)^(٢) له پرستهیی (جا آخر بنی نمر)^(٣) دواتر دانهر باسی ئه و شوینانه دهکات که نیشانهکانیان جیگر (نائب)ن واته ئهصلی نین .

* إعرابی ئهسمای سته

٢٧- وارْفَعْ بَوَاوِ ، وَاَنْصِبَنَّ بِالْأَلْفِ وَاخْرُزْ بِيَاءٍ مَا مِنْ الْأَسْمَاءِ أَصِفٌ^(٤)
ابن مالک - پهحمهتی خوای لیبیئت - دهستی کرد به پوون کردنهوهی ئهوانهیی معربن و نیشانهکانیان ئهصلی نین، لهوهی پیشتتر باسکرا جا مهبهستی دانهر له و ناوانهیی که له مه و دوا باسیان دهکات بریتیه له شهش

(١) ووشهیی اخو یهکیکه له شهش ناوهکهیی که ناسراون به (الاسماء الستة) دواتر باسیان دهکهین . إنشاء الله .

(٢) ووشهیی (بنی) یهکیکه له و ناوانهیی ناسراون به (ملحقات جمع مذكر سالم) دواتر باسیان دهکهین إنشاء الله .

(٣) إعرابی تهواوی ئهه پرستهیه بهم شیوهیهیه : جاء / فعل ماضي مبني على الفتح . اخو / فاعل مرفوع وعلامة رفعه الواو نيابة عن الضمة لأنه من الاسماء الستة وهو مضاف، بنی : مضاف اليه مجرور وعلامة جره الياء نيابة عن الكسرة لأنه ملحق بجمع مذكر سالم وحذف النون لأنه مضاف واصله (بنين) . نمر : مضاف اليه مجرور وعلامة جره الكسرة الظاهرة.

(٤) لهم دێره دا ابن مالک دیتته سهریاسی ئه و ناوه معربانهیی که علامهتی إعرابیان ئهصلی نیه، دهلیئت مرفوع بکه به واو له جیاتی ضمه وه منصوب بکه به ئهلیف له جیی فتحه ، وه مهجروریش بکه به یا له جیی کسره ، ئه و ناوانهیی له مه و دوا باسیان دهکهه .

إلى فيه^(۱) بۆ ئەمەش ئاماژەى کرد ابن مالك به ووتەى (والفم حيث الميمُ منه بانا) واتە ميمەكەى ليكرتتەوه ، جا ئەگەر ميمەكەى لينەكرايه وه ئەوه اعراب دەكرتت به حرکه وهكو (هذا فمٌ ، ورايتُ فمأ ، و نظرتُ إلى فم)^(۲)

۲۹- اب، اخ، حم كذاك، وهن والنقص في هذا الأخير أحسن

۳۰- وفي اب وتالييه يُندُر وقصرها من نقصهن أشهر^(۳)

واتە/ هەر سى ناوى (اب، اخ، حم)^(۴) وهكو (فم و ذو) وان له پووى اعرابيه وه كه پيشتر باسکران مرفوع دەبن به واو و منصوب دەبن به ئەلف و مجروريش دەبن به يا ، وهكو (هذا أبوه وأخوه وحموها)^(۵) ورايتُ

^(۱) لەم سى پستهيه دا ووشەى (فم) به کارهاتوووه ميمەكەى ليکراوه تەوه و له پستهى يه کهمدا مبتدایه و مرفوعه و علامهى رفعى واوه ، وه له دووهمدا مفعول به و علامهى نصبى ئەلفه ، وه له سيبه مدا اسمى مجروره و علامهى جبرى يايه.

^(۲) لەم سى پستهيه ياندا ووشەى فم به کارهينراوه و ميمەكەى لينەكراوه تەوه بۆيه اعرابى به حەرف ناكرتت ، به ضمه و فتحه و كسره دهكرتت.

^(۳) مانای ئەم دوو ديپرهى ئەلفيه بهم شيويهيه : { ۲۹ } هەر سى ناوى اب و اخ و حم وهكو ئەوان _ واتە وهكو (ذو) و (فم) وان- ههروهها ناوى (هن) يش وايه ، به لام نهقص - واتە اعراب کردن به حەره کاتى ظاهره بۆ (هن) جواتر و باشتره . { ۳۰ } به لام اعراب کردن به حرکاتى ظاهره بۆ هەر سى ناو (اب و اخ و حم) کهمه و نادره ، وه اعراب کردنيان به حره کاتى مقدره له سەر ئەلفى مقصوره زۆرتر و باوتره له حەره کاتى ظاهره.

^(۴) پيشتر ئەم ناوانه مانا کراون.

^(۵) هذا / اسم إشارة مبني في محل رفع مبتدا . ابو / خبر مرفوع وعلامة رفعه الواو لأنه من الاسماء الستة وهو مضاف (ه) ضمير متصل مبني في محل جر مضاف اليه . واخوه / و : حرف عطف . اخو / اسم معطوف مرفوع وعلامة رفعه الواو لأنه من الاسماء الستة وهو مضاف . (ه) ضمير متصل مبني في محل جر مضاف إليه . حموها / مثل اخوه في الاعراب.

اباه واخاه و حماها^(١) ، و مررت بأبيه واخيه و حميها^(٢)) ، ثم إعرابهش^(٣) پای باوه لهم سى ناوهدا ، دواتر یاسی دوو شیوه إعرابی تر بو ثم سى ناوه دهکات . بهلام ناوی (هن) پای پهوان وایه معرب بیئت به حهرهکاتی ظاهره لهسه ر نونهکهی ، وه له کوتاییه وه حهرقی عله- واو و یا و ئهلف- نایات، وهکو (هذا هن زید ، ورايت هن زید ، و مررت بهن زید)^(٤) بو ئه مەش ئاماژەى کرد ابن مالک به ووتەى (والنقص في هذا الأخير أحسن) واته : لیکردنه وهی (ئهلف و واو و یا) له (هن) وه إعراب کردنی به حرکات جوانتر و باشتره له (إتمام) واته- له إعراب کردن به حروف-، خو إعراب کردنی (هن) به حروف دروسته بهلام زور کهمه وهکو (هذا هنوه) ورايت هنا ، ونظرت إلى هنيه)^(٥) ، (شیخی فراء)^(٦) نکۆلی دهکات له دروستی ثم

^(١) رایت / فعل و فاعل . اباه / مفعول به منصوب و علامه نصبه الالف لانه من الاسماء الستة وهو مضاف (ه) فی محل جر مضاف الیه .. واخاه وحموها / اسمان معطوف منصوبان مثل (اباه) .
^(٢) مررت / فعل و فاعله . بابیه / ب / حرف جر . ابی / اسم مجرور و علامه جرّه الیاء لانه من الاسماء الستة وهو مضاف . ه / ضمیر متصل مبني فی محل جر مضاف الیه . واخیه وحميها / اسمان معطوفان مجروران مثل (ابی) .
^(٣) واته (إعراب کردنی (اب و اخ و حم) به واو له حاله تی رفع و به ئهلف له حاله تی نصب و به یا له حاله تی جر .

^(٤) لهم سى پرسته یه دا ووشه ی (هن) به کارهاتوه، له یه کهمدا مرفوعه و علامه ی ره فعه که ی ضمه یه و ، وه له دووه مدا منصوبه و علامه ی نصبه که ی فتحه یه ، وه له سنییه میشد مجروره و علامه ی جر ه که ی کسره یه .

^(٥) لهم سى پرسته یه دا ووشه ی (هن) به کارهینراوه ، بهلام إعراب کردنه که ی به حرفه ، له یه کهمدا مرفوعه و علامه ی ره فعه که ی واوه ، وه له دووه مدا منصوبه و علامه ی نصبه که ی ئه لفه ، وه له سنییه میشدا مجروره و علامه ی جر ه که ی یایه .

^(٦) فراء : یه کیکه له پیشه وایانی زانستی نحو له شاری کوفه له دایک بوه سالی ٧٦١ز ، قوتابی پیشه و (کسانى) بووه و سالی ٨٢٢ز له ڕنگه ی مه که ی پیروژ وه فاتى کردوه .

إعرابه^(۱) به لَام به لَگه‌ی بُو هینراوه تهوه و نکۆلیه که‌ی رَهت دراوه تهوه به گِیْرانه وه‌ی سیبویه ئەم إعرابه له ده‌سته‌یه‌ک له عه‌ره‌به‌وه، جا ئەوه‌ی به لَگه‌ی پِیئیت و به لَگه‌ی له‌به‌ر بیئت زاله به‌سه‌ر ئەو که‌سه‌ی به لَگه‌ی پی‌ نیه‌و له‌به‌ری نیه‌، هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی کرد دانهر به ووته‌ی (وِی ابِ و تالییه یندر- تا کۆتایی دپه‌که) به دوو شیوه‌ی إعرابه‌که‌ی تری هه‌ر سی ناوی (اب و اخ و حم) یه‌کیکیان بریتیه له نه‌قص واته لابردن و حذف کردنی واو و ئه‌لف و یا و إعراب کردنیان به حه‌ره‌کاتی ظاهره له‌سه‌ر پیتی (با و خا و میم) که پیتی کۆتایی ئەو سی ناوه‌ن، وه‌کو (هذا أبه و اخه و حمها^(۲)) ، و رایت أبه و اخه و حمها^(۳) ، و مررت أبه و اخه و حمها^(۴) به لَگه‌ش بُو ئەم جوړه‌ی إعرابه‌ی قسه‌ی شاعیره که ده‌لئیت :

ش ۵/ بابہ اقتدی عدی فی الکرّم ومن یشابه أبه فما ظلم^(۵)

ئەم جوړه‌ی إعراب و خویندنه‌وه‌یه بُو هه‌ر سی ناوی (اب و اخ و حم) که‌مه، بویه دانهر ووتی (وِی ابِ و تالییه یندر) واته: که‌م و ناده‌ر إعراب کردنیان

(۱) واته إعراب کردنی وشه‌ی (هن) به حروف.

(۲) إعرابی ئەم پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه‌یه: هذا/ اسم اشاره مبني في محل رفع مبتدا . أبه/ خبر مرفوع و علامه رفعه الضمه الظاهرة وهو مضاف . ه/ ضمير متصل مبني على الّکم في محل جر مضاف إليه . و اخه و حمها / اسمان معطوفان على (ابه) مرفوعان مثل ما قبلها.

(۳) لیژهدا ووشه‌ی (ابه) مفعول به منصوب و علامه‌ی نصبه‌که‌ی فتحه‌ی ظاهره‌یه ، هه‌روه‌ها (اخه و حمها) هه‌ردووکیان (اسم معطوف منصوب و علامه‌ی نصبه‌ی الفتحة الظاهرة) ن.

(۴) لهم سی پرسته‌یه‌شدا هه‌ر سی ناوه‌که (ابه و اخه و حمها) مجروران و علامه‌ی جریان کسره‌یه.

(۵) مانای ئەم شیعره به‌م شیوه‌یه‌یه: شوین باوکی که‌وتوه‌ه عه‌دی کوپی حاتم له سه‌خاوه‌تدا، هه‌ر که‌سی‌کیش وه‌کو باوکی بیئت سته‌می نه‌کردوه،، به لَگه‌ی ئەم شیعره: له‌م دپه‌دا دوو جار ووشه‌ی (اب) به‌کارهاتوه، یه‌که‌میان (بابه) مجروره به کسره و دوومیشیان (ابه) مفعول به منصوب و علامه‌ی نصبه‌که‌ی فتحه‌یه، ئەم جوړه‌ی إعرابه‌ش به (لغی قصر) ناو ده‌برئیت.

به حرکاتی ظاهره و لیکردنهوهی واو و ئەلف و یا ، خویندنهوهو و عرابی سییهه بۆ هەر سێ ناوی (اب و اخ و حم) ئەوهیه کۆتاییان به الف بیئت : له حالتهی رفع و نصب و جردا وهکو (هذا اباهُ و اخاهُ و حماها^(۱))، ورائتُ اباهُ و اخاهُ و حماها^(۲)، و مررتُ بآباهُ و اخاهُ و حماها^(۳) ، ووتهی شاعیریش به لگهیه بۆ ئەم رایه که ده لیت :

ش ۶/ إن اباه و ابا اباه قد بلغا في المجد غايتها^(۴)

جا له حالتهدا -واته که کۆتاییان ئەلفه- علامهتی رفع و نصب و جريان حه ره که ی مقدره له سه ره ئەلیفه که هه ره وهکو ناویکی مقصور^(۵)، ئەم جوژه خویندنهوهیه باوترو زۆرتره له خویندنهوهی عرابی دووه که (نقص) بوو پوختهی ئەوهی دانهر باسی کرد ئەوهیه ناوهکانی (اب و اخ و حم) سێ

(۱) لهه پرستهیهدا وشه ی (ابه) خبر مرفوع و علامه رفعه الضمه المقدره -على الالف منع من ظهورها التعذر ، هه ره ها هه ردوو ناوی (اخاه و حماها) بهم شیوهیهیه عرابیان (اسم معطوف مرفوع و علامه رفعه الضمه المقدره على الالف منع من ظهورها التعذر) .
(۲) لهه پرستهیهدا وشه ی (ابه) مفعول به منصوب و علامه نصبه الفتحة المقدرة على الالف منع من ظهورها التعذر) هه ره ها عرابی (اخاه و حماها) بهه مان شیوهیه.
(۳) لهه پرستهیهدا ناوی (ابه) اعراب ده کریت به (اسم مجرور علامة جره الكسرة المقدرة على الالف منع من ظهورها التعذر) هه ره ها عرابی (اخاه و حماها) بهه مان شیوهیه.

(۴) مانای ئەم شیعره بهم شیوهیهیه: بێگومان باوکی و باپیری له پێزو حورمه تدا که یشتنه ته چله پۆپه ی ، به لگه (شاهدی) ی ئەم دێره : وشه ی (اباه) سییه مه (مضاف إليه مجرور و علامه جره الكسرة المقدرة على الالف منع من ظهورها التعذر) ئەم جوژه عرابهش به (لغی قصر) ناو ده بریت.

(۵) اسمی مقصور: بریتیه لهو ناوه ی که معر به و کۆتاییه که ی ئەلیفیک ی (ثابت) ه، وهکو (موسی ، عصا ، فتی) ، بۆیه پێی دهوتریت مقصور چونکه الیفی کۆتایی درێژناکریته وه به پێچهوانه ی (ممدود) .

جۆر خویندنه وه و إعرابیان ههیه : باوترینیان ئه وهیه به حروف بن واته
 رفعیان به واو و نصیبیان به ئه لیف و جریان به یا ، دووهم : ئه وهیه که
 کۆتاییان به ئه لیف بیّت له ههر سیّ حاله ته که دا - رفع و نصب و جر - ئهم
 پایش پیی دهوتریت (لغهی قصر) ، سیّ یهم / ئه وهیه حرفه کانیان -
 واته واو و ئه لف و یا - لیکیته وه و به حرکات إعراب کرین ئهم بۆ
 چوونهش کهم و نادره .

ههروهها ناوی (هن) دوو خویندنه وه و إعرابی ههیه . یه که میان: إعراب کردنیان
 به حرکاتی ظاهره و لیکردنه وهی (واو و ئه لیف و یا) سیّ کۆتاییه که ی ئهم
 پایش باوتر و زۆرتره ، دووهمیان / إعراب کردنی به حرف واته به (واو و
 ئه لیف و یا) ئهمهش پیی دهوتریت (إتمام) و زۆر کهمه .

* مهرجه کانی إعرابی شهب ناوه که به حرف (شروط إعراب الاسماء الستة بالحروف)

۳۱- و شرطُ ذا الاعراب انْ يُضَفْنَ لا لیلیا کجا اخو ابیک ذا اعتلا^(۱)

زانایانی نحو چوار مهرجیان باسکردووه بۆ إعرابی ئه سمای سته به حرف:
 (یه کهم) ده بیّت مضاف^(۲) بن، خویمان پاراست له وهی که مضاف نیه ، جا ئه گهر مضاف
 نه بن ئه وه إعرابیان حره کاتی ظاهرهیه وه کو (هذا ابٌ ، ورايتُ اباٌ ، ومررتُ بابِ)^(۳).

(۱) مانای ئهم دپره ی ئه لفییه : مهرجی إعراب کردنی ئه سمای سته به حرف ئه وهیه مضاف بن
 و إضافة کهشی بۆ لای یای متکلم نه بیّت ، وه کو (جاء اخو ابیک ذا اعتلا) واته : هات براکه ی
 باوکت که خاوه ن پایهیه ، لهم پرسته یه دا سیّ ناو له ناوه کانی ئه سمای سته ی تپدایه . { ۱ } اخو
 : فاعل و مرفوعه و مضافه بۆ لای ابی وه { ۲ } ابی: مضاف الیه و مجروره بۆ لای (ک) ، { ۳ } ذا :
 حال منصوب و مضاف لای (إعتلاء) ههر سیّ ناوه که إعرابیان به حروفه .

(۲) مه به سته له مضاف ئه وهیه ناویک پالدری بۆ لای ناویکی تر .

(۳) لهم سیّ پرسته یه دا ناوی (اب) به کارهاتووه له ههر سیّ حاله تی رفع و نصب و
 جر، به لام إعرابه که ی به حرکاته چونکه مضاف نیه و مفرده .

ورایتُ آباءهم^(۱) ، ومرتُ بآبائهم^(۲)) وه نه‌گهر کراو به دووان (مثنی) بن شهوه اعرابیان وه‌کو اعرابی (مثنی)یه واته : مرفوع ده‌بن به الیف و منصوب و مجرور ده‌بن به یا ، وه‌کو (هذان ابوا زید^(۳)) ، ورايتُ ابويه^(۴) ، ومرتُ بابويه^(۵)) جا دانه‌ر - په‌حمه‌تی خوای لیبیت - له‌م چوار مرجه‌دا ته‌نجا باسی دووانیانی کرد - یه‌که‌م و دوووه‌میان - که ناماژهی پییان کرد به ووته‌ی (وشرط ذا الاعراب ان یضفن لا لیا) واته مهرجی اعراب کردنی شه‌سمای سته به حه‌رف شه‌ویه مضاف بیئت و إضافة‌کته‌شی بؤ لای غه‌یری یای متکلم بیئت ، که‌واته له‌م قسه‌یه‌وه زانرا که پیویسته شه‌م ناوانه مضاف بن، وه پیویستیشه إضافة‌که‌یان بؤ لای غه‌یری یای متکلم بیئت هه‌روه‌ها ده‌توانریت دوو مهرجه‌که‌ی تریش بنا‌سریته‌وه له‌ ناوه‌پوکی قسه‌که‌ی دانه‌ر شه‌وه‌ش به‌وه ده‌زانریت که جیناوی رسته‌ی (یُضَفْنَ)^(۶) ، ده‌گه‌ریتته‌وه بؤ شه‌و ناوانه‌ی^(۷) باسکران ، دیاره دانه‌ر که باسی شه‌و ناوانه‌ی کرد به (مفرد) و (مکبری) باسیانی کورد ، وه‌کو شه‌وه‌ی فه‌رموویته‌ی (مهرجی اعراب کردنی شه‌و ناوانه به حه‌رف شه‌ویه که مضاف بن بؤ لای غه‌یری یای متکلم.

(۱) له مه‌یادا (آباء) مفعول به منصوب و علامه‌ نصبه الفتحه الظاهره، لانه جمع تکسیر.

(۲) بآبائهم: اسم مجرور و علامه جره الكسرة الظاهره لانه جمع تکسیر.

(۳) (هذان ابوا زید) بهم شیویه اعراب ده‌کریت : هذان: مبتدا مرفوع و علامه رفعه الالف لانه ملحق بالمثنی . ابوا : خبر مرفوع و علامه رفعه الالف لانه مثنی وهو مضاف . زید: مضاف الیه مجرور علامه جره الكسرة.

(۴) رايتُ: فعل و فاعل. ابويه : مفعول به منصوب و علامه نصبه الیاء لانه مثنی وهو مضاف. (ه) ضمیر متصل، مبني على الكسر في محل جر مضاف الیه.

(۵) بابويه : ابوي: اسم مجرور و علامه جره الیاء لانه مثنی ، وهو مضاف.

(۶) مه‌به‌ست له‌و جیناوه نونی نسوه‌ی (یُضَفْنَ)یه ، چونکه یُضَفْ : فعل مضارع مبني على السكون لاتصاله بنون النسوة. ن : ضمیر متصل مبني في محل رفع نائب فاعل.

(۷) مه‌به‌ست پیئی شه‌سمای سته‌یه

هروههها بـزانه (ذو) به کارنایات مه‌گه‌ر به مضافی، و إضافة‌ش
 ناکریت بۆ لای (ضمیر) (۱)، به لـکو إضافة ده‌کریت بۆ لای
 ناویکی ناشکرا (ظاهر) سی (۲)
 په‌گه‌ز (جنس) (۳) که صفة نه‌بیت وه‌کو (جاءنی ذو مال) (۴) دروست
 نیه بلین (جاءنی ذو قائم) (۵) .

(۱) واتا ناتوانین بلین : ذوه یان ذوها.

(۲) مه‌به‌ست له ناوی (ظاهر) غه‌یری ضمیره، واتا وشه‌ی ظاهر له به‌ران‌به‌ر ضمیردا به
 کاردیت.

(۳) مه‌به‌ست له اسمی جنس ئه‌و ناویه ده‌لاله‌ت له په‌گه‌زی شتیک بکات و بۆ زۆر و
 کهم به‌کاربیت وه‌کو {علم، مال ، تراب...} وه زۆتر وایه اسمی جنس
 له‌به‌رام‌به‌ر (صفة) دا به‌کاربیت، مه‌به‌ستیش له صفة اسمی فاعل و اسمی مفعول و
 صفة‌ی مشبه‌و صیغه‌ی مبالغه‌یه.

(۴) له‌م پرسته‌یه‌دا (ذو) إضافة‌کراوه بۆ (مال) ناویکی ظاهره و اسمی جنسیشه.

(۵) ئه‌م پرسته‌یه بۆیه دروست نیه چونکه (ذو) إضافة‌کراوه بۆ لای (قائم) اسمی فاعله‌و
 واته صفة‌یه.

*باسی (مثنی)^(۱) و پاشکۆکانی (ملحقاته)^(۲)

- ۳۲- بِالْأَلْفِ أَرْفَعُ الْمَثْنَى وَ كِلَا إِذَا بِمَضْمَرٍ مُضَافًا وَصِلَا
 ۳۳- كَلَّتَا كَذَاكَ، اثْنَانِ وَ اثْنَتَانِ كَابْنَيْنِ وَ ابْنَتَيْنِ يَجْرِيَانِ
 ۳۴- وَتَخَلَفَ الْيَا فِي جَمِيعِهَا الْاَلْفُ جَرًّا وَ نَصْبًا بَعْدَ فَتْحِ قَدِ اَلْفِ^(۳)
- دانه- په‌حمه‌تی خوای لیبیت- له باسی ئه‌و ناوانه‌ی که‌ه‌ا‌ی‌ان به‌ حروفه و به‌ حرکات نیه باسی ئه‌سمای سته‌ی کرد، پاشان ده‌ستی کرد به‌ باسکردنی (مثنی) ئه‌میش یه‌کیکی تره‌ له‌و ناوانه‌ی که‌ه‌ا‌ی‌ان به‌ حروف ده‌بیت، پیناسه‌ی مثنی بریتیه‌ له‌ (ووشه‌یه‌که‌ به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر دووان، به‌ زیاد کردنی پاشکۆیه‌که‌^(۴) بۆ کۆتاییه‌که‌ی ، گونجاو بیت لیکردنه‌وه‌ی ئه‌و پاشکۆیه‌ی^(۵) و عطف کردنی هاو وینه‌ی

(۱) ووشه‌ی (مثنی) به‌ به‌ کوردی واتا: کراو به‌ دووان، که‌واته‌ ده‌بیت له‌ بنچینه‌دا تا‌ک (مفرد) بیت و کرابیت به‌ دووان به‌ هۆی زیادکردنی پاشکۆیه‌که‌.

(۲) مه‌به‌ست له‌ ملحقی مثنی ئه‌و ناوانه‌ن که‌ مانای دووان له‌ خو‌ ده‌گرن به‌لام گونجاو نین بۆ لیکردنه‌وه‌ی پاشکۆی کۆتاییان ئه‌وانیش بریتین له‌ (کلا وکلتا واثنان واثنتان، هذان، هاتان، اللتان، اللذان).

(۳) له‌م سۆ دێره‌دا ابن مالک- په‌حمه‌تی خوای لیبیت- باسی مثنی و ملحقاتی ده‌کات {۲۲} به‌ ئه‌لیف مرفوع بکه‌ مثنی هه‌روه‌ها کلا به‌ مه‌رجیک کلا إضافة کرابیت بۆ لای ضمیریک لکاو {۲۳} کلتا وه‌کو کلا وایه‌، هه‌روه‌ها اثنان و اثنتانیش وه‌کو (ابنین و ابنتین) وان- واته‌ مرفوع ده‌بن به‌ ئه‌لف هه‌رچه‌ند (مثنی)ش نین. {۲۴} داده‌نیشیت (یا) له‌ جینگه‌ی ئه‌لیف له‌هه‌موو ئه‌و ناوانه‌ی که‌ باسکران له‌ حاله‌تی جر و نصب دا ، واته‌ حاله‌تی جر و نصبی مثنی به‌ (یاء) ده‌بیت و ئه‌و یایه‌ له‌ دوا‌ی فتحه‌وه‌ دیت واته‌ یای مثنی پینشی مفتوحه‌.

(۴) مه‌به‌ست له‌و پاشکۆیه‌: ئه‌لف و نون (ان) یان یاء و نون (ین) بۆ ناوه‌ مفرده‌که‌.

(۵) مه‌به‌ست له‌و پاشکۆیه‌ ئه‌لیف و نونه‌ بۆ حاله‌تی رفع و یاء و نونه‌ بۆ حاله‌تی نصب و جر.

بۆ سه‌ری^(۱)، جا که ده‌لین^(۲) (وشه‌یه‌ک به‌لگه بی‌ت له سه‌ر دووان) مثنی ده‌گریته‌وه وه‌کو (الزیدان) هه‌روه‌ها ئه‌و ویژانه‌ی دانراوه بۆ دووان وه‌کو جوت (شفع) وه‌که ووتمان^(۳) (به زیاد کردنی پاشکویه‌ک) ده‌رده‌چیت وینه‌ی جوت (شفع)^(۴)، وه‌ ده‌رده‌چیت به‌ووته‌مان (گونجاو بی‌ت لی‌کردنه‌وه‌ی پاشکویه‌ی) وینه‌ی دووان (اثنان) چونکه گونجاو نیه لی‌کردنه‌وه‌ی پاشکویه‌ی کۆتایی دروست نیه بلیی (اثن)^(۵)، وه‌ ده‌رده‌چیت به‌ووته‌مان (عطف کردنی هاو وینه‌ی خۆی بۆ سه‌ری) ئه‌و ناوانه‌ی گونجاون بۆ لی‌کردنه‌وه‌ی پاشکویه‌ی به‌لام هاو وینه‌ی خۆی عطف ناگریته‌وه بۆ سه‌ری وه‌کو (قمرین)^(۶) گونجاوه بۆ لی‌کردنه‌وه‌ی پاشکویه‌ی و ده‌لین (قمر) به‌لام هاو وینه‌ی خۆی عطف ناگریته‌وه سه‌ری به‌لکو غه‌یری خۆی عطف ده‌گریته‌وه سه‌ری وه‌کو: قمر و شمس، ئه‌مه‌یه مه‌به‌ست به (القمرین) چونکه دوو مانگ نیه و یه‌ک مانگ هه‌یه.

هه‌روه‌ها ناماژه‌ی کرد دانه‌ر به‌وته‌ی (بالالف ارفع المثنی) بۆ ئه‌وه‌ی که مثنی مرفوع ده‌بی‌ت به‌ئهلیف، هه‌روه‌ها پاشکوکانی (مثنی)ش مرفوعن به‌ئهلیف، مه‌به‌ست له‌ پاشکوی مثنی: ئه‌و ناوانه‌ن به‌کار دین بۆ دووان به‌لام پیناسه‌ی

(۱) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه ئه‌م دوو ناوه هاو وینه‌یه بۆ دوو که‌س و دووشتی جیاواز به‌کار بێن.

(۲) لی‌روه ابن عقیل- په‌حمه‌تی خۆی لی‌بی‌ت- شرح و پراقه‌ی پیناسه‌ی مثنی ده‌کات، پیناشتر پیناسه‌ی (مثنی) کرد و لی‌روه ده‌ست ده‌کات به‌ پراقه‌ی پیناسه‌که.

(۳) مه‌به‌ست له‌ ووتنه‌ پیناسه‌که‌ی پینشووه.

(۴) روشه‌ی (شفع) به‌ مانای جوت دیت و اتا دووان به‌لام ناتوانین بلین مثنی یه‌ چونکه پیناسه‌ی (مثنی) نایگریته‌وه.

(۵) واته: روشه‌ی (اثنان) ئه‌گه‌ر پاشکویه‌ی لی‌کردنه‌وه مانای مفرده‌که‌ی ناگه‌یه‌نی‌ت.

(۶) مه‌به‌ست له‌ (قمران) مانگ و خۆره، نه‌ک دوو مانگ چونکه یه‌ک مانگ هه‌یه.

مثنی به سه ریاندا نا چه سپیت، ئاماژهی بۆی کرد دانهر به ووتهی (وکلا) جا ئهو ناوهی پیناسهی مثنی نه یگریتهوه و مانای دووان له خو بگریت ئهوه پاشکۆ (ملحق)ی (مثنی)یه، که واته (کلا و کلتا و اثنان و اثنتان) پاشکۆی مثنایه، چونکه ئه مانه پیناسهی (مثنی) نایانگریتهوه، به لام (کلا و کلتا) نابنه پاشکۆ مه گهر اضافه کراین بۆلای جیناو (ضمیر) وه کو (جاعنی کلاهما، ورائتُ کلّیهما، ومررتُ بکلّیهما^(۱)) و جاعتنی کلتاهما، ورائتُ کلّیهما، ومررتُ بکلّیهما^(۲))، به لام ئه گهر کلا و کلتا اضافه کران بۆلای ناویکی ئاشکرا (ظاهر)^(۳) ئهوه کۆتاییه که بیان ئه لیف ده بییت له حاله تی رفع و نصب و جردا وه کو (جاعنی کلا الرجلین و کلتا المرأتین^(۴))، ورائتُ کلا الرجلین و کلتا المرأتین^(۵))، ومررتُ بکلا الرجلین و کلتا المرأتین^(۶) له بهر ئه مه دانهر فهرمووی (کلا إذا بمضمرٍ مضافاً وصالاً)^(۷)

(^۱) لیژهدا ووشهی (کلا) له سی پسته دا به کار هاتوو له یه که میاندا (فاعل مرفوع و علامه رفعة الالف لانه ملحق بالمثنی) وه له دووهدا (مفعول به منصوب و علامه نصبه الیاء لانه ملحق بالمثنی). وه له سی یهدا (اسم مجرور و علامه جره الیاء لانه ملحق بالمثنی).

(^۲) له پسته یهدا (کلتا) به کارهاتوو بۆ حاله تی نصب و له ههردووکیاندا علامه تی نصب و جری یاته.

(^۳) مه بهست له ناوی ئاشکرا (ظاهر) غهیری جیناو (ضمیر)ه.

(^۴) لیژهدا (کلا و کلتا) مرفوعن و علامه ی رفعیان (الضمة المقدرة علی الالف منع من ظهورها التعذر)

(^۵) له پسته یهدا (کلا و کلتا) منصوبن و علامه ی نصبیان (الفتحة المقدرة علی الالف منع من ظهورها التعذر).

(^۶) لیژهدا (کلا و کلتا) مجرورن و علامه ی جریان (الكسرة المقدرة علی الالف منع من ظهورها التعذر).

(^۷) واته (کلا) ئه گهر جیناوی پیوه لکا بوو ئهو کات وه کو مثنی وایه.

دواتر دانەر ئه‌وه‌ی پوونکرده‌وه که (اثنین و اثننتین) وه‌کو (ابنین و ابنتین) وان که‌واته اثنین و اثننتان پاشکۆی (مثنی)ن وه‌کو پیشتەر باسکرا ، به‌لام ابنان و ابنتان (مثنی)ی ته‌واون و پاشکۆنین.

پاشان دانەر- په‌حمه‌تی خ‌وای لیبیت- باسی ئه‌وه‌ی کرد که (یاء) له جیی ئه‌لیف داده‌نیشیت له (مثنی)و پاشکۆکانی له ه‌ردوو حاله‌تی نصب و جردا ، وه‌ له‌م یانه پیشی مفتوحه ه‌موو کاتیگ وه‌کو (رأیتُ الزیدین کلینهما^(۱)) ، ومررتُ بالزیدین کلینهما^(۲) جا دانەر خ‌وی پاراست- به‌وه‌ی فه‌رموی یای مثنی پیشی مفتوحه - له یای جمع که ه‌میشه پیشی ده‌بیت مکسور بیت وه‌کو (مررتُ بالزیدین)^(۳) دواتر باسی ئه‌مه‌ش دیت، پوخته‌ی ئه‌وه‌ی دانەر باسی کرد ئه‌وه‌یه که (مثنی) و پاشکۆکانی مرفوع ده‌بن به ئه‌لیف و منصوب و مجروریش ده‌بن به یاء، ئه‌مه‌ش پ‌او و بۆچونی باو و بیستراوه ، به‌لام پ‌ای راست و دروست ئه‌وه‌یه که ا‌ه‌رابی مثنی و پاشکۆکانی به ح‌ه‌ره‌که‌ی مقدره ده‌بیت له‌سه‌ر ئه‌لیفه‌که له حاله‌تی رفع و نصب و جردا، جا ئه‌وه‌ی دانەر باسی کرد له‌وه‌ی که مثنی و پاشکۆکانی مرفوعن به ئه‌لیف و منصوب و مجرورن به یاء ئه‌وه پ‌ای باو و بیستراوه له ع‌ه‌ره‌به‌وه، به‌لام ه‌ندی له له ع‌ه‌ره‌ب پییان وایه مثنی و پاشکۆکانی مرفوع و منصوب و مجرور ده‌بن به ئه‌لیف، ده‌لین (جاء الزیدان کلاما ، ورأیتُ الزیدان کلاما ، ومررتُ بالزیدان کلاما)^(۴)

(^۱) له‌م پرسته‌یه‌دا (الزیدین) مثنایه و (کلینهما) پاشکۆیه‌تی و ه‌ردووکیان منصوبن و علامه‌ی نصبیان (یایه) پیش یانه‌که مفتوحه.

(^۲) له‌م پرسته‌یه‌شدا (الزیدین) مثنایه و (کلینهما) پاشکۆیه‌تی و ه‌ردووکیان مجرورن و علامه‌ی جریان یانه‌و پیش یانه‌که‌ش مفتوحه.

(^۳) له‌م پرسته‌یه‌دا (الزیدین) جمعی مذکری سالمه چونکه پیش یانه‌که مکسوره.

(^۴) لێزه‌دا ه‌ردوو ناوی (الزیدان) و (کلاما) ا‌ع‌رابیان وه‌کو اسمی مقصور وایه به ح‌ه‌ره‌کاتی مقدره.

* باسی (جمعی مذکر سالم)

٣٥- وارْفَع بواوِ وِییا اجْرُزْ وانْصِبِ سالمَ جمعِ (عامرٍ ، ومُذْنِبٍ)^(١)

پیشتر دانهر باسی دوو جوژ له و جوژانهی کرد که معرب دهین به حروف : یهکیکیان نهسمای سته بوو ، دووهمیشیان مثنی بوو ، باسی ئەم دووانه کرا پاشان لهم دپهردا باسی جوژی سی یهه دهکات که بریتیه له جمعی مذکری سالم و پاشکوکانی ، إعرابیشی به واوه له حالهتی رفع و به یانه له حالهتی نصب و جردا.

ئاماژهی کرد دانهر به ووتهی خوئی (عامر و مذنب) بو ئەو ناوانهیی دروسته بکرینه جمعی مذکری سالم ، ئەوانیش دوو جوژن : جامد و صفة^(٢) ، مهرجه بو ئەو ناوهی که جامده : ناوی (عَلَم)^(٣) بیّت ، بو نیرینه(مذکر) بیّت خالی بیّت له تای تانیث ، وه خالی بیّت له لیكدراوی (ترکیب)^(٤) ، جا ئەگهه ئەو ناوه (عَلَم) نهبوو ئەوه به واو و نون جمع ناکریت -واته ناکریتته جمع

(١) مانای ئەم دپههیی ئەلفیه : مرفوع بکه به واو و منصوب و مجروریش بکه به یاه جمعی مذکری سالم به مهرجیک ئەو ناوهی جمع مذکر سالمی دهکهیت وهکو(عامر) وایبیت یان وهکو (مُذْنِبٍ). جا (عامر) ناویکی جامدو بو عاقل بهکاردیث و مذکره تای پیوه نیه لیكدراویش نیه ، وه (مُذْنِب) صفیه (اسمی فاعله) و بو مذکر بهکاردیث و عاقلهو تای پیوه نیهو له بابی (افعل-فعلاء) و (فعلان-فعلی) نیه.

(٢) مهبهست له ناوی (جامد) ئەو ناوانهیه که وهرنهگیراوه له(فعل)و(مصدر)هوه، واته (مشتق) نیه، وه مهبهست له صفة ئەو ناوانهه وهرگیراون له فعل یان له مصدر واته (مشتق)ن ، وهکو اسمی فاعل و اسم مفعول و ... هتد .

(٣) مهبهست له ناوی (عَلَم)) ئەو ناوانهه که دانراون بو کهسیک یان شتیك یان شاریک یان شوینیک.

(٤) مهبهست له (ترکیب)ئهو ناوانهه که له دوو وشه پیکهاتوون وهکو : عبدالله ، حضرموت ، حمه کریمالخ.

مذکر سالم- بۆیه دروست نیه له ناوی (رجل)دا بَلَّيْن (رجلون)^(١) ، به لئى ئەگەر (رجل) تصغیر کریت دروسته بکریته جمع مذکر سالم وهکو (رُجَيْلٌ ، رجیلون) چونکه دهبیته وهصف^(٢) ، ههروهها ئەگەر ناوهکه عهلهم بوو بهلام بۆ نیرینه بهکار نهدههات ئهویش جمعی مذکر ناکریت ، کهواته دروست نیه بۆ ناوی (زینب) بَلَّيْن (زینبون)^(٣) ، ههروهها ئەگەر ناوهکه عهلهم بوو وه بۆ نیرینهش بوو بهلام عاقل نهبوو ئهویش دروست نیه جمعی مذکر سالم بکریت ، کهواته دروست نیه بۆ ناوی (لاحق)-که ناوی ئەسپه- بَلَّيْن لاحقون ، ههروهها ئەگەر ناوهکه تائی تانیثی پیوه بوو ئهویش دروست نیه جمعی مذکر بکریت بۆیه دروست نیه بَلَّيْن طلحون بۆ ناوی (طلحة) بهلام کوفیهکان ئەمه به دروست دهزانن^(٤) ، ههروهها ناوی لیکدراویش ناکریته جمعی مذکر سالم کهواته دروست نیه بۆ ناوی (سیبویه)^(٥) بَلَّيْن (سیبویهون) ، هههچهنده ههندی له زانایان ئەمه به دروست دهزانن.

(١) رجل : اسمی جنسهو ناو نیه بۆ کهسیکی دیاری کراو بۆیه جمعی مذکری سالم ناکریت .

(٢) واته ناوی (رُجَيْلٌ) دهبیته صفهوه له اسمی جنس دهکهویت ، ئهو کاته دروسته جمعی مذکر بکریت.

(٣) زینب : اسمی علمه واتا ناویکی دیاری کراوه بۆ ئافرهت بهلام ناکریته جمعی مذکری سالم.

(٤) واته لای کوفیهکان دروسته ئهو ناوانه کۆتاییهکهیان تایی خپه وهکو (حمزة ، طلحة)-مادام بۆ مذکر بهکاربیته-جمعی مذکری سالم بکریت.

(٥) سیبویه: ناویکی فارسیه و لیکدراوه له دوو ناو(سیب) و (ویه) به واتای بۆنی سنیو دیت ، له زانستی نحو که دهوتریت سیبویه : مههست پیی زاناو پیشهواى نحوه که

ههروهها به مهرج گهراوه-بۆ ئه و ناوهی صهفیه بۆ جمع مذکر سالم : دهبیئت
 ئه و صهفیه بۆ نیرینهی (مذکر) بیئت، خالی بیئت له تائی تانیئی ساکنه، وه
 لهسه و هزنی (افعل ، فعلاء)^(١) نهبیئت ، ههروهها لهسه و هزنی (فعلان-
 فعلی)^(٢) نهبیئت وه له و صیفه تانه نهبیئت که بهیهکسانی بهکاردیئت بۆ نیر
 می^(٣)، که واته دهردهچییت به ووتهمان (صفه نهبیئت بۆ میننه) ئه و شتهی
 صهفیه بیئت بۆ میننه ، بویه وشه ی حائض ناکریتته ئه م جمعه و ناتوانین
 بلین حائضون ، ههروهها دهردهچییت به ووتهمان (عاقل) بیئت ئه و ناوانه ی
 صهفتهی نیرینهن بۆ غهیری عاقل که واته ناوترییت بۆ وشه ی سابق -که
 صیفه تی ئه سپه- سابقون ، ههروهها دهردهچییت به ووتهمان (خالی بیئت له
 تائی تانیئی ساکنه) ئه و سیفه تهی بۆ نیرینهی عاقله به لام تائی تانیئی

ناوی (عمروى كوبرى عثمان) بووه و قوتابى خلیلى كوبرى احمدی فراهیدى بووه،
 پهحمه تی خویان لی بی.

^(١) ئه م وهزنه (افعل-فعلاء) له زمانی عه ره بیدا صفه ی مشبهه یه و یه که میان بۆ
 نیر(مذکر) بهکاردیئت و دووه میان بۆ می(مؤنث) بهکاردیئت ، بۆ سی ماناش بهکاردیئن
 که بریتین له پهنگ (لون) و عیب و جوانی و پاراوهیی له بابتهکانی داهاتوودا
 باسده کریت .

^(٢) ئه م وهزنه (فعلان-فعلی) بۆ صفه ی مشبهه بهکاردیئت ، یه که میان (فعلان) بۆ
 مذکروه و دووه میان (فعلی) بۆ مؤنثه ، له پوی ماناوه بۆ خالی بوون (خلو) بهکاردیئن
 وهکو : صدیان- صدی ، وه بۆ پپر بوون (امتلاء) بهکاردیئت وهکو (شعبان-
 شعبی)(ریان-ریی)، وه بۆ هه لچوون وهکو(غضبان-غضبى) دواتر به تفصیل
 باسده کریت إنشالله.

^(٣) وه له زمانی عه ره بیدا هه ندی صفه هه ن بۆ نیر و می بهیهکسانی بهکاردیئن وهکو)
 جریح ، صبور ، غیور) واته بۆ مؤنث تائی پیره ناکریت و ناوتریت امرأه جریحه
 به لکو دهوتریت امرأه جریح.

ساکنه‌ی پئوه‌یه وه‌کو (علامه)^(١) ناتوانین بَلَّيْن (علامون). هه‌روه‌ها ده‌رده‌چیت به ووته‌مان (له‌سه‌ر وه‌زنی افعال فعلاء نه‌بیئت) ئه‌و صیفه‌تانه‌ی له‌سه‌ر ئه‌و وه‌زنه‌ن وه‌کو (احمر) که سیفته‌ته بۆ پیاوی سوور وه بۆ میینه (حمراء) به‌کار دیت ، جا دروست نیه بَلَّيْن : احمرن ، هه‌روه‌ها ئه‌وه‌ش له‌سه‌ر وه‌زنی فَعْلان فَعْلَى بیئت دروست نیه جمعی مذکری سالم بکریت وه‌کو (سَکْران-سَکْرَى) ناوتریت : سکرانن ، هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر صفه‌که به‌یه‌کسانی به‌کار ده‌هات بۆ نیر و می وه‌کو (صبور، جریح) ده‌وتریت : رجلٌ صبورٌ ، وامرأةٌ صبورٌ ، ورجلٌ جریحٌ ، وامرأةٌ جریحٌ^(٢) ، ناوتریت بۆ جمعی مذکر سالم : صبورون ، جریحون.

جا دانه‌ر-پرحمه‌تی خوای لیبیئت- ئاماژه‌ی کرد بۆ مه‌رجه‌کانی ناویکی جامد که پیشتر باسکرا به ووته‌ی (عامر)^(٣) ناوی (عامر) عه‌له‌مه بۆ نیرینه‌ی عاقل و خالیه له تائی تانیث و خالیه له لیکدراوی (الترکیب) جمع ده‌کریت به جمعی مذکری سالم و ده‌وتریت : عامرون . هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی کرد بۆ صفه‌که باسکرا به ووته‌ی (مذنب)^(٤) ئه‌مه صفه‌یه‌بۆ نیرینه‌ی عاقل و خالیه له تائی تانیث و له‌سه‌ر وه‌زنی (افعل فعلاء) و (فعلان فعلی) نیه‌و له‌و صفه‌تانه‌ش نیه که به‌یه‌کسانی به‌کار دین بۆ نیر و می ، که‌واته جمعی مذکری سالم ده‌کریت و ده‌وتریت : مذنبون .

(١) (علامه) واتا زۆر زاناو تانه‌که‌شی تائی مۇنث نیه به‌لکو تائی مبالغه‌یه .

(٢) جریح صفه‌ته‌و به واتای بریندار دیت ، بۆ مۇنث نالین جریحه .

(٣) (عامر) لێره‌دا اسمی فاعل نیه به‌لکو ناویکی جامده وه عه‌له‌مه بۆ که‌سیکی نیرینه .

(٤) (مذنب) صفه‌یه چونکه اسمی فاعله‌و له‌سه‌ر وه‌زنی (مُفَعِّل)ه سیفته‌ته بۆ که‌سیکی

نیر نیه ، به واتای تاوانبار دیت .

*باسی پاشکۆکان (ملحقات) سی جمعی مذکری سالم

- ٣٦- وشبُهَ ذین ، وبه عَشْرُونَ وبابُهُ الْحَقِّ ، والاهلونا
 ٣٧- اولوا ، وعالمون ، علیونا وارَضُونَ شَدَّ ، والسنوننا
 ٣٨- وبابه ، ومثلَ حینِ قد یرد ذا الباب وهو عند قومٍ یطرد^(١)
- ئاماژە‌ی کرد دانەر-رەحمەتی خوای لیبیت- بە وتە‌ی (وشبە‌ ذین) بۆ
 هاوشیۆ‌ی عامر که بریتیه‌ له هەموو ناویکی عَمَم که مەرجه‌کانی پیشتر
 باسکران تیدا بیئت وە‌کو محمد و ابراهیم ، دەلیت محمدون و ابراهیون ،
 هەرۆ‌ها هاوشیۆ‌ی مذب که بریتیه‌ له هەموو صفە‌تیک ئه‌و مەرجه‌نە‌ی
 باسکران تیدا بیئت وە‌کو الأفضل و الضراب^(٢)، جمعی مذکری سالم دەکرین

(١) لەم سی دێرەدا جگە له پرستە‌ی یە‌که‌می دێری یە‌که‌م ابن مالک باسی پاشکۆکانی
 جمعی مذکری سالم دەکات ، جا کورته‌ی مانای دێرەکان بەم شیۆ‌یه‌یه‌ :

{٣٦} هار وینە‌ی(عامر و مذب) هەمان شیۆ‌ی ئه‌وانن واتە هەر ناویک وە‌کو عامر یان مذب
 واییت ئه‌وه دەبیته جمعی مذکری سالم ، وه عَشْرُونَ تا تسعون دەبنه پاشکۆی جمعی مذکری
 سالم واتە اعرابیان وە‌کو جمعی مذکری سالم وایه ، هەرۆ‌ها (الاهلون)ش دەبیته پاشکۆ(ملحق)
 چونکه ناوی عَمَم نیه‌و صفە‌ش نیه‌ به‌ئکو ناوی جنسه‌.

{٣٧} هەرۆ‌ها اولوا که به‌واتای(خاوه‌نه‌کان دیت)ئە‌میش پاشکۆیه‌ چونکه مفردی
 نیه ، هەرۆ‌ها عالمون و علیون و ارضون ئە‌مانه‌ش پاشکۆن چونکه اسم جنسن واته‌ :
 اسمی عە‌له‌م نین و صفە‌ش نین ، هەرۆ‌ها (سنون).

{٣٨} وه ئه‌و ناوانه‌شی وە‌کو سنونه وان که بریتین له ناویکی سی حە‌رفی و
 لامه‌که‌ی واته حە‌رفی سی یه‌می حذف کراوه و تایه‌کی خە‌ری له‌بری دانراوه ، ئە‌م
 ناوانه هەندی جار وە‌کو (سنین) اعراب دەکرین واته به حە‌ره‌کاتی ظاهرة اعراب
 دەکرین ئە‌م اعرابه‌ش لای کۆمه‌لیک له عە‌ره‌ب زۆره‌.

(٢) الأفضل : صفه‌یه‌ چونکه اسمی تفضیله ، هەرۆ‌ها (الضراب)یش صیغه‌ی
 مبالغه‌یه ، که‌واته هەردووکیان مشتقن.

و ده‌لین : الأفضلون و الضرابون ، ههروهه ئاماژهی کرد به ووتهی (و به عشرون) بۆ پاشکۆکانی جمعی مذکری سالم ئه‌وانه‌ی إعرابیان وهک جمعی مذکری سالم وایه : حاله‌تی رفعیان به واوه و نصب و جریان به یانه.

جا پیناسه‌ی جمعی مذکری سالم بریتیه له‌و ناوه‌ی تاکه‌که (مفرد)ی به ساغی مابیته‌وه و ده‌ستکاری نه‌کاربیت^(١) ، وه ئه‌و مه‌رجانه‌ی پینشتر باسکران تیدا بیت ، که‌واته هه‌ر ناویک تاک (مفرد) نه‌بیت واته‌ته‌ننا به جمعی به‌کاربیت^(٢) ، یان مفردی هه‌بیت به‌لام مه‌رجه‌کانی جمعی مذکری سالمی تیدا نه‌بیت ئه‌وه نابنه جمعی مذکری سالم به‌لکو ده‌بنه پاشکۆ (ملحق)ی ، که‌ واته بیست (عشرون) و هاوشیوه‌کانی که بریتین له‌سی تا نه‌وه‌د-هه‌موویان ده‌بنه پاشکۆ چونکه مفردیان نیه‌و ناتوانی بلینی عشر مفردی عشرون ، هه‌روهه (اهلون) پاشکۆیه چونکه مفرده‌که‌ی (اهل)ه و ئه‌و مه‌رجانه‌ی باسکران بۆ جمعی مذکری سالم تیدا نیه چونکه اهل ناوی ره‌گه‌ز (جنس)ه‌و جامدیشه وه‌کو رجل وایه ، هه‌روهه (اهلون) پاشکۆیه چونکه مفرده‌که‌ی (اهل)ه‌و ئه‌و مه‌رجانه‌ی باسکران بۆ جمعی مذکر سالم تیدا نیه چونکه اهل ناوی ره‌گه‌ز (جنس)ه‌و جامدیشه وه‌کو رجل وایه ، هه‌روهه (اولو) پاشکۆیه له‌به‌ر ئه‌وه‌ی مفردی نیه ، هه‌روهه (عالمون) جمعی عالم هه‌و وه‌کو رجل وایه ناوی جنسه‌و جامده هه‌روهه (علیون) که ناوی شوینی به‌رزه له‌به‌ه‌شتدا ، پاشکۆیه چونکه مه‌رجه‌کانی تیدا نیه و

(١) له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا دوو جوړ (جمع) هه‌یه {١} سالم: ئه‌وه‌یه مفرده‌که به ساغی وهک خۆی ده‌مینیته‌وه ئه‌ویش دوو جوړه {١} مذکر {٢} مؤنث. {ب} تکسیر: ئه‌وه‌یه مفرده‌که وه‌کو خۆی نامینیته‌وه‌و ده‌ستکاری ده‌کریت بۆیه پینی ده‌وتریت (تکسیر).

(٢) چه‌ند ناویک هه‌یه ته‌ننا به جمعی به‌کاربیت و مفردی نیه ، وه‌کو (قوم، نفر، ره‌وا...).

له‌بەر ئه‌وه‌ی ناوه‌ی بۆ شتیکی نا عاقل ، هه‌روه‌ها ارضونَ کۆ (جمع‌ی) (ارض‌ه) وه‌ ارضیش ناویکی جنسه‌و جامده‌و مۇنثه‌ ، ئه‌م ناوانه‌ هه‌موویان پاشکۆی جمعی مذکری سالمن له‌بەر ئه‌وه‌ی ئه‌و مه‌رجانه‌یان له‌ خو نه‌گرتوه‌ که باسکران .

هه‌روه‌ها دانهر ئاماژه‌ی کرد به‌ ووته‌ی (و باه‌) بۆ هاوشیوه‌کانی (سنه) که بریتین له‌ هه‌موو ناویکی سی حه‌رفی سییه‌م حه‌رفی^(١) حذف کراییت و له‌بری دا هائی تانیث^(٢) دانراییت و جمعی تکسیریش نه‌کراییت وه‌کو : مائه‌ و مئین و ثبه‌ و ثبین ، ئه‌م به‌کاره‌ینانه‌ش^(٣) زۆره‌ بۆ ئه‌م جوهره‌ ناوانه‌ ، به‌لام ئه‌گه‌ر کرابووه‌ جمعی تکسیر وه‌کو شفة و شفاه^(٤) ئه‌و کاته‌ به‌کار نایات وه‌کو جمعی مذکر سالم مه‌گه‌ر به‌ شازی ، وه‌کو (ظبه)^(٥) جمعی تکسیر کراوه‌ که (ظباه) ه ، هه‌روه‌ها جمعی کراوه‌ به‌ واو بۆحاله‌تی رفع و نصب وجر ووتراوه‌ (ظبون ، ظبین) .

هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی کرد به‌ ووته‌ی (ومثل حين قد یرد ذا الباب) بۆ ئه‌وه‌ی که‌سنین و هاوشیوه‌کانی هه‌ندی جار کۆتاییان ته‌نها به‌ یائو نونه‌ و إعرابه‌که‌ی له‌سه‌ر نونی کۆتایی ده‌ییت - به‌حه‌ره‌کاتی ظاهره‌ - ده‌لیت : هه‌هه‌ سنین^(٦) ، ورايتُ سنینا^(٧) ، ومررت بسنین^(٨) ، وه‌ ده‌توانی تنوینه‌که‌ی

(١) مه‌به‌ست لامی کلمه‌یه‌ چونکه‌ سی حه‌رفی پیکهاتوه‌ له‌ (فاء و عین و لام) .

(٢) مه‌به‌ست به‌ها لیژده‌دا تانی تانیثی خه‌ه .

(٣) واته‌ به‌کاره‌ینانی وه‌کو پاشکۆی جمعی مذکری سالم .

(٤) لیژده‌دا شفه‌ هاوشیوه‌ی سنه‌یه‌ به‌لام کراوه‌ته‌ جمعی تکسیر چونکه‌ (شفاه) جمعی تکسیره‌ .

(٥) ظبه : واتا / تیژی شمشیر .

(٦) هه‌هه‌ سنین : به‌م شیوه‌یه‌ إعراب ده‌کریت : هه‌هه‌ : اسم إشارة مبني على الكسر في محل

رفع مبتدأ ، سنین : خبر مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة .

(٧) سنینا : مفعول به‌ منصوب وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة .

حذف کهیت ، ئەم حذفی تنوینە کە مەترە لە نووسینی ، جا زانایان خیلافیان
 ھەیە دەربارەی زۆر بەکارھێنانی^(١) سنین و ھاوشیۆھکانی بەم
 شیۆھییە^(٢) ، وە پای راست ئەوھییە ئەم بەکارھێنانە زۆر نیە و یاسا
 دارنیە (قیاس) نیە بە لکو تەنھا بیستراو (سماعی) ھ^(٣) ، لەم شیۆھ
 بەکارھێنانە فەرموودە ی پیغەمبەر (ﷺ) : (اللهم اجعلها عليهم سنيناً
 كسنين يوسف)^(٤) لە یەکیک لە دوو گێرانی وەکانیدا^(٥) ، ھەر وەھا ووتە ی
 شاعیریش وینە ی ئەمھییە کە دەئیت :

(٨) سنين : اسم مجرور علامه جره الكسرة الظاهرة.

(١) ووشە (يَطْرُد) دوو مانای ھەییە : یەکەمیان : (قیاسی) یاسادارە ، دووھمیان :
 (یستعمل کثیراً) بە کاردیت بە زۆری .

(٢) واتا بەکارھێنانی وەک ناویکی مفرد لە پرووی ئەرابەو و اتە ئەراب کردنیان بەحرکاتی ظاہرە .
 (٣) ووشە (سماعی) مەبەست پینی ئەویە یاسای دیاری کراری نیە و چۆن بیستراو
 لە عەرەبەو بەو شیۆھییە بەکاردیت .

(٤) ئەم فەرموودە نیمامی (البخاری) روایەتی کردووە ، یەکیکە لە دووگاکی
 پیغەمبەر (ﷺ) لە بیباوھ پانی قورەیش ، پوختە ی ماناکە ی (ئە ی خودایە تووشی گرانی
 سالیان بکە ی وەکو گرانی سالی سەردەمی یوسف) ئەرابی فەرموودە کە بەم

شیۆھییە : اللهم : منادی حذف منه حرف النداء و عوض عنه الميم مبني على الضم في محل
 نصب ، اجعلها : اجعل : فعل امر (للدعاء) مبني على السكون ، وفاعله ضمير مستتر تقديره
 انت .ها / ضمير متصل مبني على السكون في محل نصب مفعول به ، عليهم : جارو مجرور
 متعلقان بالفعل اجعلها ، سنيناً : مفعول به ثانٍ منصوب وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة ، كسنين
 : ك / حرف جر للتشبيه . سنين / اسم مجرور وعلامة جره الكسرة الظاهرة وهو مضاف ، يوسف
 : مضاف اليه مجرور وعلامة جره الفتحة بدل الكسرة لأنه ممنوع من الصرف .

الشاهد فيه : قوله (ﷺ) (سنيناً) جعل إعرابه على النون ، فجاء منصوباً بالفتحة ،
 وهذا مقصور على السماع .

ش ۷/ دعانی من نجد ، فَإِنَّ سَنِينَهُ لَعَبْنُ بِنَا شَيْبَاً وَشَيْبِنَا مُرْدَاً^(۱)
 به‌لگه‌ی ئەمه‌یه سنین وه‌کو حین إعراب کراوه به حرکاتی ظاهره و نونه‌که‌ی
 ماوه‌ته‌وه له‌گه‌ل ئەوه‌ی إضافه‌ش کراوه^(۲).

* باسی حه‌ره‌که‌ی نونی جمع و نونی مثنی

۳۹- وَنُونٌ مَجْمُوعٌ وَمَا بِهِ التَّحْقُوقُ فَافْتَحْ ، وَقَلَّ مَنْ بَكَسَرَهُ نَطَقَ

۴۰- وَنُونٌ مَا تُثْنِي وَالْمَلْحَقُ بِهِ بَعَكَسَ ذَاكَ اسْتَعْمَلُوهُ فَانْتَبَهْ^(۳)

نونى جمعى مذکرى سالم و پاشکۆکانى مفتوحه ، به‌لام هه‌ندى جار به
 شاذى کسره دار ده‌کریت ، ووتە‌ی شاعریش به‌لگه‌ی ئەمه‌یه که ده‌لیت :

ش ۸/ عرفنا جعفرأ وبنی ابیه وانکرنا زعانفأ اخرین^(۴)

^(۲) مه‌به‌ست ئەوه‌یه فهرموده‌که به دوو شیوه‌ گێردراوه‌ته‌وه، یه‌کیکیان ئەوه‌بوو که
 باسکرا ، دووه‌میشیان به‌بى تنوینه (اجعلها سنين کسنى يوسف).

^(۱) واتای ئەم دێره به کورتى : به‌جییان هینستم له ناوچه‌ی نجد-که پۆژگارەکانى زۆر
 ناپه‌حه‌ت بوون-ساله‌کانى ژيانم له ناوچه‌ی نجد پیریان کردم و لاویتیان نه‌هینستم.

به‌لگه‌(شاهد)ی: ووشه‌ی(سنينه) منصوبه‌و علامه‌ی نصبی فتحه‌ی ظاهره‌یه و
 نونه‌که‌ی ماوه‌ته‌وه له‌گه‌ل ئەوه‌ی إضافه‌کراوه.

^(۲) نونى جمعى مذکرى سالم و نونى مثنى له کاتى إضافه‌دا حذف ده‌کرین ، دواتر له
 باسى إضافه‌دا ده‌خوینریت.

^(۳) له‌م دوو دێره‌دا ابن مالک باسى حه‌ره‌که‌ی نونى جمع و نونى مثنى ده‌کات :

{ ۳۹ } نونى جمعى مذکرى سالم و پاشکۆکانى مفتوح بکه و که‌من ئەوانه‌ی به
 مکسورى خویندویانه‌ته‌وه ، { ۴۰ } به‌لام نونى مثنى و پاشکۆکانى به‌ پێچه‌وانه‌وه
 به‌کارهاتوووه ناگادار به ، واته‌ نونى مثنى مکسوره‌و هه‌ندى له‌ عه‌ره‌بیش به‌ مفتوحی
 به‌کاریان هیناوه.

^(۴) کورته‌ی مانای ئەم دێره شیعره : ئیمه جعفر و براکانى ئەناسین و که‌سانى پاشکۆ
 و دواکه‌وتو نانا سین ، به‌لگه‌ (شاهد)ی ئەم دێره : به‌کارهینانى نونى کو‌تایى (اخیرین)

ههروهه ووتهی شاعیریش که دهلیت:

ش ٩ / اکل الدهر حل وارتحال
 اما یبقی علی ولایقینی
 وماذا تبتغی الشعراء منی
 وقد جاوزت حد الأربعین^(١)

جا مکسور کردنی نونی جمعی مذکری سالم شازه و لغه و خویندنه ویهکی تهواوه نیه^(٢) ، ووتهی شاعیریش بهلگهی ئەمهیه که دهلیت:

ش ١٠ / علی احوذین استقلت عشیه
 فما هی إلا لمحّة وتغیب^(٣)

به پیی قسهی ناشکرای دانر بیّت- پهحمهتی خوای لیبت- مفتوح بوونی نوونی مثنی وهکو مکسور بوونی نون له (جمعی مذکری سالم) دا شازه، بهلام وانیه بهلکو مفتوح بوونی نوون له مثنی دا لغه و خویندنه ویهکی تهواوه^(٤)، وهکو باسمان کرد جا نایا مفتوح بوونی نونی مثنی تایبهته به

به مکسوری که جمعی مذکری سالمه و له بنچینه دا ده بیّت نونهکی مفتوح بیّت ، بهلام لیته دا به شادی به مکسوری بهکارهاتوه.

^(١) پوختهی مانای ئەم دوو دێره : شاعیر مه دحی خوی دکات و دهلیت چۆن شاعیران دهتوانن فریوم دهن و لیلم لیبکن له کاتی کدا من خاوهن ئەزمون و ناگاداری فرۆیل و دوژمانان و تهمنی چل سالییم تیپه پاندوه.

بهلگه (شاهدی) ئەم شیعره: وشه (الأربعین) پاشکۆی جمعی مذکری سالمه و نونهکی به مکسوری بهکارهیناوه و ئەمهش شازه

^(٢) به پیچهوانهی ئەوانهی پێیان وایه ، ههروهه نونی مثنی و پاشکۆکانی مکسوره ، بهلام - مفتوح کردنی لغه و خویندنه ویهکی تهواوه ، ووتهی شاعیریش...

^(٣) کورتهی مانای ئەم شیعره: ئەو قه تییه له سهه دوو باله چکۆلهکی بهرزبویه به خیرای و له چار تروکاندینکدا ده پوات و ده فریت ، بهلگه (شاهدی) ئەم شیعره: وشه (احوذ بین) مثنایه و نونهکی به مفتوحی بهکارهیناوه.

^(٤) شان : ئەوهیه پیچهوانهی یاسا بیّت ، بهلام (لغه) پیچهوانهی یاسا نیه بۆ خوی ده بیته پای وهگرێاو و ئیش پینکراو.

یاء و نون یان به ئەلیف و نوونیش^(۵)، بە پێی قسەى ئاشکرای دانەر پای دووهم تەواوترە ، ووتەى شاعیریش بەلگەیه بۆ ئەمە که دەلیت :
ش ۱۱ / اعرف منها الجید والعیناناً ومنخرین اشبها ظبیانا^(۱)
جا ووتراوه ئەم دێرە شیعرە - واتە شاهیدی ژمارە ۱۱- هەلبەستراوه و نایبته بەلگە.

* باسی جمعی مؤنثی سالم :

۴۱- وما بتا والفِ قَدْ جُمِعَا يُكْسَرُ فِي الْجَرِّ وَفِي النِّصْبِ مَعاً^(۲)
کاتیک دانەر لیبوو یه وه له قسه کردن له سه ر ئەو شتانهی عرابیان به حروفه له جیاتی حرکات ، دەستی کرد بە باسی ئەو شتانهی که حەرەکه له جیی حەرەکهی تر دادەنیشیت ، ئەویش دوو جوړه : جمعی مؤنث سالم وهکو : مسلمات ، جا به کوټ (قیدی) (سالم) خو مان پاراست له جمعی تکسیر ، جمعی تکسیریش : بریتیه له ناوهی که کو کرابیت و مفرده کهی به ساغی نه ما بیته وهکو : هنود ، جا دانەر - رحمهتی خوی لیبت - ئاماژهی کرد بۆ جمعی مؤنثی سالم به ووتەى (وما بتا والفِ قد جمعا) واتا ئەو ناوانهی جمع کرابن به ئەلیف و تاي زیاد کراو ، که واتە دهرده چیت وینهی قضاة^(۳) چونکه ئەلیفه کهی زیاد کراو نیه ، بەلکو وهرگێراو (منقلب) سی یایه ، چونکه ئەصلى قضاة (قُضِيَّةٌ) ه ، یا ئەکهی ئەصليه ، جا مەبەستی ئیمه ئەوهیه ئەو ئەلیف و تائه بیته هوی جمع کردنی ئەو ناوه

^(۵) یاء و نون بۆ حالهتی نصب و جره و ئەلیف و نوونیش بۆ حالهتی رفعه.

^(۱) واتای ئەم دێرە بهم شیوهیهیه : من دەناسم چاوی و گەردنی و لووتی وهک ئاسک وایه ، بەلگه (شاهدی) ئەم دێرە : وشەى (العینانا) مثنایه و نونه کهی مفتوحه .

^(۲) لەم دێرەى ئەلیفه دا ابن مالک باسی جمعی مؤنثی سالم دهکات و دەلیت : ئەو ناوانهى به ئەلیف و تاي زیاد کراو کرابیتن به کو (جمع) مکسور دەبیته له حالهتی جر و نصب دا.

^(۳) قضاة : جمعی کسیره و مفرده کهی (قاضی) ه.

وهكو(هندات) كهواته خو پاريززا بهوه له وينه‌ی (قضاة و ابيات) بيگومان هر يهك له دوو ناوه كوټاييه كه يان ئهليف و تايه ، بهلام نابنه جمعی مؤنثی سالم، چونكه بوون به جمعی ئه دوو ناوه به هۆی ئهليف و تاي زياد كراوه وه نيه بهلكو به هۆی وهزن و صيغه كه وهيه^(۱) ، كهواته بهم پوونكر دنه وهيه لا دهچيټ ئه و رهخنه‌ی هاتوته سهر دانهر به وينه‌ی (قضاة ، و ابيات)^(۲) ، وه زانرا كه پيويستی نه كرد دانهر بليټ (بألف و تاء مزيدتين) چونكه بائي حرفی جری (بتا) په يوه ست (متعلق) به وه ته‌ی (جمع) وه^(۳).

جا حوكمی مؤنثی سالم ئه وهيه مرفوع دهبيټ به ضمه و ، منصوب دهبيټ به كسره ، وهكو : (جا عني هندات ، ورايت هندات ، ومررت بهندات) كهواته كسره دانيشتوه له جيټي فتحه ، وه هه‌ندی له زانايان ووتويانه جمعی مؤنثی سالم له حاله‌تی نصبدا مبنيه ، بهلام ئه‌م بو چوونه هه‌له‌يه چونكه هيچ هوكاريك نيه بو مبنی بوونی^(۴).

^(۱) چونكه جمعی سالم به هۆی زياد كردنی پاشكويهك بو مفردهكه‌ی دهبيټ ، بهلام جمعی تكسير به هۆی وهزن و شيوازی وشه كه وه دهبيټ.

^(۲) له‌بهر ئه‌وه‌ی ابن مالك فهرمووی ئه‌وه‌ی به هۆی ئهليف و تاوه جمع كرټ ، جا هر دوو ناوی (قضاة و ابيات) كوټاييه كه يان ئهليف و تايه ، بهلام ئه‌م ئهليف و تايه زياد كراو نين ، له قضاة دا ئهليفه كه ئه‌صليه و له ابيات دا تايه كه ئه‌صليه چونكه مفردهكه‌ی (بيټ) ه.

^(۳) له زمانی عه‌ره‌بيدا حه‌رفی جر ئه‌گه‌ر ئه‌صلي بيټ -راته زانده نه‌بيټ- دهبيټ په يوه ست (متعلق) بيټ به فعليك يان مصدر يك يان اسميكي مشتق وهكو اسمی فاعل و مفعول و صيغه‌ی مبالغه و هند ، جا به هۆی ئه‌و په يوه ست بوونه وه ئه‌م حرفی جرو اسمه مجروره كه‌ی مانا په‌يدا ده‌كهن ، وه ابن مالك فهرمووی (وما بتا والف قد جمع) (بتا) جارو مجرور و متعلقه به فعلی (جمع) وه ، كهواته مانا كه‌ی وای ليديټ (هر ناويك به هۆی ئهليف و تاي زياد كراوه وه جمع كرټ ...) .

^(۴) پيشتر له باسی مبنی دا ووتمان هر ناويك مبنی بيټ دهبيټ هوكاريك هه‌بيټ بو مبنی بوونی هوكاره‌كه‌ش بريتی بو له (ليكچوون له حه‌رف).

* باسی پاشکۆ (ملحق) سی جمعی مۇنثی سالم

۳۵- کذا اولاتٌ والذي اسماً قد جعل كاذرعاً فيه ذا ايضاً قبل^(۱)
 ئاماژە دەکات بە ووتەى (کذا اولات) بۆ ئەوەى که (اولات)^(۲) وەکو جمعی
 مۇنثی سالم وایە حالەتی نصبی بە کسرە دەبیئت^(۳) ، بەلام جمعی مۇنثی سالم
 نیە بە لکو پاشکۆیە تی ، چونکە ووشەى (اولات) مفردی نیە لە لفظی خوێ^(۴) .
 پاشان ئاماژەى کرد بە ووتەى (والذي اسماً قد جعل) بۆ ئەوەى کراوەتە ناو
 لە جمعی مۇنثی سالم و پاشکۆکەى^(۵) ، وەکو (اذرعاً) منصوب دەبیئت بە
 کسرە هەروەکو چۆن پیش ئەوەش بکریتە ناوی شوینیک منصوب بوو بە
 کسرە وە تنوینەکەشى لیتاکریتە وە ، نمونە (هذه اذرعاً ، ورايتُ اذرعاً
 ، ومررتُ باذرعاً)^(۶) ، ئەمەش پرای تەواوە بۆ ئەم جۆرە ناوانە^(۷) ، وە دوو

(۱) لەم دێرەى ئەلفیەدا باسی پاشکۆکانى جمعی مۇنثی سالم کراوە که دوانن (ا)
 ووشەى اولات که بە مانای خاوەنەکان بۆ میننە (صاحبات) دیت بۆیە پاشکۆیە
 چونکە مفردی نیە ، (ب) هەر ناوی شتیک که کۆتاییەکەى (ئەلیف و تا) بیئت وەکو
 (اذرعاً ، عرفات) جا کورتەى مانای دێرەکە : هەروەها (اولات) وەکو جمعی مۇنثی
 سالم وایە لە (عرابدا - وە ئەوەش کراوەتە ناو وەکو - اذرعاً - ئەم (عرابە قبول
 دەکات.

(۲) ووشەى (اولات) واتە (صاحبات) خاوەنەکان بۆ میننە بە کاردیت.

(۳) دیار و ئاشکرایە که رفعیان بە ضمیە و جریشیان بە کسرەیه.

(۴) بەلام لە مانادا مفردی هەیه که بریتیە لە (صاحبة) بەلام لە لفظی خوێ مفردی نیە.

(۵) هەندى جار لە زمانى عەرەبیدا فعلیک یان مصدریک یان هەر ناویکی
 وەرگیراو (مشتق) دەکریتە ناوی عەلەم واتە ناوی کەسێک یان شوینیک یان هەر شتیک.

(۶) لێرەدا (اذرعاً) که ناوی شاریکە لە وولاتى شام ، لە سى پستەدا بەکار هاتووە
 لەیەکەمیاندا (خبر مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة) وە لە دووهمدا (مفعول به
 منصوب وعلامة نصبه الكسرة بدل الفتحة) وە لە سینیەمیشدا (اسم مجرور وعلامة
 جره الكسرة الظاهرة).

پای تریش هەن : یهکیکیان : ئەوهیه که مرفوع بن به ضمه و منصوب و مجروریش بن به کسره به لام تنوینه که ی لیده کریته وه ، وه کو (هذه اذرعاً ، ورايتُ اذرعاً ، ومررتُ باذرعاً) ، دوهمیان : ئەوهیه مرفوع ده بیئت به ضمه و منصوب و مجروریش ده بیئت به فتحه و تنوینه که شی حذف ده کریت^(۱) ، وه کو (هذه اذرعاً ، ورايت اذرعاً ، ومررت باذرعاً) ، ئەم دپره شیعرهش گیردراوه ته وه – به هرسی پایه که :

ش ۱۲ / تَنَوَّرْتُهَا مِنْ اَذْرَعَاتٍ ، وَاهْلِهَا بِيَثْرَبَ ، اَدْنَى دَارِهَا نَظَرَ عَالِي^(۲)

لیره دا ووشه ی (اذرعاً) به کسره و تنوین کۆتاییه که ی خویندراوه ته وه ئەمه پای یه که مه ، وه به کسره و بی تنوین ئەمه ش رای دوومه ، ههروهه به فتحه ی بی تنوین ئەمیش پای سی یه مه^(۳) .

(۱) مه به ست ئەو ناوانه یه که کۆتاییه که بیان ئەلیف و تایه و بوون به عه له م.

(۲) واته ده کریته ممنوع من الصرف که دواتر باسی ده که یین إن شاء الله.

(۳) مانای ئەم دپره شیعره به کورتی : ناگرتکم بینی - مه به ستی مالی خۆشه و یسته که یه تی - له شاری اذرعاته وه ، له کاتی کدا ئەوان له شاری یثرب (مه دیله ی منه وه ره) بوون ماله نزمه کانیش بهرز بوون ، ئەمه جوړیکه له درزی خۆشه و یستی.

به لگه (شاهد) سی ئەم دپره : ووشه ی (اذرعاً) له م شیعره دا به سی شیوه گیردراوه ته وه ، بۆ ههرسی پایه که به لگه یه.

(۴) که واته ئەو ناوانه ی کۆتاییان ئەلف و تای زیاد کراوه و کراوه نه ته (عَلَمَ) سی را له اعرابیاندا هه یه:

(أ) اعراب کردنیان وه کو جمعی مۆنثی سالم به تنوینه وه ، ئەمه ش پای ته واوه.

(ب) اعراب کردنیان وه کو جمعی مۆنثی سالم به بی تنوین.

(ج) اعراب کردنیان وه کو ممنوع من الصرف له بهر ئەوه ی عه له من و مۆنثن (لِلْعَلَمِيَّةِ وَالتَانِيثِ).

* باسی ناوی ممنوع من الصرف

٤٢- وَجَرَّ بِالْفَتْحَةِ مَا لَا يَنْصَرِفُ مَالٌ يُضَفُّ أَوْ يُكُ بَعْدَ (الِ) رَدْفٍ^(١)

ئامازە دەکات بەم دێرە بۆ جوۆری دووم لەو ناوانەى که حەرەکه له جیى حەرەکهى ئەصلى دادەنیشییت له إعرابدا ، ئەویش بریتیە له ناوی (ممنوع من الصرف) حوکمی ئەم ناوەش ئەوێه مرفوعه به ضمه وهکو (جاءَ أحمدُ) وه منصوبه به فتحه وهکو (رأيتُ أحمدَ) وه مجروريشه به فتحه وهکو (مررتُ بأحمدَ) كهواته فتحه له جیى كسره دهبییت له حالهتی جردا ، به مهرجیک ئەم ناوه إضافة نهکراییت ههروهها ئەلیف و لامیشی پێوه نهبییت ، جا ئەگەر إضافة کرا ئەوه مجرور دهبییت به كسره وهکو (مررتُ بأحمدِکم)^(٢) ، ههروهها ئەگەر ئەلیف و لامیشی لهسەر بوو وهکو (مررتُ بالأحمدِ) لهم کاتهدا مجرور دهبییت به كسره.

* باسی ئەفعالی خمسه :

٤٤- وَاجْعَلْ لِنَحْوِ (يَفْعَلَانِ) النُّونَا رَفْعًا ، وَتَدْعِينَ وَتَسْأَلُونَا

٤٥- وَحَذَفْهَا لِلجَزْمِ وَالنَّصْبِ سِمَةً كَلَّمَ تَكُونِي لِتُرُومِي مَظْلَمَةً^(٣)

(١) کورتەى مانای ئەم دێرەى ئەلفیه: مجرور کراوه به فتحه ئەو ناوانەى (ممنوع من الصرف)ن به مهرجیک مضاف نهبن و ئەلیف و لامیان پێوه نهبییت ، كهواته ئەگەر إضافة بکرین یان ئەلیف و لامیان پێوه بوو ئەوه مجرور دهبنهوه به كسره، ههروهکو له شهرحهکهدا باس دهکریت .

(٢) مررتُ / فعل و فاعل، بأحمد / ب / حرف جر ، أحمد / اسم مجرور و علامه جره الكسرة وهو مضاف ، کم / فی محل جر مضاف إليه.

(٣) لهم دوو دێرەدا ابن مالک باسی ئەفعالی خمسه و حوکمهکهیان دهکات ، ماناکهى (٤٤): بگێرە بۆ وینەى (یفعلان) نون بۆ حالهتی رفع و ، وه بۆ وینەى (تدعین

٤١- والثانی مَنْقُوصٌ ، وَنَصْبُهُ ظَهَرَ وَرَفَعُهُ يُنْوَى ، كَذَا أَيْضاً يُجَرُّ^(١)
 دهستی کرد به باس کردنی ناو و فعله بزوینه کان ، باسی ئه وهی کرد که وینهی
 (المصطفی و المرتقی) پییان دهوتریت معتل ، جا ئاماژهی کرد به
 (المصطفی) بۆ ئه و ناوانه ی کۆتاییه که یان ئه لیفیکی ئه صلیه و پیشی فتحه یه
 وهکو (عَصَا ، رَحَى) هه ره وه ها ئاماژه ی کرد به (المرتقی) بۆ ئه و ناوانه ی
 کۆتاییه که یان یایه کی ئه صلیه و پیشی کسره یه وهکو (القاضي ، الداعي) ،
 پاشان ئاماژه ی کرد بۆ ئه و ناوه ی کۆتاییه که ی ئه لیفه و پیشی فتحه یه به وه ی
 که هه موو حه ره که کانی تییدا مقدره واته له حاله تی رفع و نصب و جردا - فتحه
 و ضمه و کسره کان ده رناکه ون ، جا به م جوړه ناوانه دهوتریت (مقصور)
 که واته مقصور: بریتیه له و ناوه ی که معربه و کۆتاییه که ی ئه لیفیکی ئه صلیه ،
 که واته خو پاریززا به (الاسم)^(٢) له فعل وهکو (رَضَى)^(٣) ، وه به (المعرب) له
 المبنی وهکو : (إِذَا)^(٤) ، وه به وته مان (الالف) له (المنقوص) وهکو (القاضي) ،
 هه ره وه ها به (لازمة) خو پاریززا له (المثنی) له حاله تی رفع ، وهکو (الزیدان)^(٥)

(١) کورته ی مانای ئه م سی دیره ئه لیفه به م شیوه یه یه : (٤٦) ناو بنه معتل ئه و
 ناوانه ی وهکو مصطفی و مرتقی وان. (٤٧) جا یه که میان واته -مصطفی- إعراب
 تییدا مقدره له هه موو حاله تی کدا - واته له حاله تی رفع و نصب و جردا- وه ناوی
 (مقصوره) چونکه ئه لفی کۆتایی به کورته ده خو ئیریته وه. (٤٨) دووه میش - واته
 مرتقی- پینی دهوتریت منقوص ، به لأم حاله تی نصبی به فتحه ی ظاهره یه ، وه
 حاله تی رفع و جری به ضمه و کسره ی مقدره یه.

(٢) لیره وه ابن عقیل - ره حمه تی خوا ی لیبیت - شهرحی پیناسه ی مقصور دهکات.

(٣) یرضی : کۆتاییه که ی ئه لیفه به لأم نابیته مقصور چونکه فعله واسم نیه.

(٤) إذا : کۆتاییه که ی ئه لیفی ئه صلیه به لأم نابیته مقصور چونکه مبنیه و معرب نیه.

(٥) الزیدان : کۆتاییه که ی ئه لیفه به لأم ئه لیفه که ی زیاد کراوه و ئه صلی نیه بویه

مقصور نیه.

بِیْگومانَ نَهْمُ ثَعلِیفی (الزیدان) هـ ثَصلی نیه و کاتیه نِه و هتا دهبیته یاء له حاله تی جرو نصبدا وهکو : رأیتُ الزیدین .

ههروهه ئاماژه ی کرد به ووته ی (والثانی منقوص) بؤ ناوی (المرتقی) که ناویکی منقوصه ، که واته ناوی منقوص بریتیه : له و ناوه معره به ی که کۆتاییه که ی یایه کی ئه صلی و جیانه بووه وه (لازم) ه و پیشی کسره به ، وهکو (المرتقی) ، که واته خو پاریزرا^(١) به ناو له فعل وهکو یرمی^(٢) ، وه به (المعرب) له مبنی وهکو الذی^(٣) ، وه به ووته مان (پیشی کسره بیت) له و ناوه ی پیشی سکونه وهکو (ظنی ورمی) نهم دوو ناوه معتلن به لام إعرابیان وهکو ناویکی صحیح وایه له وه ی مرفوع دهبن به ضمه ی ظاهره و منصوب دهبن به فتحه ی ظاهره و مجروریش دهبن به کسره ی ظاهره .

جا حوکمی ناوی منقوص ئه وهیه له حاله تی نصبدا فتحه که ی ظاهره و وهکو (رأیتُ القاضی) ، خوی گه وره ده فه رمویت ﴿ یاقومنا اجبوا داعی الله ﴾^(٤) ، به لام حاله تی رفع و جری مقدره چونکه ضمه و کسره

(١) لیره وه ابن عقیل - رحمه الله تعالی - شرحی پیناسه ی منقوص دهکات .

(٢) یرمی : کۆتاییه که ی یای ئه صلیه به لام منقوص نیه چونکه فعله و اسم نیه .

(٣) الذی : کۆتاییه که ی یای ئه صلیه به لام منقوص نیه چونکه مبنیه و معرب نیه .

(٤) نایه تی (٣١) ی سوره تی الاحقاف ، کورته ی مانا که ی : جنۆکه کان که گوئیان له پیغه مبهری خوا بوو مسولمان بوون و گه رانه وه ناو قهومه که بیان و ووتیان - ئه ی قهومه که مان وه لامی بانگخوازی خوی گه وره بده نه وه .

إعرابی نهم نایه ته به م شیوه یه یه : یا / حرف نداء مبني على السكون لا محل لها من الاعراب ، قوم / منادی منصوب وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة وهو مضاف ، نا / ضمير متصل مبني على السكون في محل جر مضاف اليه ، اجبوا / فعل امر مبني على حذف النون لأنه من الافعال الخمسة ، واو الجماعة / في محل رفع فاعل ، داعي / مفعول به منصوب علامه نصبه الفتحة الظاهرة وهو مضاف ، الله / مضاف اليه مجرور

له سهه یاء قورسن وهکو (جاء القاضي ، ومررتُ بالقاضي) لهه دوو رسته یه دا له یه که میاندا علامه تی رفعی ضمه تی مقدره له سهه یاء ، وه له دوو همدا علامه ی جری کسره ی مقدره له سهه یاء .

که واته زانرا له وه ی باسکرا ناو نیه کۆتاییه که ی واو بیئت و پییشی ضمه بیئت ، به لئ مه گهر مبنی بیئت وهکو هُو ، به لام ناوی معرب نیه کۆتاییه که ی واو بیئت و پییشی ضمه بیئت مه گهر شهش ناوه که (الاسماء الستة) له حاله تی رفعیان دا وهکو (جاء ابوه) به لام کوفیه کان به دروستی ده زانن- ناویکی معرب کۆتاییه که ی واو بیئت و پییشی ضمه بیئت له دوو جیگه ی تردا :- یه که میان : ئه و فعلانه ی کراونه ته ناو وهکو یَغْرُو ، یَدْعُو^(۱) ، دووهم: ئه و ناوانه ی عه ره بی نین (اعجمی) ن وهکو (سَمْنُو ، قَمْنُو)^(۲) .

* باسی فعلی معتل :

٤٩- وایُ فعلٍ آخر منه الف او واو ، او یاء فمعتلاً عرف^(۳) نامازه ده کات بو ئه وه ی که فعلی معتل ئه وانن حرفی کۆتاییان واو بیئت و پییشی ضمه بیئت وهکو : یَغْرُو ، یان حه رفی کۆتایی یاء بیئت و پییشی کسره بیئت وهکو : یرمی ، یان حه رفی کۆتاییان ئه لیف بیئت و پییشی فتحه بیئت وهکو : یخشی .

وعلاوة جره الكسرة الظاهرة . الشاهد في هذه الآية / ظهور علامة النصب (الفتحة) على الاسم المنقوص (داعي).

(۱) واته ئه گهر ناو نرا کاک یغزو یان کاک یدعو .

(۲) سمندو و قمندو ناوی شارن .

(۳) مانای ئه م دیره ی ئه لفییه : هه رفعلیک کۆتاییه که ی ئه لیف بیئت یان کۆتاییه که ی واو بیئت یان یاء بیئت ئه وه به فعلی معتل ناسراوه .

* حوكمی فعلی معتل :

۵۰- فالألفَ انو فيه غير الجـزم وأبدِ نصباً ما كيدعو يرمي

۵۱- والرفع فيهما انو ، واحذف جازما ثلاثهنّ تقضي حكما لازما^(۱)

لەم دوو دپێره‌دا باسی چۆنیەتی ئێرایی فعلی معتل دەکات ، باسی ئه‌وه‌ی کرد ئه‌و فعلی کۆتاییه‌که‌ی ئه‌لیف بی‌ت حاله‌تی رفع و نصبی مقدره‌ وه‌کو (زید یخشی) مرفوعه و علامه‌ی رفعی ضمه‌ی مقدره‌یه له‌سه‌ر ئه‌لیفه‌که ، و (لن یخشی) لی‌ره‌شدا یخشی : منصوبه‌و علامه‌ی نصبی فتحه‌ی مقدره‌یه له‌سه‌ر ئه‌لیفه‌که ، به‌لام حاله‌تی جزم حه‌ره‌که‌که‌ی ئاشکرایه چونکه له حاله‌تی جزمدا حه‌رفی کۆتایی ئه‌لیفه‌که حذف ده‌کری‌ت وه‌کو (لم یخش).

هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی کرد به‌ ووته‌ی (وأبدِ نصباً ما كيدعو يرمي) بۆ ئه‌وه‌ی له حاله‌تی نصبدا حه‌ره‌که‌ی (فتحه) ده‌ره‌که‌وێت له‌و فعلی کۆتاییه‌که‌ی واو و یاء بی‌ت وه‌کو (لن يدعو ، ولن يرمي)^(۲) ، هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی کرد به‌ ووته‌ی (والرفع فيهما انو) بۆ ئه‌وه‌ی که له حاله‌تی رفعدا ضمه‌ مقدره‌یه له‌سه‌ر واو و یاء ، هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی کرد به‌ ووته‌ی (واحذف جازماً ثلاثهنّ) بۆ ئه‌وه‌ی حه‌رفی کۆتایی هه‌ر سی جۆره‌ معتله‌که که بریتیه له - ئه‌لیف و واو و یاء - له حاله‌تی جزمدا حذف ده‌کری‌ت وه‌کو (لم یخش) ، ولم یغز ، ولم یرم) که‌واته علامه‌تی جزم لی‌ره‌دا حذفی ئه‌لیف و واو و یاءه.

(۱) مانای ئەم دوو دپێره (۵۰) جا ئه‌و فعلی کۆتاییه‌که‌ی ئه‌لیفه له‌ غه‌یری حاله‌تی جزم حه‌ره‌کاتی مقدر بکه ، هه‌روه‌ها ئاشکرا بکه حه‌ره‌که‌ی نصبی ئه‌و فعلا‌نه‌ی وه‌کو يدعو و یرمی وان، (۵۱) به‌لام حاله‌تی رفع مقدر بکه له‌ وینه‌ی يدعو و یرمی دا ، علامه‌تی جزمی هه‌ر سیکیان حذفی حه‌رفی کۆتاییه‌، وابکه بریارێکی دامه‌زراوت داوه.

(۲) يدعو و یرمی / هه‌ردوو کیان فعلی مضارعن (لن) له‌ پیشیانوه هاتوه و منصوبی کردوون و علامه‌ی نصبیان فتحه‌ی ظاهره‌یه.

پوختهی ئهوهی باسی کرد : علامه‌ی حاله‌تی رفع -ضمه- مقدره له‌سه‌ر ئه‌لیف و واو و یاء، وه علامه‌تی جزم دهرده‌که‌ویت له‌ کۆتایی هه‌ر سیکیانه‌وه به‌وه‌ی حه‌رفی عله‌که‌ حذف ده‌بیئت ، هه‌روه‌ها علامه‌تی نصب (فتحه) دهرده‌که‌ویت له‌سه‌ر یاء و واو ، به‌لام له‌سه‌ر ئه‌لیف مقدر ده‌بیئت.

(النكرة و المعرفة)

(ناوی نه‌ناسراو و ناوی ناسراو)

۵۲- نكرة : قابلُ ال ، مؤثرا او واقعُ موقع ما قَدْ ذُكِرَا^(۱)

ناوی نه‌ناسراو (النكرة) : بریتیه له‌و ناوه‌ی ئه‌لیف و لام (ال) وه‌رده‌گریت و ماناکه‌شی ده‌گۆریت و ده‌یکاته ناسراو ، یان ناویکه‌ داده‌نیشیت له‌ جینی ئه‌و ناوه‌ی (ال) وه‌رده‌گریت ، جا نمونه‌ی ئه‌و ناوه‌ی ئه‌لیف و لام وه‌رده‌گریت و به‌هۆیه‌وه ده‌بیئته ناسراو (رجل) ده‌لیئت : الرجل^(۲) ، جا خۆ پارێزرا به‌ وته‌ی (ماناکه‌ی بگۆریت له‌ نه‌ناسراوییه‌وه بۆ ناسراوی) له‌و ناوه‌ی ئه‌لیف و لام وه‌رده‌گریت به‌لام به‌هۆی ئه‌لیف و لامه‌که‌وه‌ نایبته ناسراو وه‌کو (عباس) که‌ ناوی که‌سیک بیئت ده‌لیئت (العباس) ئه‌لیف و لام ده‌چیتته سه‌ری و به‌لام نایکاته ناسراو ، چونکه‌ (عباس) بۆ خۆی ناویکی ناسراوه^(۳) پیش ئه‌وه‌ی ئه‌لیف و لام بجیتته سه‌ری ،

^(۱) مانای ئه‌م دێره : ناوی نه‌ناسراو ئه‌وه‌یه که‌ ئه‌لیف و لام وه‌رده‌گریت و ماناکه‌ی ده‌گۆریت بۆ ناسراوی ، یان ناویکه‌ بۆ خۆی ئه‌لیف و لام وه‌رناگریت به‌لام له‌ جینی ناویکی تهر که‌ ئه‌لیف و لام وه‌رده‌گریت.

جا ناوی نه‌ناسراو له‌ زمانی کوردیدا به‌ پاشگری (هکه) ده‌کریتته ناسراو، وه‌کو: پیاو - پیاوه‌که .
^(۲) الرجل : ناسراوه واته‌ پیاوه‌که . به‌لام رجل: نه‌ناسراوه واته‌ پیاو.

^(۳) عباس : ئه‌گه‌ر علم بیئت بۆ که‌سیک ئه‌وه ناسراوه ، به‌لام ئه‌گه‌ر صغه بیئت ئه‌وه صیغه‌ی مبالغه‌یه‌و نه‌ناسراوه.

وہنمونہی ئەو ناوہی کہ بۆ خۆی ئەلیف و لام وەرناگریت بەلام لە جینی ناویکە ئەلیف و لام وەردەگریت (دو) کہ بە مانای خاوەن (صاحب) بیئت، وەکو (جامعی نو مال) و اتا خاوەن مال، جا نو ئەناسراو (نکرة) -یە بۆ خۆی ئەلیف و لام وەرناگریت بەلام لە جینی (صاحب) دادەنریت، وە (صاحب) ئەلیف و لام وەردەگریت وەکو الصاحب^(۱).

۵۳- وَغَيْرُهُ مَعْرِفَةٌ : كَهْمُ ، وَذِي وَهَنْد ، وَابْنِي ، وَالغَلَامِ وَالذِّي^(۲)
واتە جگە لە ناوی ئەناسراو ناوی ناسراو (معرفة) -یە ، معرفەش شەش جۆرە (۱) جیناوی (المضممر) وەکو : هُم ، (۲) اسمی اشاره وەکو : ذِي ، (۳) ناوی عەلەم (العلم) وەکو : هند ، (۴) ئەو ناوانەھی ئەلیف و لامیان پێوەیە وەکو : الغلام ، (۵) اسمی موصول وەکو : الذی ، (۶) هەر ناویک إضافة کرابییت بۆ لای یەکیک لەو پینجە وەکو ابني^(۳) جا لەمەو دوا باسی هەر یەك لەم شەش جۆرە دەکەین.

(۱) یان وەکو ناوی (مَنْ) ناویکی ئەناسراو و ئەلیف و لام وەرناگریت بەلام لە جینی ناویکی تر دادەنیشییت کہ ئەلیف و لام وەردەگریت.

(۲) پوختەھی مانای ئەم دێرەھی ئەلفیە : غەیری نکرة معرفەیه ، کہ ئەویش شەش جۆرە وەکو : هُم نمونەیه بۆ ضمیر ، و ذی نمونەیه بۆ اسمی اشاره ، و هند نمونەیه بۆ علم ، وە ابني نمونەیه بۆ مَعْرِفٌ بِالْإِضَافَةِ ، الغلام نمونەیه بۆ معرف (بال) ، و الذی نمونەیه بۆ اسمی موصول.

(۳) ئەمەش پێی دەوترییت (المَعْرِفُ بِالْإِضَافَةِ) واتە کراو بە ناسراو بەهۆی إضافةو، ابن بۆ خۆی ناویکی ئەناسراو بەلام کہ إضافة کراو بۆ لای جیناوی لکاوی کەسی یەکەم (ی) بوە بە ناسراو.

* باسی جوړی یه که می معرفه که بریتیه له جیناو (الضمیر) یان (المضمیر)^(۱)

۵۴- فما لذي غَيْبَةٍ او حُضُورٍ كَأَنْتَ ، وهو- سَمُّ بِالضَّمِيرِ^(۲)
 ناماژه دهکات به وهی که جیناو : یان بۆ که سی سنیهم-نااماده- (غیبه)
 وهکو : هُو، یان بۆ نامادهیه نه مییش دوو جوړه : یه که میان : جیناوی
 که سی دووه می تاک -دوویندراو- (مخاطب) وهکو : أنت ، دووه مییش بۆ
 که سی یه که می تاک -قسه که ره- (متکلم) وهکو انا.

* باسی جیناوی لکاو :

۵۵- وذو اتصالٍ مِنْهُ مالا يُبْتَدَأُ ولا یلی إلاّ اختیاراً ابدأً
 ۵۶- کالیاء والكافِ مِنْ (ابنی اکرمک) والیاء والهَاءِ مِنْ (سَلِيهِ ما مَلَكَ)^(۳)

^(۱) ضمیر یان مضمیر به کوردی پینی دهوتریت : راناو یان جیناو ، جا له زمانی
 عه ره بیدا ضمیر دوو جوړه (۱) ناشکرا (بارز) نه وهیه که دنوسریت و ده خوینریت هوه
 نه مییش ده بیته به دوو جوړه وه (۱) لکاو (۲) سه ره خو ، (ب) نادیار (مستتر) نه وهیه
 ناخوینریت هوه نه مییش دوو جوړه (۱) واجب الاستتار (۲) جائز الاستتار ، دواتر
 باسیان ده کهین، إنشاء الله.

^(۲) مانای ئەم دپړه ی ئەلفیه: جا ئەر ناوه ناسراوه ی به کار بیته بۆ نااماده یان بۆ
 ناماده وهکو انت وهو، نه وه ناونه جیناو.

^(۳) ئەم دوو دپړه ی ئەلفیه باسی جیناوی لکاو دهکات : (۵۵) جیناوی لکاو
 نه وهیه له سه ره تایی قسه وه نایات و هه ره ها ناکه ویتته دوا ی (إلاّ) وه له
 قسه ی هه لبرژیراوی زانایاندا. (۵۶) وهکو یاء و کاف له رسته ی (ابنی اکرمک)
 کوپری من پیز ی گرتی، هه ره ها وهکو هاء و یاء له رسته ی (سلیه ما ملک)
 واته : تۆ داوای لیبکه نه وهی هه یه تی ، إعرابی ئەم دوو رسته یه له په راویزی
 کتیبه که دا کراوه.

* حوکمی جیناوه‌کان له پووی معرب و مبنی بوونهوه :

۵۷- وکَلَّ مضمِرٍ له البنا یجب ولفظ ما جَرَّ کلفظِ ما نُصِبَ^(۱)

جیناوه‌کان هه‌موویان مەبنین له‌بەر ئه‌وه‌ی له‌حەرف دەچن له‌ پووی نه‌گۆرپیان‌ه‌وه^(۲)، بۆیه‌ نه‌بچووک (تصغیر) ده‌کرین و وه‌ نه‌ ده‌کرینه‌ دووان وه‌ نه‌ ده‌کرینه‌ کۆ، که‌واته‌ که‌ زانراو دُنیا بووین له‌وه‌ی مبنین، جا هه‌یانه‌ هاوبه‌شه‌ بۆ حاله‌تی جرو نصب به‌یه‌ک (لفظ) ئه‌ویش بریتیه‌ له‌ هه‌موو جیناویکی لکاوی حاله‌تی نصب و جرو وه‌کو: اکرمتک^(۳)، ومررتُ بک^(۴)، وإِنَّهٗ وَلَهٗ^(۵)، جا لیره‌دا کافی (اکرمتک) له‌ جیی ناویکی منصوبه‌ که‌ (مفعول به‌)یه، هه‌روه‌ها له‌ (بک)دا له‌ جیی ناویکی مجرور، هه‌روه‌ها جیناوی هه‌ له‌ (إِنَّهٗ) له‌ جیی ناویکی منصوبه‌ که‌ اسمی (ان)یه، وه‌ له‌ (لَهٗ)دا له‌ جیی ناویکی مجروره‌.

(۱) کورته‌ی مانای ئه‌م دێره‌ی ئه‌لفیه: هه‌موو جیناویک واجبه‌ مبنی بیٔت، ئه‌و جیناوه‌ی بۆ حاله‌تی جرو به‌کاردیت به‌هه‌مان شیوه‌ش به‌کاردیت بۆ حاله‌تی نصب.

(۲) نه‌گۆرپ واته‌ (جامد) بوون وه‌کو چۆن حەرف هه‌موویان نه‌گۆرپن و ده‌ست کاری ناکرین به‌وه‌ی بکرینه‌ دووان یان کۆ یان هه‌ر شتیکی تر جیناوه‌کانیش وان، هه‌روه‌ها له‌ رووی دانانیشه‌وه‌ (الوضع) وه‌کو پیشتر باسمان کرد.

(۳) عِراَبی ته‌واوی پسته‌یه به‌م شیوه‌یه (اکرمتک) به‌م شیوه‌یه -به‌باشی له‌به‌ری بکه‌-: اکرم: فعل ماضی مبنی علی السکون لاتصاله‌ بضمیر رفع متحرک، ت: ضمیر متصل مبنی علی الضم فی محل رفع فاعل، ک: ضمیر متصل مبنی علی الفتح فی محل نصب مفعول به‌.

(۴) مررتُ بک: فعل و فاعل. بک/ب: حرف جر. ک/ ضمیر متصل مبنی علی الفتح فی محل جر اسم مجرور.

که‌واته‌ جیناوی لکاوی (ک) به‌یه‌ک شیوه‌ به‌کارهاتوه‌ بۆ حاله‌تی نصب له‌ (اکرمتک) وه‌ بۆ حاله‌تی جریش له‌ (بک).

(۵) (إِنَّهٗ، له) جیناوی لکاوی (ه) به‌کارهاتوه‌ بۆ حاله‌تی نصب له‌ (إِنَّهٗ) و بۆ حاله‌تی جریش له‌ (لَهٗ).

ههروهها جیناوی لكاو ههیه بهكارديت بۆ حالهتی رفع و نصب و جر بهیهه شيوه ، كه ابن مالك ناماژهی بۆ دهكات به ووتهی :

۵۸- للرفع والنصب وجر (نا) صلح کاغرف بنا فائنا نلنا المنح^(۱)
واته گونجاوه وشهی (نا) بۆ حالهتی رفع وهكو (نلنا)^(۲) وه بۆ حالهتی نصب وهكو (فائنا)^(۳)، بۆ حالهتی جر وهكو (بنا).

یهکیکی تر لهو جیناوانهی بهكارديت بۆ حالهتی رفع و نصب و جر بریتیه له (یاء)^(۴)، نمونهی حالهتی رفع وهكو : اضربي^(۵) ، نمونهی حالهتی نصب وهكو (اکرمني)^(۶) ، نمونهی حالهتی جر وهكو (مربي)^(۷) .

ههروهها جیناوی (هَمْ) بهكارديت بۆ هه رسی حالهتی رفع و نصب و جر ،

^(۱) پوختهی مانای لهم دیرهی ئەلفیه : بۆ حالهتی رفع و نصب و جر جیناوی لكاوی (نا) گونجاوه وهكو رستهی (اعرف بنا فائنا نلنا المنح) ، واته بمانناسه بیگومان ئیمه به دهستان هیناوه بهخشندهیی .

^(۲) نلنا / پینکها تووه له فعلی (نل) که له (نال ، ینال) هوه وهرگنراوه لهگهڵ فاعلیک که جیناوی لكاوی (نا)یه .

^(۳) إننا / إعرابی تهواوی بهم شيوهیه : إن : حرف مشبه بالفعل -یان- حرف نصب وتوكید ، /نا/ ضمير متصل مبني على السكون في محل نصب اسم إن .

^(۴) مه بهست جیناوی لكاوی کهسی یهکهمی تاکه که (ی)ه .

^(۵) لیژهدا (اضربي) فعلی امره و مبنيه له سه ر حذفی نون ، جیناوی (یاء) ده بیته (ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل) .

^(۶) اکرمني : اکرم : فعل ماضي مبني على الفتح و فاعله : ضمير مستتر تقديره (هو) ، و النون : نون الوقایة ، والياء : ضمير متصل مبني في نصب مفعول به .

^(۷) مربي : مَرَّ : فعل ماضي مبني على الفتح و فاعله ضمير مستتر تقديره (هو) ، بي / ب : حرف جر ، ي : ضمير متصل مبني في محل جر اسم مجرور .

نمونه‌ی حاله‌تی رفع وه‌کو (هُم قَائِمُونَ)^(۱) نمونه‌ی حاله‌تی نصب وه‌کو (اَكْرَمْتَهُمْ)^(۲) ، نمونه‌ی حاله‌تی جریش (لهم).

جا دانەر بۆیه باسی جیناوی (یاء) و (هم‌سی نه‌کرد چونکه ئه‌و دووانه له هه‌موو پوویه‌که‌وه له جیناوی (نا) ناچن له‌بەر ئه‌وه‌ی (نا) به‌کار دیت بۆ حاله‌تی رفع و نصب و جر به‌یه‌ک مانا^(۳) و له‌هر سی حاله‌ته‌که‌شدا جیناوی لکاوه به‌ پیچه‌وانه‌ی جیناوی (یاء) هه‌رچهنده به‌کار دیت بۆ حاله‌تی رفع و نصب و جر له‌هر سی حاله‌ته‌که‌شدا جیناوی لکاوه به‌لام به‌یه‌ک مانا نایات ، چونکه له حاله‌تی رفع دا بۆ دویندراو (خطاب)ه و اتا بۆ که‌سی دووه‌م به‌کار دیت ، وه له حاله‌تی نصب و جردا بۆ که‌سی یه‌که‌م (متکلم) به‌کار دیت^(۴) ، هه‌روه‌ها جیناوی (هُم) هه‌ر چهنده له‌هر سی حاله‌ته‌که‌دا به‌یه‌ک مانا به‌کار دیت - به‌لام وه‌کو جیناوی (نا) نیه چونکه (هُم) له حاله‌تی رفعدا جیناوی سه‌ربه‌خۆ (منفصل)ه و له حاله‌تی نصب و جردا لکاوه^(۵).

(۱) ئەم جملە یە جملە یەکی تەواوە و پێکهاتووە لە (هُم) کە (ضمیر منفصل مبنی فی محل رفع مبتدأ) قائمون : خبر مرفوع و علامە رفعة الوار لانه جمع مذکر سالم.

(۲) اکرمتمهم : جملە یەکی فعلیە : اکرم : فعل ماضی مبنی علی السکون ، ت : ضمیر متصل مبنی فی محل رفع فاعل . هُم : ضمیر متصل مبنی فی محل نصب مفعول به .

(۳) که بریتیه له‌که‌سی یه‌که‌می کو (جمع متکلم).

(۴) واتا جیناوی (یاء) بۆ دوو مانای به‌کار دیت به‌ پیچه‌وانه‌ی جیناوی (نا) که یه‌ک مانای هیه .

(۵) واتا : جیناوی (هُم) جیاوازی له‌گه‌ل جیناوی (نا) دا له‌وه‌دایه که (نا) هه‌موو کاتی‌ک جیناوی لکاوه ، به‌لام جیناوی (هُم) له حاله‌تی رفع دا سه‌ربه‌خۆ (منفصل)ه .

* باسی جیناوی (ئەلف و واو و نون)

۵۹- والف والواو والنون لما غابَ وغيره كقاما و اعلمًا^(۱)

جیناوی ئەلیف و واو و نون جیناوی لکاون بۆ حالەتی رفع بەکار دین^(۲) ، بۆ کەسی سێهەم و بۆ کەسی دووهم ، جا نمونە ی کەسی سێهەم (غائب) وەکو (الزیدان قاما ، والزیدون قاموا ، والهندات قمن) ئەم قسە یە ی دانەر کە فەرمووی و (غیره) دەگریتەو (مخاطب و متکلم) یش بەلام ئەم قسە یە بەم شیوێهە جوان نیە^(۳) ، چونکە ئەم سی جیناوه هیچ کاتیک بۆ (متکلم) بەکار نایات ، بەلکو تەنها بۆ غائب و مخاطب بەکار دین وەکو نمونە مان هینا یەو.

* باسی جیناوی نادیار (الضمیر المستتر)

۶۰- ومن ضمیر الرفع ما یستتر کافعل أوافق نغبت إذ تشکر^(۴)

(۱) مانای ئەم دێرە ی ئەلفیە : جیناوی ئەلیف مەبەست پێ ی (الف الاثنین) یە ، وە جیناوی واو مەبەست پێ ی (واو الجماعة) یە و جیناوی نون مەبەست پێ ی (نون النسوة) یە ، بەکار دیت ئەم سی جیناوه بۆ کەسی سێهەم - غیبە- و کەسی دووهم - خطاب- نمونە ی کەسی سێهەم وەکو قاما ، وە نمونە ی کەسی دووهم وەکو (اعلما).

(۲) ھەر سی ناو کە بەم شیوێهە اعراب دەکریت (ضمیر متصل مبنی فی محل رفع فاعل) .

(۳) بەلام نیمان ی سیوپی - پەحمەتی خوای لیبیت- دەفەر مویت دانەر بە هینانەرە ی نمونە ی (قاما و اعلما) جیناوی کەسی یە کەم (متکلم) ی جیا کردۆتەو کە وابوو هیچ پەرخنە یە ک نایە تە سەر قسە ی دانەر.

(۴) واتای ئەم دێرە ی ئەلفیە : ھەند ی جیناوی حالەتی رفع نادیار دەبن و هیچ کات ئاشکرا نابن وەکو جیناوی فعلی (افعل) کە (أنت) یەو جیناوی فعلی (أوافق) و کە (انا) یەو جیناوی فعلی (نغبت) کە (نحن) یەو جیناوی فعلی (تشکر) کە (أنت) یە ، جا مانای ئەم پرستە یە (افعل اوافق نغبت إذ تشکر) بەم شیوێهە یە : ئەنجام بدەر منیش ھاو راتم و دلخۆش دەبین کاتیک سوپاسی دەکەیت).

جیناوه دابهش دهبیئت بۆ نادیار (مستتر)^(۱) ، وه بۆ دیار (بارن)^(۲) ، ههروهها جیناوی نادیاریش دابهش دهبیئت بۆ نادیار و واجب و نادیارى جائز ، جا مهبهست له جیناوی نادیارى جائز ئهوهیه که دهکریت ناویک جینگه بگریتهوه^(۳) ، مهبهست له جیناوی نادیارى واجب ئهوهیه که ناکریت ناویک له جینی ئهوه ناوه دابنیشیئت ، جا دانهر لهم دپردها باسی ئهوه شوینانه دهکات که جیناوی نادیار تیاياندا واجبه چوارن :

یهکهم / فعلی امر بۆ کهسی دووهمی تاک بیئت نیریش بیئت (المخاطب) وهکو افعل واتا -انت- ئهه جیناوه نادیاره دروست نیه ئاشکرا بگریئت چونکه ناکریت ناو له جینی دانریت و ناوتریت : افعل زید ، بهلام پرستهی (افعل انت) جیناوی (انت) لیرهده دهبیئته توکید بۆ جیناوه نادیارهکهی (افعل) و نابیئته فاعلی افعل^(۴) ، چونکه دروسته (افعل) بهبی (انت) و ماناشی ههیه ، بهلام فعلی امر ئهگهر بۆ کهسی دووهمی تاکی می (مخاطبة) بیئت یان بۆ دووان بیئت یان بۆ کۆ بیئت ئهوه جیناوهکهی ئاشکرا دهبیئت و نادیار نابیئت وهکو : اضربا ، اضربوا ، اضربن.

دووهم / ههموو فعلیکی مضارع به همزه دهست پی بکات وهکو (أوافق)^(۵) واتا : أوافقُ انا ، جا ئهگهر له پرستهکهدا له دواى فاعلهکهوه هات وهکو (أوافق انا) ئهوه کاته (انا) دهبیئته توکیدى جیناوه شاراوکهه.

(۱) مهبهست له نادیار ئهوهیه که نانوسریت و بهچاوا ناییریت بهلکو به عقل و علم دهبیئریت.

(۲) مهبهست له دیار (بارن) ئهوهیه که دنوسریت و دهخوینریتتهوه.

(۳) واتا : دهکریت بلین (قام) و فاعلهکهی (هو) بیئت وه دهکریت بلین (قام زید)، فاعلهکهی (زید) بیئت .

(۴) چونکه ههموو فعلیکی امر بۆ کهسی دووهمی تاکی نیر (مخاطب) بیئت فاعلهکهی نادیار (مستتر) دهبیئت به هیچ شیوهیهکه فاعلهکهی ئاشکرا نابیئت.

(۵) إعرابی تهواوی (أوافق) و هاوشیوهکانی بهم شیوهیهیه : فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة ، وفاعله ضمير مستتر تقديره انا.

سیّ یهه / هه موو فعلیکی مضارع که به (نون) دهست پیبکات وهکو (نغتبَطُ)^(۱) واتا ئیمه دلّ خوش دهیین.

چوارهه / هه موو فعلیکی مضارع که به تائی دویندرای که سی دووه می تاکی نیر دهست پیبکات وهکو (تشکرُ)^(۲) واتا تو سوپاس ده که یت به لام نه گهر دوواندنه که بو که سی دووه می تاکی می یان بو دووان یان بو کو بوو ئه و کات جیناوه که ناشکرا ده بیئت و نادیار نابیئت وهکو : انت تَفْعَلین^(۳) ، وانتما تفعلان^(۴) ، وانتم تفعلون^(۵) ، وانتن تَفْعَلن^(۶).

ئهه چواره ئه و شوینانه بوون که جینا و تیاندا نادیار ده بیئت که دانهر باسی کرد^(۷).

نمونه ی جیناوی نادیار جازز : زید یقوم ، واته ئه و (هو) ئهه جیناوه نادیاریه که ی جاززه و واجب نیه چونکه ده توانریت له جینی جیناوه که

(۱) إعرابی تهواوی (نغتبَطُ) و هه موو فعلیکی تری مضارعی هاوشیوهی بهه شیوهیهیه : فعل مضارع مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة ، و فاعله ضمیر مستتر تقدیره (نحن).

(۲) إعرابی تهواوی (تشکر) هه موو فعلیکی تری مضارع که به تائی مخاطب دهست پیبکات بهه شیوهیهیه : فعل مضارع مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة و فاعله ضمیر مستتر تقدیره (انت) .. هه ولّ بده ئهه إعرابانه دیسپلین - ضبط - بکه ، چونکه گرنگن.

(۳) له فعلی (تفعلین) و هاوشیوهکانی : فاعل : یائی مخاطبه که یه که ناشکراو دیاره.

(۴) له فعلی (تفعلان) و هاوشیوهکانی : فاعل (الف الاثنین) که ناشکراو دیاره.

(۵) له فعلی (تفعلون) و هاوشیوهکانی : فاعل (واو الجماعة) یه که ناشکراو دیاره.

(۶) ههروهه له فعلی (تَفْعَلن) و هاوشیوهکانی : فاعل (نون النسوة) یه که ناشکراو دیاره.

(۷) دیاره شوینی تریش ههه که جینا و تیاندا نادیاره له وانه : فاعلی اسمی فعلی امر وهکو : (صه ، نزال) ههروهه فاعلی فعلی (التعجب) وهکو : ما أحسنَ محمداً.

ناویك دانریت و بوتریت زید یقوم ابوه ، ههروهه هه موو فعلیک پاندریت بۆ
 لای کهسی سیههه (غائب ، غائبة) وهکو : هند تقوم ، ههروهه نهو ناوهش
 وهك فعل^(۱) وایه . وهکو : زید قائم^(۲) ، واته نهو (هو).

.....

* باسی جیناوی سه‌به‌خۆی حاله‌تی رفع (ضمائر الرفع المنفصلة)

۶۱- و ذو ارتفاع وانفصال : انا ، هو وانت ، والفروع لا تشته^(۳)

پیشتر باسکرا که جیناو دابه‌ش ده‌بیئت بۆ نادیار و دیار ، وه باسی
 جیناوی نادیار کرا ، جا جیناوی دیار و ناشکراش دابه‌ش ده‌بیئت بۆ :
 لکاو (متصل) و سه‌به‌خۆ (منفصل) ، وه جیناوی لکاویش حاله‌تی رفع و
 نصب و جری هه‌یه که پیشتر باسکرا ، هه‌روهه جیناوی سه‌به‌خۆش
 ته‌نها بۆ حاله‌تی رفع و نصب و هه‌یه و حاله‌تی جری نیه.

دانهر له‌م دیره‌دا باسی جیناوی سه‌به‌خۆی حاله‌تی رفع ده‌کات که
 دوازه‌ن: (۱) من (انا) بۆ کهسی یه‌که‌می تاک (للمتکلم وحده) ، (۲) ئیمه
 (نحن) بۆ کهسی یه‌که‌می کۆ (للمتکلم المشارک) یان بۆ کهسی گه‌وره
 (المعظم لنفسه). (۳) تۆ (انت) بۆ کهسی دووه‌می تاکی نیر (للمخاطب).
 (۴) تۆ (انت) بۆ کهسی دووه‌می تاکی می (للمخاطبة) ، (۵) ئیوه (انتما) بۆ

(۱) مه‌به‌ست پینی اسمی فاعل و اسمی مفعوله و هاروشیوه‌کانیانه.

(۲) (قائم) له‌م رسته‌یه‌دا بۆ خۆی خبره و پیوستی به فاعلیشه چونکه اسمی فاعله و
 هه‌موو اسمه فاعلیک پیوستی به فاعله، بۆیه ده‌لین فاعله ضمیر مستتر تقدیره (هو).

(۳) پوخته‌ی مانای ئەم دیره‌ی ئەلفیه : جیناوی سه‌به‌خۆی حاله‌تی رفع وهکو : انا بۆ
 کهسی یه‌که‌م (متکلم) وه (هو) بۆ کهسی سیههه (غائب) ، هه‌روهه (انت) بۆ کهسی
 دووه‌م (مخاطب) وه هاو شیوه‌کانیان ناشکرا و دیاره مه‌به‌ست له هاروشیوه‌کانیان
 (نحن و انتما واتتن و هي و هما و هم وهُنّ) ... هتد.

دووانی دویندراو نیڤ بن یان می (للمخاطبین او المخاطبتین)، (٦) ئیوه
 (انتم) بۆ کهسی دووهمی کۆی نیڤ (للمخاطبین)، (٧) ئیوه (انثن) بۆ کهسی
 دووهمی کۆی می (للمخاطبات)، (٨) ئەو (هو) بۆ کهسی سییەمی تاکی
 نیڤ(للاغائب)، (٩) ئەو (هي) بۆ کهسی سییەمی تاکی من (الغائبة) ، (١٠)
 ئەوان (هما) بۆ کهسی سییەمی دووانی نیڤ یان می (للاغائبین او الغائبتین) ،
 (١١) ئەوان (هْمُ) بۆ کهسی سییەمی کۆی نیڤ (للاغائبین) ، (١٢) ئەوان (هُنْ)
 بۆ کهسی سییەمی کۆی می (للاغائبات).

* باسی جیناوی سەر بەخۆی حالەتی نصب (ضمائر النصب المنفصلة)
 ٦٢- وذوا انتصاب في انفصالٍ جُعلا إِيَّاي والتفريعُ ليس مشكلاً^(١)
 دانەر لەم دێرەدا ناماژە دەکات بۆ جیناوی سەر بەخۆ لە حالەتی نصبدا ،
 که دوانزەن: (١) من (إِيَّاي)^(٢) بۆ کهسی یەکهمی تاک ، (٢) ئیمە (إِيَّانا)
 بۆ کهسی یەکهمی کۆ یان بۆ کهسی گەورە و خۆ بەگەورە زان ، (٣) تۆ
 (إِيَّاك) بۆ کهسی دووهمی تاکی نیڤ ، (٤) تۆ (إِيَّاك) بۆ کهسی دووهمی
 تاکی می ، (٥) ئیوه (إِيَّاكما) بۆ دووانی دویندراو نیڤ بن یان می ، (٦)
 ئیوه (إِيَّاكم) بۆ کهسی دووهمی کۆی نیڤ ، (٧) ئیوه (إِيَّاكُنْ) بۆ کهسی
 دووهمی کۆی می ، (٨) ئەو (إِيَّاه) بۆ کهسی سییەمی تاکی نیڤ ، (٩)

(١) مانای ئەم دێرەیی ئەلفیە : جیناوه سەر بەخۆکانی حالەتی نصب بریتین لە (إِيَّاك)
 و بەشەکانی که زانیینی پوون و ئاشکرایە ، مەبەست لە بەشەکانی بریتین لە (إِيَّاكما)
 (إِيَّاكم) و (إِيَّاه ، هتد ...)

(٢) و اتا جیناوی (انا) و (إِيَّاي) له پووی ماناوه یەکن ، بەلام له حالەتی (إِيَّاك)
 جیاوازی (انا) بۆ حالەتی رفع بەکار دێت و (إِيَّاي) بۆ حالەتی نصب ، هەر وهما
 ههموو جیناوهکانی تر.

ئەو (إياها) بۆكەسى سىيەمى تاكى مى ، (١٠) ئەوان (إياهما) بۆكەسى سىيەمى دووانى نىر يان مى ، (١١) ئەوان (إياهم) بۆكەسى سىيەمى كۆى نىر ، (١٢) ئەوان (إياهن) بۆكەسى سىيەمى كۆى مى .

.....

٦٣- وفي اختيارٍ لايجئ المنفصل إذا تأتى أن يجئ المتصل^(١)

هەر شوین و پرستیهك بگونجیت بۆی جیناوی لكاو جیناوی سەربەخۆی بۆ دانانریت ، مەگەر لە چەن حالەت و کاتێکدا نەبیت کە دواتر دانەر باسیان دەکات ، بۆ نمونە دروست نیه لە پرستەى (اکرمتک)^(٢) بلییت (اکرمتُ إياک) چونکە جیناوی (ک) بە لكاوی دروست و گونجاو ، بۆیە دەلیت : (اکرمتک) . جا ئەگەر نەگونجا هیئانی جیناوی لكاو ئەو کات جیناوی سەربەخۆ بەکار دینین : إياک اکرمت^(٣) بەلام لە شیعردا جیناوی سەربەخۆ هاتوو لە کاتێکدا دەگونجیت بەکار هیئانی جیناوی لكاو ، وەکو وتەى شاعیر :

ش ١٥- بالباعث الوارث الاموات قد ضمنتُ

إياهمُ الأرضُ في دهرِ الدهاریر^(٤)

(١) مانای ئەم دێرە : لەسەر قسەى هەلبژێردراوی زانایان دروست نیه جیناوی سەربەخۆییت مادام بگونجیت جیناوی لكاو دانریت .

(٢) اکرمتک : پیکهاتوو لە فعل و فاعل و مفعول بە : اکرم / فعل ماضی . ت / ضمیر متصل مبني في محل رفع فاعل . ک / ضمیر متصل مبني في محل نصب مفعول به .

(٣) إياک اکرمتُ : إياک جیناوی سەربەخۆیە (ضمیر منفصل) چونکە پێشکەرتوو دروست نیه بە لكاوی (متصل) ی بەکاری بهینین چونکە جیناوی لكاو نابیت لەسەرەتاو بێت .

(٤) کورتەى مانای ئەم دێرە شیعرە : سویند بەخوای زیندو کەرەوهى مردوان ، بینگومان زهوى ههموو مردوانى له خوگرتوه .

۶۴- وصلِ او افصلِ هاءِ سلنیه ، وما اشْبَهَهُ ، فِي كُنْئُهُ الخلفُ انتمی

۶۵- كَذَاكَ خَلْتَنِيهِ ، وَاتَّصَلَا اختار ، غَيْرِي اختار الانفصالاً^(۱)

لهم دوو دپیره‌دا ناماژه ده‌کات بو‌ئهو شوینانه‌ی که دروسته تیااندا جیناوی سهربه‌خۆ بیټ له‌گه‌ل‌ئوه‌ی که دروسته جیناوی لکاوی بو‌به‌کار بهینریت، جا ناماژهی کرد دانه‌ر به ووته‌ی (سلنیه) بو‌ئهو فعلانه‌ی تپه‌ر (متعدی)-ن بو‌لای دوو مفعول^(۲) و مفعولی دووه‌میان له‌ئه‌صلدا خبر نیه، هه‌ردوو مفعوله‌که‌ش جیناون وه‌کو (الدرهمُ سَلْنِيهِ)^(۳) جا دروسته له جیناوی (هائی) (سلنیه) به لکاوی بیټ واته بلیین : (سَلْنِيهِ) ،

به‌لگه‌ی ئەم دپیره شیعره : رسته‌ی (ضمانت ایاهم) لپه‌رده‌دا جیناوی (ایاهم) ی سهربه‌خۆ به‌کاره‌یناوه و ده‌یتوانی به لکاوی به‌کاری بینیت و بلیت (ضمانتتم) ئەمه‌ش تایبه‌ته به شیعره‌وه.

^(۱) مانای ئەم دوو دپیره به کوردی : (۶۴) به لکاوی یان سهربه‌خۆی جیناوی (ها) له رسته‌ی (سلنیه) وه‌اوشیوه‌کانی به‌کار به‌ینه ، هه‌روه‌ها خیلاف هه‌یه له لکاو بوون و سهربه‌خۆ بوونی جیناوی (ها) کاتیک خبری کان بیټ.

(۶۵) هه‌روه‌ها هه‌مان خیلاف هه‌یه له مفعولی دووه‌می (خلتنیه) که جیناوی (ها) یه، من-واته دانه‌ر- لکاو بوون هه‌لئه‌بژێرم و غه‌یری منیش - مه‌به‌ستی پنی شیخی سیبویه-ه سهربه‌خۆ بوونی هه‌ل‌بژێردوه.

^(۲) فعلی متعدی (فرمانی تپه‌ر) له زمانی عه‌ره‌بیدا سی جۆره : (ا) تپه‌ر بو‌لای یه‌که مفعول (متعدی إلى مفعول واحد) وه‌کو : كَتَبَ مُحَمَّدٌ الدرسَ . (ب) تپه‌ر بو‌لای دوو مفعول ئەمیش دوو جۆره (۱) جۆرێکیان له‌ئه‌صلدا دوو مفعوله‌که‌که مبتدا و خبرن وه‌کو (ظَنَّنَّ وَأَخْوَاتَهَا) نمونه : ظننتُ الدرسَ سه‌لاً . (۲) جۆرێکیشیان دوو مفعوله‌که له‌ئه‌صلدا مبتدا و خبرنن وه‌کو (سَلَّنَ ، اعطى ، کسی ...) .

(ج) تپه‌ر بو‌لای سی مفعول (متعدی إلى ثلاثة مفاعیل) ئەمیش آری و اعلم ...) که دواتر باسیان ده‌که‌ین إنشاء الله .

^(۳) عەربى ته‌واوی ئەم رسته‌یه به‌م شیوه‌یه‌یه : الدرهم : مبتدا مرفوع . سَلَّنَ/فعل امر

وینە (خلتنیه) ئەویش بریتیه له هه‌موو ئەو فعلانە‌ی تێپەڕن بۆ لای دوو مفعول دوو مفعوله‌که‌ش له ئە‌صلدا مبتدا و خبرن و هه‌ردوو کیانیش جیناون به‌لام بۆ‌چوونی سیبویه ئە‌وه‌یه که پای هه‌لبژێردراو له‌مه‌شدا^(۱) سه‌ربه‌خۆ بوونه وه‌کو : خلتنی ایاه ، راوبۆ‌چوونی سیبویه به‌هێزتره چونکه سه‌ربه‌خۆ بوون زۆرتره له زمانی عه‌ره‌بیدا له‌سه‌ر گێڕانه‌وه‌ی سیبویه له عه‌ره‌به‌وه که بۆ خۆی له ناویاندا بووه و قسه‌کانیانى نه‌قل کردوه ، شاعیریش قه‌رمووی :

ش ۱۶ / إذا قالتُ حذامُ فصدقوها فإنَّ القول ما قالت حذام^(۲)

* ۶۶ - وقدّم الأخصّ في اتصالٍ وقدّمنا ما شئتَ في انفصال^(۳)

جیناوی که‌سی یه‌که‌م (ضمیر المتکلم) تاییه‌تتره له جیناوی که‌سی دووه‌م (ضمیر المخاطب) ، هه‌روه‌ها جیناوی که‌سی دووه‌م تاییه‌ت تره له جیناوی که‌سی سێهه‌م (ضمیر الغائب) ، جا ئە‌گه‌ر دوو جیناوی منصوب کۆبوونه‌وه له پرسته‌یه‌که‌دا و یه‌کیکیان تاییه‌ت تر بوو ، ئە‌گه‌ر هه‌ردوو کیان لکاو بوون ئە‌وه پێویسته تاییه‌ت تره که پیشخړیت و ده‌لییت : الدرهم اعطيتُكهُ واعطيتنیه لی‌رده‌دا جیناوی کاف و جیناوی (یا) پیش جیناوی (ها) یه‌که که‌وتوون ، چونکه هه‌ردووکیان تاییه‌تترن له جیناوی (ها) ،

(۱) واتا : له‌و فعلانە‌ی که دوو مفعولیان هه‌یه و له ئە‌صلدا مبتدا و خبرن.

(۲) مانای ئە‌م دێره شیعره به کورتی : ئە‌گه‌ر خوشکه حذام - ناوی ناهه‌رتیکی راستگۆ به‌ناویانگه - شتیکی ووت ئە‌وه راست ده‌کات چونکه قسه قسه‌ی حذامیه . تییینی : ئە‌م شیعره لی‌رده‌دا بۆ نمونه (مثال) هینراوه نه‌وه وه‌کو به‌لگه (شاهد) مه‌به‌ست ئە‌وه‌یه قسه قسه‌ی سیبویه .

(۳) مانای ئە‌م دێره‌ی ئە‌لفیه : پیش بخه جیناوی تاییه‌تتر له‌کاتی کۆبوونه‌وه‌ی دوو جیناوی لکاو پێکه‌وه ، به‌لام بۆ جیناوی سه‌ربه‌خۆ کامیانت بوی ئە‌وه پیش ده‌خه‌یت.

چونکه جیناوی کاف بۆ کهسی دۆوه مه ، جیناوی (یاء) هکهش بۆ کهسی یه که مه ، وه جیناوی (هاء) بۆ کهسی سییه مه ، جا دروست نیه پیشخستنی جیناوی کهسی سییه له کاتی لکاو بوونی جیناوه کاندای ، بۆیه دروست نیه بلییت : اعطیتھوک وه دروست نیه بلیت : اعطیتھونی ، به لام کۆمه لیک به دروستیان زانیوه ، ئیمامی (ابن الاثیر) له کتیبی لیکدانهوی راقه کردنی وشه نامۆکانی فرموده کانی پیغمبهردا (ﷺ)^(۱) ، گپراوه ته وه له و تهی ئیمامی (عثمان بن عفان) وه - رهزای خوا لینی بیت - که فرمودیه تی (اراهمنی الباطل شیطاناً)^(۲) ، به لام نه گهر یه کیک له دوو جیناوه که سه به خو بوو نه وه به ویستی خو ته پیش خستنی ههر کامیان ، نه گهر ویستت تایبهت تر پیشخه و بلی : الدرهم اعطیتک ایاه ، واعطیتنی ایاه ، وه نه گهر ویستت غهیری تایبهت تر پیشخه و بلی : الدرهم اعطیته إياک ، واعطیته إياي ، بۆ ئه مهش ئاماژهی کرد دانهر به و تهی (وقدمن ما شئت فی انفصال) نه مهش که باسی کرد به ره های نیه به لکو کاتیک دروسته غهیری تایبهت تر پیشخه نه گهر لی تیکچوون پوو نه دات ، به لام نه گهر لی تیکچوون پوویدا نه وه دروست نیه ، که واته نه گهر بلیی :

(۱) کتیبه کهی (ابن الاثیر) ناوی (النهاية فی غریب الحدیث والأثره) فرمه نگیکی نایابه دهر باره ی لیکدانه وه و راقه کردنی وشه نامۆکانی فرموده کانی پیغمبهردا (ﷺ) . کتیبخانه و خوینه وار لینی بینیا ز نیه .

(۲) و اتا : ناحق منی لیکردون به شهیتان . جا ئه م و تهیه پیچه وانهی یاسایه و شاده ، إعرابی ئه م و تهیه به م شیوه یهیه : ارا : فعل ماض مبني على الفتحه المقدره ، هم : ضمیر متصل مبني فی محل نصب مفعول به اول مقدم ، ن : نون الوقایه ، ی : ضمیر متصل مبني فی محل نصب مفعول به ثان ، الباطل : فاعل مرفوع علامه رفعه الضمه الظاهره ، شیطاناً : حال منصوب او هو مفعول به ثالث لأری . الشاهد فی هذا القول : جواز تقدیم ضمیر الغائب مع الإتصال وهذا شأن .

زید اعطیتک ایاه دروست نیه جیناوی کهسی سیههه (غائب) پیشبختیت و نالییت : زید اعطیته ایاک ، چونکه نازانریت ئایه زید وەرگیراوه یان وەرگره^(۱).

۶۷- وفي اتحاد الرتبة الزم فصلا وقد يُبيح الغيبُ فيه وصلا^(۲)

ئەگەر دوو جیناو کۆبونەوه و هەردووکیان منصوب بوون و یەک پلەیان هەبوو - وکو ئەوهی هەردووکیان بۆ کهسی یەکهەم بن یان بۆ کهسی دووهم بن یان کهسی سیههه - ئەوه پێویستە یەکیکیان بەسەر بەخۆی بیئت^(۳) ، دەلییت : اعطیتنی ایای^(۴) ، واعطیتک ایاک^(۵) ، واعطیته ایاه^(۶) ، دروست نیه هەردوو جیناوه که لکاو بن بۆیه نالییت : اعطیتنینی ، واعطیتکک ، واعطیتیهوه بەئێ ئەگەر هەردوو جیناوه که بۆ کهسی سیههه بن و لفظیان جیاواز بیئت^(۷) ، دەکریت هەردووکیان لکاو بن وەکو :

(۱) چونکه هەردوو ناوی (زید) و جیناوی کهسی دووهمی (ک) هەردووکیان گونجاون بۆ ئەوهی ببه فاعل و ببه مفعولیش.

(۲) واتای ئەم دێرهی ئەلفیه : ئەگەر دوو جیناو پلەیان وەك یەك بوو و پێکهوه هاتن پێویستە یەکیکیان سەر بەخۆ بیئت ناکریت هەردوو کیان لکاو بن ، بەلام هەندێ جار بۆ کهسی سیههه دروستە پێکهوه لکاو بوونیان..

(۳) واتا : منفصل بیئت.

(۴) واتا : تو بەخشیت به من.

(۵) واتا : من بەخشیم به تو.

(۶) واتا : من بەخشیم به ئه.

(۷) واتا : یەکیکیان بۆ تاک (مفرد) بیئت و ئەوی تریان بۆ دووان (مثنی) یان

کۆ (جمع) بیئت ، یان یەکیکیان بۆ نێر (مذکر) بیئت ئەوی تر بۆ (مؤنث) بیئت.

الزیدان الدرهم أعطیتهما^(۱) ، بو ئه مهش ئاماژه دهکات دانهر له کتیبی (الکافیة)^(۲) دا به ووتهی :

مع اختلاف ما ، ونحو (ضمانت ایاهم الأرض) الضرورة اقتضت^(۳) هندی جار ئهه دیپه شیعره^(۴) له هندی کوپی (نسخه) سی ئه لفیهدا هاتوو ، به لام ئهه دیپه شیعی ئه لفیهدا ، جا ئاماژهی کرد به ووتهی (ونحو ضمانت - تا کوئای) بو ئه وهی که هینانی جیناوی سه ربه خو له شوینیکدا که پیوسته به لکاوی بیئت ضرورته^(۵) ، وهکو ووتهی شاعیر :

بالباعث الوارث الاموات قد ضمانت ایاهم الأرض فی دهر الدهاریر

.....

(۱) إعرابی تهواوی ئهه رستهیه بهه شیوهیهیه : الزیدان : مبتدا اول مرفوع وعلامة رفعه الالف لأنه مثنی. الدرهم : مبتدا ثان مرفوع وعلامة رفعه الضمة. اعطیه : فعل ماضی مبني على السكون. ت : ضمیر متصل مبني في محل رفع فاعل . هما : ضمیر متصل مبني في محل نصب مفعول به اول. ه : ضمیر متصل مبني في محل نصب مفعول به ثاني ، والجملة الاسمية (الدرهم اعطيتها) في محل رفع خبر للمبتدا الاول.

(۲) کتیبی (الکافیة الشافیة) کتیبیکی زانستی نحو و صرفه، دانراوی (ابن مالک) - پرهمهتی خواي لیبیئت - له نزیکه سی ههزار دیپه شیعر پیکهاتوو بو خووشی شهرهی کردوه ، کتیبی ئه لفیهدا پوخته کراوی کتیبی (الکافیة الشافیة) بهیه.

(۳) واتای ئهه دیپه کافیة بهه شیوهیهیه : له گه ل جیاواز بوونی ههردوو جیناوه که وه وه وینهی (ضمانت ایاهم الأرض) که پیشتر باسکرا به پیی ضروره دروسته، واته : دروسته سه ربه خو بوونی یه کیك له دوو جیناوه که.

(۴) واتا دیپری (مع اختلاف ما ونحو ضمانت ایاهم هتد)

(۵) مه بهست له ضروره ئه وهیه که پیچه وانهی یاسا بیئت و له بهر تیکنه چوونی وه زنی شیعره که نه انجام ده درت.

* باسی (نوونی وقایه)

٦٨- وقبل يا النفس مع الفعل التزم نون وقاية وليسي قد نُظِم^(١)

ئه‌گەر لکا به فعله‌وه جیناوی یای کهسی یه‌که‌می تاک پیویسته نوونیک بلکیت به فعله‌که‌وه که پیی ده‌وتریت نوونی وقایه^(٢) بۆیه ناو‌نراوه نوونی وقایه چونکه فعله‌که ده‌پاریزیت له کسره^(٣) ، وه‌کو (اکرمنی ، ویکرمنی ، واکرمنی)^(٤) ، هه‌ندی جاریش ئەم (نوونی وقایه) یه له‌گه‌ل فعلی (لیس)-ه‌دا به شاذی حذف ده‌کریت^(٥) ، هه‌روه‌کو شاعیر ده‌لیت :

ش ١٧- عددت قومي كعديد الطيس إذ ذهب القوم الكرام ليسي^(٦)

^(١) پوخته‌ی مانای ئەم دێره‌ی ئەلفیه : پیویسته کاتیک جیناوی (یا)ی کهسی یه‌که‌م لکا به فعله‌وه نوونی وقایه بلکیت به فعله‌که‌وه پاشان جیناوی (یا)ی پیوه بلکیت ، به‌لام فعلی لیس به‌بی نوونی وقایه- له شیعردا به‌کار هاتوه- له‌گه‌ل جیناوی (یا) دا .
^(٢) وقایه : واتا پاراستن ، مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه ئه‌و نونه فعله‌که ده‌پاریزیت ، چونکه جیناوی یا کاتیک بلکیت به وشه‌یه‌که‌وه ده‌بیته پینشی کسره بیته فعلیش نا‌کریت مبنی بیته له‌سه‌ر کسره یان مرفوع بیته و علامه‌ی رفعی کسره بیته بۆیه ئەم نونه ده‌هینریته نیوان فعله‌که‌و جیناوی یای کهسی یه‌که‌می تاک .

^(٣) بۆ نمونه فعلی (ضرب) ئه‌گەر جیناوی یای پیوه بکریت به‌بی نوونی وقایه ده‌بیته (ضربی) هه‌م له پووی ماناوه له فعل ده‌رده‌چیت و هه‌م له پووی مبنی بونیشه‌وه له‌سه‌ر کسره .

^(٤) ئەم سی فعله نمونه‌ی بۆ هه‌ر سی جوهره‌کانی فعل (ماضی و مضارع و امر) .

^(٥) چونکه (لیس) لای زۆربه‌ی زانایان فعله بۆیه ئه‌گەر جیناوی یای کهسی یه‌که‌می پیوه لکاو ده‌بیته نوونی وقایه‌ی بۆ بینین وه‌کو سه‌رجه‌م فعله‌کانی تر .

^(٦) واتای ئەم دێره : خزم و که‌س و کاره‌کانم زۆر بوون و ژماردیانم وه‌کو ژماره‌ی لمی

زۆر هه‌مویان مردن ته‌نها من نه‌بم .

هروه‌ها زانایان پایان جیایه ده‌بارهی فعلی تعجب^(۱) : نایه نونی وقایه‌ی پیوه ده‌لکیت یان نا ؟ ده‌لیت : ما افقرنی إلى عفو الله ، یان ما افقری إلى عفو الله لای نه‌وانه‌ی ده‌لین پیویستی به نونی وقایه نیه ، پای راست نه‌ویه که فعلی تعجیبش نونی وقایه‌ی پیوه ده‌لکیت .

.....

۶۹- ولیتنی فشا ، ولیستی ندرا ومع لعل اعكس ، وكن مخيرا
فی الباقيات ، واضطراراً خففا مني وعني بعض من قد سلفا^(۲)

لهم دوو دیره‌دا دانهر باسی حوکمی وقایه ده‌کات له‌گه‌ل حه‌رفدا ، باسی نه‌وه ده‌کات که حه‌رفی (لیت)^(۳) هه‌موو کات نونی وقایه‌ی پیوه ده‌لکیت^(۴) و لیتی حذف نا‌کریت مه‌گه‌ر به شاذی وه‌کو ووته‌ی شاعیر :

به‌لگه (شاهد سی)^(۱) : حذف کردنی نونی وقایه یه له‌گه‌ل فعلی (لیس) دا نه‌مه‌ش لای زۆربه‌ی زانایان شاذه .

^(۱) واتا : فرمانی سه‌رسوپمان ، جا له زمانی عه‌ره‌بیدا دوو جوړ تعجب هه‌یه : یه‌که‌میان پیی ده‌وتریت تعجب سماعی واتا کو‌مه‌لی ووشه‌ن به‌کار دین بۆ سه‌رسوپمان و یاسای تاییه‌تبان نیه وه‌کو (لله درّه ، کیف ...) ، دووه‌میان پیی ده‌وتریت تعجب قیاسی نه‌م جوړه‌شیان فعله‌و دوو وه‌زنی هه‌یه (ما أعل ، أعل به) نه‌مه‌ش مه‌به‌سته لی‌ره‌دا .

^(۲) پوخته‌ی مانای نه‌م دوو دیره‌ی نه‌لفیه : (۶۹) له‌هه‌رفی لیت دا زۆره پیوه‌لکانی نونی وقایه ، وکه‌مه پیوه نه‌بونی ، به‌لام حه‌رفی (لعل) به پیچه‌وانه‌ویه واتا به زۆری نونی وقایه‌ی پیوه نیه و که‌میشه پیوه بوونی ، (۷۰) وه له‌سه‌رجه‌م حه‌رفه‌کانی تر واتا هاوشیوه‌کانی لیت و لعل که‌به (الحروف المشبهة) ناسراون- سه‌رپشکی له‌وه‌ی نونی وقایه‌ی پیوه لکینیت یان نا ، له حاله‌تی ناچار ی دا هه‌ندی له زانایانی پیشوو نونی وقایه‌یان له هه‌ردوو حه‌رفی (من و عن) حذف کردوه به شاذی

^(۳) (لیت) یه‌کینکه له‌و شه‌ش حه‌رفه‌ی که پینان ده‌وتریت (الأحرف المشبهة بالفعل) که له بابه‌ته‌کانی دواتردا باسیان ده‌که‌ین ، إن شاء الله .

^(۴) مه‌به‌سته نه‌ویه کاتیک جیناوی یای که‌سی یه‌که‌می پیوه لکا بیئت (یاء المتکلم) .

ش ۱۸- کمنیة جابرٍ إذ قال : لیتی اُصادفُهُ واتلف جُلّ مالی^(۱)
 زۆرتتر له زمانی عه ره بییدا ئه وهیه که (لیت) کاتیک جیناوی یای کهسی
 یه که می پیوه ده لکیت - نوونی وقایه ی پیوه بیئت و بهم شیوهیهش
 له قورئاندا هاتوو ، خوی گه وره ده فره مویت ﴿یا لیتنی کنتُ معَهُمْ﴾^(۲) ،
 به لام حهرفی (لعل)^(۳) به پیچه وانهی (لیت) وهیه ، ره وانتر وایه نونی
 وقایه ی پیوه نه بیئت وه کو خوی گه وره ده فره مویت ﴿لعلّی ابلُغُ
 الأسباب﴾^(۴) ، وه که مه پیوه لکانی نونی وقایه بوی ، وه کو شاعیر ده لیت :

(۱) ماناو به لگی ئه م دیره بهم شیوهیهیه : خۆزگه م خواست وه کو خۆزگه که ی جابر که
 ووتی : خۆزگه گه یشتبام پینی (مه بهست که سینکه) وه زۆریه ی ماله که م خه رج
 بکردایه . به لگه (شاهد) سی ئه م دیره : وشه ی (لیتی) که به بی نوونی وقایه به کاری
 هیناوه له کاتیکدا جیناوی یای کهسی یه که می پیوه لکاوه ، ئه مه ش که مه .
 (۲) نایه تی (۷۳) سی سوره تی (النساء) کورته ی مانا که ی {خۆزگه له گه ل ئه واندا
 بوومایه - ئه مه قسه ی کهسی دوو پوو (منافق) به کاتیک که له جه نگدا دوا ده که ویت و
 وه ده بینیت مسولمانان سه ره که وتو ده بن } .

إعرابی ته وای ئه م نایه ته بهم شیوهیهیه : یا / حرف تنبییه . لیت / حرف مشبه بالفعل
 للتمنی . ن / نون الوقایه . ی / ضمیر متصل مبني في محل نصب اسم لیت . کنتُ : کُن
 / فعل ماضي ناقص . ت / ضمیر متصل مبني على الضم في محل رفع اسم کان . معهم / -
 - ظرف مبني على الفتح متعلق . محذوف خبر کان وهو مضاف . هم / ضمیر متصل
 مبني على السكون في محل جر مضاف اليه . ثبوت نون الوقایه مع لیت وهو کثیر .

(۳) (لعل) یه کی که له وشه حهرفه ی که پییان ده وتریت (الحروف المشبهه بالفعل) له
 ناینده دا باسیان ده که یین ، إن شاء الله .

(۴) نایه تی (۳۶) سی سوره تی غافر کورته ی مانا که ی { به هیوای ئه وه ی بگه مه ئه و
 ریگیانیه ی - ئه مه ووته ی فیرعه ونه له لووت بهرزیدا ده یوت کۆشکیکی به رزم بۆ
 دروست بکه ن بۆ ئه وه ی بگه مه ناسمان } .

ش ۱۹- فقلتُ : اعراني القدوم لعلني اخطُ بها قبرا لأبيض ماجد^(۱)
 پاشان دانهر باسی ئه وهی کرد له سه رجهم حه رفه کانی تری هاوشیوه
 (اخوان) ی لیت و لعل که بریتین له : اِنْ و اَنْ ، و کَانَ و لکنَ ، سه ریشکی
 له وهی نونی وقایه ی پیوه بلکینیت یان نا ده توانیت بلیی : اِنّی و ائنّی ،
 وائی و ائنّی ، و کائّی و کائّنی و لکنّی و لکنّنی . پاشان باسی ئه وهی کرد که
 ههردوو حهرفی (مِ و عَن) نونی وقایه وهرده گرن و ده لئیت : مِئّی و عَنّی
 - به شده ی نوونه که^(۲) . وه ههندی له زانایان نونی وقایه که حذف دهکن و
 ده لئین : مِئّی و عِئّی به بی شده ی نوونه که - ئه مهش شاذه ، شاعیر
 ووتویه تی :

ش ۲۰ / ایها السائلُ عنهم وعني لستُ من قيس ولا قيسُ مني^(۳)

.....

إعرابی تهواری ئه م ئایه ته به م شیوه یه یه : لعل / حهرف مشبه بالفعل للترجی .
 ی / ضمیر متصل مبني على السكون في محل نصب اسم لعل . ابلغ / فعل
 مضارع مرفوع علامة رفعه الضمة الظاهرة . وفاعله / ضمیر مستتر تقدیره
 (انا) الاسباب / مفعول به منصوب علامة نصبه الفتحة والجملة الفعلية (ابلغ
 الاسباب) في محل رفع خبر لعل . الشاهد في هذه الآية : تجريد لعل من نون
 الوقاية وهذا هو الفصح .

^(۱) مانای ئه م دیره : جا ووت به سپارده پیم بدن ته شوئی به هیوای ئه وهی کینلایک بو
 شمشیره سهنگینه که م دروست بکه م ، به لگه (شاهد) سی ئه م دیره : ووشه ی (لعلنی)
 نونی وقایه ی پیوه لکاوه ئه مهش که مه .

^(۲) شده : واتا دووباره بوونه ی پیت ، که له زمانی عه ره بیدا ئه م هیمایه ی هیه () .

^(۳) کورته ی مانای ئه م دیره : ئه ی ئه و که سه ی پرسیار ده که کیت ده رباره ی ئه وان و من ،
 نه من له قه یسم و نه قه یسیش له من . به لگه (شاهد) ی ئه م دیره : به کاره ی نانی
 ووشه ی (عنی و مِئّی) ه به بی نوونی وقایه .

۷۱- وفي لَدُنِّي لَدُنِّي قَلَّ ، وَ فِي قَدْنِي وَقَطْنِي الْحَذْفُ اِيضاً قَدْ يَفِي ^(١)
 ئاماژە دەکات بۆ ئەوەی که خویندنه‌وهی په‌وانی ووشه‌ی (لدنی) ئەوه‌یه
 نونی وقایه‌ی هه‌بیت ، وه‌کو خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت ﴿قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي
 عَذْرًا﴾ ^(٢) به‌که‌میش خویندراوه‌ته‌وه ح‌ذف کردنی نونه‌که وه‌کو
 خویندنه‌وهی ئەوه‌ی که ئایه‌ته‌که‌ی به‌م شیوه‌یه خویندۆته‌وه ^(٣) ﴿ مِنْ
 لَدُنِّي﴾ به‌بێ نونی وقایه‌، وه‌ پای زۆر له‌ خویندنه‌وه‌ی ووشه‌ی (قد و ق‌ط) ^(٤)
 ئەوه‌یه نونی وقایه‌ وه‌رده‌گرن ^(٥) وه‌کو : ق‌دنی و ق‌طنی ، وه‌که‌مه ح‌ذف

^(١) کورته‌ی مانای ئەم دیژه‌ی ئەلفیه : ووشه‌ی لدنی به‌ زۆری وایه نونی وقایه‌ی پێوه
 بیت - کاتیک جیناوی یای که‌سی یه‌که‌می پێوه لکا - به‌که‌میش هاتوه به‌بێ نونی
 وقایه‌، هه‌روه‌ها له‌ هه‌ردوو وشه‌ی (قد و ق‌ط) وایه واتا وه‌کو (لدنی) وایه .
^(٢) - سورته‌ی الک‌هف ئایه‌تی (٧٦) ، کورته‌ی ماناکه‌ی { بینگومان له‌ لایه‌ن منه‌ره
 بیانوت هه‌یه بۆ ئەوه‌ی وازم لی‌بینیت }

إعرابی ته‌واوی ئەم ئایه‌ته‌ به‌م شیوه‌یه‌یه : قد / حرف تحقیق . بلغت / فعل ماضی مبني
 على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك . تَ / ضمير متصل مبني على الفتح في محل
 رفع فاعل . من / حرف جر . لدنی / لدنْ / ظرف مكان مبني على السكون في محل جر
 اسم مجرور . والنون للوقاية / و / ي / ضمير متصل مبني على السكون في محل جر
 مضاف اليه . عذراً / مفعول به منصوب وعلامة نصبه الفتحة . إثبات نون الوقاية في
 لدني وهو الفصيح .

^(٣) مه‌به‌ست ئەوه‌یه هه‌ندێ له‌ ئایه‌ته‌کانی قورئانی پێرۆز به‌ چه‌ند شیوازیکی جیاواز
 ده‌خویندنه‌وه - ئەو خویندنه‌وانه هه‌یج له‌ مانای ئایه‌ته‌کان ناگۆریت ، که پێی
 ده‌وتریت (القراءات السبع) یان (القراءات العشر) .

^(٤) واته : قَدْ لِيْره‌دا اسم‌ه‌و حرف نيه و به‌مانای (حَسْبُ) دیت ، هه‌روه‌ها (ق‌ط) يش
 به‌هه‌مان شیوه‌ و هه‌ردووکیان مب‌نن له‌سه‌ر سکون .

^(٥) واتا / کاتیک جیناوی یای که‌سی یه‌که‌می تاک (یاء المتکلم) پێوه لکا .

کردنی وهکو : (قدي وقطي) که به واتای بهسمه (حسبي) دیت ، جا
 هردوو خویندنه وهکه له ووتهی شاعیردا کۆ دهبنه وه :
 ش ۲۱- قدني من نصر الخبیبين قدي لیس الإمام بالشحیح الملحد^(۱)

(۱) واتای ئەم دێره به کورتی : من بهسمه سهرخستنی دوو خوبه یهکه و بهسمه ،
 چونکه ئیمام و پیشه‌وای موسلمانان که سێکی پۆد و بی دین نیه .
 به‌لگهی ئەم دێره: به‌کارهینانی وشه‌ی (قه‌ه که (یا)ی راناوی پێوه لکاوه، دوو جار
 به‌کارهاتوو جارێک نونی وقایه‌ی پێوهیه (قدنی) جارێکیش (قدی) نونی وقایه‌ی پێوه
 نیه .

جۆری دووهم له ناوه ناسراوهکان

النوع الثاني من المعارف

(العلم)^(۱)

۷۲- اسمٌ يُعَيَّنُ الْمَسْمَى مُطْلَقًا عِلْمُهُ كَجَعْفَرٍ ، وَخَرْنَقًا

۷۳- وَقَرْنٍ ، وَعَدَنٍ ، وَلَا حِقَ وَشَدَقَمٍ ، وَهَيْلَةَ وَوَأَشَقَّ^(۲)

عەلم بریتیه لەو ناوێ دیاری دەکات ناوێراوێکە بە پەهای (مطلق)، واتە بەبێ کۆت و (قید)ی قسەکردن (تکلم) و دواندن (خطاب) و باسکردن (غیبة)^(۳)، جا کە دەلێن ناو^(۴) : پەگەزێکە لە خو دەگریت ناوی ناسراو و نەناسراو ، هەرۆها کە دەلێن (بەبێ کۆت) دەر دەکات هەموو جۆرەکانی تری ناسراو وەکو پاناو ، چونکە پاناو دیاری دەکات ناوێراوێکە بە کۆتی قسەکردن وەکو من (أنا) یان بەهۆی دوواندن وەکو تو (انت) یان بەهۆی باس کردنی کەسی سێهەم وەکو ئەو (هُوَ) ، پاشان دانەر نمونەیی هێنایەو بەناوی عەلەمی مرووف و غەیری مرووفیش بۆ ئەوێ ئاگادارمان بکاتەو کە ناوی عەلەم بۆ ئاقلەکان و غەیری عاقلیش لەو شتانەیی ناسراون دەگریتەو جعفر : ناوی پیاو ، وە خرنق ناوی ئافرەتێکە لە شاعرەکانی عەرەب کە

^(۱) ووشەیی (العلم) لە زمانی عەرەبیدا چەن مانایەکی هەیە لەوانە : کێو (الجبل) هەرۆها ئالاً کە دروشمی دەولەتان و سوپاکانە، هەرۆها بە مانای نیشانە (علامة)ش دێت.

^(۲) پوختەیی مانای ئەم دوو دیوێ ئەلفیە : عەلەم بریتیه لەو ناوێ دیاری دەکات ناوێراوێکە بەبێ هیچ کۆت (قید)یک وەکو ناوی (جعفر و خرنق و هتد) .
^(۳) مەبەست ئەوێ کە ناوی عەلەم لە پاناو جیا بکاتەو ، چونکە پاناو بەهۆی کەسی یەکەم و دووهم و سێ یەمەوێه (التکلم و الخطاب و الغیبة) ناوێراوێکە دیاری دەکات ، بەلام عەلەم وانیه.

^(۴) لێرۆه ابن عقیل پاناسەیی عەلەم دەکات و بڕگە بە بڕگە شی دەکاتەو.

خوشکی دایکی طهره فهی کورپی عه بده ، قرن : ناوی هۆزه (قبیلة) ، وعدن : ناوی شوینه ، ولاحق : ناوی ئەسپه ، وشذقم : ناوی وشتره ، وهیلة : ناوی بزنی ، وه واشق : ناوی سهگه .

* باسی جوړه کانی عه لهم (انواع العلم)^(۱)

۷۴- واسمأ اتی وکئیة ، ولقباً واخرن ذان ان سواه صحباً^(۲)

دابهش ده بیئت عه لهم بو سى جوړ : ناو (اسم) و کنیه و نازناو (لقب)^(۳) ، مه بهست له ناو لیږدها نه وهییه که نه کنیه بیئت و نه لقب بیئت وهکو ، زید و عمر ، وه مه بهست له کنیه : نه وهییه سه ره تاکه ی ووشه ی باوک بیئت یان دایک وهکو باوکی عبدالله و دایکی خیر ، مه بهست له نازناو (لقب) : نه وهییه که باسکردن به چاکه (المده) بیئت یان باسکردن به خراپه (الذم) بیئت ، وهکو لووتی ووشتر (انف الناقه)^(۴) .

^(۱) له زمانى عه ره بییدا ناوی عه لهم چهن دابهشکردنیکی هه یه : له وانه دابهش بوون به پیئى اسم و کنیه و لقب ، هه روها دابهش بوونی به پیئى : نه صلی بوون و هه گریرانی ده بیئته دوو بهش (منقول) و (مرتجل) ، هه روها دابهش بوونی به پیئى دیاری کردنی ماناکه ی و دیاری نه کردنی : (تشخیص معناه وعدم تشخیصه) ده بیئته دوو جوړ (علم شخص) ، و (علم جنس) . دواتر باسی هه موو ئەم جوړانه ده که یین ، ان شالله .

^(۲) پوخته ی مانای ئەم دپره ی ئەلفیه : ناوی عه لهم یان اسمه یان کنیه یه یان لقبه ، جا لقب دوا بخه ئەگه ره له گه ل اسمدا بوو ، واته ئەگه ره له رسته یه کدا ناوو لقب به دوا ی یه کدا هاتن ده بیئت لقبه که له دوا ی ناوه که بیئت .

^(۳) له زمانى کوریدیدا به لقب و کنیه دهوتریت نازناو ، به لام له عه ره بییدا جیاوازن و وهکو پیناسه کراون .

^(۴) ووشه ی (انف الناقه) نازناوی جعفری کورپی قریعه یه ، بوژه وای پی و تراوه باوکی ووشتریکی سه ره پیره وه دابهشیکردوه به سه ره ژنه کانییدا و دایکی جعفریش جعفری

ههروهها ئاماژهی کرد به ووتهی (واخرن ذا - تا کو تایی) بۆ ئه وهی که لقب ئه گهر له گه ل اسمدا پیئکه وه بوون ئه وه پیئویسته لقبه که دواخریت وه کو زید^۱ انف الناقه ، وه دروست نیه لقبه که بیته پیئشه وه و نابیت بلیت : انف الناقه زید مه گهر به که می ، ئه م ووتیه ش له وه یه :

ش ۲۲/ بان ذا الکلب عمراً خیرهم حسبا ببطن شریان یغوی حوله الذیب^(۱) جا به پیئ قسه ی دانهر پیئویسته دواخستنی لقب ئه گهر له گه ل غه ییری خویدا بوو ، که (له گه ل غه ییری خویدا) ده گریته وه اسم و کنیه ش ، به لام لقب ته نها پیئویسته دواخریت ئه گهر له گه ل اسمدا بیته ، به لام له گه ل کنیه دا سه رپشکی له وه ی کنیه که پیئش بخه یته و بلیت : ابو عبدالله زین العابدین^(۲) ، یان لقبه که پیئش بخه یته و بلیت : زین العابدین ابو عبدالله ، جا له هه ندی چاپ-کوپی - (نسخه) دا^(۳) له بهر ووتهی (واخرن ذا ان سواه صحبا) ئه مه هاتوه (وذا اجعل اخرأ اذا اسماً صحبا)^(۴) ، ئه مه ش جوانتره له بهر ئه وه ی دوور ده بیته

ناردوه بۆ به شه که یان کاتیئک جعفر پویشته وه ته ماشا ده کات ته نها سه ری وشتره که ماوه و باوکی ووتیه تی (ئه مه به شتانه و هه ر ئه مه ماوه) جعفریش ده سی کردوه به لووتی وشتره که داو رایکینشاوه ، ئیتر پیئ و تراوه (انف الناقه) لووتی وشتر و دواتر بوته نازناو (لقب) بۆ هه موو که سینکی نهوسن و چلیئس .

^(۱) مانای ئه م دیپه به م شیوه یه یه : پیئان راگه یه نه که بیئگومان ئه م سه گه که عه مره له هه موویان چاکتره نه ژادی ، له ناو دو ئی شریاندا ده وه پئ و گورگیش ده وریان داوه ، به لگه (شاهد) سی ئه م شیعره : پیئشخستنی لقبه (ذا کلب) به سه ر ناوه که یدا (عم) ئه مه ش پیئچه وانهی یاسایه .

^(۲) (ابو عبدالله) کنیه یه و (زین العابدین) یش نازناوی ئیمامی (علی کوپی حسینی کوپی ئیمامی علی کوپی ئه بی طالب) ه ، په زای خویان لیبت .

^(۳) مه به ست نسخه ی ئه لفیه یه .

^(۴) واتا (کنیه بخه داوه ئه گهر له گه ل اسم دا بوو) .

له ره‌خنه هاتنه سه‌ری ، چونکه ئەمه‌یان ^(۱) پاسته‌وخۆ باسی ئەوه ده‌کات که پێویسته لقب دواخړیت ئەگەر له‌گه‌ل ناو (اسم) دا بوو ، ناوه‌رپۆکه‌که‌شی وایه ئەگەر له‌گه‌ل کښه‌دا بوو پێویست نیه دواکه‌وتنی ، ئەمه‌ش وایه ، وه‌کو باسکرا ، خو ئەگەر ووتبای ^(۲) (واخړن‌نا إن سواها صحبا) ^(۳) . ئەوه ره‌خنه‌ی نه‌ده‌هاته سه‌ر چونکه مانای ئەمه وایه : دوا بخه لقب ئەگەر له‌گه‌ل غه‌یری کښه‌دا بوو که اسمه ، ئەو کات وه‌کو ئەوه‌ی ووتویه‌تی : دوا بخه لقب ئەگەر له‌گه‌ل ناودا بوو .

* باسی چۆنیه‌تی ع‌ر‌ابی اسم و لقب .

۷۵- وإن یكونا مفردین فأضیف حتماً ، وإلا اتبع الذی ردیف ^(۴)

ئەگەر ناو (الاسم) و نازناو (اللقب) کۆبونه‌وه له‌یه‌ک پرسته‌دا : ئەوه‌یان هه‌ردووکیان ساده‌ن (مفرد) ^(۵) ده‌بن ، یان هه‌ردووکیان لیکدراو (مرکب) ده‌بن ، یان ناوه‌که لیکدراو ده‌بیت و نازناوه‌که ساده ده‌بیت ، یان ناوه‌که

^(۱) وَاثَا (وذا اجعل اخرأ إذا اسماً صحبا)

^(۲) وَاثَا / ابن مالک

^(۳) چونکه (سواها) پ‌ان‌اوی میننه (مؤنث‌ی) پ‌ی‌وه‌یه که (ها)یه که ده‌گه‌ریته‌وه بۆ کښه .

^(۴) مانای ئەم دێره‌ی ئەلفیه : ئەگەر ناو و نازناو هه‌ردووکیان پ‌یکه‌وه بوون و (مفرد) بوون و (مرکب) نه‌بوون ئەوه یه‌که‌م که ناوه‌که‌یه إضافة بکه بۆ لای دووه‌م که نازناوه (لقب) که‌یه ، به‌لام ئەگەر هه‌ردووکیان مفرد نه‌بوون به‌وه‌ی لیکدراو (مرکب) بوون ، ئەو کات دووه‌م شوین یه‌که‌م ده‌که‌ویت له‌ ع‌ر‌ابه‌که‌یدا .

^(۵) له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا (مفرد) به‌کاردیت له‌ به‌رامبه‌ر (مثنی و جمع) دا ، هه‌روه‌ها به‌کاردیت له‌ به‌رامبه‌ر (مضاف) دا ، وه‌ به‌کاردیت له‌به‌رامبه‌ر (جملة) دا ، هه‌روه‌ها به‌کاردیت له‌به‌رامبه‌ر لیکدراو (مرکب) دا ، ئەوه‌ی لێره‌دا هاتوه له‌به‌رامبه‌ر لیکدراو دایه بۆیه له‌ ریزمانی کوردیدا پ‌ینی ده‌وتریت ساده .

ساده دهبیئت و نازناوه که لیكدراو دهبیئت، جا نهگهر ههردووکیان ساده (مفرد) بوون ئهوه واجبه لای بهصریکان یه کهم إضافة بکریئت بو لای دووهم وهکو: هذا سعيدٌ کرز^(۱)، ورايتُ سعيدَ کرز، ومررت بسعيدِ کرز، بهلام لای کوفیهکان دروسته دووهم شوینی یه کهم کهویئت له إعرابدا^(۲) و دهبیئت: هذا سعيدٌ کرز، ورايتُ سعيداً کرزاً، ومررت بسعيدِ کرز، دانهریش - واته ابن مالک - هاواریانه له غهیری ئهه کتیبه دا.

بهلام نهگهر ههردووکیان ساده نهبوون - بهوهی ههردووکیان لیكدراو بن وهکو: عبدالله انفُ الناقة، یان یهکیکیان لیكدراو بیئت و یهکیکیان ساده بیئت وهکو عبدالله کرز، وسعيدُ انفُ الناقة - لهه کاته دا واجبه دووهم شوینی یه کهم کهویئت له إعرابه کهیدا ههروه ها دروستیشه دابریئت له یه کهم بو لای حاله تی رفع یان نصب وهکو: مررتُ بزیدِ انفُ الناقة، وانفُ الناقة جا که مرفوع دهبیئت مبتدایه کی بو داده نیین و راقه کهی دهبیئته: هو انفُ الناقة^(۳)، وه که منصوبیش دهبیئت فعلیکی بو داده نیین و و راقه کهی دهبیئته: اعني انفُ الناقة^(۴)، جا دابراوی دووهم له یه کهم له حاله تی مرفوع

(۱) إعرابی ئهه رسته یه بهم شیوه یه یه: هذا / اسم إشارة مبني في محل رفع مبتدا. سعيدٌ / خبر مرفوع وعلامة رفعه الضمة وهو مضاف . کرز / مضاف الیه مجرور وعلامة جره الكسرة. دوو رسته کهی تریش إعرابی ئاشکرا (واضح) یه.

(۲) که پیی دهوتریئت (الإتباع) / اتباع / ئهوه یه ناویک له دواي ناویکی تروه بیئت و ئهه ناوهی دووهم یان سیفته بو ناوی یه کهم وهکو ئیره - یان توکیده یان عطفه یان بدله و هه مان إعرابی ناوی یه کهم وهدهگریئت / واته / نهگهر ناوی یه کهم مرفوع بوو ناوی دووهمیش مرفوع دهبیئت وه نهگهر منصوب بوو منصوب دهبیئت، وه نهگهر مجرور بیئت مجرور دهبیئت.

(۳) کهواته / انفُ دهبیئته (خبر لمبتدا محذوف).

(۴) اعني / فعل و فاعله و / انف / دهبیئته مفعول به منصوب.

بوونی یه که مدا دووهم ده کهینه منصوب ، وه له حالهتی منصوب بوونی دا دووهم ده کهینه مرفوع به لام له حالهتی مجرور بوونی یه که مدا دووهم داده بریت بۆ حالهتی نصب و رفع وه کو : هذا زيدٌ انْفُ الناقَةِ^(۱) ، ورايتُ زيداُ انْفُ الناقَةِ^(۲) ومرتُ بزید انْفُ الناقَةِ ، و انْفُ الناقَةِ^(۳).

* باسی جوړه کانی تری عه له م

۷۶- ومِنْهُ مَنقُولٌ : كفضلٍ وَاسد و ذو ارتجالٍ كسُعَادٍ وَاُدُد

۷۷- وجملةٌ وما بمرجٍ رُكْبًا ذا إنٍ بغيرٍ ویه تَمَّ أُعْرِبَا

۷۸- وشاعٍ في الاعلامِ ذو الإضافة كعبدٍ شمسٍ وَابي قحافة^(۴)

دابهش ده بیته عه له م^(۱) ، بۆ مرتجل وه بۆ منقول ، جا مرتجل بریتیه : له و ناوهی که پیشتر به کار نه هاتوه بۆ مانا و شتیکی تر وه کو ناوی سعاد و

(۱) له پرسته یه دا / هذا / فی محل رفع مبتدا / زيد / خبر مرفوعه . / انْفُ / ده بیته مفعول به بۆ فعل و فاعلیکی مقدره که / اعني له .

(۲) رایتُ : فعل و فاعله و / زیداً / مفعول به . و / انْفُ / ده بیته خبر لمبتدا محذوف .

(۳) لیزه دا ده توانین بلین / انْفُ / به منصوبی ده بیته مفعول به ، بۆ فعل و فاعلیکی تر ، وه ده توانین بلین / انْفُ / به مرفوعی ده بیته خبر بۆ مبتدایه کی مقدر .

(۴) مانای ئەم سنی دیزه ی ئەلفیه : (۷۶) جوړیک له عه له م پیی ده وتریت (منقول) واته گواستراو و نه قلکراو له شتیکی تره وه بۆ ناو ، ههروه ها جوړیکی تر پیی ده وتریت (مرتجل) واته ناویکه له یه که م به کاره ی ناوه به عه له می به کاره اتوه وه کو (سعاد و اد) که ناوی نافرته ن . (۷۷) جوړیکی تر له عه له م پرسته یه - واته پرسته یه ک کراوه به ناوی که سینک ، جوړیکی تریان لیک دراوی تیکه لکیشراوه جا ئەگه ر تیک ه لکیشراوه که به بی (ویه) بوو ئەوه معرب ده بیته . (۷۸) زۆره له ناو ناوه عه له م کهان عه له می لیک دراوو مضاف وه کو (عبد الشمس و ابي قحافة) .

(۵) ئەمه دابهش بو نیکی تره بۆ عه له م ، وه کو پیشوتر باسما ن کرد عه له م چهن دابهش بوونیکی هه یه .

اد^(۱)، وه عهلهمی منقول : بریتیه لهو ناوهی که پیش بوونی به
 عهلهم بو که سیک یان شوینیک یان شاریک به کارهاتوه^(۲)، جا
 نه قلکردنیش یان له سیفه تیکه وه بووه وهکو حارث^(۳)، یان له چاوگ
 (مصدر) یکه وه وهکو ناوی فضل^(۴)، یان له ناویکی ره گهزی
 شتیکه وه وهکو اسد^(۵)، ئەم ناوه مه نقولانه هه مویان معربین ،
 وه یان نه قل کراوه له پرسته یه که وه (جمله) وهکو ناوی قام زید^(۶)
 یان زید قائم^(۶)، حوکمی إعرابی ئەمەش ئەوه یه که له پرسته دا
 ده گیرد ریتته وه ، بو نمونه ده لئیت : جاءنی زید قائم^(۷)، ورائت زید^(۸)
 قائم^(۸)، ومررت بزید قائم^(۹)، ئەمەش جوړیکه له عهلهمی لیکدراو.

(۱) ناون بو ئافرهت.

(۲) واته / نه قلکراو چونکه (منقول) واته نه قلکراو.

(۳) چونکه وشه ی (حارث) اسمی فاعلهو فاعلیش صفیه.

(۴) (فَضْلٌ) مصدری (فَضَلَ يَفْضُلُ) ه.

(۵) واتا ده کریت که سیک ناوی (اسد) بییت ، وه اسد له اصلدا ناوه بو جوړه درنده یه ک.

(۶) له زمانی هه ره بیدا ناوی (تأبط شراً) یان (شباب قرناها) هاتوه که ناون بو که سیک
 و له اصلدا جمله ی فعلین به لام ناو نه هاتوه جمله ی اسمی بییت وهکو (زید قائم) به لام
 شتی وا دروسته.

(۷) له پرسته یه دا (زید قائم) پیکه وه إعراب ده کریت و ده لئین / فاعل مرفوع و علامه
 رفعه الضمة المقدره منع من ظهورها الحکایة.

(۸) هه ره ها لیره شدا إعرابی (زید قائم) : مفعول به منصوب و علامه نصبه الفتحة
 المقدره منع من ظهورها الحکایة.

(۹) له پرسته یه شدا إعرابی (زید قائم) : اسم مجرور و علامه جرّه الكسرة المقدره منع
 من ظهورها الحکایة.

ههروهها جوړیکى تر له عهلهه م بریتیه له عهلهه می لیکدراوی تیکه لکراو^(۱)،
 (مرکب مزجی) وهکو : بعلبک و معدی کرب^(۲) و سیبویه ، جا دانهر باسی
 نهوهی کرد که لیکدراوی تیکه لکراو : نهگه کۆتاییه کهی به (ویه) نه بیئت
 نهوه معربه ، که واته ناوه پۆکی قسه کهی وایه نهگه کۆتاییه کهی به (ویه)
 بوو نهوه معرب نیه ، به لکو مبنیه ، هه وایشه ، بو نمونه ده لیئت : جاعنی
 بعلبک ، ورايتُ بعلبک ، ومررتُ ببعلبک^(۳) ، إعرابی وهکو إعرابی ناویکی
 (ممنوع من الصرف) ه ، ههروهها دروسته مبنیشی کهیت له سهه فتحه و
 بلیئت : جاعنی بعلبک ، ورايتُ بعلبک ، ومررتُ ببعلبک ، ههروهها
 دروستیشه إعرابی کهیت وهکو إعرابی دوو ناوی (مضاف و مضاف إليه) و
 بلیئت : جاعنی حَضْرَمُوتِ^(۴) ، ورايتُ حَضْرَمُوتِ^(۵) ، ومررتُ بحَضْرَمُوتِ^(۶) ،

^(۱) عهلهه می مرکب سى جوړه (۱) مرکب اسنادی / که له جمله پیک دیت وهکو (تَابَطُ
 شراً ، جَادَ الحق ...) . (ب) مرکب إضافی / که له دوو ناو پیک دیت وهکو (عبد الله
 و عبد الرحمن و ابوبکر ..) . (ج) مرکب مزجی : نه مهش له دوو وشه ی تیکه لکراو پیک
 دیت چونکه وشه ی (مزج) وات تیکه لکردن وهکو (بعلبک ، سیبویه ، حضر موت) .

^(۲) وشه ی بعلبک ناوی شاریکه له شام پیکهاتوه له (بعل) که ناوی بته ، وه (بک)
 ناوی خاوهنی شاره کهیه ، ههروهها ناوی (معدی کرب) پیکهاتوه له دوو ناو .

^(۳) لیژهدا (بعلبک) له سى رسته دا به کار هاتوه و له یه کهمدا فاعل و مرفوعه و علامه ی
 رفعی ضمه یه و له دووهمدا مفعول به منصوب و علامه نصبه الفتحه الظاهره وه له
 سییهمدا (اسم مجرور و علامه جره الفتحه بدل الکسرة لأنه ممنوع من الصرف) .

^(۴) لیژهدا / حضر موت / فاعل مرفوع و علامه رفعه الضمه الظاهره وه مضاف .
 (موت) مضاف الیه مجرور علامه جره الکسره .

^(۵) لهم رسته یه دا / حَضْرُ / ده بیته مفعول به منصوب و علامه نصبه الفتحه الظاهره
 وه مضاف (مضاف) مضاف الیه مجرور .

^(۶) بحضِر / حَضْرٍ لهم رسته یه دا / اسم مجرور و علامه جره الکسرة الظاهره وه
 مضاف (موت) مضاف الیه مجرور .

ههروهها دهلیت بۆ ئه و عهلهمه لیكدراوهی كۆتاییهكهی (ویه)یه : جائنی سیبویه ، ورایتُ سیبویه ، ومررتُ بسیبویه ، مبنی دهكەیت لهسهه كسره^(۱)، وه ههندی له زانایان به دروستیان داناوه إعراب كردنی ئهه جوړه عهلهمه^(۲)، وهكو إعرابی ناوی (ممنوع من الصرف) نمونهی : جائنی سیبویه ، ورایتُ سیبویه ، ومررتُ بسیبویه^(۳).

جوړیكى تر له عهلهمی لیكدراو : بریتیه له ناویكى لیكدراو له دوو ناوی (مضاف و مضاف الیه) وهكو عبد الشمس ، ابی قحافة^(۴)، ئهههه ناویكى معربه ، دهلیت : جائنی عبد شمس و ابو قحافة^(۵)، ورایتُ عبد شمس و ابا قحافة ، ومررتُ بعبد شمس و ابی قحافة.

جا دانهر ئاگاداری کردینهوه كه به هیئانهوهی دوو نمونهكهی^(۶) ، كه ئهه ناوه لیكدراوه له دوو ناو دهكریت ناومی یهكه میان معرب بیئت به حرکات

(۱) واته له پستهی یهكهما دهلیتین : سیبویه / اسم علم مرکب مبنی علی الكسر فی محل رفع فاعل ، وه له پستهی (رایتُ سیبویه) دهلیتین : سیبویه / اسم علم مرکب مبنی علی الكسر فی محل نصب مفعول به ، وه له پستهی (مررت بسیبویه) دهلیتین : سیبویه / اسم علم مرکب مبنی علی الكسر فی محل جر اسم مجرور.

(۲) واته علمی مرکب مزجی مختوم به (ویه) .

(۳) لهه سی پستهیهدا : سیبویه / له یهكهما / مرفوع علامه رفعه الضمة / له دووهما / مفعول به منصوب و علامه نصبه الفتحة ، وه له سی یهه / اسم مجرور و علامه جره الفتحة بدل الكسره لأنه ممنوع من الصرف.

(۴) ابو قحافة / نازناوی باوکی ئههههه صدیقه - پهزای خویان لیبتت - ناوی عثمانی کوپی عامره سالی فتحی مهککه مسولمان بووه.

(۵) لهه دوو پستهیهدا : عبد / فاعل مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة وهو مضاف (شمس) مضاف الیه ، ههروهها (ابو) فاعل مرفوع و علامه رفعه الواو لأنه من الاسماء الخمسه وهو مضاف (قحافة) مضاف الیه مجرور و علامه جره الفتحة لأنه ممنوع من الصرف.

(۶) و انا ههردوو ناوی (عبد الشمس) و (ابو قحافة) .

وهكو (عبد) وه دهكریٲت به حروف^(۱) وهكو (ابي) ههروهه ناوی دووه
 دهكریٲت ناویکی (منصرف) بیٲت^(۲) وهكو (شمس) ههروهه دهكریٲت (غیر
 منصرف)^(۳) ، بیٲت وهكو قحافة.

۷۹- وَوَضَعُوا لِبَعْضِ الْأَجْنَاسِ عِلْمَ كَعِلْمِ الْأَشْخَاصِ لَفْظًا وَهُوَ عَم

۸۰- من ذاك : أُمُّ عَرِيْطٍ لِلْعَقْرِبِ وَهَكَذَا تُعَالَةُ لِلتُّعْلَبِ

۸۱- وَمِثْلُهُ بَابُ مِرَّةٍ لِلْمِرَّةِ كَذَا فَجَارِ عِلْمٌ لِلْفَجَارَةِ^(۴)

عهلهه دابهش دهبیٲت بۆ دوو جوړ^(۵) : عهلهمی تاك (شخص) ، عهلهمی
 پهگهز (جنس)^(۶) ، جا عهلهمی تاك دوو حوكمی ههیه : له پووی ماناوه
 مهبهست پیٲی تاکیکه وهكو : زیٲد و احمدُ ، وه له پووی ویٲزّه (لفظ)
 هوه ئهویٲش بریٲیه له دروستی هاتنی حال بۆ لای کوٲاییهکهی^(۷) ،

(۱) پیٲشتر باسی ئهو ناوانه مان کرد که إعرابیان به حروفه.

(۲) (منصرف) بهو ناوانه دهوتریٲت که تنوین و ضمه و کسره و فتحة و مردهگرن.

(۳) (غیر منصرف) واته (ممنوع من الصرف) ئهو ناوانه که تنوین و کسره
 و مرناگرن و اتا حالهتی جریان به فتحه دهبیٲت وهك پیٲشتر باسمان کرد.

(۴) پوختهی مانای ئهه سیٲ دیٲرهی ئهلفیه : (۷۹) دایان ناوه زانایانی نحو بۆ هندی

پهگهز (جنس) ناویکی عهلهه ، ئهه عهلهمی جنسه له پووی لفظهوه وهكو عهلهمی

تاك (شخص) وایه ، بهلام له پووی ماناوه گشتیهو بۆ شتیکی تایبته نیه. (۸۰)

نمونهی عهلهمی جنس (اُمُّ عَرِيْطٍ) که کراوته ناو بۆ پهگهزی دووپشك واته که

وتراوه (ام عریط) هههوه دووپشك دهگریٲتهوه ، ههروهه (تُعَالَةُ) کراوته ناو بۆ

پهگهزی پووی. (۸۱) ههروهه عهلهمی جنس ههیه دانراوه بۆ ماناو و اتاکان وهكو

(مِرَّة) کراوته پهگهزی چاکهکاری ، ههروهه (فجار) کراوته پهگهز بۆ خراپهکاری.

(۵) ئهههش جوړیکی تره له دابهشهکانی ناوی عهلهه.

(۶) مهبهست له (علم جنس) ئهو ناوانه دانراون بۆ پهگهزی شتیك تایبته نیه بهتاکیکی دیاری کراو.

(۷) بۆیه دهلیٲت له کوٲاییهوه بۆ ئهوهی بزانی که حال له کوٲاییی ناویکهوه هات ئهو

ناوه معرفیهو نکره نیه.

وهكو (جاءنى زيدٌ ضاحكاً)^(١)، ههروهه دهبیته^(٢) ممنوع من الصرف له گهال
هۆكارێكى تری جگه له عهلهمیته^(٣)، وهكو (هذا احمدٌ)^(٤)، ههروهه دروست
نهبوونی ئهلیف و لام پێوه بوونی ، دروست نیه بَلَّيْن (جاء العمرو)^(٥) .
جا عهلهمی رهگهز (جنس) وهكو عهلهمی تاك وایه له پووێ لفظهوه ، بۆ
نمونه دهلیت (هذا أسامة مقبلاً)^(٦)، لیڕهه ناوی (اسامة) دهبیته
(ممنوع من الصرف) و حالیش له دوایهوه هاتوه و ئهلیف و لامیش
وهرناگریت ، كهواته دروست نیه بَلَّيْن (هذا الاسامة) ، بهلام عهلهمی
جنس له پووێ ماناوه وهكو (نكرة) وایه لهو پوووه وهی مهبهست پێی
تاكنیک نیه به تهنها ، بۆیه ههموو شیڕێك دروسته پێی بووتریت اسامة ،
ههروهها ههموو دوویشکیك (عقرب) دروسته پێی بووتریت (ام عریط)^(٧) ،
ههروهها ههموو رێویهك دروسته پێی بووتریت ثعالة .

(١) لهم پستهیهدا (ضاحكاً) دهبیته (حال) بۆ زید . (زید) نیش ناویکی عهلهمی تاكه .

(٢) مهبهست پێی عهلهمی تاكه وهكو (احمد ، یزید ، عثمان) .

(٣) له زمانی عهرهبییدا ناویك كاتیک كه دهبیته (ممنوع من الصرف) كه دوو
هۆكار له هۆكارهكانی (ممنوع من الصرف) ی تیدا بیته جگه له چهند ناویکی كه
نهبیته كه بهیهك هۆكار دهبنه (ممنوع من الصرف) دواتر باسی ئهه بابته
دهكهین إن شاء الله تعالى .

(٤) لهم پستهیهدا : (احمد) خبره و تنوین وهرناگریته چونكه (ممنوع من الصرف)
لهبهر (علمیه) و (وزن الفعل) .

(٥) چونكه (عمرو) ناوی عهلهمه و معرفیه و پێویستی به ئهلیف و لام نیه چونكه
ناگریته ناویك دوو نیشانهی معرفیهی تیدا بیته مهگه له چهن حالتهیکی تایبهتدا .

(٦) لهم پستهیهدا (اسامة) ناوه بۆ رهگهزی شیڕ ، واته عهلهمی جنسهو حالی
لیدراوهتهوه وهكو چون حال له عهلهمی تاك دهریتهوه .

(٧) و اتا / (ام عریط) بۆ ههموو دوویشکیك بهكار دیت .

که واته عهله می جنس دهگونجیت بۆ تاکیک بیئت وهکو باسکرا^(۱)، وه دهکریت بۆ مانا بیئت وهکو ئهوهی نمونهی هینایه وه به ووتهی (برّة للمبرة، وفجار للفجرة)^(۲).

(۱) ئهوهی باسکرا مه بهست پیی (اسامة) و (ام عریط) که بۆ شیرو دوو پشک بهکار دین.

(۲) واته / برّة : چاکه کاره و (فجار) یش خراپه کاره. ئهم دووانه مانان و ناوی تاکیک نین.

جوړی سییه م له ناوه ناسراوهکان

النوع الثالث من المعارف

(اسم الاشارة)

۸۲- بذا لمفرد مذكرٍ أشير بذی وذه تي تا علی الأنثی اقتصر^(۱).
 ناماژه دهکریت بو تاکی نییر (المفرد المذكر) به ووشه‌ی (ذا) ، جا راو
 بوچوونی زنا به صریکان وایه که نه‌لیفی (ذا) به شیکه له خودی ووشه‌که،
 به‌لام زانا کوفیه‌کان پییان وایه نه‌لیف (ذا) زیاد کراوه و به شیک نیه له
 ووشه‌که، وه ناماژه دهکریت بو تاکی می به ووشه‌ی (ذی) و (ذه) به
 ساکن بوونی پیتی هایه‌که‌ی ، هه‌روه‌ها به ووشه‌ی^(۲) (تی) و (تا) و (ذه)
 به کسره‌ی پیتی هایه‌که به کورت ده‌رپرینی کسره‌که ، یان به ته‌واو
 دریزگردنه‌وه‌ی کسره‌که^(۳) ، هه‌روه‌ها به ووشه‌ی (ته)^(۴) به ساکن بوونی
 پیتی هایه‌که و به کسره بوونی جا کسره‌که به کورتی ده‌رپریت و دریز
 نه‌کریته‌وه یان به ته‌واوی ده‌رپریت و بکریته یایه‌کی ته‌واو ، هه‌روه‌ها به
 ووشه‌ی (ذات)^(۵).

(۱) پوخته‌ی مانای ئەم دیزه نه‌لیفه : بو ناماژه‌کردن بو شتیکی تاکی نییر ووشه‌ی (ذا)
 به‌کاردیت ، هه‌روه‌ها بو ناماژه‌کردن بو شتیکی تاکی می ذی و ذه و تی و تا به‌کاردیت.

(۲) واته : ناماژه دهکریت بو تاکی می.

(۳) کاتیکی پیتی (ها) ده‌که‌ویته کو‌تایی ووشه‌وه و متحرک ده‌بیته و پیشیشی متحرک
 بیته نه‌وه حه‌رفی ها یه ده‌توانین حه‌ره‌که‌که‌ی دریز بکه‌ینه‌وه ئەم دریزگردنه‌وه‌یه پینی
 ده‌وتریت (إشباع) ، وه ئەگه‌ر دریزمان نه‌کرده‌وه پینی ده‌وتریت (إختلاس).

(۴) - واتا : ناماژه دهکریت بو شتیکی تاکی می به ووشه‌ی (ته).

(۵) - دهکریت ناماژه بکریت بو ناویکی تاکی می به ووشه‌ی (ذات).

۸۳- وذان تان للمثنى المرتفع وفي سواه ذين تين اذكر تُطع^(۱).
 ئاماژە دەکریت بۆ دووانی نیر له حالهتی رفعدا به وشه‌ی (ذان) وه له
 حالهتی نصب و جردا به وشه‌ی (ذین) وه ئاماژە دهکات بۆ دووانی می به
 وشه‌ی (تان) بۆ حالهتی رفع و به وشه‌ی (تین) بۆ حالهتی نصب و جر.

۸۴- وبأولى اشیر لجمع مطلقاً والمدّ اولى ، ولدى البعد انطقاً

۸۵- بالكاف حرفاً دون لام ، او معه واللام إن قدمت ها ممتنعه^(۲).

ئاماژە دەکریت بۆ ناوی کۆ (جمع) - نیر بیئت یان می - به وشه‌ی (اولی)
 بۆیه دانەر فهرمووی (ئاماژە بکه به وشه‌ی (اولی) بۆ کۆ به ره‌های
 (مطلق) مانای وایه ئاماژە دهکریت بۆ عاقل و نا عاقل ، دیاره ئەمه‌ش هر
 وایه^(۳) ، به‌لام زۆرتر وایه (اولی) به‌کار بیئت بۆ عاقل ، نمونه‌ی ئەوه‌ی که
 (اولی) به‌کارهاتوه بۆ غه‌یری عاقل و ته‌ی شاعیره :

(۱) - کورته‌ی مانای ئەم دێره به‌م شیوه‌یه‌یه : به‌کار دیئت وشه‌ی (ذان) و (تان) بۆ
 دووان له حالهتی رفعدا ، به‌لام له غه‌یری حالهتی رفعدا - واته له حالهتی نصب و
 جردا (ذین) و (تین) به‌کار بیینه و باسبکه و ئەوه گوێراپه‌لی زانایانت کردوه.

(۲) کورته‌ی مانای ئەم دوو دێره‌ی ئەلفیه (۸۴) به‌کار دیئت وشه‌ی (اولی) بۆ ئاماژە
 کردن بۆ شتی کۆ به ره‌های واته نیر بیئت یان می عاقل بیئت یان نا عاقل بیئت ، وه
 باشر وایه (اولی) درێژ بکریته‌وه، بۆ ئاماژە کردن بۆ دوور به کار بیینه.

(۸۵) حه‌رفی کاف به‌بی لام واتا وشه‌ی (ذاک) به‌کار بیینه بۆ ئاماژە‌ی دوور یان
 حه‌رفی کاف و لام به کار بیینه وه‌کو (ذالك) ، به‌لام ئەگه‌ر حه‌رفی های تنبیه
 له‌سه‌ره‌تای اسمی اشاره‌وه هات ئەو کات نابیت لام به‌کار بیئت.

(۳) واته : وشه‌ی (اولی) به‌کار دیئت بۆ ئاماژە کردن بۆ کۆ عاقل بیئت یان نا عاقل نیر
 بیئت یان می.

ش ۲۳- ذُمَّ المازلَ بعد منزلة اللوى والعيشَ بعد اولئك الايام^(۱)

جا ووشه‌ی (اولی) به دوو شیوه ده‌خوینریته‌وه : به دریژ کردنه‌وه‌ی حه‌رفی کۆتایی (المد) ئەمه‌ش خویندنه‌وه‌ی حیجازیه‌کانه و له قورئانیشتدا به‌م شیوه‌یه هاتوه^(۲) ، هه‌روه‌ها خویندنه‌وه‌ی دووهم : به کورت کردنه‌وه‌ی حه‌رفی ئەلیفی کۆتای (القصر) ئەمه‌ش خویندنه‌وه‌ی تمیمی‌کانه^(۳).

هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی کرد دانهر به ووته‌ی (ولدی البعد انطقا بالكاف - تا کۆتایی دێره‌که) بۆ ئەوه‌ی ئاماژه پیکراو دوو پله‌ی هه‌یه : نزیك ، دوور ، هه‌موو ئەوانه‌ی باسکران ئاماژه‌یان بۆ نزیك پیکرا ، جا ئەگه‌ر وویسترا ئاماژه بۆ دوور بکریت ئەوه حه‌رفی کاف ده‌هینریت به ته‌نها وه‌کو (ذاك) یان حه‌رفی کاف و حه‌رفی لام ده‌هینریت وه‌کو (ذالك) جا ئەم حه‌رفی کافه حه‌رفی دوواندن (خطاب) هه‌ هه‌یج جووره‌ی عرابیك وه‌رناگریت ، ئەمه‌ش خیلافی تیدا نیه.

جا ئەگه‌ر حه‌رفی ئاگادار کردنه‌وه (تنبیه) که بریتیه له پیتی (ها) که‌وته پیش اسمی اشاره‌که‌وه ئەوه ته‌نها حه‌رفی کاف به کاردیت^(۴) و ده‌ئینیت (هذاك) ووته‌ی شاعیریش که ده‌ئیت :

(۱) مانای ئەم دێره شیعره به کوردی : به خراب باسبکه هه‌موو شوینیک جگه له شوینی (اللوی) ناوی شوینیکه که جووره‌ها خویشیت تیدا دیوه ، هه‌روه‌ها هه‌موو ژیانیکیش ناخۆشه جگه له کات و ژیانیه‌ی له‌وه‌ی به‌سه‌رت برد، به‌لگه‌که‌ی: به‌کارهینانی ووشه‌ی (اولئك) بۆ نا عاقل که (ایام) ه.

(۲) واته له قورئاندا ووشه‌ی (اولئك) به‌کارهاتوه.

(۳) تمیمی‌کان (تمیم) هۆزیکن له هۆزه‌کانی عه‌ره‌بی عه‌دنانی و زمان و شیوازی خویندنه‌وه‌یان به‌لگه‌یه و جیی بایه‌خه.

(۴) واته : حه‌رفی لام و کاف پیکه‌وه کۆ نابنه‌وه کاتیک اسمی اشاره‌ی تنبیه‌ی پیوه بییت.

ش ۲۴ / رأیتُ بني غبراء لا ينكرونني ولا اهلُ هذاكَ الطرفِ المحدد^(۱) .
 وه دروست نیه لهم حاله تدا^(۲) ، حهرفی کاف و لام پیکه وه بن و ناییت بلییت
 (هذا لك) .

جا به پیی قسهی ئاشکرای دانهر ئامازه بۆ کراو تهنها دوو پلهی ههیه :
 نزیک و دوور وهکو باسمان کرد ، به لام زۆربهی زانایان له سهر ئه وهن ئامازه
 بۆ کراو (مشار الیه) سێ پلهی ههیه : نزیک ، ناوه ند (وسط) ، دوور ،
 جا ئامازه ده کریت بۆ ئامازه کراوی نزیک به ناویک^(۳) ، نه حهرفی کاف و نه
 حهرفی لام پیوه بییت وهکو : ذا ، و ذی ، وه ئامازه ده کریت بۆ ئامازهی مام
 ناوه ند به ناویک که تهنها حهرفی کافی پیوه بییت : ذاک ، ههروه ها ئامازهی
 ده کریت بۆ ئامازه بۆ کراوی دوور به ناویک که حهرفی کاف و حهرفی
 لامیش پیوه بییت وهکو (ذالك) .

۸۶- وبهنا أو ههنا اشیر إلى دانی المکان ، وبه الکاف صلا

۸۷- فی البعد ، أو بئتم فهُ أو هُنا او بهنا لك انطقن ، أو هـِنا^(۴)

(۱) مانای ئەم دێره شیعره و بهلگه کهی به کورتی : دلنایام که هه موو خه لکی به هه ژار
 و دهوله مهنده وه من دهناسن (بني غبراء) مه بهست خه لکی هه ژاره ، (الطرف
 المحدد) مه بهست خه لکی دهوله مهنده .

بهلگه (شاهد) ی ئەم دێره : به کارهینانی وشه ی (هذاك) که هائی تنبیهی پیوهیه
 و له کو تایشه وه تهنها حهرفی کافی پیوهیه و لامی پیوه نیه .

(۲) و اتا له حاله تی هاتنی حهرفی های تنبیهی له سه ره تای ناوه که وه .

(۳) و اتا : ناوی ئامازه (اسم الاشارة) .

(۴) کورتی مانای ئەم دوو دێره ئه لقیه بهم شیوه یهیه : (۸۶) به وشه ی هُنا یان
 ههنا ئامازه بکه بۆ شوینی نزیک ، وه پیوه ی بلکینه حهرفی کاف . (۸۷) له کاتی
 ئامازه کردن پیی واته (هُنا) بۆ شوینی دوور ، یان ئامازه بکه به شوینی دوور به

ئامازە دەکریت بۆ شوینی نزیك بە وشەى (هُنَا) وە دروستە پیتی های ئاگادار کردنەو (تنبیه) پیتی کەویت ئەو کات دەوتریت (ههنا) ، وە ئامازە دەکریت بۆ شوینی دور - لەسەر بۆچوونی دانەر بە (هُنَاك ، وهنالِك ، و هُنَا) ئەم ناوەیان دەکریت بە (هُنَا) بخوینریتەو واته پیتی هایەکەى کسره دار بیت وە دەکریت (تَمَّ) و (هُنْتُ) یش بەلام بە پیتی بۆ چوونی غەیری دانەر وشەى (هُنَاك) بۆ ئامازە کردنە بۆ شوینی مام ناوەند (متوسط) وە ئەوانی تر ^(۱) ، بۆ شوینی دورە.

تیبینی : ئەسمای اشاره هەموویان مبنین جگە لە (هذان و هاتان) کە بۆ دووان (مثنی) بە کاردین زانایانی (نحو) رایان جیا بە دەبارەیان ، هەندیکیان پێیان وایە (هذان و هاتان) معربن چونکە لایەنى (ثنیة) زالبو بەسەریاندا ، وە هەندیکیان پێیان وایە (هذان و هاتان) مبنین وەکو سەرجهەم ناوەکانى دیکە.

* لیڤەدا کۆتایی بە بابەتى جۆرى سى یەمى ناوہ ناسراوہکان هات کە بریتیى بوو لە ئەسمای اشاره ، إن شاء الله له وانەى ئایندەدا دەچینە سەر جۆرى چوارەمى ناوہ ناسراوہکان کە بریتیە لە ئەسمای موصولە.

وشەى (تَمَّ) یان بە هُنَا ، یان بە هُنَاك یان بە هُنَا ، واته وشەکانى (هُنَاك و تَمَّ و هُنَا و هُنَاك و هُنَا) هەموویان بە کاردین بۆ ئامازەکردن بۆ شوینی دور.

(۱) مەبەست لەوانی تر بریتیە لە ناوەکانى (تَمَّ و هُنَا وهنالِك و هُنَا).

جۆری چوارهم له ناوه ناسراوهکان

النوع الرابع من المعارف (الموصول)^(۱)

- ۸۸- موصولُ الاسماء الذي، الانثى التي واليا إذا ما تُثنيا لا تُثبتِ
 ۸۹- بَلْ ما تليه أوْله العلامة والنون إن تشدد فلا ملامه
 ۹۰- والنون من ذين وتين شُدا ايضاً ، وتعويضُ بذاك قصد^(۲)
 دابهش دهبيت موصول بۆ دوو جۆر : اسمی و حرفی.
 جا دانهر باسی موصولاتی حەرفی نەکردوه ، که پینجن :
 یەکه میان : حەرفی (ان) ی مصدریه^(۳) ، ئەم حەرفه له دوایه وه فعلی
 متصرف^(۴) دیت جا ئەو فعله رابردوو (ماضی) بیت وهکو :

(۱) ووشە (موصول) اسمی مفعوله و له فعلی (وصل) وەرگیراوه ، واتە گەیهندراو، جا له زاراوهی پێژمانی عەرهبیدا موصول بهو ووشانه دەلێن که به تەنها مانا ناگەیهن بە لکو پێویستیان به پستهکە ی دوای خۆیان هیه و به هۆی پستهکە ی دوای خۆیانەوه مانا دەگەینن.
 (۲) پوختهی مانای ئەم دێرانی ئەلفیه : (۸۸) ناوه موصولەکان بریتین له (الذي) بۆ تاکێ نیر ، بۆ می (التي) ، پیتی یای الذي و التي کاتیک کران به دووان (تثنية) نامینی. (۸۹) بە لکو ئەوهی که پیتی یا به دوایدا هاتوه - که بریتیه له پیتی ذال له الذي و تا له التي پێیان بده علامە ی مثنی - واتا پیتی ذال له الذي دا و پیتی تا له التي دا خۆیان مەسورن - بە لام کاتیک دەکرین به دووان (تثنية) مفتوح دەبن ، وه ئەگەر نونی (الذان و التان) شەده دار بکەیت هیچ لۆمەت له سەر نیه واتا دروسته. (۹۰) هەر وهها پیتی نون له هەردوو ناوی (ذین و تین) که اسمی اشارەن - شەده دار کران ، مەبەست له شەدهدار کردنەکه بری حەرفی یای حذف کراوه. واتا : یای الذي و التي.
 (۳) بۆیه پیتی دەوتریت مصدریه چونکه له گەل پستهکە ی دوای خۆیدا تاویل دەکرین به مصدر وهکو پوون دەبیتهوه له نمونهکان.

(۴) فعلی متصرف ئەو فعلانەن که ماضی و مضارع و امر و اسمی فاعل و اسمی مفعولی ئی دروست دەبیّت ، واتە دەگۆرین و جیکرین پێچەوانه (عکس) ی فعل جامد.

(عَجَبْتُ مِنْ أَنْ قَامَ زَيْدٌ)^(۱) ، یان پانه بردوو (مضارع) بَیْتُ وهکو (عَجَبْتُ مِنْ أَنْ يَقُومَ زَيْدٌ)^(۲) ، یان فرمانی داخوازی (فعلی امر) بَیْتُ وهکو (اشْرْتُ إِلَيْهِ بِأَنْ قُمْ)^(۳) ، جا نه گهر حهرفی (أَنْ) له دوایه وه فعلیکی جامد^(۴) هات وهکو فهرموده که ی خوی گه وره ﴿ وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى ﴾^(۵) ، یان

(۱) إعرابی تهواری نهم رسته یه بهم شیویه یه : عَجَبْتُ : فعل و فاعل. / من / حرف جر. / ان / حرف موصول مصدری. / قام / فعل ماضی مبني على الفتح. / زيد / فاعل مرفوع. والجمله الفعلية (قام زيد) مع ان المصدرية في محل جر اسم مجرور والتأويل (عَجَبْتُ مِنْ قِيَامِ زَيْدٍ).

(۲) نهم رسته یه ش وهکو رسته ی پیشوو تر وایه ، تنها جیاواریان نه وه یه نه میان فعله که ی مضارعه.

(۳) / اشرت / فغل و فاعل . / إليه / جار و مجرور. / ب / حرف جر. / ان / حرف موصول مصدری. / قُمْ / فعل امر مبني على السكون و فاعله ضمير مستتر تقديره (أنت). وان وما بعده في تأويل المصدر في محل جر اسم مجرور والتأويل (اشْرْتُ إِلَيْهِ بِالْقِيَامِ).

(۴) فعلی جامد نهو فعلانهن که دهست کاری ناکرین و نه گوین . و اتا / تنها به یه ک شیوه (صیغه) دین و ناکرینه مضارع و امر.

(۵) نایه تی (۳۹) ی سوره ی (النجم) کورته ی مانا که ی : بیکومان مروّده جگه له ههول و کوششی خوی خاوه نی هیچی تر نیه.

إعرابی نهم نایاته پیروژه بهم شیویه یه : و : حسب ما قبلها. ان : مخففه من (أَنْ) وهی حرف مشبه بالفعل و اسمه ، ضمير الشأن المحذوف تقديره (وأنه) . / ليس / فعل ماضی ناقص مبني على الفتح. / للإنسان / جار و مجرور متعلق بمحذوف خبر ليس مقدم. / إلا / اداة حصر واستثناء. / ما / حرف مصدری مبني على السكون. او هو اسم موصول مبني في محل رفع اسم ليس مؤخر. / سعى / فعل ماضی مبني على الفتح المقدر ، و فاعله ضمير مستتر تقديره (هو). و جملة (سعى) مع ما المصدرية في تأويل المصدر في محل رفع اسم ليس. او صلة الموصول. إذا كان ما موصوله. . بهنگه (شاهد) ی نهم نایه ته : ان مخففة لأنه وقع بعده فعل غير متصرف (جامد).

فهرموودهی : ﴿ وَاِنْ عَسَىٰ اَنْ يَّكُوْنَ قَدْ اَقْتَرَبَ اَجْلُهُمْ ﴾^(۱) لهه حاله ته دا^(۲) ،
(اَنْ) ده بیته (مخفف من الثقيلة)^(۳) و نایته مصدری .

دووهم / حرفی (اَنْ)^(۴) ده گه یئرته اسم و خبره که ی وه کو (عجبْتُ من اَنْ
زیداً قائم)^(۵) ، وه کو فهرموودهی خوی گه وره ﴿ اَوْ لَمْ يَكْفِهِمْ اَنَا اَنْزَلْنَا ﴾^(۶)

(۱) نایتهی (۱۸۵) ی سورهی الاعراف . کورتهی ماناکهی : له وانیه نزیک بو بیته وه
کو تایی ژیانیان بیگومان .

إعرابی ته وای ئەم نایته پیروژه بهم شیوهیهیه : / و / حسب ما قبلها . / اَنْ / مخففة
من الثقيلة . واسمه ضمير الشأن المحذوف . / عسى / فعل ماضى مبني على الفتح -
=المقدر للتعذر (وهو فعل جامد) . / اَنْ / حرف نصب ومصدر واستقبال . / يكون /
فعل مضارع ناقص منصوب وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة . واسمه : ضمير مستتر
تقديره (هو) وان وما بعده (يكون) في محل رفع فاعل عسى . / قد / حرف تحقيق . /
اقترب / فعل ماضى مبني على الفتح . / اجل / فاعل مرفوع وعلامة رفعه الضمة
الظاهرة وهو مضاف . / هُم / ضمير متصل مبني على السكون في محل جر مضاف
إليه . وجمله (قد اقترب اصلهم) في محل نصب خبر يكون .

الشاهد في هذه الآية / ان المخففة لأنه وقع بعده فعل جامد وهو (عسى) .

(۲) واته / كاتيك فعلى جامدى به دوادا هات .

(۳) مخفف من المثقل / مه به ست نه وهیه له نه صلدا (اَنْ) شدهی هیه به لام شده که ی
لا ده دریت و به سوکی ده خوینریته وه بو یه پیئی ده وتریت (مخفف من المثقل) دواتر
به تفصیل باس ده کریت إن شاء الله له باسی إن واخواتها .

(۴) حرفی (اَنْ) یه کیکه له وه شه حرفه ی پییان ده وتریت (الحروف المشبهة بالفعل)
دواتر باس ده کرین .

(۵) عجبْتُ / فعل و فاعل . / من / حرف جر . / اَنْ / حرف مشبه بالفعل . / زیداً / اسم اَنْ منصوب . /
قائم / خبر ان مرفوع . وان وما بعدها في محل جر اسم مجرور والتقدير (عجبْتُ من قيام زيد) .

(۶) نایتهی (۵۱) سورهی (القصص) کورتهی ماناکهی : نایه بو نه وان - نه وانیه
داوای به لگه ده که ن - بهس نیه که نایمه قورئانمان نار دوته خواره وه بو تو .

جا (ان) ی مخفیش وهکو (مثقل) وایه دهگهیه نریتته اسم و خبره که ی ، به لام له مخف دا اسمه که ی محذوفه و له مثقلدا اسمه که محذوف نیه و مذکوره ^(۱) .

سی یم / حهرفی (کی) ^(۲) له دوایه وه تهنها فعلی مضارع دیت وهکو (جنت لکی تکرّم زید) ^(۳) .

چوارهم / (ما) ^(۴) ئه میش ده بیته مصدری ظرفی وهکو : (لا اصحبک ما دمت منطلقاً) واته { هاره لیت ناکه م ماوهی ئه ونده ده پوم } وه ده کریت ما مصدری بیته و ظرفی ^(۵) نه بیته وهکو (عجبتُ مما ضربتُ زیداً) جا حهرفی

إعرابی تهراوی ئه م نایه ته به م شیوه یه یه : / ۱ / حرف استفهام إنکاری تقریری مبني على الفتح لا محل له من الاعراب. / و / حرف عطف. / لم / حرف نفي وجزم وقلب. / يكف / فعل مضارع مجزوم ب / لم / وعلامة جزمه حذف الياء لأنه معتل الآخر. / هم / ضمير متصل مبني على السكون في محل نصب مفعول به. / أنا / ان : حرف نصب وتوكيد مصدرى / نا / ضمير متصل مبني على السكون في محل نصب اسم ان. / انزلنا / فعل ماضي مبني على السكون لاتصال ب (نا) الفاعل. / نا / ضمير متصل - مبني على السكون في محل رفع فاعل (انزل) وان و ما دخل عليه في محل رفع فاعل (يكف) والتقدير (اولم يكفهم انزلنا) .

الشاهد في هذه الآية : استعمال (ان) كموصول حرفي ، وهي توصل باسمها وخبرها .

^(۱) دواتر له باسی (ان و اخواتها) باسی ئه م بابه ته به تفصیلی ده که ین انشا الله .

^(۲) (کی) له زمانی عه ره بییدا چهن مانایه کی هه یه ، یه کیکیان ئه مه یه که ده بیته (حرف مصدری واستقبال) به مانای هو (سبب) دیت .

^(۳) تقدیری ئه م رسته یه به م شیوه یه یه (جنت لاکرام زید) .

^(۴) (ما) له زمانی عه ره بییدا چهن مانایه کی هه یه یه کیکیان ده بیته مصدری (ظرفی)

جا بویه ده وتریت مصدری چونکه له گه ل دواى خویدا ده بنه مصدریک ، وه بویه پیی

ده وتریت (ظرفی) ظرف واته کات و ماوه چونکه به مانای ماوه دیت .

^(۵) واتا / باسی کات و ماوه ی تیدا نه بیته .

ما دهگهینریتته فعلی ماضی وهکو نمونه مان هینایه وه ، وه دهگهیه نریتته فعلی مضارع وهکو (لا اصحبك ما يقوم زيد^(۱) ، وعجبتُ مما تضربُ زيداً^(۲)) لهم جوړهیه^(۳) فهرموودهی خوای گهوره ﴿بما نسوا يوم الحساب﴾^(۴) ، ههروهه ما دهگهیه نریتته جملهی اسمی وهکو (عجبتُ مما زيدٌ قائمٌ و لا اصبحك ما زيدٌ قائمٌ)^(۵) ئەمهش كهمه^(۶) ،

(^۱) إعرابی ئەم رستهیه : / لا / نافية غير عاملة. / اصحبُ / فعل مضارع مرفوع ، وفاعله ضمير مستتر تقديره انا. / كَ / ضمير متصل مبني على الفتح في محل نصب مفعول به / ما / حرف موصول مصدری ظرفی. / يقومُ / فعل مضارع مرفوع. / زيدٌ / فاعل مرفوع وتقدير هذه الجملة (لا اصبحك مدة قيام زيد) .

(^۲) لهم رستهیه شدا (ما) فعلی مضارعی به دوا دا هاتوه به لام لیژهدا (ما) ناییتته ظرفی واتا باسی ماوه و کاتی تیندا نیه
(^۳) واتا (ما) ی گهیندراو به فعل.

(^۴) نایهتی ژماره (۲۶) ی سورهی (ص) کورتهی ماناکهی : ئەوانه ی له ریئى خوا لاده دن گومران سزای سهختیان بو ههیه - چونکه پوژی لپرسینه وهیان له بیرکردبوو. إعرابی ئەم نایهته پیروژه بهمه شیوهیهیه : /ب/ حرف جر. /ما/ مصدرية مبني على السكون مؤولة مع ما بعدها بمصدر تقديره (بسبب نسيانهم) والجار و المجرور (بما) متعلقان بمحذوف حال /نسوا/ فعل ماضي مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة. /وا/ ضمير متصل مبني على السكون في محل رفع فاعل. والالف: فارقة. /يومَ/ مفعول فيه (ظرف زمان) منصوب وعلامة نصبه الفتحة وهو مضاف. / الحساب / مضاف إليه مجرور وعلامة جره الكسرة. (الشاهد في هذه الآية) استعمال (ما) المصدرية غير الظرفية كموصول حرفي ، وقد وصلت هنا بالفعل الماضي.

(^۵) لهم دوو رستهیه دا (ما) مصدری به دوایدا جملهی اسمی هاتوه ، له یهکه میاندا (ما) مصدریه غیر ظرفیه ، وه له دووه میاندا مصدریه ظرفیه ، تقدیری رستهی یهکه (عجبتُ من قيام زيد) وه تقدیری رستهی دووهم (لا اصبحك مدة قيام زيد) .

(^۶) واته / هاتنی جمله اسمی له دوا ی (ما) ی مصدری.

زۆرت وایه (ما) ی مصدری ظرفی بگهینریتته فعلی ماضی و مضارعیک که نفی کراییت بههوی حهرفی (لم) وهکو (لا اصبحک ما لم تضرب زیداً) وه کهمتر وایه مای مصدری بگهینریتته مضارعیک که نهفی نهکرا بیئت به (لم) وهکو :

(لا اصبحک ما یقومُ زیدٌ) و وهکو ووتهی شاعیر :

ش ۲۵ / اطوف ما اطوف ثم اوی / إلى بیت قعیدته لکاع^(۱).

پینجهم / حهرفی (لو)^(۲) که دهگهینریتته فعلی ماضی وهکو (ودنتُ لو قام زیدٌ)^(۳) ههروهها دهگهینریتته فعلی مضارعیش وهکو (ودنتُ لو یقومُ زیدٌ)^(۴).

جا که دانهر فهرمووی (موصول الاسماء) خووی پاراست له حهرفه موصولهکان که بریتین له (ان وان وکی وماولو) نیشانهی موصول بوونی ئەم حهرفانهش ئەوهیه پاست و دروست بیئت مصدر له جییان دانیشیئت و ماناکهشی تهواو بیئت وهکو (ودنتُ لو تقومُ) واته قیامک^(۵) ، وه وهکو

(۱) کورته مانای ئەم دپره شیعره : بهم پۆژگار دهگهپریم و دهسوپریمهوه بۆ پهیداکردنی بژیوی ژیان - پاشان دیمهوه بۆ مالیک که خانمهکهی بی پیزو هیچ و پوچه . بهلگه (شاهد) ی ئەم شیعره : (ما اطوف) (مای مصدری به دوایدا فعلی مضارع هاتوووه و فعلهکهش منفی نیه به (لم) .

(۲) (لو) له زمانی عهرهبییدا پینچ مانا و بهکارمینانی ههیه : یهکیکیان بریتیه له (مصدری) به زۆری وایه لهم حالتهدا (لو) له دواى فعلی (ردٌ) و هاوماناکانی (ودٌ) هوه دیت.

(۳) تقدیری ئەم جملهیه (ودنتُ قیامَ زید) .

(۴) ئەم پرستهیهش به ههمان شیوهی پینش خووی تقدیر دهکریت واته دهبیته (ودنتُ قیامَ زید) .

(۵) مهبهستی ئەوهیه حهرفی (لو) لهگهَل فعله مضارعهکهی دواى خووی دهکریته مصدریک وه دهبیته (قیامک) .

(عجبتُ ما تصنع^(۱) ، وجئتُ لكي أقرأ^(۲) ، رُعبجني أنك قائم^(۳) ، وأريدُ أن تقومَ^(۴))
پیشتر باسکرا.

جا ناوه موصوله کان بریتین له (الذي) بۆ تاکی نیر ، وه (التي) بۆ تاکی می جا
ئه گهر ئەم دوو ناوه بکهیته مثنی ئه وه پیتی کۆتاییان که (یاء) که لا ده بهیت و له
جیگهی ئه و یائه حهرفی ئەلیف دینیت له حاله تی رفعدا وه کو :

(اللذانِ واللّتانِ) ه و له حاله تی نصب و جردا یانی مثنی دینیت و ده لیت
(اللّذین ، اللّتیّن) . وه ده توانیت ئەم نونه^(۵) شه ده دار کهیت - له بری یایه
حذف کرا وه که^(۶) - ده لیت (اللذانُ واللّتانُ) ئەم ئایه ته پیروزه
خویندرا وه ته وه ﴿ واللّذانُ یأتیانها منکم ﴾^(۷) ، هه وروه ها دروسته شه ده
بدریته نونه که له گه ل حهرفی یاشدا^(۸) - ئەمه ش بۆ چوونی کوفیه کانه

(۱) تقدیری ئەم رسته یه ش بهم شیوه یه (عجبتُ من صنعك) .

(۲) ئەم رسته یه ش بهم شیوه یه تقدیر ده کړیت (جئتُ للقراءة) .

(۳) ئەم رسته یه ش تقدیر ده کړیت به (يعجبني قيامك) .

(۴) واته (أريدُ قيامك) .

(۵) واتا / نونی اللتان واللذان .

(۶) واتا حهرفی یای ووشه ی (الذي و التي) کاتیک ده کړینه مثنی حهرفی یایه که یان
حذف ده کړیت .

(۷) ئایه تی (۱۶) ی سوره تی النساء . کورته ی مانا که ی { ئەو دوانه ی - مه بهست
کو و کچه - ئەو کاره پیسه (زینا) ده که ن ئه وه سزایان بدهن }

إعرابی ته وای ئەم ئایه ته بهم شیوه یه { / و / حسب ما قبلها . / اللذانُ / مبتدا
مرفوع و علامه رفعه الالف لانه مثنی . وقيل / اسم موصول مبني في محل رفع مبتدا . /
ها / ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به . / منكم / جار و مجرور . والجملة
الفعلية (یأتیانها) في محل رفع خبر * الشاهد في هذه الآية هو : تشديد النون عوضاً
عن الياء المحذوفة من المفرد .

(۸) واتا / له حاله تی نصب دا که بریتین له (اللّذین ، اللّتیّن) .

دهَلَيْتَ (اللّٰذِيْنَ و اللّٰتِيْنَ) وه خویندراوه ته وه ئهه ئایه ته ﴿ رَبَّنَا ارِنَا اللّٰذِيْنَ ﴾^(۱) به شه دهی حه رفی نونه کهه .

جا ئهه شه ده دارکردنی نونه دروست بۆ مثنای (ذَا و تَا) که دوو ناوی اشاره ن ، دهَلَيْتَ (ذَانَّ ، تَانَّ) ههروهه له گهه حه رفی یا شدا دروسته وه دهَلَيْتَ (ذِيْنُ و تِيْنُ) ئهه مهش بۆ چوونی کوفیه کههه - وه مه بهست لهه شه ده دار کردنه له جیاتی ئهلیفه حذف کراوه کهیه^(۲) وه کو پیشتر باس کرا له (الَّذِي و الَّتِي)^(۳) .

۹۱- جمع الذي الألی الذين مطلقاً وبعضهم بالواو رفعاً نطقاً

۹۲- باللاتِ واللاءِ - التي قَدْ جُمِعَا واللاءِ كالذين نَزَرًا وقعا^(۴) .

(۱) ئایه تی (۲۹) ی سورهی فصلت . کورتهی ماناکهی بهم شیوهیهیه { ئهوانهی بی باوهن له دۆزه خدا ده لێن ئهی پهروه دگاران نیشانمان بده ئه دووانهی گومرایان کردین - جنۆکه و مروّة } .

إعرابی تهواوی ئهه ئایه ته پیروژه : رَبَّنَا / منادی - بحرف نداء محذوف - منصوب وعلامة نصب الفتحة وهو مضاف (نا) ضمیر متصل مبني في محل جر مضاف إليه . / ارِنَا / ار : فعل امر مبني على حذف حرف العلة لأنه معتل الآخر ، وفاعله ضمير مستتر تقديره (انت) / نا / ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به اول . / اللّٰذِيْنَ / اسم موصول في محل نصب مفعول به ثان .

الشاهد في هذه الآية : جواز تشديد النون مع وجود الياء ، وهذا مذهب الكوفيين .

(۲) وَاَتَا نَهْلَفِي (ذَا و تَا) كَاتِيْكَ ده كرتنه دووان (مثنی) .

(۳) ههروهه كو چۆن (الَّذِي و الَّتِي) كَاتِيْكَ ده كرتنه مثنی یایه کههیا ن حذف ده بێت ، (ذَا و تَا) ش كَاتِيْكَ ده كرتنه دووان ئهلیفه کههیا ن حذف ده كرتنه .

(۴) پوختهی مانای ئهه دوو دێرهی ئهلیفه : (۹۱) كو ناوی (الَّذِي) بریتیه له (الألی) و (الذین) بۆ حاله تی رفع و نصب و جر ، وه هه ندی له عه ره ب بۆ حاله تی رفع ده لێن (الذون) . (۹۲) ههروهه ها كو ناوی (الَّتِي) بریتیه له (الّاءُ و اللّاتِ) ، وه به کهمی الّاء - که بۆ مؤنثه - وه کو الذین به کاردیت .

بۆ جمعی مذکر ناوی (الألی) به کاردییت به په‌هایی واته عاقل بیئت یان نا
عاقل بیئت ، وه‌کو (جاءنی الألی فعلوا)^(۱) ، وه به‌که‌می به‌کاردییت (الألی) بۆ
جمعی مؤنث ، کۆبۆته‌وه هه‌ردووکیان^(۲) له ووته‌ی شاعیر :

ش ۲۶ / وتبلي الألی يستلثمون على الالی تراهنّ يوم الروح كالحدا القبل^(۳) .
جا شاعیر ووتی (يستلثمون) پاشان ووتی (تراهنّ)^(۴) ، وه ده‌وترییت بۆ جمعی
مذکرى عاقل (الذین) به په‌هایی واتا : بۆ حاله‌تی رفع و نصب و جر ، ده‌لیت :
(جانی الذین اکرموا زیداً ، ورايتُ الذین اکرموه ، ومررتُ بالذین اکرموه)^(۵) ، وه
هه‌ندی له عه‌ره‌ب ده‌لین (الذون) بۆ حاله‌تی رفع و (الذین) بۆ حاله‌تی نصب و
جر ، ئه‌وانیش (بنو هذیل) ن ، جاووته‌ی شاعیر به‌لگه‌یه^(۶)
ش ۲۷ / نحنُ الذون صبّحوا الصّباحا يوم النخيل غارةً ملحاحاً^(۷) .

(۱) لی‌ره‌دا (الألی) به‌کارهاتوه بۆ جمعی مذکر له‌به‌ر ئه‌وه‌ی واوی جماعه له پرسته‌ی
(اکرموا) ی بۆ ده‌چیته‌وه .

(۲) واتا : به‌کارهینانی (الالی) بۆ جمعی مذکر و وه بۆ عاقل و نا عاقل .

(۳) مانای ئهم دێره شیعره به کوردی : ئه‌رزینى مردن ئه‌و جهنگاره‌ره‌نه‌ی زرییان ئه‌پۆشی له
کاتی جهنگدا و ده‌یان بیینی له‌سه‌ر ئه‌سه‌په‌کانن وه‌کو کۆلاره‌ی خیل خیرا و سه‌ریعن .

به‌لگه‌ی ئم شیعره : به‌کارهینانی ناوی (الالی) ی یه‌که‌م بۆ جمعی مذکرى عاقل
به‌کارهاتوه و (الالی) ی دووهم بۆ جمعی مؤنثی سالم نا عاقل به‌کارهاتوه .

(۴) يستلثمون : واتا زریی جهنگی ده‌پۆشین . تراهنّ : ئه‌و ئه‌سه‌پانه ده‌بیینی .

(۵) لهم سى پرسته‌یه‌دا (الذین) هاتوه له پرسته‌ی یه‌که‌مدا (الذین) فی محل رفع

فاعله . وه له پرسته‌ی دووهمدا له دواى (رايتُ) هاتوه كه‌واته ده‌بیته اسم موصول
مبني فی محل نصب مفعول . وه له پرسته‌ی سى یه‌م دا (الذین) له دواى حه‌رفی

جره‌وه هاتوه بۆیه ده‌بیته اسم موصول مبني فی محل جر اسم مجرور .

(۶) واتا به‌لگه‌یه بۆ ئه‌و په‌ی ده‌لیت بۆ حاله‌تی رفع (الذون) به‌کاردییت .

(۷) مانا و به‌لگه‌ی ئهم دێره شیعره به کوردی : ئیتمه ئه‌وانه بیوین که له‌به‌ره‌به‌یاندا هه‌ستاین به
هێرشینکی گه‌وره بۆ سه‌ر دووژمنان له پۆژی نوخه‌یلدا - النخيل - ناوی شوینیکه که جهنگه‌کی لی‌بووه .

ههروهها بۆ جمعی مؤنث دهوتریت (اللآت ، واللاء) به حذف کردنی یای کۆتایی^(۱) ، دهلییت (جاءنی اللآتِ فَعَلْنَ^(۲)) ، واللاءِ فَعَلْنَ ، ههروهها دروستیشه جیگیر کردنی یانهکهی ، دهلیت (اللآتی واللائی) ههروهها هاتوه (اللاء) به واتای الذین ، شاعیریش دهلیت :

ش ۲۸ / فما ابأؤنا بأمنّ منه علينا اللاء قد مهدوا الحجورا^(۳)

ههروهکو چۆن (الاولی) به واتای (اللاء) دیت ، وهکو ووتهی شاعیر :
فأما الاولی يسكن غور تهامة فكل فتاة تترك الحجل اقصما^(۴).

* باسی (مَنْ و ما و آل) ی موصوله.

۹۳- وَمَنْ ، وما ، وال ، تُساوي ما ذكر وهكذا (ذو) عند طيبي شهر

بهلگهی ئەم دێره : ناوی (الذون) به واو هاتوه بۆ حالهتی رفع.

(۱) مهبهست نهويه ههردوو ناوی (اللآتی و اللآئی) دهتوانین یای کۆتاییان باس کەین و دهتوانین حذفی کەین. دروسته

(۲) إعرابی تهواوی ئەم پرستهیه بهم شینویهیه : / جاء / فعل ماضي مبني على الفتح. /ن/ نون الوقاية/ی/ ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به مقدم /اللآت/ اسم موصول مبني في محل رفع فاعل/ فَعَلْنَ/ فَعَلَ : فعل ماضي مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك. / ن/ نون النسوة ضمير متصل مبني على الفتح في محل رفع فاعل،والجملة الفعلية(فعَلْنَ)لامحل لها من الاعراب(صلة الموصول)

(۳) واتای ئەم دێره شیعره : باوکانمان که بهخێویان کردين و باوشیان بۆ کردين به لانکه لهو - مهبهست کهسینکه - چاکترینین بۆمان . بهلگهی ئەم دێره : بهکارهینانی (اللاء) بۆ جمعی مذكر که وشهیی (اباء)ه.

(۴) ئەم دێره شیعره له ههندی نسخهکانی شرحی ابن عقیل دا هاتوه و له ههندیکی تردا نههاتوه بۆیه ژمارهیی بۆ دانهراو ، و ماناکهیی { بیگومان نهوانهیی نیشتهجینی - غورهی تهامهیی - ناوی شوینیکه - ، ههموو کچۆلهیهک که گهوره دهبیئت خرخالهکانی دهشکیت { مانای ئەم دێره په یوهندی به دێرهکانی تری شیعره که وههیه.

۹۴- وَكَالَّتِي اِيضاً لَدَيْهِمْ ذَاتُ وَمَوْضِعَ اللَّاتِي اَتَى ذَوَاتُ.^(۱)
 ئاماژەى کرد بە ووتەى (تساوی ما ذکر) بۆ ئەوەى که ناوی موصولی (من و ما) هەر وەها ئەلیف و لامی موصول^(۲)، بەیەك شیۆه دین بۆ مذكر و مؤنث و مفرد و مثنی و جمعیش^(۳)، دەلیت : جاءني مَنْ قام^(۴)، وَمَنْ قَامَتْ^(۵)، وَمَنْ قاما^(۶)، وَمَنْ قامتا^(۷)، وَمَنْ قاموا^(۸)، وَمَنْ قمن^(۹)، واعجبني مَارْكِبَ، وَمَارْكِبَتَ، وَمَا رُكِبَا، وَمَا رُكِبَتَا، وَمَا رُكِبْنَا، وَمَا رُكِبْنَا^(۱۰)، و جاءني القائم^(۱۱)، والقائمةُ، والقائمَان، والقائمَتَان، والقائمون، والقائماتُ.

(۱) پوختهى مانای ئەم دوو دێرەى ئەلفیە : (۹۳) هەرسى ناوی (من و ما و ال) هاتای ئەوانەن باسکران - واتا بەکار دین بۆ هەموو ئەسمای موصولە لە مفرد و مثنی و جمع . و هەر وەها لای طائیه‌کان ووشەى (نو) بە موصولی بەکار دیت. (۹۴) هەر وەها بەکارهاتووە ناوی (ذات) لە جێى التي وه ناوی (ذوات) لە جێى اللّاتي.
 (۲) ئەلیف و لامی موصول خێلافی تێدا یە ئەوەى که حەرەفە یان ناوہ دواتر باسی دەکەین إن شاء الله.

(۳) واتە من و ما و ال - بۆ هەموویان بەیەك شیۆه بەکار دیت و ناگۆرین.

(۴) لێرەدا (من) بۆ مفردی مذكر، بە پێى ئەو راناوہى لە فعلەکەدا هەیه که پێى دەوتریت (عائد) دەزانین بۆ مفردی مذكر.

(۵) بۆ مفردی مؤنثه.

(۶) بۆ مثنی مذكره.

(۷) بۆ مثنی مؤنثه.

(۸) لێرەدا من بۆ جمعی مذكر بەکارهاتوہ.

(۹) لێرەشدا بۆ جمعی مؤنث.

(۱۰) دەبینین شەش جار (ما) بەکارهاتوہ، سیانیان بۆ مذكر و سیانیان بۆ مؤنث هەمووی بەیەك شیۆه هاتوہ.

(۱۱) لێرەدا (القائم) ئەلیف و لامەکەى موصولەو بە واتا (الذي قام) دیت، جا

زانایان خێلافیان هەیه لە إعراب کردنى (ال) موصول هەندیکیان پێیان وایه (ال)

جا به زۆری به کاردییت (ما) بو غهیری عاقل، ههندی جاری به کاردییت بو عاقل، وهکو فرموده‌ی خوی گه‌وره ﴿فا نکحوا مطاب لكم من النساء مثنی﴾^(۱)، وهکو ووتهی عه‌رب ﴿سبحان ما سخرکن لنا﴾^(۲)، هه‌روه‌ها ﴿سبحان ما یسبح الرعدُ بحمده﴾^(۳).
به‌لام ناوی (مَنْ) به پیچه‌وانه‌وه، واتا زۆر به کاردییت بو عاقل و که‌جاریش بو غهیری عاقل به کاردییت، وهکو

ده‌بیته { اسمی موصول مبني على السكون في محل رفع او نصب او جر - حسب موقعه من الجملة } ، وه هه‌ندیکیان پێیان وایه ئه‌لیف و لامه‌که له‌گه‌ن صله‌که‌یدا پێکه‌وه إعراب ده‌کرین، ئەم رایه‌ش جواتره، که‌واته (القائم) له‌م پرسته‌یه‌دا ده‌بیته فاعل مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة. به‌لام به پینی رای یه‌که‌م (القائم) (ال) ده‌بیته اسم موصول مبني على السكون في محل رفع فاعل . (قائم) صله‌ال.
^(۱) نایه‌تی (۳) ی سوره‌ی النساء.. کورته‌ی مانا‌که‌ی { ماره بکه‌ن له‌و ئا‌فره‌تانه‌ی هه‌لاتن بو‌تان دوو دوو }

إعرابی ته‌واوی ئەم نایه‌تی پێرۆزه به‌م شیوه‌یه‌یه : فانکحوا / فا / واقعه‌ی ج‌واب شرط فی بدایه‌ الایة. / انکحوا / فعل امر مبني على حذف النون لأنه من الافعال الخمسة. / وا / واو الجماعة : فی محل رفع فاعل . / ما / اسم موصول مبني على السكون في محل نصب مفعول به. / طاب / فعل ماضي مبني على الفتح. والفاعل ضمير مستتر تقديره (هو) / لكم / جار و مجرور متعلق ب (طاب) / من النساء (جار و مجرور متعلق ب (طاب) / مثنی / تمييز منصوب و علامه نصبه الفتحة المقدرة منع من ظهورها التعذر.

* الشاهد في هذه الآية / استعمال (ما) الموصولة في العاقل مع كونها تستعمل في غير العاقل غالباً.
^(۲) ئەم پرسته‌یه‌ش گێ‌ردراوه‌ته‌وه له هه‌ندی عه‌رب کاتێک گوێیان له ده‌نگی هه‌ور بووه و مانا‌که‌ی { پاک و بی‌گه‌ردی بو‌ئهو خ‌وایه‌ی هه‌وری بو‌پام کردوین } .
^(۳) مانای ئەم پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه‌یه { پاک و بی‌گه‌ردی بو‌ئهو خ‌وایه‌ی هه‌وره گه‌رمه‌ تسبیحات و ستایشی ده‌کات } له کتێبه‌کانی فرموده‌دا ئەم نزایه دانراوه بو‌ نزای هه‌وره گه‌رمه‌.

فهرموده‌ی خوای گه‌وره ﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ رِجْعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مِنْ يَشَاءُ ﴾^(۱) ،
هه‌روه‌ها ووته‌ی شاعیر که ده‌لَیْتُ :

ش. ۲۹ / بکیئْتُ علی سِرْبَ القَطَا إِذْ مَرَرْتُ بِی فَقَلْتُ وَمَثَلِي بِالْبِكَاءِ جَدِير
اسرْبَ القَطَا هَلْ مَنْ يُعِيرُ جَنَاحَهُ لَعَلِّي إِلَىٰ مَنْ قَدْ هَوَيْتُ أَطِير^(۲)

هه‌روه‌ها ئه‌لیف و لام^(۳) بۆ عاقلْ به‌کار دَیْتُ و بۆ غه‌یری عاقلَیْش ، وه‌کو (جاءنی
القائم ، والمركوب)^(۴) ، جا زانایان خلافیان هه‌یه له ئه‌لیف و لام ، هه‌ندیکیان
پَیْیان وایه اسمی موصوله ئه‌مه‌ش رای راسته ، وه هه‌ندیکیان ده‌لَیْن : حه‌رفی
موصوله ، وه وتراوه : ئه‌لیف و لام حه‌رفی تعریفه‌و موصول نیه.

(^۱) نایه‌تی (۴۵)ی سوره‌ی النور ، کورته‌ی ماناکه‌ی { ... وه هه‌شیانه له‌سه‌ر چوار پیْ
ده‌روات ، خوای گه‌وره هه‌رچی بویت دروستی ده‌کات { إعرابی ته‌واوی ئه‌م نایه‌ته
پی‌رۆزه به‌م شیوه‌یه‌یه : و / حرف عطف / منهم / جار و مجرور متعلق بخر محذوف /
مَنْ / اسم موصول مبني على السكون في محل رفع مبتدأ مؤخر. / يمشي / فعل مضارع
مرفوع وعلامة رفعه الضمة المقدرة للثقل. والفاعل : ضمير مستتر تقديره هو .
والجملة الفعلية لا محل لها من الاعراب صلة الموصول. على أربع : جار و مجرور
متعلق ب(يمشي) .

الشاهد في هذه الآية : استعمال (مَنْ) في غير العاقل.

(^۲) مانای ئه‌م دوو دَیْره شیعه‌ره به کوردی : گریام کاتیک پۆلیک قه‌تی - جوْره
بالنده‌یه‌که - که تییه‌په‌بون به‌لامدا ووتم هاوشیوه‌ی منیش شایسته‌ی گریانه ! هُوْ
کوومه‌له قه‌تی نایا یه‌کیکتان بالی خویم ده‌داتی به ئه‌مانه‌ت به هیوا‌ی ئه‌وه‌ی بفرم بۆ
لای خوْشه‌ویستم .

به‌لگه (شاهد)ی ئه‌م دَیْره شیعه‌ره : به کاره‌ینانی ناوی موصولی (مَنْ) ه بۆ ناعاقلْ
که بریتین له بالنده.

(^۳) واتا ئه‌لیف و لامی موصوله.

(^۴) له‌م دوو رسته‌یه‌دا دوو جار ئه‌لیف و لامی موصول هاتووه جاریک بۆ عاقلْ که
بریتیه له (القائم) وه جاریکیش بۆ ناعاقلْ که بریتیه له (المركوب) واتا سواری.

به لام (من و ما) ی غهیری مصدری به یه کدهنگی ناون ، وه (ما) ی مصدری^(۱) ، پای راست وایه حهرفه و به لام نه خفهش پیی وایه اسمه . ههروهه لای طائیهکان ووشه ی (ذو)^(۲) به موصولی به کاردیت بۆ عاقل و غهیری عاقل و باوترین بۆ چوون و خویندنه وه ی طائیهکان بۆ ناوی (ذو) شهویه که به کاربیت به یه ک شیوه بۆ نیرو می و تاک و دووان و کو ، دهلیت : (جاعنی ذو قام ، وذو قامت ، وذو قاما ، وذو قامتا ، وذو قاموا ، وذو قمن) ، وه هه یانه^(۳) بۆ تاکی می دهلیت (جاعنی ذات قامت)^(۴) ، وه بۆ کو ی می (جاعنی ذوات قمن)^(۵) ، شهویه ناماژه بۆ کراو به ووتهی دانهر که ووتی (وکالتی ایضاً تا کو تایی دیر (ههروهه هه شیانه^(۶) ذو دهکاته دووان و کو و دهلیت : (ذوا ، وذوو) له حاله تی رفع و (ذوی ، وذوی) له حاله تی نصب و جردا ، ههروهه (ذواتا (بۆ حاله تی رفع و ، وه (ذواتی) بۆ حاله تی نصب و جر^(۷) ، و (ذوات) بۆ

(۱) مه بست شهویه (من و ما) به چهند شیوازیک به کاردین له زمانی عه ره بیدا ، جا نه گهر من و ما له گهل دوا ی خو یاندا کرانه مصدریک شهویه پییان دهوتریت (مصدریه) به لام نه گهر له گهل دوا ی خو یاندا نه کرانه مصدر شهویه ده بنه - غیر المصدریه .

(۲) له زمانی عه ره بیدا ناوی (ذر) دوو جو ره : (ا) (ذر) به مانای خاوهن (صاحب) که ده بیته یه کیک له شهش ناوه که (الاسماء الستة) و معر به پیشتر با سمان کرد . (۲) به مانای (شهویه) یان شهوانه ی (الذی ، الذین ..) شه میش ده بیته اسمی موصول و مبنیه و پیی دهوتریت (ذو الطائیه) .

(۳) واتا / له ناو طائیهکاندا هه یه .

(۴) له م رسته یه دا (ذات) به مانای (التي) هاتووه و (مبنی علی الضمة فی محل رفع فاعل) .

(۵) له م رسته یه شدا (ذوات) به واتای (اللاتی) هاتووه و هه مانا عرابی (ذات) ی هه یه .

(۶) واتا / له ناو طائیهکان .

(۷) شه گهر دووانی می (مثنی مؤنث) بی ت .

جمع جا ذوات مبنیه له سهر ضمه ، شیخ بهالدین ابن النحاس ئه وهی گێپراوته وه که (ذوات) عرابی وه کو عرابی جمعی مؤنثی سالمه^(۱).

جا پای باو و زانراو ئه وه یه (ذو) - ی موصوله - مبنیه ، به لام له هندی له عه رب معره بی ده کات به واو له حاله تی رفع و به ئه لیف له حاله تی نصب و به یایش له حاله تی جردا ، ده لئین (جاعنی ذو قام ، وراثتُ ذا قام ، و مررتُ بذی قام)^(۲) ، که واته وه کو عرابی (ذی) به واتای خاوه ن ده بیته^(۳) ، جا گێپراوته وه و ته ی شاعیر :

فإما كرامٌ موسرون لقيتهمُ فحسبى من ذی عندهم ما كفانیا^(۴)
به (ذی) که ده بیته معرب ههروه ها به (ذو) ده بیته مبنی^(۵).

به لام ناوی (ذات) پای به هیز و په وان ئه وه یه مبنیه له سهر ضمه له حاله تی رفع و نصب و جردا وه کو ناوی (ذوات) وه هندی له عه رب عرابی^(۶) ده کات وه کو عرابی مسلمات : رفعی ده که ن به ضمه و نصب و جریشی ده که ن به کسره .

(۱) و اتا رفعی به ضمه و نصب و جری به کسره یه .

(۲) لیره دا (ذو) ی طاییه به کارهاتوو به معربی و عرابیشی به حروفه ، ئه مهش بۆ چوونی هندی له طاییه کانه .

(۳) (ذو) که به مانای خاوه ن بیته یه کیکه له شهش ناوه که (الاسماء الستة) پیشتر باسمان کرد .

(۴) پیشتر له شاهیدی ژماره (۶) دا ئه م دێره مان باسکرد ، به لام هندیکیان به (ذی) خویندویانه ته وه .

(۵) و اتا / ئه و دێره شیعه به دوو شیوه گێپراوته وه لای زۆربه یان به (ذو)

که مبنیه هندیکیان به (ذی) که ده بیته معرب .

(۶) و اتا / ناوی (ذوات) معرب ده که ن ، به لام لای زۆربه یان مبنیه له سهر ضمه .

۹۵- ومثلُ ما (ذا) بَعْدَ ما استفهام او مَنْ إِذَا لَمْ تُلْغَ فِي الْكَلَامِ^(۱).
 وَا / (ذا) ی اسمی اشاره تایبته له ناو هه موو اسمه اشاره کان به وهی به
 کاردیت وهکو ناویکی موصول ، وه وهکو (ما) ی موصوله ده بیته لهو
 پروه وهی به یه که شیوه به کاردیت بو نیر و می و تاک و دووان و کو ،
 ده لیت : (مَنْ ذَا عِنْدَكَ) و (ما ذَا عِنْدَكَ)^(۲) جا یه کسانه نهو شته ی لای
 نهو^(۳) تاکی نیر بیته یان غیری تاک و نیر بیته^(۴) . جا مهرجی به کارهینانی
 ذا به موصولی نه وهیه که (ما) یان (مَنْ) ی پرسیار (استفهام) ی له
 پیشه وه بیته ، وهکو (مَنْ ذَا جِئَكَ ، وماذَا فعلت) جا مَنْ : اسمی
 استفهامه و له محلی مبتدایه ، و (ذا) ده بیته اسمی موصول و به واتای
 (الذی) دیت و له محلی رفعی خبر دایه بو (مَنْ) ، وه پرسته ی (جِئَكَ)^(۵)
 ده بیته صله ی موصول^(۶) ، ماناکه ی^(۷) ده بیته (مَنْ الذی جِئَكَ ؟)

(۱) کورتی مانای نه م دیره ی نه لیه : هاوینه ی (ما) ی موصولیه ناوی (ذا) ی
 اسمی اشاره به مهرجیک (ما) و (من) ی پرسیار ی له پیشه وه بیته - واته بلین -
 (ماذا) و (مَنْ ذَا) ، به مهرجیک هه لنه وه شیته نه ئیش و مانای (ذا) یه که .
 (۲) لیره دا (ذا) له دوو پرسته دا به کارهاتوه و له هه ردوکیاندا (من و ما) ی پرسیار
 له پیشه وهیه و بویه ده بیته اسمی موصول .

(۳) وَا لای نهو که سه ی دوانده که ی له گه ل کراوه ، که ده لیت (ما ذَا عِنْدَكَ) ؟
 مهرچیه کی لایته تاک بیته یان دووان یان کو نیر یان می .

(۴) وَا / می بیته یان دووان یان کو .

(۵) جِئَكَ / پرسته یه کی تهراوه و پیکهاتوه و له فعلیکی ماضی (جاء) و فاعلیکی
 مستتر و مفعولیک که جیناو (ضمیری) ی (كَ) .

(۶) هه موو موصولیک اسم بیته یان حه رف پیوستی به پرسته یه یان نیمچه پرسته (شبه
 جمله) یه که هیه که ماناکه ی تهراو ده کات و پیی ده وتریت (صلة الموصول)

که له دیره ی (۹۶) ی نه لیه دا باسی ده که ین - إن شاء الله - .

(۷) وَا / مانای (ذا) وهکو مانای (الذی) وایه .

هروه‌ها (ما)^(۱) ده‌بیته مبتدا و (ذا) اسمی موصوله و به واتای (الذي) و ده‌بیته خبری (ما) وه پرستی (فَعَلْتَ)^(۲) ده‌بیته صله‌ی (ذا) ، عائدی^(۳) صله‌که‌ش حذف کراوه و تقدیره‌که‌ی ده‌بیته (ماذا فعلته)؟ واتا : مالذي فعلته . چ کاریکت نه‌نجام دا .

جا خۆی پاراست به ووتهی (إذا لم تُلغَ في الكلام) له‌وه‌ی کچی (ما) ی پرسیارى و (ذا) یه‌که یان (من) ی پرسیارى و (ذا) یه‌که پی‌که‌وه بکرینه ووشه‌یه‌که بۆ پرسیار^(۴) ، وه‌کو (ماذا عندك ؟) واته چ شتیکت لایه ؟ هه‌روه‌ها (مَنْ ذا عندك ؟) لی‌ره‌دا ماذا : ده‌بیته مبتدا و (عندك) ده‌بیته خبری^(۵) ، هه‌روه‌ها (مَنْ ذا) ده‌بیته مبتدا و (عندك) ده‌بیته خبری ، له‌م دوو نمونه‌یه‌دا^(۶) ذا هه‌لوه‌شاوه‌ته‌وه و چونکه ناویکی سه‌ربه‌خۆ نیه‌و به‌لکو بۆته به‌شیکی ووشه‌که چونکه ووشه‌که پی‌که‌وه^(۷) بۆ پرسیار (استفهام) ه .

*

*

*

(۱) واتا / ما له پرستی (ماذا فعلت) .

(۲) مه‌به‌ستی (فعلت) ی (ماذا فعلت ؟) یه .

(۳) مه‌به‌ست له عائدی صله ئه‌وه‌یه هه‌موو ناویکی موصول ده‌بیته له دوایه‌وه پرسته‌یه‌که یان نیمچه پرسته‌یه‌که (شبه الجملة) بیته بۆ ته‌واو کردنی ئه‌و موصوله و پی‌ی ده‌وتریته (صلة) جا له‌ناو صله‌دا ده‌بیته جیناو (ضمیر) یك هه‌بیته بگه‌ریته‌وه بۆ اسمه موصوله‌که به‌و ضمیره ده‌وتریته عائد ، دواتریش باسی ده‌کات له دیری ۹۶ .

(۴) واتا / (ماذا) یان (من ذا) پی‌که‌وه بکرینه یه‌که ناو بۆ پرسیارکردن .

(۵) مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه (ماذا) پی‌که‌وه وه‌که یه‌که ناو مامه‌له‌ی له‌گه‌ل ده‌کریت و جیا ناکرینه‌وه و (عندك) ده‌بیته (ظرف مکان مبني على الفتح في محل رفع خبر) .

(۶) واتا له هه‌ردوو نمونه‌ی (ماذا عندك ؟) یان (من ذا عندك)؟ .

(۷) مه‌به‌ست ووشه‌ی (ماذا) یان (من ذا عندك)؟ .

۹۶- وَكُلُّهَا يَلْزَمُ بَعْدَهُ صَلَهِ عَلَى ضَمِيرٍ لَائِقٍ مُشْتَمَلَةٍ^(۱)

موصوله‌کان هه‌موویان - حه‌رفی بن یان اسمی = پئویسته له دویانه‌وه
 صله‌یه‌ک^(۲) بیئت بۆ‌ته‌واو کردنی ماناکه‌ی جا مه‌رجه بۆ‌صله‌ی موصولی
 اسمی له خۆ‌بگریئت جیناویکی گونجاو بۆ‌خۆی^(۳). نه‌گه‌ر ناوه‌که مفرد بوو
 نه‌وه ده‌بیئت جیناوه‌که‌شی مفرد بیئت ، وه نه‌گه‌ر مذکر بوو ده‌بیئت
 جیناوه‌که‌شی مذکر بیئت ، وه نه‌گه‌ر اسمه موصوله‌که مفرد یان مذکر نه‌بوو
 نه‌وه ده‌بیئت جیناوه‌که‌ش وابیئت ، بۆ‌نمونه (جاءنی الذی ضربتُهُ)^(۴) ،
 هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر دووان یان کو ، وه‌کو (جاءنی اللذانِ ضربتُهُما)^(۵) ، والذین

(۱) مانای ئەم دی‌په‌ی ئەلفیه: هه‌موو موصوله‌کان پئویستیان به - صله‌یه - که له
 دویانه‌وه باس ده‌کریئت و مانای موصوله‌که به هۆی صله‌که‌وه ته‌واو ده‌بیئت ، وه
 ده‌بیئت صله له خۆ‌بگریئت پاناویکی گونجاو له‌گه‌ل موصوله‌که که پینی ده‌وتریئت (عائد)
 واته / گه‌راوه بۆ‌مه‌وصوله‌که.

(۲) پیناسه‌ی (صله) به‌م شینوه‌یه‌یه { هي الجملة التي تذكر بعد الاسم الموصول لتتم
 معناه } جا ئیمه له باسی مبنی و معریدا باسمان کرد اسمی موصول بۆ‌یه مبنیه
 چونکه پئویستی به دوا‌ی خۆ‌یه‌تی بۆ‌ته‌واو بوونی ماناکه‌ی واتا به هۆی شتی‌که‌ره
 ماناکه‌ی ته‌واو ده‌بیئت و نه‌و شته‌ش پینی ده‌وتریئت صله.
 (۳) واتا بۆ‌اسمه موصوله‌که.

(۴) له‌م رسته‌یه‌دا (الذي : اسم موصول مبني في محل رفع فاعل) و جمله‌ی (ضربتُهُ)
 ده‌بیئته (صله الموصول) و جیناوی (ه) له جمله‌ی (ضربتُهُ)
 ده‌بیئته عائد واتا ده‌گه‌ر‌پیتته‌وه بۆ (الذي) چونکه الذي بۆ مفردی مذکره و
 جیناوی (ه) بۆ مفردی مذکره. ئەمه‌ش پینی ده‌وتریئت (ضمیر لائق) واتا
 جیناوی گونجاو بۆ‌اسمه موصوله‌که.

(۵) له‌م رسته‌یه‌دا (اللذان) اسمه موصوله‌که‌یه‌ر جمله‌ی (ضربتُهُما) ده‌بیئته صله‌ی و
 جیناوی (هما) ده‌بیئته عائد چونکه مثنی‌یه.

ضَرِبْتُهُمْ^(۱) ههروهها بۆ مۆنثیش دهلیت (جاءت التي ضربتُهما^(۲)) ، واللذانِ ضربتُهما ، واللاتي ضَرِبْتُهُنَّ^(۳) .

جا هندی جار موصوله که لفظه که ی مفردی مذکره به لام مانا که ی بۆ دووان یان بۆ کوویه ، ئەمەش وهکو ناوی (من و ما) ئەگەر به کاریان بینیت و مه به ست پێیان غهیری مفردی مذکر بیّت ، له م کاته دا دروسته ره چاوی لفظه که بکهین^(۴) ، ههروهها دروستیشه ره چاوی مانا بکهین ، دهلیت (اعجبني من قام^(۵) ، ومن قامت^(۶) ، ومن قاما^(۷) ، ومن قامتًا^(۸)) ، ومن قاموا^(۹) ، ومن قمن^(۱۰)) به پێی ئەو مانا و مه به سته ی دهویستریّت .

* * *

(۱) لیره شدا (الذين) اسمی موصولو له جمهلی (ضربتتم) دهبیته صله ی و جیناوی (هم) دهبیته عائد چونکه جمعه .

(۲) له م رسته یه دا (التي) اسمی موصولو بۆ تاکی می بۆ تاکی مییه و جمهلی جمهلی (ضربتتها) دهبیته صله ی و جیناوی (ها) دهبیته عائدی موصوله که .

(۳) له م رسته یه دا (اللاتي) اسمی موصولو بۆ جمعی مۆنثه و جمهلی (ضربتھن) دهبیته صله ی و جیناوی (هن) دهبیته عائد .

(۴) و اتا لفظی (من و ما) بۆ تاکی نیر (مفرد مذکر) ن ، به لام له مانا دا بۆ غهیری مفرد و مذکریش به کار دین .

(۵) له م رسته یه دا (من) اسمی موصولو بۆ مفردی مذکره و جمهلی (قام) صله یه ، جا (قام) فاعله که ی ضمیر مستره و دهگه ریته وه بۆ (من) هکه .

(۶) له م رسته یه شدا (من) به کارهاتوه بۆ مفردی مۆنث به پێی (قامت) دهزانریّت .

(۷) لیره شدا (من) به کارهاتوه بۆ دووانی نیر به پێی (قاما) وه ئەلفی (قاما) دهبیته عائد .

(۸) (من) به کارهاتوه بۆ دووانی می به پێی (قامتًا) .

(۹) (من) به کارهاتوه بۆ جمعی مذکر و واوی جماعه (قاموا) دهبیته عائده که ی .

(۱۰) (من) به کارهاتوه بۆ جمعی مۆنث و نونی نسوه ی (قمن) دهبیته عائده که ی .

۹۷/ و جُمْلَةٌ او شَبَّهَهَا الَّذِي وُصِلَ بِهِ ، كَمَنْ عِنْدِي الَّذِي ابْنُهُ كُفْلٌ^(۱)
 صلهی موصول ده بیئت یان جملهی ته و او بیئت یان نیمچه جمله (شبه
 جمله) بیئت ، مه به ست له نیمچه جمله ظرف و جار و مجروره^(۲) ، دیاره
 ئەمەش^(۳) بۆ غهیری صلهی ئەلیف و لامه^(۴) ، که دواتر باسی دیت ، جا
 مەرجه جملهی صلهی سێ مه رج له خو گریت: یه کهم
 ده بیئت جملهی خبری^(۵) بیئت ، دووم: ده بیئت مانای
 سه رسو پمان (التعجب) ی تیدا نه بیئت^(۶) ، سێ یه م : ئەو جملهیه
 پیویستی به پی خۆی نه بیئت بۆ ته و او کردنی ماناکه ی ، جا^(۷) خو پارێزراو
 به مەرگی (الخبرية) له غهیری خبری که بریتیه له جملهی داخوازی و

^(۱) پوختهی مانای ئەم دێرهی ئەلفیه : صلهی موصول - ده بیئت یان پستهی ته و او بیئت
 یان نیمچه پسته بیئت ، وه کو له نمونهی (كَمَنْ عِنْدِي الَّذِي ابْنُهُ كُفْلٌ) لێره دا دوو اسمی
 موصول هاتوو یه که میان (مَنْ عِنْدِي) صلهکی بریتیه له (عند) ظرفه ده بیئته
 نیمچه پسته ، دووم میان (الَّذِي ابْنُهُ كُفْلٌ) صلهکی (ابنه کفل)
 جملهی اسمیه. ماناکهشی (ئەوهی لای منه ئەو که سه یه کو په کهی کفیلی کراوه).

^(۲) هه موو کات مه به ست له (شبه جمله) ظرف یان جار و مجروره.

^(۳) و اتا / ئەوهی که صله ده بیئت پستهی ته و او بیئت یان نیمچه پسته بیئت.

^(۴) مه به ست ئەلیف و لامی موصوله ، که دیاره صلهکی نه پسته یه و نه نیمچه
 پسته یه به لکو به زۆری وایه مفرد بیئت ، وه کو خۆی فەرمووی دواتر باسی ده کات.

^(۵) له زمانی عه ره بیدا جمله یان (خبریه) که بریتیه له و پسته یه یی راست و درۆ
 هه نگریت (ما یحتمل الصدق أو الكذب) ، جا جملهی إنشائیه دوو جو ره : (ا) طلبی
 که داخوازی له خو ده گریت وه کو (امر و نهی و استفهام و تمنی و نداء) ، (ب) غیر
 طلبی داخوازی تیدا نیه وه کو (مدح و ذم و قسم و رجاء).

^(۶) زانایانی نحو خیلافیان هیه ده رباره ی ئەوهی جملهی تعجب خبریه یان إنشائیه ؟

به لام هه ردوو لایان پنیان وایه جملهی تعجب دروست نیه بکریته صلهی موصول.

^(۷) لێره وه ابن عقیل - په حه متی خوای لیبیئت - ئەو سێ مەرجه پوون ده کاته وه.

کردنی کاریک ، که واته دروست نیه بلییت (جاء الذي اضربه)^(۱) به پیچهوانه‌ی بۆ چوونی کسانئ^(۲) ، ههروهه‌ها دروست نیه بلییت (جاءنى الذي ليته قائم)^(۳) ، به پیچهوانه‌ی هشام^(۴) ، ههروهه‌ها خۆ پارێزرا به مهرجی (خالى بوونى جملهى صله له مانای سهرسوورمان (التعجب) له جملهى سهرسوورمان ، که واته دروست نیه بلییت (جاءنى الذي ما احسنه)^(۵) ، هه‌رچه‌نده بلیین جمله‌ی سهرسوورمان خبریشه^(۶) ، ههروهه‌ها خۆ پارێزرا به مهرجی (پیویستی نه‌بیته به پینش خۆی) له وینه‌ی (جاءنى الذي لکنه قائم) بیگومان ئەم جمله‌یه ده‌خوازیت جمله‌یه‌کی تر له پیشیوه بیته ، وه‌کو (ما قعد زيد لکنه قائم)^(۷) . ههروهه‌ها مهرجه له ظرف و جار و مجرور^(۸) که مانایان ته‌واو بیته (تام) ،

^(۱) لهم رسته‌یه‌دا (اضربه) امره‌و جمله‌یه‌کی إنشائی طلبیه‌یه بۆیه دروست نیه بیته صله‌ی موصول.

^(۲) شیخی که‌سانئ یه‌کیکه له پیشه‌وايانئ زانسته‌کانئ زمانئ عه‌ره‌بئ و یه‌کیکه له حه‌وت قورئان خوینه‌که (القراء السبع) و سالی ۱۸۹ ک کۆچی دوا‌یی کردوه ، جا کسانئ پئی وایه دروست جمله‌ی إنشائی بیته صله‌ی موصول.

^(۳) لهم رسته‌یه‌دا (ليته قائم) جمله‌یه‌کی إنشائی طلبیه‌یه بۆیه چونکه‌ تمنیه ، بۆیه دروست نیه بیته صله‌ی موصول.

^(۴) هشامئ کوبئ معاویه‌یه‌کیکه له زانایانئ نحوی مدرسه‌ی کوفیکان و فه‌قیئ پیشه‌ورا کسانئ بووه و سالی ۲۰۹ کۆچی دوا‌ی کردوه ، - خوا‌ی گه‌وره‌ لئی پازی بیته - جا ئەم زانایه‌ پئی وایه دروسته‌ جمله‌ی إنشائی بیته صله‌ی موصول.

^(۵) لهم رسته‌یه‌دا (ما احسنه) جمله‌ی تعجبه‌ و دروست نیه بیته صله‌ی موصول.

^(۶) چونکه وه‌کو ووتمان خیلاف هه‌یه ده‌رباره‌ی ئەوه‌ی جمله‌ی تعجب خبریه‌یان إنشائییه ؟ جا ئەگه‌ر بلیین خبریشه هه‌ر دروست نیه بیته صله‌ی موصول.

^(۷) چونکه (لکن) ئەگه‌ر که‌وته نیوان دوو جمله‌وه حه‌رفئ استدراکه ، (استدراک)

یش واته‌ په‌رکردنه‌وه‌ی قسه‌ی پیشووتر.

^(۸) واتا / ظرف و جار و مجرور کاتیک ده‌بنه‌ صله‌ ده‌بیته‌ مانایان ته‌واو بیته.

مه‌به‌ست له مانا ته‌واویان : ئه‌وه‌یه کاتیك کرانه صله‌ی موصول قسه‌که ته‌واو که‌ن و مانا بگه‌ینن ، وه‌کو (جاء الذي عندك^(۱) ، والذي في الدار) جا ئه‌وه‌ی عه‌مه‌لی کردوه له‌م ظرف و جار و مجروره فعلیکی حذف کراوه و تقدیری جمله‌که به‌م شیوه‌یه‌یه (جاء الذي استقر عندك) یان (الذي استقر في الدار) جا ئه‌گه‌ر ظرف و جار و مجرور ته‌واو (تام) نه‌بوون ئه‌وه دروست نیه بکرینه صله‌ی موصول ، که‌واته دروست نیه بلییت (جاء الذي بك) یان (جاء الذي اليوم)^(۲).

* * * *

۹۸ / وصفة صريحة صلة ال / وكونها بمعرب الافعال قل^(۳).
 ئه‌لیف و لامی موصول صله‌که‌ی ته‌ن‌ها ده‌بییت صیفه‌ی راسته‌وخۆ (صریحه^(۴)) بییت ، دانهر فهرموویه‌تی له هه‌ندی له کتیبه‌کانیدا : مه‌به‌ستم له صیفه‌ی صریحه اسمی فاعله وه‌کو (الضارب)^(۵) و اسمی مفعول وه‌کو

(۱) إعرابی ته‌واوی ئه‌م پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه‌یه : جاء : فعل ماضی . الذي / اسم موصول مبني في محل رفع فاعل . عند / ظرف مكان مبني على الفتح متعلق بمحذوف والتقدير (استقر عندك) وعند مضاف . ك / ضمير متصل مبني على الفتح في محل جر مضاف إليه .

(۲) چونکه مانای ته‌واوی نیه .

(۳) پوخته‌ی مانای ئه‌م دیره‌ی ئه‌لفیه : صله‌ی ئه‌لیف و لامی موصول ده‌بییت صفه‌یه‌کی راسته‌وخۆبییت ، وه که‌مه لکاندنئ ئه‌لیف و لامی موصول به فعلی معریه‌وه - واتا فعلی مضارعوه - .

(۴) مه‌به‌ست له صیفه‌ی صریحه ئه‌ ناوانه‌ن وه‌کو فعل وان له پوو‌ی عمل و له پوو‌ی ماناوه ، که‌واته صیفه‌ی صریحه ته‌ن‌ها اسمی فاعل و اسمی مفعول و صیفه‌ی مبالغه‌یه ، به‌لام له صیفه‌ی مشبه‌دا خیلاف هه‌یه وه‌کو ابن عقیل باسی کرد .

(۵) الضارب . واتا / الذي ضرب .

(المضروب) ^(۱) و صفه‌ی مشببه ^(۲) وهکو (الحسن الوجه) ^(۳) که واته دهرده چیت وینه‌ی (القرشی و الأفضل) ^(۴) ، به لام له بوونی صفه‌ی مشبه به صله‌ی ئەلیف و لام خیلاف هیه ، رای پیشه‌وا نه بولحسنی کوپی عصفور دانه مزراوه له‌م باره‌وه ^(۵) ، جاریک ووتویه‌تی صفه‌ی مشبه ده‌بیته صله‌ی ئەلیف و لام ، و جاریکیش ووتویه‌تی نابیت و دروست نیه .

ههروه‌ها به شادی هاتوه‌هه‌یانندی ئەلیف و لام به فعلی مضارع‌وه ^(۶) ، بۆ ئەمه‌ش ئاماژه‌ی کرد دانهر به ووتیه‌ی (بوونی ئەلیف و لام به فعلی معربه‌وه - واتا فعلی مضارع‌وه - که مه) ووتیه‌ی شاعیریش به‌گه‌یه که ده‌لیت :

(۱) المضروب. و اتا / الذي ضرب.

(۲) صیفه‌ی مشبه / بریتیه له‌و ناوه‌ی که وهر ده‌گیریت له فعلی ثلاثی لازم و بۆ جینگیر بوونی ئه‌و صیفه‌ته‌یه له‌و که سه‌دا ، که واته صفه‌ی مشبه له ئەهلدا اسمی فاعله به‌لام جیاوازی له‌گه‌ل اسمی فاعل له‌وه‌دایه که صفه‌ی مشبه بۆ جینگیر (ثبوت) بوونی صیفه‌ته‌که‌یه .

(۳) ئەگه‌ر ئەلیف و لامی (الحسن) موصوله‌ بیته ئه‌وه ماناکه‌ی ده‌بیته (الذي حسن وجه) .

(۴) القرشی صفه نیه چونکه پالدراو (منسوب) بۆ لای (قریش) بۆیه له بنچینه‌دا له صفه نیه ، ههروه‌ها (الأفضل) اسمی تفضیل و صفه‌یه به‌لام صفه‌یه‌کی صریح نیه چونکه له هه‌موو پرویه‌که‌وه له فعل ناچیت .

(۵) و اتا / له باره‌ی ئه‌وه‌ی که ئایه صفه‌ی مشبه ده‌گونجیت بۆ ئه‌وه‌ی ببیته صله‌ی ئەلیف و لام یان نا .

(۶) دیاره مه‌به‌ست له ئەلیف و لامی موصوله ، چونکه وه‌کو له سه‌ره‌تاره باسمان کرد ئەلیف و لام یه‌کیکه له نیشانه‌کانی اسم .

ش ۳۰/ ما ائتَ بالحکم الترضی حکومته

ولا الأصيل ولاذی الرأي والجدل^(۱)

نهمهش^(۲) لای زۆرینه‌وهی زانا به‌صریکان تایبته به شیعری ، به‌لام دانهر - له
غهیبری نهم کتیبهدا^(۳) - ووتویهتی : تایبته نیه به شعر ، به‌لکوله حاله‌تی غهیبری
شیعریشدا دروسته^(۴) ، هه‌روه‌ها هاتوره گه‌یاندنی ئه‌لیف و لام به جملهی اسمیه‌وه ،
هه‌روه‌ها به (ظرف) هوه به شاذی ، نمونه‌ی یه‌که‌م^(۵) ووته‌ی شاعیره :

ش ۳۱ / مِنْ الْقَوْمِ الرَّسُولِ اللَّهُ مِنْهُمْ لَهُمْ دَانَتْ رِقَابُ بَنِي مَعَدٍ^(۶)

وه نمونه‌ی دووه‌م^(۷) ، ووته‌ی شاعیر :

ش ۳۲ / مَنْ لَا يَزَالُ شَاكِرًا عَلَى الْمَعَةِ فَهَوَ حَرٌّ بِعَيْشَةِ ذَاتِ سَعَةٍ^(۸)

(۱) ماناو به‌لگهی نهم شاهدی ژماره (۳۰) یه به‌م شیوه‌یه‌یه : تۆ که‌سیک نیت بریارت
وه‌رگیراو بیئت و جینی په‌زامه‌ندی بیئت ، هه‌روه‌ها که‌سیکی خاوه‌ن نه‌ژاد و خاوه‌ن
ژیری و گفتو‌گۆی جوان نیت تا بتکه‌ن به حاکم و دادوهر.
به‌لگه (شاهد) هه‌که‌ی : ووشه‌ی (الترضی) فعلی مضارعو ئه‌لیف و لامی پیکه‌وه
لکاوه ، نهمه‌ش زۆر که‌مه.

(۲) واتا / لکاندنی ئه‌لیف و لام به فعلی معره‌به‌وه.

(۳) واتا / له غهیبری کتیبی ئه‌لفیه‌دا و له کتیبی (التسهیل) دا فه‌رموویه‌تی.

(۴) واتا / له قسه‌ی ئاسای و غهیبری شیعردا دروسته ئه‌لیف و لام بلکیت به فعلی مضارعوه.

(۵) واتا / نمونه‌ی لکاندنی ئه‌لیف و لام به جملهی اسمیه‌وه.

(۶) ماناو به‌لگهی نهم شیعره به‌م شیوه‌یه‌یه : لهو گه‌له‌یه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﴿ ﷺ ﴾

له‌وانه ، بۆیان ملکه‌چ بووه گه‌رده‌نی نه‌وه‌کانی معهد - که نه‌وه‌کانی عدنانه - به‌لگهی
نهم دپه‌ر : (الرسول الله منهم) ئه‌لیف و لام چۆته سه‌ر جملهی اسمی و نهمه‌ش شانه.

(۷) واتا / نمونه‌ی لکاندنی ئه‌لیف و لام به ئاوه‌لفرمان (ظرف) هوه.

(۸) مانای نهم دپه‌ر شیعره به‌م شیوه‌یه‌یه : هه‌رکه‌سیک به‌رده‌وام شوکرانه و ستایشی

خوا بکات له‌سه‌ر ناز و نیعمه‌ته‌کانی ، نه‌وه شایه‌نی ژیا‌نیکی خۆشه ، نهم دپه‌رش

وه‌رگیراوه له فه‌رمووده‌ی خوا‌ی گه‌وره ﴿ لَنْ نَشْكُرَكَ لَا زَيْدِنَاكُمْ ﴾

* باسی ناوی موصولی (ای)^(۱)

۹۹ / ای کما واغریت ما لم تُصَفْ وَصَدْرُ وَصَلْهَا ضَمِيرٌ انْحَذَفَ^(۲).

واتا / (ای) وهکو (ما) ی موصول وایه لهو پروهوی بهیهک شیوه دیت بو نیر و می تاک بن یان دووان یان کو ، نمونهی (یعجبني ایهم هو قائم)^(۳) ، جا (ای)^(۴) چوار حالهتی هیهه : یهکه میان : نهویهه اضافه کریت و سهرهتای صلهکهی باس کریت وهکو (یعجبني ایهم هو قائم)^(۵) ، دوهم :

- بهلگهی ئەم دێره : (المعه) ئەلیف ولام چۆته سهراوه لفرمان (ظرف) ئەمهش شاده.

(۱) له زمانی عه ره بیدا (ای) پینچ مانا و بهکارهینانی هیهه : (ا) ای الشرطیة : معریه و ماناکهشی به پێی ئەو ناوهی دوا ی خۆی ده بیته . (ب) ای الاستفهامیة : بو پرسیار کردن به کار دیت و معریه و پرسیار ی پیده کریت له عاقل و غهیری عاقلیش و هه مو کاتیکیش مضافه . (ج) ای : الوصلیة : که دلکیت به حهرفی (ها) ی ناگادار کردنهوه (التنبیه) و له پیشه وه حهرفی نداء دیت و له دوا یه وه ناویکی ناسراو به (ال) دیت وهکو (یا ایها الانسان) لیره شدا مبنیه و معرب نیه .

(۲) ای الکمالیة : بو گه یشتن به و په ری جوانی و چاکی شتیک به کار دیت و معریه وهکو (محمداً عاملٌ ای عامل) .

(۳) ای الموصولة : که به مانای الذی دیت و مه به استمان لیره دا ئەم جو زیه که باسی ده کهین . کورته ی مانای ئەم دێره ی ئەلفیه : ای به کار دیت وهکو ما به لام ای معریه به مه رجیک اضافه نه کری و سه رهتای صله که ی جینا و (ضمیر) یکی حذف کرا و بیته .

(۴) لهم پرسته یه دا : یعجب : فعل مضارع مرفوع . ن / نون الوقایة . ی / ضمیر متصل مبنی فی محل نصب مفعول به . ایهم / فاعل مرفوع وهو مضاف . هم / ضمیر متصل مبنی فی محل جر مضاف الیه . (هو قائم) ده بیته جمله ی صلوه (هو) سه رهتا (صدر) ی صله که یه .

(۵) مه به ست له (ای) موصولیه .

(۶) لهم پرسته یه دا : (ای) اضافه کرا وه بو لای جیناوی (هم) ، وه سه رهتای صله که ی باس کرا وه که بریتیه له (هو) .

نه اضافه کریت و نه سه‌ره‌تای صله‌که‌ی باس کریت و هکو (یعجبني اي قائم^(۱)) ، سى يه : اضافه نه‌کریت به لام سه‌ره‌تای صله‌که‌ی باس ده‌کریت و هکو (یعجبني اي هو قائم) ، جا له سى حاله‌تهدا (اي) معربه و اعرابی به حره‌کاتی ظاهره ده‌بیئت - له حاله‌تی رفع به ضمه و حاله‌تی نصب به فتحه و جریش به کسره - و هکو (یعجبني ايهم هو قائم) ، ورايت ايهم هو قائم ، ومررت بايهم هو قائم^(۲)) ، هروه‌ها (اي قائم) ، وایا قائم ، وایي قائم^(۳)) ، هروه‌ها (اي هو قائم) ، وایا هو قائم ، وایي هو قائم^(۴)) ، چواره‌م : اضافه کریت و سه‌ره‌تای صله‌که‌ی حذف کریت و هکو (یعجبني ايهم قائم) له حاله‌تهدا مبنیه له‌سهر ضمه ، بویه ده‌لییئت (یعجبني ايهم قائم) ، ورايت ايهم قائم ، ومررت بايهم قائم^(۵)) له‌رمووده‌ی خوای گه‌وره‌شی له‌سهره که ده‌فرمویئت :

﴿ ثُمَّ لَنْزَعَنَّ مِنْ كُلِّ شَيْعَةٍ اِيْهُمْ اَشَدُّ عَلَى الرَّحْمٰنِ عِتِيًّا ﴾^(۶) ،

(^۱) له‌م پرسته‌ی‌دا : اي اضافه نه‌کراوه و سه‌ره‌تای صله‌که‌ش باس نه‌کراوه. بویه (قائم) ده‌بیئته خبر بؤ مبتدا محذوف والتقدير (هو قائم).

(^۲) لیزه‌دا (اي) له سى پرسته‌دا به هه‌مان شیوه‌ی پیشوو اعرابی (اي) به حره‌کاتی ظاهره‌یه ، چونکه نه اضافه کراوه و نه سه‌ره‌تای صله‌که‌ی باسکراوه.

(^۳) له‌م سى پرسته‌ی‌شدا به هه‌مان شیوه‌ی پیشوو اعرابی (اي) به‌حرکاتی ظاهره‌یه چونکه نه اضافه کراوه و نه صله‌که‌ی باسکراوه

(^۴) له‌م سى پرسته‌ی‌شدا به هه‌مان شیوه‌ی دوو حاله‌ته‌که‌ی پیشوتره.

(^۵) به‌لام له‌م سى پرسته‌ی‌دا (اي) مبنی له‌سهر ضمه نه‌گۆزاه چونکه اضافه نه‌کراوه و صله‌که‌ی باس نه‌کراوه.

(^۶) نایه‌تی (۶۹) ی سوره‌تی مریم. کورته‌ی ماناکه‌ی { پاشان بیگومان ده‌ری دینین (و ده‌یخینه دۆزه‌خوه) له‌هر پیروو ده‌سته‌یه‌ک کامیان تاوانبارتر بووه له‌برامبه‌ر خوای میهره‌بان } اعرابی ته‌وای ئەم پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه‌یه : / ثم / حرف عطف. لَنْزَعَنَّ / ل : حرف توکید. نَنْزَعَنَّ : فعل مضارع مبني على الفتح لاتصاله بنون التوكيد وفاعله ضمير-

هروه‌ها ووت‌هی شاعیریش :

ش ۲۳ / إذا ما لقيت بني مالكِ / فسلم على أيهم أفضل^(۱)

ئه‌مه‌ش^(۲) وهرگیراوه له ووت‌هی دانهر (واعریت مالم تضاف - تا کووتایی دیره‌که) واتا : معربه ای ئه‌گهر اضافه نه‌کریت له کاتی حذف کردنی سهره‌تای صله‌که‌ی ، که‌واته ئه‌م قسه‌یه ده‌گریته‌وه ئه‌و سی حاله‌ته‌ی پیشوو که بریتی بوون له‌وه‌ی (ای) اضافه کریت و سهره‌تای صله‌که‌ی باس‌کریت، یان اضافه نه‌کریت و سهره‌تای صله‌که‌ی باس نه‌کریت، یان اضافه نه‌کریت و سهره‌تای صله‌که‌ی باس‌کریت، چوارهم بریتیه له‌وه‌ی اضافه کریت و سهره‌تای صله‌که‌ی باسنه‌کریت له‌م کاته‌د معرب نابییت و مبنی ده‌بییت

*

*

*

-مستتر تقدیره (نحن). / من کل / جار و مجرور متعلقان ب (نزنعن). / شیعة / مضاف إليه مجرور. / ایهم / اسم موصول مبني على الضم في محل نصب مفعول به للفعل (نزنعن) وهو مضاف / هم / في محل جر مضاف إليه. / اشد / مبتدا لخبر محذوف. / على الرحمن / جار و مجرور متعلقان ب (اشد). / اعتياً / تمييز منصوب وعلامة نصبه الفتحة به‌لگه‌ی ئه‌م نایه‌ته : به‌کاره‌ینانی (ای) به مبنی بوون له‌سهر ضمه چونکه اضافه کراوه و سهره‌تای صله‌که‌شی حذف کراوه.

^(۱) ماناوا به‌لگه‌ی ئه‌م دیره شیعره به‌م شیوه‌یه‌یه : هر کات گه‌یشتیتته نه‌ره‌کانی مالک، نه‌ره سلاوکه له‌ره‌یان بکه که چاکتریانه.

به‌لگه‌ی ئه‌م دیره : (ایهم) ی به‌کاره‌یناوه به مبنی چونکه له دوا‌ی حهرفی جره‌وه ئه‌گهر معرب بوایه ده‌یوت (ایهم).

^(۲) ئه‌وه‌ی که باس‌مان کرد که (ای) چوار حاله‌تی هه‌یه و له سیانیاندا معربه و له حاله‌تیکیشیاندا مبنیه.

* باسی حذف کردنی عائد^(۱)

- ۱۰۰ - وَبَعْضُهُمْ أَعْرَبُ مُطْلَقًا ، وَفِي
 ۱۰۱ - إِنْ يَسْتَطِلُّ وَصَلَّ ، وَإِنْ لَمْ يُسْتَطِلْ
 ۱۰۲ - إِنْ صَلَّحَ الْبَاقِي لَوْصَلَّ مُكْمَلٍ
 ۱۰۳ - فِي عَائِدٍ مُتَّصِلٍ إِنْ انْتَصَبَ
 بِفَعْلٍ أَوْ وَصَفٍ كَمَنْ نَرَجُوهُمْ^(۲)
- وِاتَا هِنْدِيْ لِهَعَرَبِ^(۳) بَهَرَهَائِي (مُطْلَقًا) مَعْرَبِ دِهَكَنِ نَاوِي (أَيُّ) ،
 وِاتَا / نِهْگَرِ إِضَافَهْشِ كَرِيْتِ وِ سَهْرَهَتَايِ صَلَهَكَهِي بَاسِ نِهْكَرِيْتِ بُوْ نَمُونَه
 دِهَلِيْتِ (يَعْجَبْنِي أَيُّهُمْ قَائِمٌ ، وَرَايْتُ أَيُّهُمْ قَائِمٌ ، وَمَرَرْتُ بِأَيُّهُمْ قَائِمٌ)^(۴) ، وَه

(۱) ئەم چوار دێرەیی ئەلفیە جگە لە نیوێ دێرەیی یەكەمی كە پەییوێندی بەباسی (أَيُّ) هەوێ هەبێ ، ئەوێ تر باسی حذف کردنی (عائد) وِاتَا ئەو جیئاوێی لە جملەیی صلەدا هەبێ دەگەریتەوێ بُو اسمە موصولە - دەكات بُوێه سەرباسەكەمان ناو ناوێ (حذف کردنی عائد). كەواتە سێ دێر و نیوێ پەییوێندی بەهەموو موصولاتەرە هەبێ ئاگادار بە.

(۲) كورتەیی مانای ئەم چوار دێرە ئەلفیە بەم شیوێهەبێ : (۱۰۰) هندی لِهَعَرَبِ كە - كوفیهكانن - بە رەهای مَعْرَبِ دِهَكَنِ (أَيُّ) ، ناوێ موصولەكانی تر جگە لە - أَيُّ - شوێنی أَيُّ دِهَكَنِ لِهْ حَذْفِ كَرْدَنِ عَائِدَهَكِيان - وِاتَا موصولەكانی تریش دِهَكْرِيْتِ عَائِدَهَكِيان حَذْفِ كَرِيْتِ بِلَامِ بە مەرج. (۱۰۱) بە مەرجێك دَرِيْزُ بِيْتِ صَلَهَكَهِيان - جَا نِهْگَرِ صَلَهَكَهِيان دَرِيْزُ نَهَبُو - دَرِيْزُ نِهَوِيه جملەیی صلەكە لە دورو روشە زیاتر بیئ - ئەوێ حَذْفِ كَرْدَنِ عَائِدَهَكِ كە مە ، هەر وەها زانایان پُرگەیان نەداوێ عَائِدِ حَذْفِ كَرِيْتِ. (۱۰۲) نِهْگَرِ دَوَايِ حَذْفِ كَرْدَنِ عَائِدَهَكِ - نِهَوِي مایه وە بُو خُوِي بگونجیئ بیئته جملەهەکی تەواو و عانديش لە خُو بگرت - چونكە لەم كاتەدا نازانین عَائِدِ حَذْفِ كَرَاوهِ يان نا - ، هەر وەها حَذْفِ كَرْدَنِ عَائِدِ لِهْ زَمَانِي عەرهبیدا زُوْر و ئاشكرايە. (۱۰۳) لە عَائِدِيْكَدا كە لكاو بیئ و مَنْصُوبِ بِيْتِ بە فَعْلِيْكَ يان سِيْفِيْهِكَ وەكو فَعْلٍ - وِاتَا اسْمِي فَاعِلٍ وِ اسْمِي مَفْعُولٍ - نَمُونَهِي (مَنْ نَرَجُوهُ يَهَبُ) وِاتَه (ئەو كەسەیی ئوئیدمان پێیە دەبەخشیت) لەم نَمُونَهِيهَدا مَن : اسْمِ مَوْصُولٍ وِ نَرَجُو / فَعْلٍ وَ فَاعِلٍ وِ مَفْعُولَهَكەش كە دەبیئته عَائِدِ - حَذْفِ كَرَاوهِ وِ نِهْصَلَهَكَهِي (مَنْ نَرَجُوهُ) بُوو.

(۳) كە كُوْمَهْلِيْكَ لِهْ زَانَا كوفیهكان ، پێیان وایه أَيُّ هەموو كَاتِيْكَ مَعْرَبِه وِ مَبْنِي نِه.

(۴) لەم سێ رستهیهَدا (أَيُّ) إِضَافَه كَرَاوهِ وِ سَهْرَهَتَايِ صَلَهَكَهَشِي بَاسِ نِهْكَرَاوهِ وِ حَذْفِ كَرَاوهِ ، بەلام نەبوئته مَبْنِي بەلكو بە مَعْرَبِي بەكارهاتوێ و لە یەكەمیاندا فاعل و -

خویندراوه ته وه فهرموده ی خوای گه وه ﴿ ثم لننزعن من كل شعبة أيهم اشد على الرحمن عتياً ﴾ به منصوب بوونی (ای)^(۱) ، ههروه ها دیپره شیعره که ش^(۲) گیردراوه ته وه به (فسلم علی ایهم) به مجرور بوونی ای . ههروه ها ئاماژه ی کرد دانه ر به ووته ی^(۳) (وفي ذا الحذف تا کو تایی) بو ئه و شوینانه ی عائدی موصولی^(۴) تیدا حذف ده کریت ، جا ئه و عانده : یان مرفوعه^(۵) یان غهیری مرفوعه ، جا ئه گه مرفوع بوو ئه وه دروست نیه حذف کریت مه گه مابتدا بییت و خبره که شی مفرد بییت وه کـ و ﴿ وهو الذي في السماء إله ﴾^(۶) وه ،

-علامه ی رفعی ضمه یه له دووه مدا مفعول به و علامه ی نصبی فتحه ظاهره یه وه له سی یه میشدا اسمی مجروره و علامه ی جری کسره ظاهره یه .

^(۱) پیشتر مانا و اعرابی ئه م ئایه تمان کرد ، جا لای هه ندی له خوینهران (القراء) ای له م ئایه تدا به منصوبی خویندراوه ته وه چونکه ده بیته مفعول به و معربه . مه به ست شاهیدی ژماره (۲۳) یه .

^(۲) لیره وه باسی حذف کردنی عاند ده کات .

^(۳) پیشتر باسمان کرد هه موو اسمیکی موصول پنیوستی به جمله یه ک یان شبه جمله یه که پنی ده وتریت (صله) بو ته و او کردنی مانا که ی ، جا له ناو جمله ی صلدا جیناویک هه یه ده گه ریته وه بو اسمه موصوله که ئه و جینا و (ضمیر) ه پنی ده وتریت عاند .

^(۴) و اتا له محلی رفع یان نصب یان جردایه ، چونکه جینا و (ضمیر) بو خو ی مرفوع و منصوب و مجرور نیه به لکو له محلدا ده بییت .

^(۵) ئایه تی (۸۴) ی سوره ی (الزخرف) کورته ی مانا که ی { ئه و (خواهه) زاتیکه په رستراوه له ئاسماندا }

اعرابی ته و او ی ئه م ئایه ته به م شیوه یه یه : هو : ضمیر منفصل مبني علی الفتح فی محل رفع مبتدا . / الذي / اسم موصول مبني فی محل خبر . / فی السماء / جار و مجرور متعلقان . ب (اله) لانه بمعنی معبود . / اله / خبر لمبتدا محذوف والتقدير (هو إله) والجملة صلة موصول الذي .-

(اِيْهَمْ اَشْدُّ)^(۱) ، كهواته دروست نيه بَلَيْت (جاعني اللذان قام)^(۲) يان (اللذان ضرب)^(۳) ، چونكه يه كه ميان^(۴) مرفوعه و فاعله و دووه ميان^(۵) نائب فاعله به لكو ده بَيْت بوتريت (قاما ، وضربا) ، به لام مبتدا^(۶) حذف ده كريت له گه ل ناوي (اي) هر چه نده جمله ي صله كه شي دريژ نه بَيْت^(۷) ، وه كو پيش تر و وتمه ان له و ي ده بَيْت (يعجبني ايهم قائم)^(۸) وي نه ي نه مانه ش ، به لام سه ره تاي صله كه حذف نا كريت له گه ل غه ي ر ي (اي) مه گه ر صله كه

له م نايه تدا عاندي اسمه موصوله كه (الذي) حذف كراوه چونكه له محلي رفعي مبتدايه و صله كه ش دريژه .

(۱) ايهم اشد : ليژه شدا عاندي (اي) حذف كراوه چونكه له محلي رفعي مبتدايه ، هر چه نده صله كه ش دريژ نيه ، چونكه مه رج نيه بو حذف كردني عاندي (اي) صله كه ي دريژ بَيْت ، هه روه ها عاندي (اي) به رده وام له محلي رفعايه .

(۲) نه م رسته يه به م شي وه يه يه دروست نيه چونكه عانده كه فاعله بو يه ده بَيْت بَلَيْن (جاعني اللذان قاما) .

(۳) له م رسته يه شدا عانده كه ي نائب فاعله و حذف كراوه بو يه دروست نيه و ده بَيْت بَلَيْن (جاعني اللذان ضربا) .

(۴) و اتا جيناو (ضمير) ي لكاو به (قاما) .

(۵) و اتا جيناوي لكاوي به (ضربا) .

(۶) جياوازي عاندي (اي) و عاندي اسمه موصوله كاني تر له وه دا يه كه عاندي (اي) حذف ده بَيْت صله كه ي دريژ بَيْت يان كورت بَيْت ، وه عاندي (اي) هه موو كاتيک له محلي رفعي مبتدايه ، به لام عاندي اسمه موصوله كاني تر كاتيک دروسته حذف بَيْت صله كه ي دريژ بَيْت و عانده كه ش له محلي رفعي مبتدا بَيْت ، به لام نه گه ر صله كه ي دريژ نه بَيْت هه روه حذف كردني عانده كه مه وه كو باسي ده كه ين .

(۷) مه به ست له دريژي صله نه وه يه له دوو وشه زياتر بَيْت .

(۸) له م رسته يه دا عاندي (اي) حذف بووه هه ر چه نده صله كه ش دريژ نيه .

دریژ بیت وهکو (جاء الذي هو ضاربٌ زيداً)^(۱) لیژهدا دروسته حذف کردنی (هو) دهلیت (جاء الذي ضاربٌ زيداً) ووتهی عه ره بیهش به شیکه له مه که دهلین (ما انا بالذي قائلٌ سوءاً)^(۲) ته قدیری ئەم پرستیه (بالذي هو قائلٌ لك سوءاً) ، جا ئەگه ره صلکه که دریژ نه بیت نه وه حذف کردنی عانده که که مه و کوفیه کانیش به دروستی ده زانن به قیاس کردن^(۳) ، وهکو (جاء الذي قائمٌ)^(۴) تقدیره که ی (جاء الذي هو قائمٌ) فەرمووده ی خوای گه ورهش له مه یه که ده فەر مویت ﴿ تماماً علی الذي احسنٌ ﴾^(۵) له خویندن هوه ی ئەوانه (احسنٌ) به مرفوعی ده خویننه وه ، تقدیره که هشی (هو احسنٌ) .

^(۱) لهم پرستیه دا (هو ضاربٌ زيداً) ده بیته صلوه دریژه چونکه چوار وشه یه بویه به بی خیلاف دروسته عانده که حذف کریت .

^(۲) لهم ووتیه شدا (هو قائلٌ لك سوءاً) صلوی موصوله دریژه بویه دروسته عانده که ی حذف کریت .

^(۳) لای به صریکان حذف کردنی عانده ی غیری (ای) دروسته مادام صلکه که دریژ بیت ، به لأم ئەگه ره صلکه که کورت بوو ئەوه به سماعی - واتا به بی یاسا و قیاس کردن غیری ئەوه ی بیسراوه - دروسته ، به لأم لای کوفیه کان به قیاس دروسته واته له هه مو پرستیه کدا ده توانی .

^(۴) لهم پرستیه عاند حذف کراوه له گهل ئەوه ی صلکه که کورتیشه .

^(۵) نایه تی (۱۵۴) ی سورهی (الاعراف) ، کورته ی ماناکه ی { ... بو ته و او کردنی چاکه و به ره مان به رام بهر به که سیک که به چاک ی پنی هه ستاوه ... }

إعرابی ئەم نایه ته پیژژه بهم شیوه یه یه : / تماماً / حال منصوب . علی الذي / جار و مجرور متعلقان ب (تماماً) . / احسنٌ / خبر لمبتدا محذوف والتقدير (هو احسنٌ) إن قرى (احسنٌ) بالرفع . وإن قرئ بالنصب (احسنٌ) فانه فعل ماضی مبني علی الفتح وفاعله ضمیر مستتر تقدیره (هو) .

به لگه ی ئەم نایه ته : احسنٌ : إن قرئ بالرفع ، وفيه جواز حذف صدر الصلة قياساً وهذا مذهب الكرفيين .

وه به دروستیان داناوه له پرستهی (لا سیما زید)^(۱) کاتیک (زید) مرفوع بیئت:
 ما^(۲) موصوله بیئت و (زید) یش خبر بیئت بو مبتدایه کی محذوف
 و تقدیره که شی (لا سیّ الذي هو زید) عانده که مبتدایه و بریتیه له - هو -
 به واجبی حذف کراوه^(۳) نه مه^(۴) شوینیکه سه ره تای صله که حذف کراوه
 له گهل غهیری (ای) به واجبی و صله که ش در یژ نیه ، که واته نه مه
 قیاسیه و شاذ نیه .

هروه هـــــــــــــــــا ئاماژهی کرد دانهر بـــــــــــــــــه و تهی (و ابوا ان یختزل ان
 صلح الباقي لوصولِ مکمل) بو نه وهی که مه رجی حذف کردنی سه ره تای
 صـــــــــــــــــه نه وهیه دوا ی حـــــــــــــــــذف کردنه که ئـــــــــــــــــه وهی ده مینیتته وه
 گونجاو نه بیـــــــــــــــــت بو نه وهی ببیتته صـــــــــــــــــه ی ته واو ، وه کـــــــــــــــــو
 نه وهی له دوا ی عانده که وه^(۵) جمله یه کی ته واو هه بیئت وه کو (جاء الذي هو

(۱) له زمانی عه ره بیدا وشه ی (لاسیما) زور به کار دیت ، جا نه گهر له دوا ی (لاسیما)
 ناوینکی ناسراو (معرفة) هات نه وه نهو ناوه سیّ اعرابی تیدا دروست ده بیئت: (ا)
 مرفوع بیئت و ببیتته خبر لمبتدا محذوف له م کاته دا (ما) ی (سیما) ش ده بیئت
 موصول وه کو لیژه به نمونه هینراوه ته وه .

(ب) منصوب بیئت و بو فعلینکی محذوف له م کاته دا (ما) ی (سیما) ده بیئت مای زانده .
 (ج) مجرور بیئت و بیتته بدل یان عطف یان بو (ما) ی سیما و له م کاته دا (ما)
 تامه یه و له محلی جری (مضاف الیه) دایه .

(۲) و اتا / (ما) ی لکاو به (سیّ) هوه وه کو و وتمان دروسته موصوله بیئت .

(۳) و اتا / دروست نیه عانده که که باسکریت و بلیت (لا سیما هو زید) .

(۴) مه به سستی حذف کردنی عانده له جمله ی (لاسیما زید) .

(۵) هندی جار له جمله ی صله دا دوو جیناو یان زیاتر هیه له م کاته دا دروست نیه
 عانده که حذف کریت چونکه نازانریت حذف کراوه یان نا ؟ چونکه له جمله که دا
 جیناوی تر هیه و ده گونجیت ببیتته عانده ی صله .

حوکمه^(۱) تایبته نیه بهو جیناوهی (عائدهی) مبتدا بیئت ، بهلکو پیوهی
 ئەم حوکمه ئەوهیه هەر کاتیک قسهکه حذف کردن و نهکردنی هه‌لده‌گرت
 ئەوه دروست نیه عائدهکه حذف کریت ئەمەش کاتیک ده‌بیئت له ناو
 صلهکه‌دا جیناویک هه‌بیئت - جگه لهو جیناوهی حذف کراوه - گونجاو
 بیئت بو ئەوهی بگه‌ریتهوه بو موصولهکه ، وهکو (جاء الذي ضربته في داره)
 لی‌ره‌دا دروست نیه جیناوی (ها) له (ضربته) حذف کریت ، ناتوانییت
 بلیییت (جاء الذي ضربت في داره) چونکه نازنرایت حذف کراو کامه‌یه .

جا به‌مه^(۲) بو‌ت ده‌رده‌که‌ویت که قسهی دانەر نا پوونیه‌کی تێدایه ، چونکه
 پوونی نه‌کردۆتهوه چ کاتیک گونجاو بیئت دواى جیناوه‌که^(۳) بو ئەوهی
 بییته صله حذف ناکریت ، ئایه ئەو جیناوه له محلی رفعدا بیئت یان نصب
 یان جردا بیئت ، هه‌روه‌ها ئەو موصوله‌ی عائده‌که‌ی حذف ده‌کریت (ای)
 بیئت یان غه‌یری (ای) ، به‌لکو هه‌ندیك جار قسه‌کانی وای لی‌ده‌فامریتتهوه
 که ئەم حوکمه^(۴) تایبته به جیناوی حاله‌تی رفع ، وه تایبته به جگه‌له
 (ای) له ناوه موصوله‌کانی تر ، چونکه قسه‌کانی^(۵) له باسی حذف کردنی
 عائدی (ای) دا بوو ، به‌لام خو‌ی باسی هه‌موو موصولاته نه‌ک ته‌نها (ای)
 ، به‌لکو عائدی موصول حذف ناکریت له‌گه‌ل (ای) و غه‌یری (ای) ش

(۱) واتا / دروست نه‌بوونی حذف کردنی عائد له رسته‌یه‌کدا که جیناوی تر له
 رسته‌که‌دا هه‌بیئت و گونجاو بیئت بو ئەوهی بییته عائد.

(۲) مه‌به‌ستی ابن عقیل ئەوهیه که پوون کردنه‌وه‌یه‌کی ووردی کرد له‌سه‌ر عائد و حذف کردنی.

(۳) واتا / ئەو جیناوهی ده‌بییته (عائد) ی موصوله‌که‌و حذف ده‌کریت.

(۴) واته / حوکمی حذف کردنی عائدی موصوله‌که.

(۵) واتا / قسه‌کانی ابن مالک لهو چوار دی‌په‌دا که باسی حذف کردنی عائدی
 موصولاتی کرد به شیوه‌یه‌ک له شیوه‌کان تیکه‌لاری له قسه‌کانی ابن مالک - په‌حمه‌تی
 خوای لی‌بیئت - نا‌پوونیه‌کی تێدایه.

هر کاتیگ گونجاو بیټ دواى حذف کردنى عاندهکه پرستهکه بیټه صلوه عاندى ترى هه بیټ وهکو باسکرا ، ، نمونهى (جاء الذي هو ابوه منطلق) ، ويعجبني ايهم هو ابوه منطلق ^(۱) ههروهه نهو جیناوهش له حالهتى نصب و جردایه وهکو (جاءنى الذي ضربته فى داره ^(۲)) ، ومررت بالذي مررت به فى داره ^(۳)) و (يعجبني ايهم ضربته فى داره ، ومررت بايهم مررت به فى داره ^(۴)) .

ههروهه نامارزهى کرد به ووتهى (والحذف عندهم كثيرٌ - تا کوتایى دپرهکه) بۆ عاندى حالهتى نصب جا مهرجى حذف کردنى عاندى منصوب نهوهیه : لكاو (متصل) بیټ ، منصوب بیټ به فعلیكى تهواو (تام) ^(۵) یان به وهصفیک ^(۶) وهکو (جاء الذي ضربته ^(۷)) ، والذي انا معطيكه درهم ^(۸) كهواته دروسته حذف کردنى جیناوى (ها) له پرستهى (ضربته) و

^(۱) له دوو نمونهیهدا عاندهکه جیناوى (هو) یه و دروست نیه حذف کریت چونکه له پرستهى صلوهکهدا جیناوى تر ههیه و گونجاوه بیټه عانده .

^(۲) له پرستهیهدا عاندهکه جیناوى (ه) ی لكاوه به فعلی (ضربته) له محلی نصبی مفعول به دروست نیه حذف کریت چونکه له پرستهکهدا جیناوى تر ههیه و گونجاوه بۆ نهوه بیټه عانده .

^(۳) له پرستهیهشدا عاندهکه جیناوى (ه) ی لكاوه به حرفی جری با (به) كهواته جیناوه عانده له محلی جری اسمی مجرور دایه .

^(۴) لیرهدا دوو نمونهى هیناوهتهوه بۆ عاندى (اى) یهکه میان (يعجبني ايهم ضربته فى داره) عاندهکه بریتیه له جیناوى (ه) ی به (ضربته) هوه ، دووهمیشیان (مررت بايهم مررت به فى داره) لیرهشدا عاندهکه بریتیه له جیناوى (ه) ی لكاو به حرفی جری (به) .

^(۵) فعلی تهواو (الفعل التام) به پیچهوانهى فعلی ناتهواوه (الفعل الناقص) .

^(۶) وهصف : له زانستى نحو دا واته سیفاته بۆ ناویک یان بۆ هه شتیك ، بهلام وهصف له زانستى صرفدا واته : اسمی فاعل و اسمی مفعول و صیغهى مبالغهوه ... جا لیرهدا که دهلیت وهصف مهبهست پیتی اسم فاعل یان اسم مفعوله .

^(۷) له پرستهیهدا عاندهکه که جیناوى لكاوه به (ضربته) .

^(۸) له پرستهیهشدا عاندهکه جیناوى (ه) ی لكاوه به اسمی فاعل که (معطیى) ه .

دهلّییت (جاء الذي ضربتُ) فهرموودهی خوای گه ورهش - له مهیه -
﴿ذرنی ومن خلقتُ وحيداً﴾^(۱) ههروهه فهرموودهی ﴿هذا الذي بعثَ الله
ورسولاً﴾^(۲) تقدیری ئەم دوو ئایهته (خلقتُ ، بعثهُ) ههروهه دروسته
حذف کردنی جیناوی (ها) له (معطیکه) و دهلّییت (الذي انا معطيكَ
درهم)^(۳) ، وه ووتهی شاعیریش :

(۱) ئایهتی (۱۱) ی سورهتی (المدثر) کورتهی ماناکهی { واز له من وئو کهسه بیته
که دروستم کردوه بهتهنها - جوړیکه لههه ره شه }

إعرابی تهواوی ئەم پرستهیه بهم شیوهیهیه: نَزُ : فعل امر مبني على السكون. وفاعله
ضمير مستتر تقديره (انت) ، / ن / نون الوقاية. / ای / ضمير متصل مبني في محل
نصب مفعول به. / ومنْ / و : للمعية. مَنْ : اسم موصول مبني في محل نصب مفعول
معه. / خلقتُ / فعل و فاعل. / وحيداً / حال منصوب.

الشاهد في هذه الآية / جواز حذف عائد الاسم الموصول وهو الضمير المحذوف من
الفعل (خلقت) والتقدير (خلقتَه) .

(۲) ئایهتی (۴۱) ی سورهتی الفرقان. کورتهی ماناکهی { بی باوهپان ووتیان - نا
ئهمهیه خوا ناردوویهتی به پیخه مبهه } إعرابی تهواوی ئەم ئایهته پیروزه بهم
شیوهیهیه: / ا / حرف استفهام. / هذا / اسم إشارة مبني في محل رفع مبتدا / الذي /
اسم موصول مبني في محل رفع خبر. / بعثَ : فعل ماضي مبني على الفتح / الله /
فاعل مرفوع. / رسولاً / مفعول به منصوب والجملة الفعلية (بعث الله رسولاً) صلة
الموصول الشاهد فيها : الذي بعث الله : فيه جواز حذف عائد الاسم الموصول وهو
الضمير المحذوف من الفعل (بعثَ) والتقدير (بعثهُ الله) .

(۳) لهم پرستهیهدا (معطي) اسم فاعله و پیویستی به دوو مفعوله ، یه کئیان جیناوی
لکاوی (ک) و دووه میان جیناوی (ه) ی حذف کراوه چونکه عائد لکاوه به
وه صغیرکه وه تقدیره کهشی (معطیکه) .

ش ۳۴ / ما الله موليكَ فَضْلًا فاحمدنه به فما لدى غيره نَفْعٌ و لا ضرر^(۱)
 تقدیری ئەم شیعره : الذي الله موليكه^(۲) فضل ، جیناوی (ه) ی لكاو به
 (موليك) حذف كراوه.

جا قسهی دانهر وا دهخوازیت ئەمه^(۳) زۆر ، بهلام وانیه بهلكو زیاتر وایه عائد حذف
 کریت لهگهڵ ئەو جوړه فعلی باسکرا^(۴) ، بهلام حذف کردنی عائد لهگهڵ وصفدا کهمه.
 جا ئەگەر جیناوهکه^(۵) سه‌ربه‌خۆ (منفصل) بوو ئەوه دروست نیه حذف
 کریت ، وهکو (جاء الذي إياه ضريت)^(۶) ، دروست نیه لیژهدا جیناوی
 (إياه) حذف کریت ، هه‌روه‌ها دروست نیه حذف کردنی عائد ئەگەر لكاو و
 منصوب بوو به جگه له فعل و وه‌صف - که‌واته به حرف - وهکو (جاء
 الذي إنه منطلق)^(۷) دروست نیه جیناوی (ه) حذف کریت هه‌روه‌ها

(^۱) مانای ئەم دێره بهم شیوه‌یه‌یه : ئەو ناز و نیعمه‌تانه‌ی خوای گه‌وره دهت داتای سوپاس و
 ستایشی بکه ، چونکه سود و زیان ته‌نها لای خوای گه‌وره‌یه و به دهستی کس نیه.
 به‌لگه‌ی ئەم دێره : (ما الله موليك) لیژهدا جیناوی (ه) لكاوی که عائدی (ما) ی
 موصوله‌که‌یه حذف كراوه ، چونکه منصوبه به وه‌صفیک که بریتیه له (موليك)
 (^۲) مولى : اسمی فاعلی (اولی یولی) ه (ما) ی سه‌ره‌تای دێره‌که‌ش موصولیه‌یه به
 مانای الذي دیت.

(^۳) واته / حذف کردنی عائدی منصوب به وصف ، قسه‌ی دانهریش مه‌به‌ست پینی)
 والحذف عندهم كثير منجلي في عائد متصل ..)
 (^۴) واتا / فعلی ته‌راو.

(^۵) واتا / ئەو جیناوه‌ی ده‌بیته عائدو له حاله‌تی نصب ده‌بیته.
 (^۶) له‌م رسته‌یه‌دا / (الذي) اسمه موصولیه‌یه جمله‌ی (إياه ضريت) صله‌که‌یهو (إياه)
 جیناوی سه‌ربه‌خۆیه‌یه عائدی اسمه موصوله‌که‌یه‌یه له محلی نصبی مفعول به‌مقدمه.
 (^۷) له‌م رسته‌یه‌دا / عائده‌که بریتیه له جیناوی (ه) ی لكاو به (إن) هوه دروست نیه
 حذف کریت هه‌ر چه‌نده له محلی نصبی اسمی (إن) دایه ، چونکه منصوب نیه به
 فعل یان به وه‌صف ، به‌لكو منصوبه به حرف که (إن) یه.

دروست نیه حذف کردنی عائد نه‌گهر منصوب و لکاو بوو به فعلیکی
 ناته‌واو (ناقص)^(۱) ، وه‌کو (جاء الذي كأنه زيد)^(۲)

* باسی حذف کردنی عائد له حاله‌تی جدا

۱۰۴ - كذاك حذف ما بوصف خفضا كانت قاضٍ بعد امرٍ من قضي
 ۱۰۵ - كذا الذي جرُّ بما الموصول جرُّ كَ (مُرُّ بالذي مررت فهو بر)^(۳)
 كاتيك ليبيويه وه له قسه‌کردنی له‌سه‌ر جیناوی حاله‌تی رفع و نصب ده‌ستی
 کرد به قسه‌کردن له‌سه‌ر جیناوی حاله‌تی جر نه‌ویش یان مجروره به هوی
 إضافه وه ، یان مجروره به هوی حه‌رفی جروه^(۴).

^(۱) فعلی ناقص بهو فعلانه ده‌لین که له دویانه‌ره جمله‌ی اسمی (مبتدا + خبر) دیت،
 واتا له دویانه‌ره فاعل نایه ، بویه پنیان ده‌وتریت (ناقص) چونکه به تنها ناویکی
 مرفوعی دواي خویمان مانایان ته‌واو نابیت ، دواتر به تفصیل باسی فعله ناقصه‌کان
 ده‌که‌ین ان شاء الله.

^(۲) له‌م پرسته‌یه‌دا / عانده‌که جیناوی (ه) ی لکاو به (کان) هوه و له محلی نصبی
 خبری (کان) یه‌و دروست نیه حذف کریت چونکه منصوب بووه به فعلیکی ناقص.
^(۳) کورته‌ی مانای ئەم دوو دیره‌ی ئەلفیه بهم شیویه‌یه : (۱۰۴) هه‌روه‌ها دروسته
 حذف کردنی جیناوی (عائد) له حاله‌تی جدا نه‌گهر مجرور بیت به وه‌صف ، وه‌کو
 (انت قاضٍ) بیت له دواي فعلی امری (قضی) هوه ئەمه ناماژیه بو فرموده‌ی
 خوی گه‌وره ﴿ فاقض ما انت قاضٍ ﴾ له شه‌رحه‌کدا باسی ئەم نایه‌ته ده‌که‌ین. (۱۰۵)
 هه‌روه‌ها دروسته حذف کردنی عانده‌ی مجرور به مه‌رجیک مجرور بیت به حه‌رفه
 جه‌ریک که اسمه موصوله‌که‌ی مجرور کردوه وه‌کو (مُرُّ بالذي مررت فهو بر) دواتر
 باسی ئەم نمونه‌یه‌ش ده‌که‌ین ان شاء الله.

^(۴) له باسی نیشانه‌کانی اسمدا جووره‌کانی (جر) مان باسکرد که سی جوور بوون ،
 به‌لام لیژده‌دا تنها دوانیان له‌گه‌ل (عائد) دا به‌کار دین.

جا ئەگەر مجرور بیئت بههویٰ إضافهوه ئەوه حذف ناکریت^(۱) مهگەر مضافهکه اسمی فاعل بیئت و بهمانای ئیستا و داهاتوو (الحال والاستقبال)^(۲) بیئت ، وهکو (جاء الذي انا ضاربه : الآن ، او غداً)^(۳) دروسته بلییت : جاء الذي انا ضارب) به حذف کردنی جیناوی (ه) .

وه ئەگەر مجرور بیئت به غیری اسمی فاعل یان به اسمه فاعلیک بو حال واستقبال نه بیئت وهکو (جاء الذي انا غلامه^(۴) ، او انا مضروبه^(۵) او انا ضاربه به امس^(۶)) ئەوه دروست نیه جیناوه عاندهکه حذف کریت، جا ئامازهی کرد دانەر به ووتهی (كانت قاض) بو فهرموودهی خوی

(۱) واتا / عاندهکهی لکاوه به مضافهکهوه.

(۲) اسمی فاعل له زمانی عهره بیدا هه مان عملی فعلی مضارع دهکات ، جا ئەگەر اسمی فاعل (ال) ی پیوه بوو وهکو (الذاهب ، الضارب ..) ئەوه به بی مهرج عمل دهکات ، به لام ئەگەر ئەلیف و لامی پیوه نه بوو – وهکو ئەوهی لیژهدا باس دهکریت – ئەوه به مهرجیک عمل دهکات به مانای ئیستا و داهاتوو (حال و استقبال) بیئت ، به لام ئەگەر به مانای پابردوو (ماضی) بووه ئەوه عمل ناکات.

(۳) لیژهدا (الآن) پرستهکه دهکاته (حال) و (غدا) یش دهیکاته (استقبال) بویه دروست نیه جیناوه عاندهکه حذف کریت.

(۴) لهم پرستهیه دا جیناوهکه مجروری (غلام) ه و غلامیش اسمی فاعل نیه بویه ناتوانین عاندهکه حذف بکین.

(۵) لهم پرستهیه دا جیناوهکه مجروری (مضروب) ه و مضروبیش اسمی فاعل نیه و اسمی مفعوله بویه دروست نیه عاندهکه حذف کین.

(۶) لهم پرستهیه شدا هه چهنده جیناوهکه لکاوه و مجروری (ضارب) ه ، وضاربیش اسمی فاعله له بهر ئەوهی بو پابردوووه بویه دروست نیه جیناوه عاندهکهی حذف کریت.

گه‌وره ﴿فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ﴾^(۱) تقدیره که‌ی (ما أَنْتَ قَاضِیَه) و جیناوی (ه) ی لکاو به (قاض) حذف کراوه، جا دانەر به هینانه‌وه‌ی ئەم نمونه‌یه^(۲) بیئیان بوو له‌وه‌ی بلیت ده‌بیئت ئەو وصفه‌ی عانده‌که مجرور ده‌کات اسمی فاعل بیئت و بو (حال و استقبال) ی بیئت.

هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر عانده‌که مجرور بوو به حرف^(۳)، ئەوه دروست نیه حذف کریت مه‌گه‌ر هه‌مان ئەو حه‌رفه جهره‌ی عانده‌که‌ی مجرور کردوه اسمه موصوله‌که‌ش مجرور کات و ئەو دوو حه‌رفه جهره‌ش^(۴) له (لفظ و معنی) دا وه‌کو یه‌ک و ابن و عاملی هه‌ر دوو حه‌رفه‌که‌ش^(۵) وه‌کو یه‌ک و ابن له‌پووی

(^۱) نایه‌تی (۷۲) ی سورته‌ی (طه) کورته‌ی مانا‌که‌ی: ئەم رسته قورنانه‌ی ووته‌ی ساحیره‌کانی فیرعه‌ونه کاتیک موسلمان بوون و باوه‌ریان به پیغه‌مبه‌ر موسی - علیه السلام - هینا، له‌به‌ر ئەوه فیرعه‌ون هه‌ره‌شه‌ی توندی لیکردن ئەوانیش ووتیان هه‌رچیت له ده‌ست دیت بیکه‌و بریار بده {

إعرابی ته‌واوی ئەم رسته‌یه به‌م شیوه‌یه‌یه: ف: استئنافية. اقض: فعل امر مبني على حذف حرف العلة لأنه معتل الآخر و فاعله: ضمير مستتر تقديره (انت). ما: اسم موصول مبني على السكون في محل نصب مفعول به. أنت: ضمير منفصل مبني في محل رفع مبتدأ. قاضٍ / خبر مرفوع و علامة رفعه الضمة المقدرة على الياء المحذوفة واصله (قاضٍ).

الشاهد في هذه الآية / حذف الضمير - الهاء - وهو عائد الاسم الموصول لأنه مجرور بإضافة اسم فاعل إليه، والتقدير (قاضيه).

(^۲) مه‌به‌ست له نمونه‌ی (فاقض ما أنت قاض) یه، جا ژۆر جار ابن مالک له جیاتنی باسکردنی مه‌رجی شته‌کان نمونه‌یه‌که ده‌هینیته‌وه و ئەو نمونه‌یه مه‌رجه‌کان له خو ده‌گرت. (^۳) مه‌به‌ستی حرفی جره.

(^۴) و اتا / حرفی جری سه‌ر اسمه موصوله‌که‌و حرفی جری سه‌ر جیناوه‌که لکاو‌که که ده‌بیته عاند. (^۵) وه‌کو پیشتەر ناماژه‌مان پییکرد (جار و مجرور) ده‌بیئت (متعلق) بیئت به فعل یان شتیئک وه‌کو فعل وا بیئت جا ئەو شته ده‌بیته عاملی (جا رو مجرور) ه‌که.

پینکها تهی پیتته کانیانه وه، وه کو (مررتُ بالذی مررتُ به ^(۱)، یان ائتَ مارُ به ^(۲))
 لیژهدا دروسته حذف کردنی جیناوی (ه) و دهلیت (مررتُ بالذی
 مررتُ) ^(۳)، خوای گه ورهش ده فـهـرمـویـت ﴿ ویشربَ مِمَّا تشریبون ﴾
^(۴) واتا تشریبون منه، ههروهه دهلیت (مررتُ بالذی ائتَ مارُ
) ^(۵)، واتا : مارُ به . ووتـهـی شاعـیریش دهلیت :

ش ۳۵ / وَقَدْ كُنْتَ تَخْفِي حُبَّ سَمْرَاءَ حَقْبَةً فَبُحَّ لَانَ مِنْهَا بِالذِي أَنْتَ بَاطِحٌ ^(۶).

^(۱) لیژهدا دوو حرفی جر هیه و ههردوکیان حهرفی بیی جهرن بو (الصاق) ن وه
 عاملی ههردوکیشیان فعلی (مرَّ) هیه.

^(۲) لیژهدا (به) جار و مجروره و متعلقه به (مارُ) که اسمی فاعله و له فعلی (مرَّ) وه
 دروست کراوه ، بویه دروسته جیناوه که عانده کهی حذف کریت.

^(۳) چونکه مهرجهکانی تیدایه.

^(۴) ئەم پسته قورئانیه به شیکه له نایه تی (۲۲) ی سوره تی (المؤمنون) کورتهی
 ماناکه ی { وه ده خواته وه له وهی ئیوه ده یخونه وه } ئەمه په خنه ی بی باوه پرانی گه لی (عاده)
 که ده یانگرت له پیغه مبه ره که یان (هود) سهلامی خوای له سه ر بیته .

إعرابی ته وای ئەم پسته یه بهم شیوه یه یه : و: حرف عطف . یشرب / فعل مضارع
 مرفوع و علامه رفعه الضمة . و فاعله ضمیر مستتر تقدیره (هو) . مِمَّا : (اصله من + ما :
 جارو مجرور متعلقان ب (یشرب) . تشریبون : فعل مضارع و علامه رفعه ثبوت النون
 لأنه من الافعال الخمسة و واو الجماعة في محل رفع فاعل الشاهد في هذه الآية : حذف
 العائد المجرور والتقدير (مما تشریبون منه) لأنه دخل عليه حرف كالذي دخل على
 الموصول لفظا ومعنى .

^(۵) چونکه (مارُ) و (مرَّ) ئەصلی ماناکه یان یه که و ههردوو حهرفه جه ره کهش بو (الالصاق) ه .

^(۶) مانای ئەم دیزه شیعره : بیگومان تو ده تشارده وه خو شه ویستی (سمراء)
 ماوه یه کی زور ، دهی ئاشکرای بکه ئە وهی ده تو یست ئاشکرای بکه ی ئیستا کاتیه تی .

واتا : انت بائح به .

جا ئەگەر دوو حرفه جیهواز بوون ئەوه دروست نیه عائدهکه حذف کریت وهکو (مررت بالذی غضبت علیه) لیژهدا دروست نیه حذف کردنی (علیه) ههروهها (مررت بالذی مررت به علی زید) لیژهدا دروست نیه (به) حذف کریت چونکه دوو حرفهکه^(۱) مانایان جیاوازه چونکه حهرفی جری (ب) ی سهر اسمه موصولهکه بو (الالصاق)^(۲) و حهرفی جری (ب) ی سهر ضمیرهکه بو (السببیه) ، ههروهها ئەگەر عاملی دوو جار و مجرورهکه جیاوازه بوون ئەوه دروست نیه عائدهکه حذف کریت وهکو (مررت بالذی فرخت به) لیژهدا دروست نیه حذف کردنی (به) .

ئهوانهی باسکران^(۳) ههموویان ئاماژه بو کراوه به ووتهی (کذا الذی جر بما الموصول جر) واتا : حذف دهکریت جیناوی عائد که مجرور بیت بهو شتهی موصولهکهی پی مجرور کراوه ، وهکو (مررت بالذی مررت فهو بر) واتا (بالذی مررت به) جا دانهر بینیاژ بوو بهم نمونهیه^(۴) له باسکردنی مهرجهکانی^(۵) باسکران .

بهلگهی ئەم دێژه : (بالذی انت بائح) حذف کردنی عائدی اسمه موصولهکهیه چونکه مجروره به حهرفی جری هاوینهی حرفه جری اسمه موصولهکه .
(۱) مهبهست دوو حرفه جیهکهیه که یهکیکیان دهچیته سهر اسمه موصولهکهو ئهوی تریان دهچیته سهر جیناوه عائدهکه .

(۲) له زمانی عههههیدا حهرفه جیهکان - زۆربهیان - ههیهکی چهن مانایهکیان ههیه ، جا حهرفی جری (ب) چهند مانایهکی ههیه لهوانه (الالصاق) واتا پیوهلکان . ههروهها (السببیه) واتا : هۆکاربوون هتد .

(۳) واتا مهرجهکانی حذف کردنی عائدی مجرور .

(۴) واتا نمونهی (مررت بالذی مررت فهو بر) .

(۵) واتا مهرجهکانی حذف کردنی جیناوی عائدی مجرور . لیژهدا کوتایی بهباسی جوژی

چوازهمی ناوه ناسراوهکان هات إن شاء الله له وانهی داهاتوودا دهچینه سهر جوژی پینجهم

جووری بینجهم له ناوه ناسراوهگان

النوع الخامس من المعارف

(المعارف بأداة التعريف)^(۱)

۱۰۶ - أَل حَرْفُ تَعْرِيفٍ ، أَو اللَّامُ فَقَطْ فَنَمَطٌ عَرَّفَتْ قُلُ فِيهِ (النَّمَطُ) .^(۲)
 زانایانی پێژمانی عه‌ره‌بی پاریان جیا‌یه ده‌ریاره‌ی حه‌رفی ناساندن
 (التعريف) له ناوی (الرجل) و هاوشیوه‌گانی ، شیخی خلیل^(۳) ده‌فه‌رموی:
 ئه‌وه‌ی ناوه‌که^(۴) ده‌کاته ناسراوه بریتیه له ئه‌لیف و لامه‌که ، به‌لام شیخی

^(۱) واتا ئه‌و ناوانه‌ی که کراون به ناسراو به‌هۆی حه‌رفی ناساندن ، که‌واته (مُعَرَّف) له
 ئه‌صلدا نه‌ناسراوه (نكرة) یه‌و به‌هۆی ئه‌لیف و لامه‌وه ده‌بیته ناسراو (معرفه) .
 جا له زمانی عه‌ره‌بیدا ئه‌لیف و لام سی‌ جو‌ره : (ا) حه‌رفی تعریف (ناساندن) ئه‌وه‌ی
 لی‌زه‌دا باسی ده‌که‌ین . (ب) حه‌رفی زیاد کراو (زائد) دواتر باسی ده‌که‌ین . (ج)
 اسمی موصول که پیشتر با‌سمان کرد ، جا زۆرت‌رین به‌کاره‌ینانی ئه‌لیف و لام له
 جووری یه‌که‌نه‌ واته (حه‌رفی تعریفه) که ئه‌میش ده‌بیته دوو جو‌ر وه‌کو ابن عقیل
 باسی ده‌کات { أَل الْعَهْدِيه ، وَ أَل الْجِنْسِيه } .

^(۲) پوخته‌ی مانای ئه‌م دی‌په‌ی ئه‌لفیه : ئه‌لیف و لام حه‌رفی ناساندنه ، یان لامه‌که به
 ته‌نها ، جانه‌گه‌ر ناوی (نَمَط) که ناوی فه‌رشه ، یان جو‌ره قوماشیکه بکه‌یته ناسراو
 بلی (النَّمَط) واته هه‌ر ناویکی نه‌ناسراو به‌هۆی ئه‌لیف و لامه‌وه ده‌بیته ناسراو .
^(۳) شیخی خلیل ناوی ته‌واو (خلیل بن احمد بن عمرو الفراهیدی) سالی (۱۰۰)
 کوچی له دایک بووه که ده‌کاته (۷۱۸) زاینی و سالی (۱۷۰) ک کوچی دوا‌ی کردووه و
 یه‌کیکه له پیشه‌وا ناوداره‌گانی زمانی عه‌ره‌بی و دانهر و داهینه‌ری زانستی (عروض)
 وه‌ یه‌که‌م فه‌ره‌نگی زمانی عه‌ره‌بی داناوه به ناوی (کتاب العين) وه‌ مامۆستای
 سیبویه بوو ... په‌حمه‌تی خوا‌یان لی‌بیت .

^(۴) واتا : ئه‌و ناوه‌ی له بنه‌ره‌تدا نه‌ناسراو بووه .

سیبویه ده‌فهرموی: ته‌نا لامه‌که ناوه‌که ده‌کاته ناسراو که‌واته همزه‌که^(۱) لای خلیل همزه‌ی قطع^(۲)، ولای سیبویه همزه‌ی وه‌صله و هینراوه بۆ ئه‌وه‌ی بتوانین ووشه ساکنه‌که^(۳) ده‌رپرین.

جا ئه‌لیف و لامی ناساندن (المعرفة) هه‌ندی جار بۆ شتیکی باسکراو و زانراوه (العهد) وه‌کو (لَقِيتُ رَجُلًا فَاکْرَمْتُ الرَّجُلَ)^(۴)، وه‌ فه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿کما ارسلنا إلى فرعون رسولاً، فعصى فرعون الرسول...﴾^(۵)،

(۱) مه‌به‌ست له همزه ئه‌لیفی سه‌ره‌تای ئه‌لیف و لامه، دیاره لای زوریک له زانایان همزه‌و ئه‌لیف یه‌کن.

(۲) همزه‌ی قطع به‌م شیوه‌وه پیناسه کراوه (هي التي في اول الكلمة، وينطق بها في الابتداء والوصل) واتا: له سه‌ره‌تای ووشه‌وه دیت و هه‌موو کات ده‌خوینرته‌وه به‌لام هه‌مه‌زی وصل له سه‌ره‌تاوه ده‌خوینرته‌وه له ناوه‌پاسته‌وه ناخوینرته‌وه.

(۳) چونکه له زمانی عه‌ره‌بیدا سه‌ره‌تای ووشه نایبیت ساکن بیت، جا هه‌ر ووشه‌یه‌ک له سه‌ره‌تاوه ساکن بیت ئه‌وه همزه‌ی وه‌صلی بۆ ده‌هینریت بۆیه پیشی ده‌لین همزه‌ی وه‌صل چونکه به‌هۆیه‌وه ده‌گه‌ینه سه‌ر حه‌رفه ساکنه‌که‌وه ده‌یخوینینه‌وه.

(۴) ئه‌لیف و لامی (الرجل) بۆ (عهد) ه، پیوه‌ری ئه‌م جوژه ئه‌لیف و لامه‌ش ئه‌وه‌یه ئه‌و ناوه‌ی ئه‌لیف و لامه‌که‌ی پیوه‌یه پیشتر باسکراپیت له رسته‌که‌دا.

(۵) ئه‌م دوو رسته‌یه به‌شیکه له نایه‌تی (۱۵ و ۱۶) و سووه‌ی (المزمل) مانا‌که‌ی {هه‌روه‌ک پیغه‌مبه‌ری‌کمان نارد بۆ فیرعون، ئینجا فیرعون سه‌رپنجی - ئه‌و پیغه‌مبه‌ره‌ی کرد ...}

إعرابی ته‌واوی ئه‌م رسته‌یه به‌م شیوه‌یه‌یه: کما: ک: حرف جر للتشبيه. ما / مصدرية. ارسلنا / فعل و فعل، وما مع ما دخل عليه في تأويل مصدر مجرور بالكاف والتقدير (كإرسالنا)، إلى فرعون: جار و مجرور متعلقان بالفعل ارسلنا، رسولاً / مفعول به منصوب. فعصى: ف: استئنافية. عصى / فعل ماضي مبني على الفتحة المقدرة للتعذر. فرعوا: فاعل مرفوع وعلامة رفعه الضمة. الرسول: مفعول به منصوب.

وجه الاستشهاد بهذه الآية: قوله (الرسول) فان الالف واللام فيه معرفة للعهد الذكري.

وه هندی جار بۆ گشتگیری ئه و شته دیت كه ئه لیف و لامه كه ی پیوهیه (استغراق الجنس) _ وهكو ﴿ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴾^(۱) نیشانه ی ئه م جۆره ئه لیف و لامه ئه وهیه بگونجیت له جیی ئه لیف و لامه كه وشه ی (كل) دانریت و مانا كه شی ته واو بیت ، ههروه ها^(۲) بۆ ناساندنی حقیقه ت و ناوه رۆکی شتیك دیت وهكو (الرجل خیر من المراه) واته : حه قیقه تی پیاو باشته له حه قیقه تی نافره ت^(۳).

جا وشه ی (النمط)^(۴) جۆرێكه له فره ش و كو (جمع) كه ی (انماط) ه وهكو - سبب و اسباب - ههروه ها وشه ی (النمط) به مانای كو مه لیك خه لك كه كاروباریان یه ك بیت ، شیخی جوهری وای فره مووه^(۵).

* * *

^(۱) ئایه تی ژماره (۲) ی سوهری (العصر) كورته ی مانا كه ی { بئنگومان هه سوو خه لکی له زیاندایه ... } اعرابی به م شیوهیه یه : إِنَّ : حرف مشبه بالفعل . الانسان : اسم إن منصوب و علامه نصبه الفتحة الظاهرة ، لفي / ل / حرف توكید . في : حرف جر . خسر : اسم مجرور ، والجارو والمجرور متعلقان بمحذوف خبر إن والتقدير (إن الانسان واقع لفي خسر) .

الشاهد في هذه الآية : (الانسان) الالف واللام فيه معرفة لاستعراق الجنس.

^(۲) واته مانایه کی تر له مانا کانی ئه لیف و لامی ناساندن.

^(۳) كه واته مانای وا نیه هه موو پیاویك چا كتره له هه موو ژنیك ، چونكه ژنی وا ههیه (۱۰۰) پیاو دینیت.

^(۴) كه ابن مالك به نمونه هینایه وه.

^(۵) شیخی جوهری ناوی ته واوی (اسماعیل بن حماد) ه و ناسراوه به (الجوهری) یه کیكه له پیشه وا ناو داره کانی زانسته کانی زمانی عه ره بی سالی (۳۹۲) كوچی له دایك بووه ، خاوه نی كتیبی (الصحاح) كه فرهه نگیکی به ناوبانگه له زمانی عه ره بیداو شیخی رازی پوختی كردۆته وه به ناوی (مختار الصحاح) جا ابن عقیل مانای وشه ی (النمط) ی له كتیبی (الصحاح) وه نه قل كرده .

* باسی ئەلیف و لامی زیادکراو

۱۰۷- وَقَدْ تُزَادُ لَازِمًا : كَاللَّاتِ وَالآنَ ، وَالذِّينَ ، ثُمَّ اللَّاتِ
 ۱۰۸- وَلَا ضَرَارَ : كِبْنَاتِ الْأَوْبَرِ كَذَا (وَطَبَّتَ النَّفْسُ يَا قَيْسُ) السَّيْرِيُّ^(۱)
 دانەر لەم دوو دێره دا باسی ئەلیف و لامی زیاد کراو دەکات ، ئەویش -
 واتا ئەلیف و لامی زیاد کراو- دوو جووره : زیاد کراوی جیگیر (زائده
 لازمه)^(۲) ، و زیادکراوی نا جیگیر (غیر لازمه)^(۳) ، پاشان نمونەیی
 هینایه وه بو زیاد کراوی جیگیر به وشەیی (اللات)^(۴) که ناوی بتیک بو له
 شاری مهککەیی پیروز ، ههروهها وشەیی (الان)^(۵) که ئاوه لفرمانی کاتی
 (ظرف زمان) ه و مبنیه له سههه فتحه ، زانایان خیلافیان ههیه دهبراره
 ئەلیف و لامی (الان) ، ههندیکیان پێیان وایه بو ناساندنی کاتی حازر

^(۱) پوختهی مانای ئەم دوو دێرهی ئەلیف بهم شیوهیهیه : (۱۰۷) ههندی جار ئەلیف
 و لام زیاد کراوه به جیگیر (لازم) ی وهکو ئەلیف و لامی (اللات و الآن و الذین و اللاتی).
 (۱۰۸) وه ههندی جاریش زیاد کراوی جیگیر نیه و بو ناچاریه وهکو ئەلیف و لامی
 وشه (الاوبر) ههروهها وشهیی (النفس) .

^(۲) مهبهست له زیاد کراوی جیگیر (زائده لازمه) ئەوهیه که ئهه ئەلیف و لامه ههه
 کاتیک له و ناوه جیا نابێتهوه .

^(۳) مهبهست له زیاد کراوی نا جیگیر (غیر لازمه) ئەوهیه که دهکریت له و ناوه جیا
 بێتهوه و ناوهکهش بهبی ئەلیف و لام بهکار دیت .

^(۴) (اللات) ئەگهه لامهکەیی (شده) نهبیت ئەوه ناوی بته ، بهلام ئەگهه لامهکەیی
 شدهی ههبیت (اللات) ئەوه کو (جمع) ی (التي) هه اسمی موصوله که پێشتر
 باسمان کرد .

^(۵) زانایان خیلافیان ههیه دهبرارهی ئەلیف و لامی ناوی (الان) وهکو ابن عقیل باسی
 کرد ، ههروهها خیلافیشیان ههیه دهبرارهی ئەوهی (الان) معربه یان مبنیه؟ زۆربهی
 زانایان پێیان وایه مبنیه و ههندیکیان پێیان وایه معربه .

دیت وهکو (مررت بهذا الرجل)^(۱) چونکه (الان) به واتای ئەم کاته (حالی حازر) دیت ، جا له سەر ئەم بۆ چوونه^(۲) ئەلیف و لامهکهی زیاد کراو نیه ، وه هه ندیکی تر له زانیان - له وانه دانهر - پیتی وایه ئەلیف و لامی (الان) زیاد کراوه ، وه مبنیه چونکه مانای حهرف له خو دهگریت که بریتیه له (لام الحضور)^(۳) ، ههروهها نمونهی هینایه وه دانهر به ناو (الذین) و (اللات) مه بهست پێیان ئەلیف و لامی سهر اسمه موصوله کانه ئەم قسه یه ش له سهر ئه وهی بلین ناساندنی اسمی موصول به هۆی (صلة) وهه یه و ئه و کات ئەلیف و لامهکهی^(۴) ده بێته زیاد کراو ، ئەمه ش^(۵) بۆ چوونی کۆمه لیکه و دانهریش ئەم بۆ چوونهی په سه ند کاردوه ، به لام هه ندیکیان پێیان وایه که ناساندنی موصول به هۆی ئەلیف و لامه وه یه ئەگه ر موصوله که ئەلیف و لامی پێوه بوو وهکو (الذي) به لام ئەگه ر ئەلیف و لامی پێوه نه بووه ئه وه وا داده نێین که ئەلیف و لامی پێوه یه وهکو (من وما)^(۶) ته نها

(۱) له مرسته یه دا (الرجل) و اتا ئه و پیاوهی ئیستا حازره .

(۲) و اتا بۆ چوونی ئه وانه ی ده لێن ئەلیف و لامی (الان) زیاد کراو نیه .

(۳) چونکه هه ر ناویک مبنی بێت ده بێت لیکچوونیکه هه بێت له گه ل حه رفدا ، جا ناوی (الان) له حه رفی لامی ئەلیف و لامی حه زوری ده چیت بۆیه مبنیه ، هه ندیکی تریش پێیان وایه هۆی مبنی بوونه که ی ئه وه یه مانای ئاماژه (اشاره) کردنی تێدایه و اتا ئاماژه بۆ ئەم کاته (هذا الوقت) .

(۴) و اتا / ئەلیف و لامی اسمی موصول

(۵) و اتا / ئه و بۆ چوونه پیتی وایه ناساندنی اسمی موصول به هۆی صله که وه یه نه ک به هۆی ئەلیف و لامه ره .

(۶) (من و ما) اسمی موصولن و ئەلیف و لام وه رئاگرن ، به لام وا داده نریت به (مقدر) ئەلیف و لامیان پێوه یه .

(ای) نه بیئت که ناساندنه که ی به هۆی ایضافه کردنه وهیه ، که واته به پینی ئەم بۆ چوونه^(۱) ئەلیف و لامی موصول زیاد کراو نیه ، جا حذف کردنی ئەلیف و لامی له خۆیندنه وهی ئەوانه ی ئەم نایه تەیان ﴿ صراط لَذین انعمت علیهم ﴾^(۲) به بی ئەلیف و لام (الذین) خۆیندۆته وه به لگه نیه له سه ر ئەوه ی که ئەلیف و لامه که زیاد کراوه ، چونکه ده کریت حذف کرابیئت به شاذی هه رچه نده بۆ ناساندیشه^(۳) و ههروه کو چون حذف کراوه ئەلیف و لام له قسه یان^(۴) (سلام علیکم) به بی تنوینی (سلام) و مه به ستیان (السلام علیکم) .

ههروه ها ئەلیف و لامی زیاد کراوی ناجیگیر (غیر اللازمة) ئەوهیه که - به ناچاری - ده چیته سه ر ناوی عه له م وه کو ووتەیان له ووشه ی (بنات او بر) که جوړیکه له دو مه لآن (بنات الاوبر)^(۵) وه کو ووتە ی شاعیر :

(۱) ئەو بۆ چوونه ی پینی وایه ناساندنی اسمی موصول به هۆی ئەلیف و لامه وهیه ئەوه ک به هۆی صله وه .

(۲) نایه تی ژماره (۷) ی سورە ی (الفاتحه) کورته ی ماناکه ی { پینگای ئەوانه ی چاکه ت له گه ل کردون }

اعرابی ته واری ئەم سه رته قورئانیه به م شیوه یه یه : صراط : بدل من (الصراط) - الوارده فی الآیه السابقه - منصوب و علامه نصبه الفتحة وهو مضاف. لذین / اسم موصول مبني فی محل جر مضاف إليه. انعمت / انعم / فعل ماضي مبني على السكون. ت / ضمير متصل مبني فی محل رفع فاعل ، والجملة الفعلية (انعمت) صلة الموصول.

الشاهد فی هذه الآیه / (لذین فی قراءة من قراء بحذف (ال) منها ، وعدم اعتبار (ال) ، المحذوفة هنا زائدة ، إذ یحتمل ان تكون حذفتم شذوذاً .

(۳) واتا ئەلیف و لامه که مادام بۆ ناساندن بیئت نایبیت حذف بکریت و به لام به شاذی حذف بووه .

(۴) واتا / قسه ی عه ره ب .

(۵) ووشه ی (بنات او بر) له بنچینه دا ئەلیف و لامی نیه و پیووستیشی پی نیه چونکه خۆی ناسراو (معرفه) ه .

ش ۳۶ - وَلَقَدْ جَنَيْتُكَ اِكْمُوًا وَعَسَاقِلًا وَلَقَدْ نَهَيْتُكَ عَنِ بَنَاتِ الْاَوْبَرِ^(۱)
جا ئەصلی ووشه که (بنات اوبر) ه و ئەلیف و لامی بو زیاد
کراوه و بەلام شیخی مبرد^(۲) ووتویهتی (بنات او اوبر عەلەم نیه ، که واتە
- ئەلیف و لامه که ی - لای مبرد زیاد کراو نیه .

ههروهه ئەلیف و لامی زیاد کراوه - به ناچاری - دهچیتته سهه ناوی
جیاکه رهوه (التمیمین)^(۳) ، وهکو ووتیه شاعیر :

ش ۳۷ - رَأَيْتُكَ لَمَّا اَنْ عَرَفْتَ وَجْهَنَا هَدَدْتَ ، وَطَبْتَ النَّفْسَ يَا قَيْسُ عَنِ عَمْرٍو^(۴)
ئەصلی (طَبْتَ النَّفْسَ) (طَبْتَ نَفْسًا) بووه و ئەلیف و لامی زیاد کراوی
چۆته سهه ، ئەمهش له سهه نهو بو چوونهی که دهلیت تهیمیز ده بیته

(^۱) مانای ئەم دێره بهم شیوهیهیه : بێگومان بۆم چینیوی دۆمه لانی چاک و ناوازه ، وه
لیم قەدهغه کردی دۆمه لانی خراپ .

به لگه (شاهد ی) ئەم دێره : ووشه ی (بنات اوبر) ئەلیف و لامی زیاد کراو چۆته
سهه ی و چونکه خۆی ناویکی ناسراوه و عهلهمه .

(^۲) شیخی مبرد ناوی تهواوی (محمد بن یزید بن عبدالاکبر) یه که که له پیشههرا
ناو داره کانی زمانی عه ره بی و زانسته کانی ، سالی ۲۱۰ ک له شاری بصره له دایک
بووه و سالی ۲۸۶ له شاری بغداد وهفاتی کردووه و کۆمهلیک کتیبی ناوازه ی له دوا ی
خۆی جی هینشتووه ، خوا ی گه ره لئی خوشبیت و ده ره جه ی عالی بکات .

(^۳) التمیمیز : بریتیه له ناویکی نه ناسراو (نکره) که دیت بو پرون کردنه وه ی
نادییاریه ک که هه یه ، بۆیه به کوردی ووتومه (ناوی جیاکه ره وه) چونکه شتیکی
پیش خۆی پوون و جیا ده کاته وه له شتی تر .

(^۴) مانا و به لگه ی ئەم دێره شیعه ره بهم شیوهیهیه : شاعیر سهه رکۆنه ی که سه یک ده کات
به ناوی قیس و ده لیت : بینیتم کاتیک ئیمهت ناسی پشتت هه لکرد له ها وه له کهوت که
عه مه ره دلت خو ش کرد به ده ست که وتی جه نگ و تو لمت سه نه ده وه .

به لگه ی ئەم شیعه ره : (طبت النفس) ئەلیف و لامی زیاد کراو چۆته سهه ووشه ی
(النفس) و تهیمیزه ، دیاره تهیمیزیش ده بیته نکره بیت .

نه ناسراو (نكرة) بیئت و نابیئت معرفه بیئت ئەمەش بۆ چوونی بە صەریکانه، بەلام لای کوفیهکان دروسته تەمیز ناوی ناسراو (معرفة) بیئت ، کهواته ئەم ئەلیف و لامه^(۱) لای کوفیهکان زیاد کراو نیه ، جا بۆ ئەو دوو دێرهی^(۲) هینامانهوه ، ئاماژەیی کرد دانەر به ووتەیی (کنبات الاوبر) و ووتەیی (وطبت النفس یا قیسُ السّری)^(۳).

* * *

۱۰۹- وبعض الاعلام عليه دخلا للمح ما قد كان عنه نُقلا
 ۱۱۰- كالفضل، والحارث، والنعمان فذكرُذا وحذفه سیان^(۴)
 پێشتر دانەر باسی ئەوهی کرد که ئەلیف و لام بۆ ناساندن دەبیئت و هەندی جاریش زیادکراوه و قسه و باس دەبارەیی ئەو دووانه پێشتر کرا ، پاشان لەم دوو دێرهدا باسی ئەوه دەکات که ئەلیف و لام هەندی جار دیت^(۵) بۆ

(۱) واتا ئەلیف و لامی سەر (تەمیز).

(۲) واتا شاهیدی ژماره ۳۶ و ژماره ۳۷ی مەبەسته.

(۳) ووشەیی (السّری) به واتای ئەجیب و پیاوی بەرێز دیت و ابن مالک دێره شیعەرەکهی خۆی پێ تەواو کردووه.

(۴) پوختەیی مانای ئەم دوو دێرهی ئەلفیه بەم شێوهیهیه (۱۰۹) هەندی له ناوه عەلمەکان ئەلیف و لام دەچیتە سەری بۆ ئاماژەکردن بەوهی که ئەو ناوه وەرگیراو (منقول) له سیفەتیکهوه. (۱۱۰) وهکو نمونەیی (الفضل) و (الحارث) و (النعمان) و جا باسی ئەم ئەلیف و لامو باس نەکردنی وهك و یهكن (واتا ناوهکه بەبی ئەلیف و لامهکش ناسراوه).

(۵) زانایان خیلایان ههیه دهربارهی ئەم جوژه ئەلیف و لامه - واتا ئەلیف و لامی ناوهکانی (الفضل و الحارث و النعمان) - زۆرەیان پێیان وایه که زیادکراوی ناچینگیر (زانده غیر لازمه) یه ، بەلام هەندیکیان پێیان وایه زیاد کراو نیه لهوانه - ابن عقیل - وهکو له شەرحهکه پوون دەبیتهوه.

ئامازەکردن بە سیفەت مەبەست پێی ئەر ئەلیف و لامیە دەچیتە سەر ئەر ناوێ
 عەلمەمانەیی کە وەرگیراون (الاعلام المنقولة)^(۱) لەو شتانی بگونجیت ئەلیف و لام بچیتە
 سەری ، وەکو (حَسَنٌ) دەلییت (الحسن)^(۲) ، جا زۆرتر وایە ئەر ئەلیف و لامە
 دەچیتە سەر ئەر ناوانی وەرگیراون لە سیفەتەو وەکو (حارث) دەلییت (الحارث)^(۳) ،
 وە هەندی جار دەچیتە سەر ئەر ناوێ وەرگیراوە لە چاووگ (مصدرهوه) وەکو
 (فَضْلٌ)^(۴) دەلییت (الفضل) هەرەها دەچیتە سەر ئەر ناوێ وەرگیراوە لە ناوی پەرگەز
 (اسم جنس) کە چاووگ (مصدر) نەبییت وەکو (نعمان) دەلییت (النعمان)^(۵) کە لە
 بنچینەدا ناوی خوینە ، کەواتە دروستە ئەلیف و لام بچیتە سەر ئەر سیانە^(۶) بە پێی
 ئەصل و بنەرەتەکیان وە دروستیشە حذف کریت بە پێی ئیستایان^(۷) .
 جا ئامازەیی کرد بە ووتەیی (للمح ما قَدْ كَانَ عِنْدَ نِقْلًا) بۆ ئەوێ کە سوودی
 ئەر ئەلیف و لامە بۆ ئەوێ کە بزانییت ئەر ناوانە وەرگیراون و نەقل کراون
 لە صفە یان شتیکی مانای صفەیی تێدا بییت^(۸) .

(۱) پێشتر لە باسی (العلم) دا باسی علمی منقولمان کرد .

(۲) ووشەیی (الحسن) صفەیی مشبە هەیه .

(۳) (الحارث) اسم فاعلی (حرث) بە مانای کیلان و کاری کیلانیدن دیت .

(۴) فضل : چاووگ (مصدری) ی فعلی (فَضْلٌ - يَفْضُلُ) ه ، بەمانای پێز و بەخشش دیت .

(۵) واتا : ووشەیی نعمان لە ئەصلدا ناوێ بۆ خوین و دواتر کراوەتە ناو بۆ کەسی

سوورە ، دواتریش بەکارهاتوو بۆ غەیری سوورەش .

(۶) واتا : سەر هەر سی ناوی (الفضل و الحارث و النعمان) .

(۷) واتا : ئەمانە لە بنەرەتدا ناوی عەلم نین بەلکو صفەتن کە صفەتیش بن دروستە

ئەلیف و لام بچیتە سەریان ، بەلام دواتر کراونەتە ناوی عەلم کە عەلمیش دروستە

ئەلیف و لامیان پێو نەبییت چونکە عەلم بۆ خۆی ناسراوە .

(۸) صفە وەکو (فضل و حارث) ئەوێ کە ماناکەیی صفەیی تێدا یە وەکو (نعمان) کە

مەبەست پێی صفەتی سوورەیی (الحمرة) .

پوختهی قسان: ئەگەر مەبەست لەو ناو وەرگیراوە لە سیفەت و هاوینەیی
 بۆ ئەو بیئت کە کراون بە ناو بە مەبەستی گەشبینیی بە ناوەرپۆک و مانای
 ئەو صفەتە ئەو ئەلیف و لامی زیاد کراوی بۆ دینیی وەکو دەلییت
 (الحارث) بە پوانین بۆ ئەوێ کە ناوانراو پێی گەشبینیی بوو بەو
 مەبەستە بژێت و کێلان بکات^(۱)، هەر وەها هەموو ئەو ناوانەیی تر کە
 مانایەک لەخۆ دەگرن کە بەزۆری صفەن، وەکو (فضل) و هاوینەیی فضل
 ، بەلام ئەگەر مەبەست ئەمە نەبوو^(۲)، بەلکو مەبەست ئەو بوو کە ئەم
 ناوانە عەلەمن ئەو ئەلیف و لام ناخەیتە سەری، بەلکو دەلییت: فضل و
 حارث و نعمان، کەواتە ئەلیف و لام چوونە سەریان مانایەک دەگەیهێنن کە
 بەبێ ئەو ئەلیف و لامە ئەو مانایانە نیە، بۆیە ئەم ئەلیف و لامە زیاد کراو
 نیە بە پێچەوانەیی قەسە ئەوانەیی وایان ووتوو^(۳) هەر وەها باس کردن و
 باس نەکردنی (حذف) ی یەکسان نین هەر وەکو دانەر وای فەرموو،
 بەلکو باس کردن و باس نەکردنی (الحذف و الاثبات) پەیوەندی هەیە بەو
 دوو حالەتەیی کە باسکران کە بریتین لەوێ ئەگەر ناماژە بکریت بۆ ئەصل
 و بنەرەت ئەو ئەلیف و لام دینین بەلام ئەگەر ناماژە (لمح) نەکریت بۆ
 ئەصل و بنەرەتیان ئەو ئەلیف و لام ناهینین^(۴).

۱۱۱- وَقَدْ يَصِيرُ عِلْمًا بِالْقَلْبِ مضافاً أو مصحوباً ال كالعقبة

(۱) چونکە وەک ووتمان (الحارث) اسمی فاعلی (حَرَثَ يَحْرُثُ) ه.

(۲) واتا / مەبەست گەشبینیی و لەبەر چا و گرتنی مانای ئەو صفەتە بوو.

(۳) واتا / قەسە زۆربەیی زانایان کە فەرموویانە ئەم ئەلیف و لامە زیاد کراوە، لەوانە

ابن مالک - پەحمەتی خوایان لیییت .

(۴) تێبینیی / ئەم جۆرە ناوانەیی کە ئەلیف و لام وەر دەگرن (سماعی) ن و قیاسی نین،

واتا ئەوێ کە عەرەب بەکاری هیناوە هەر ئەوەندە بەکار دیت بۆیە دروست نیە بچیتە

سەر هەموو ناویکی عەلەمی تر.

۱۱۲- وحذف ال ذي- إن تُنادِ أو تُضنِ أوجب ، وفي غيرهما قد تُحذف^(۱)
 جۆرێك له جۆرهكانی ئەلیف ولام^(۲) ئەوهیه كه بۆ زالکردنی ئەو ناوه بیئت
 كه له دوایهوه دێت بۆ كهس و شتیکی تایبەت وەكو (المدينة) و (الكتاب)
 ئەم دوو ناوه له راستیدا دەبیئت مەبەست پێیان هەموو مەدینهیهك و هەموو
 كتیبهك بیئت ، بەلام زال بووه بەكارهێنانی ناوی (المدينة) بۆ مەدینهی
 پیغمبەر ﷺ ، هەروەها ناوی (الكتاب) بۆ كتیبهكهی سیبویه^(۳) -
 رەحمەتی خوای لیبیئت - تەنانەت وای لیها توه كه ئەم دوو ناوه^(۴)

(^۱) كورتەى مانای ئەم دوو دێرەى ئەلفیه بەم شیوهیهیه (۱۱۱) هەندى جار ناویك
 دەبیئتە ئەم بەهۆى تایبەت بەكارهێنانى بۆ یەك شت و زالبوونی بەسەر ئەوشتەدا ،
 جا ئەمیش واتا (العلم بالغلبه) دوو جۆره یەکیکیان بەهۆى إضافة- وەكو ابن
 عمرو ابن مسعود وابن مالك ... ، ئەوى تریشیان بەهۆى ئەلیف و لامهوه وەكو (العقبه)
 كه له ئەصلدا ناوه بۆ هەموو رێگهیهكى سەخت بەلام تایبەتە بەو جینگهى كه نزیك
 شارى مەككەیه. (۱۱۲) جا حذف کردنی ئەم ئەلیف و لامه له کاتی بانگکردن و
 إضافةدا واجبه و بەلام جگه لهم دوو حالته دەکریت له حالته و جینگهى تریش
 حذف کریت ... وەكو نمونهى هیناوه توه له سهروهوه.

(^۲) واتا ئەلیف و لامى زیاد کراو.

(^۳) لای هەمووان ئاشکرایه كه دانهرى زانستى نحو (ابر الاسود الذلي) ه ، بەلام دواتر
 خلیلی کوپى ئەحمەدى فراهیدى علمى نحوى ریکخست و بابەتەکانى کۆکردوه ،
 دواى ئەویش خویندکاری بلیمەت و زیرهکی (سیبویه) علمى نحوى له مامۆستا که ی
 که (خلیل) ه وەرگرت و دواتر توانیتی ئەم علمى نحوه پێک خات و بەلگه و نمونه بۆ
 هەموو بابەتەکان دانیت له کتیبهکهیدا (کتاب سیبویه) دواتر هەر زانایهک زانستی
 نحوى نووسیبت سەرچاوهى نوسینهکه (کتاب سیبویه) بووه.

(^۴) واتا ناوی (المدينة) و ناوی (الكتاب).

بووترنت جگه له مه‌دینه‌ی پیغه‌مبهر ﴿ﷺ﴾ و کتیبی سیبویه هیچی تر نایاته خه‌یالی بیسه‌ردا.

جا حوکمی ئەم ئەلیف و لامه^(۱) ئەوه‌یه که حذف ناکرنت مه‌گەر له‌کاتی بانگ کردن (النداء) یان له‌کاتی إضافة‌کردن وه‌کو (یا صعق) له ناوی (الصعق)^(۲) دا ، وه وه‌کو (هذه مدينة رسول الله ﴿ﷺ﴾ وه هندی جاریش حذف ده‌کرنت له غه‌یری بانگ‌کردن و اضافه‌دا به شادی ، بیسراوه له قسه‌ی عه‌رب (هذا عیوق طالعا)^(۳) ئەصله‌که‌ی (العیوق) که ناوی ئەستیره‌یه.

وه هندی جار ناوی عه‌له‌می زۆر به‌کارهات و زالبوونی به‌سه‌ر شتی‌کدا به‌هۆی إضافة‌کردنه‌وه په‌یدا ده‌بیئت ، وه‌کو ابن عمرو ابن عباس و ابن مسعود ئەم ناوانه زالبووه به‌سه‌ر عه‌بدولاکاندا (العبادلة)^(۴) نه‌وه‌کو کوپانی تری عمرو عباس و مسعود ، هه‌رچه‌نده ئەوانی تریش کوپیانن ،

(۱) – واتا ئەلیف و لامی ناوی (المدينة و الكتاب) و هاو وینه‌کانیان.

(۲) – (الصعق) له ئەصلی زماندا واته که‌سیک که هه‌روه تریشقه‌ی به‌رکه‌و تبیئت ، دواتر تاییهت کراوه به (خویلدی کوپی نوفه‌یل) که عاده‌تی وابووه نانی خه‌لکی ده‌داو رۆژنک با هه‌نده‌کاته ناو مه‌نجه‌له‌کانی و جنیو به باکه ده‌دات ، خوای گه‌وره‌ش هه‌وره تریشقه‌یه‌کی لێده‌دات دواتر ناوی (الصعق) زالبووه و بووه به عه‌له‌م بۆ خویلدی کوپی نوفه‌یل.

(۳) – واتا / ئەوه ئەستیره‌ی (عیوق) دهرچووه ، جا لێره‌دا (عیوق) ئەلیف و لامه‌که‌ی لێکراوه‌ته‌وه و بانگ کراو نیه و اضافه‌ش نه‌کراوه ئەمه‌ش شانه.

عیوق : ناوه بۆ هه‌رشتیک که پێگر و به‌ربه‌ست بیئت ، به‌لام دواتر تاییهت کراوه بۆ ناوی ئەستیره‌یه‌کی گه‌روره.

(۴) – ووشه‌ی (عبادلة) کۆ (جمع) ی (عبدل) که وه‌رگیراو داتا‌شراوه له نا (عبدالله) وه ، یان له ئەصلدا (عبد) بووه و لامیکی بۆ زیاد کراوه.

به لأم ئەمانه^(۱) زالبوو به کارهینیان به وان و تەنانەت ئەگەر بوتریت (ابن عمر) جگه له عبدالله کەسی تریانه نایه ته خەیاڵی هەرۆها (ابن عباس) و (ابن مسعود) یش - پەزای خویان لیبت - جا ئەم إضافة کردنه بۆ ئەم ناوانه لیی جیا نایبته وه نه له بانگکردن (النداء) وه له هیچ کاتیکی تردا وهکو (یا ابن عمر)^(۲).

(۱) - واتا (ابن عمرو ابن عباس و ابن مسعود) دەرکرت به هه‌موو کۆپیک له کۆپانی عمر بوتریت (ابن عمر) به لأم به‌هۆی زالبوون (غلبه) تاییهت بوو به به (عبدالله) هه‌ره‌ها ئەوانی تریش.

(۲) - لی‌ره‌دا ابن عمر بانگکراو (منادی) یه‌و هیچی ئی حذف نه‌بووه، لی‌ره‌دا کۆتایی به‌باسی ناوه ناسراوه‌کان هات، إن شاء الله وانه‌ی ئاینده ده‌چینه سه‌ر مبتدا و خبر

الابتداء^(۱)

باسی مبتدا و جوړه‌کانی:

۱۱۳. مبتدا زید ، وعاذر خبر
 اِنْ قُلْتَ (زید عاذر من اعتذر)

۱۱۴. واول مبتدا ، والثانی
 فاعل اغنی فی (اسارذان)

۱۱۵. وقس ، وكاستفهام النفي ، وقد
 يجوز نحو (فائز اولوا الرشد)^(۲)

(۱) زانایانی نحو عاده‌تیاں وایه دواى نه‌وهی باسی جوړه‌کانی کلام ده‌کن و یه‌که‌م جوړیش که اسم‌ه باسماں کرد ، دواتر باسی ناوه ناسراوه‌کان ده‌کن ، دواى نه‌وه دیننه سهر نه‌و ووشانه‌ی پنیان ده‌وتریت (المرفوعات) زۆربه‌یاں له‌ناو مرفوعاتدا باسی (مبتدا) یاں (الابتدا) پیش ده‌خن و هندیکیشیان باسی (الفاعل) پیش ده‌خن = جالیره‌دا (ابن مالک) شوین ده‌ستوری شیخی سیبویه‌ی که‌وتوره بره‌حه‌تی خویان لینییت . له‌وهی مبتدای پیش فاعل باس کردوه .

جا ووشه‌ی (الابتداء) چاوگ (مصدر) ه به‌واتای ده‌ست پی‌کردن ، وه‌هندی له‌ زانایان ووتویانه (باب المبتدا و الخبر) . ووشه‌ی مبتدا اسمی مفعوله به‌واتای ده‌ست پی‌کراو دیت و (خبر) یش واتا ه‌وال یاں سیفه‌تیک که دیت بوئه‌و ناوه ده‌ست پی‌کراوه و له‌یزمانی زمانی کوردیدا ده‌وتریت (نیهاد و گوزاره) به‌لام نیمه له‌کاتی وه‌رگیپان و لیکدانه‌وه‌دا ده‌لین مبتدا و خبر .

تیبینی : نه‌و باسانه‌ی پیشووتر ده‌رباره‌ی ناو (اسم) بوو به‌ پیی ساده‌ی (افرادى) به‌لام لیره به‌دواوه باسی ناوه به‌ پیی لیکدراوی (ترکیبی) له‌گه‌ل غه‌یری خویدا .

(۲) کورته‌ی مانای نه‌م سى دیره‌ی نه‌لفیه به‌م شیوه‌یه : (۱۱۳) ناوی زید مبتدایه و ناوی (عاذر) یش خبریتی نه‌گه‌ر بلنییت (زید عاذر من اعتذر) واته زید قبول ده‌کات پاساو (عذر) ی نه‌و که‌سه‌ی پاساو دینیته‌وه ، نه‌مه‌ش نمونه‌یه بو جوړی یه‌که‌می مبتدا وه‌کو ابن عقیل پرونی ده‌کاته‌وه (۱۱۴) یه‌که‌م ووشه‌ی پرسته‌که مبتدایه و دووه‌می فاعلی مبتداکه‌یه و له‌ جیی خبری مبتداکه‌ داده‌نیشیت وه‌کو نمونه‌ی (اسارذان) نایا نه‌و دووانه شه‌و ره‌ون ؟ نه‌مه‌ش نمونه‌یه بو جوړی دووه‌می مبتدا .

دانەر باسی ئهوه دهکات که مبتدا دوو جوړه : مبتدایه که خبری ههیه و مبتدایه که فاعلی ههیه و ئه و فاعله له جیی خبره که داده نیشی ، نمونهی یه که م وهکو (زید عاذر من اعتذر) مه به ست له م جوړه ش ئه وهیه که مبتدا که وه صفیک نیه له خوئی گرتبیت ئه وهی له جوړی دوو مدا باسی ده که یین ، که واته (زید) : مبتدایه (عاذر) خه به ریتی و (من اعتذره) ده بیته مفعول بو (عاذر)^(۱) . نمونهی جوړی دوو م (اسار دان) هـ مـزه که بو پرسیار کردن (استفهام) هـ ، (وسار)^(۲) : مبتدایه و دان : فاعلی ساریه و له جیی خه به ره که یه تی ، جا قیاس ده کړیته سه ر ئه مه^(۳) ، هر شتیک وهکو ئه م و ابیت ئه ویش بریتیه له : هه موو وه صفیک^(۴) که (استفهام)

(۱۱۵) جا قیاس که هاو وینهی (اسار دان) واته : هه رکاتی که مبتدا وصف بوو . واته اسمی فاعل یان اسمی مفعول بوو . استفهامی له پیشه وه بوو ، وه وهکو استفهام وایه نه فی واته دروسته له پیش وه صفه که وه نفی بیت ، وه هندی جار دروسته به بی هاتنی استفهام ونفی له پیش وه صفه که وه وهکو (فائز اولوا الرشد) واته براوه ن خاوه نی ژیرییه کان . لیژدها (فائز) اسمی فاعل و مبتدایه و ((اولوا)) فاعلیتی و جیی خه به ره که ی گرتووه .

^(۱) چونکه عاذر اسمی فاعله و اسمی فاعلیش عملی فعله که ی دهکات ، واته وهکو (يعذر) وایه ، يعذر فعله و پیویستی به (فاعل و مفعول به) یه چونکه فعلیکی تیپه ر (معددی) هـ . که واته (من) له رسته که دا اسمی موصوله فی محل نصب مفعول به ل (عاذر) .

^(۲) وشه ی (سار) له ئه صلدا (ساری) بووه واسمیکی منقوصه بویه دروسته یایه که ی حذف کړیت و بکړیته تنوینی کسر ، له کاتی اعرابیشدا ده لئین : مبتدا مرفوع و علامه رفعه الضمة المقدرة على الياء المحذوفة .

^(۳) واته سه ر رسته ی (اسار دان) .

^(۴) پیشتی باسما ن کرد وه صف بریتیه له اسمی فاعل و اسمی مفعول و صفه ی مشبه

و صیفه ی مبالغه که وه رگراو (مشتق) ن له مصدره وه

یان (نفی) له پێشیوه بیئت^(۱) وهکو : اقامّ الزیدان^(۲) ، وما قائمّ الزیدان^(۳) ، جا ئەگەر وهصفهکه استفهام یان نفی له پێشهوه نهبوو ئەوه نا بیته مبتدا لای بهصریکان جگه له ئەخفەش^(۴) ، ههروهها دهبیئت ئەو وهصفه فاعلهکهی ناوی ئاشکرا (ظاهر)^(۵) بیئت وهکو نمونه هینرایهوه، یان جیناوی سهربهخۆ (ضمیر منفصل) بیئت وهکو (اقامّ انتما)^(۶) ، ههروهها دهبیئت^(۷)

(۱) ئەمه مرجی یه کهمه بو جۆری دووهمی مبتدا .

(۲) لیرةدا :(: حرف استفهام . قائمّ : مبتدا مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة .

الزیدان : فاعل ل (قائم) مرفوع وعلامة رفعه الالف لانه مثنی . وقد سد مسد الخبر .

(۳) ما قائمّ الزیدان : وهکو رستهی پێشووتر إعراب دهکرت ، جیاوازییهکهی ئەوهیه له

پێش مبتداکهوه نفی هاتوه

(۴) واتا / مبتدا ئەگەر وهصف بیئت مرجی یه کهمی ئەوهیه استفهام یان نفی له

پێشهوه بیئت ، بهلام ئەمه لای ئەخفەش و کوفییهکان مرج نیه .

(۵) مه بهست له ناوی (ظاهر) ئەوهیه که جیناوی (ضمیر) نه بیئت .

(۶) إعرابی تهواوی ئەم رستهیه بهم شینویه : (: حرف استفهام لا محل لها من الإعراب .

قائمّ : مبتدا مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة . انتما : ضمیر منفصل مبني في

محل رفع فاعل ل (قائم) وقد سدّ مسد الخبر .

(۷) ئەمهش مرجی چوارهمه . کهواته جۆری یه کهمی مبتدا هیچ مرجی نیه ، بهلام

جۆری دووهم چوار مرجی ههیه که بریتین :

ل دهبیئت مبتداکه وهصف بیئت

ب . دهبیئت مبتداکه پشت بهستیئت به استفهام یان نفی واتا استفهام ونفی له پێشهوه

بیئت ، ئەوهش مرجه لای بهصریکان جگه له ئەخفەش وه لای کوفیکانیش مرج نیه .

ج . دهبیئت فاعلی ئەم مبتدایه اسمیکی (ظاهر) یان جیناویکی سهربهخۆ بیئت واتا

نابیئت جیناویکی نادیار (مستتر) یان لکاو (متصل) بیئت

د . دهبیئت به مبتداکه و فاعلهکهی مانای رستهکه تهواوی بیئت و پێویستی به ناوی تر

نه بیئت .

مانای پرسته‌کەش بەهۆی فاعلی ئه‌و مبتدایه‌وه ته‌واو بیئت ، جا ئه‌گەر
مانای پرسته‌کە ته‌واو نه‌بوو ئه‌وه وه‌صفه‌کە نابیته مبتدا وه‌کو (اقام ابواه
زید) لیژدها

زید : مبتدایه و دواکه‌وتووہ قائم : خبره و پیش‌که‌وتووہ ، ابواه : فاعلی
قائمه ، لیژدها دروست نیه (قائم) بییته مبتدا چونکه به‌ته‌نها له‌گه‌ل
فاعله‌که‌ی ماناکه ته‌واو نابیته و ناوتریته (اقائم ابواه) وقسه که ته‌واو
بیته^(۱) ، هه‌روه‌ها دروست نیه وه‌صفه‌کە بییته مبتدا ئه‌گەر فاعله‌که‌ی
جیناویکی نادیار بیته ، که‌واته ناوتریته (ما زید قائم ولا قاعد) له‌م
پرسته‌یه‌دا (قاعد) نابیته مبتدا و جیناوه نادیاره‌که‌ش^(۲) بییته فاعل جینی
خبر بگریته ، چونکه جیناوه‌که سه‌ربه‌خۆ نیه ، هه‌رچه‌نده ئه‌م بابته^(۳)
خیلافی تیدایه ، هه‌روه‌ها هیچ جیاوازی نیه ئه‌گەر استفهامه‌که^(۴) به‌حرف
بیته وه‌کو نمونه‌مان هینایه‌وه ، یان به‌ناو (الاسم) بیته وه‌کو (کیف جالس
ال عمران)^(۵) ؟ ، هه‌روه‌ها جیاوازی نیه ئه‌گەر نه‌فیه‌که به‌حرف بیته وه‌کو

(۱) ماناکه‌ی ده‌بیته (نایا دایک و باوکی به‌پیوه‌ن) دیار نیه دایک و باوکی کی مه‌به‌سته
و ئه‌و که‌سه‌ی جیناوی (ابواه) ی بۆ ده‌چیته‌وه باس نه‌کراوه ، ئه‌میش دروست نیه .
(۲) چونکه (قاعد) له جینی (یعقد) ه و فاعلیکی مستتری هیه تقدیره‌که‌ی (هو) یه .
(۳) واتا/ بابته‌ی ئه‌وه‌ی فاعلی اسمه فاعله‌که جیناوی نادیار (ضمیر مستتر) بیته ،
دواتر ابن عقیل باسی ده‌کات .

(۴) ئه‌مه قسه‌کردنه له‌سه‌ر مه‌رجی دووه‌می جوړی دووه‌م له مبتدا ، که بریتی بوو
له‌وه‌ی استفهام یان نفی له پیش وه‌صفه‌که‌وه بیته .

(۵) له‌م پرسته‌یه‌دا : کیف : اسم استفهام مبني على الفتح في محل نصب حال . جالس :
مبتدا مرفوع و علامه رفعة الضمة . العمران : فاعل لـ(جالس) مرفوع و علامه رفعة الالف
لأنه مثني . وقد سد مسد الخبر . له‌م پرسته‌یه‌دا (کیف) اسمی استفهامه وه‌کو حرفی
استفهام هه‌مان عمه‌ل ده‌کات .

نمونه هینرایهوه ، یان به فعل بیئت وهکو (لیس قائم الزیدان) لیژهدا
 لیس : فعل ماضی (ناقص) هو قائم : اسم (لیس) یهو ، الزیدان : فاعلی
 (قائم) هو له جینی خبری (لیس) یه ، ههروهه دهلیت : (غیر قائم الزیدان)
 غیر : مبتدایه ومضافه بۆ لای (قائم) قائمیش مضاف إليه مجروره ،
 والیزدان فاعلی قائمه وه له جینی خبری (غیر) وه ، چونکه مانای ئەم
 پرستهیه^(۱) (غیر قائم) وهکو (ما قائم) وایه ، وه وهکو ووتهی شاعیریش :

ش ۳۸ / غیر لاه عداک فاطرح اللهو ولا تفتزر بعارض سلم^(۲)

لهم دیزه شعره دا (غیر) مبتدایه و (لاه)^(۳) ومضاف الیه مجروره و وعداک
 فاعلی (لاه) وه له جینی خهبری (غیر) ه ، ههروهه وهکو ووتهی
 ش ۳۹ / غیر ماسوف علی زمن ینقضي بالهم والحنن^(۴)

(۱) واته پرستهی (غیر قائم الزیدان) له گهله پرستهی (ما قائم الزیدان) له پووی ماناوه
 وهکو یهکن بهلام (غیر) اسمه و بۆ نفی بهکارهاتوه .

(۲) پوختهی مانای ئەم دیزه شعره بهم شیوهیهیه : بیگومان بی ناگا نین دوژمه کانت
 کهواته بی ناگا مهبه و واز له بی ناگیی بیئه فریو مهخۆ به ناشتییهکی کاتی . بهلگهی
 ئەم دیزه شعره (غیر لاه عداک) لیژهدا (لاه) اسمی فاعله و (عداک) فاعلیتی و جینی
 خهبری (غیر) ی گرتوه .

(۳) وشه (لاه) اصلهکی (لاهی) بووه و ناویکی منقوصه له فعلی (لها . یلهو) هوه
 وهرگیراوه و بهواتای غافل بوون و بی ناگا بوون دیت ، واعراییشی بهم شیوهیهیه :
 لاه : مضاف الیه مجرور و علامه جره الکسرة المقدره علی الیاء المحذوفه .

(۴) ماناوه بهلگهی ئەم دیزهش بهم شیوهیهیه : نابیت کهسی ژیر و عاقل . پهشیمان
 بیئت لهسر پۆژگاریک که ساتهکانی به غهم و خهفته کۆتایی هاتوون . بهلگهکی :
 (غیر ماسوف علی زمن) لیژهدا (علی زمن) (نائب فاعلی) (ماسوف) ه . چونکه ماسوف
 اسمی مفعولهو پیویستی به نائب فاعله جینی خبری (غیر) گرتوتهوه .

لییره‌دا (غیر) مبتدایه و ماسوف : مجرور به‌هۆی إضافة واته (مضاف الیه) یه علی زمن : جار و مجروره له‌شوینی (نائب فاعل) ی ماسوف^(۱) وه جینی خبری (غیر) هی گرتوته وه .

جا شیخی نه‌بو الفتی ئیبن جنی^(۲) پرسپاری اعرابی نه‌م دیپره‌ی له‌کوره‌که‌ی کرد نه‌ویش دنیایا نه‌بو له‌ اعراب کردنه‌که‌ی و به‌گومان بوو لئی و سه‌ری سوپما^(۳) .

پاو بوچونی به‌هسریکان . جگه له‌ نه‌خه‌ش . نه‌ویه نه‌م وه‌صفه^(۴) نابیتته مبتدا مه‌گه‌ر پشتی به‌ستبیت به‌ نفی یان استفهام ، به‌لام نه‌خه‌ش و کوفیکان^(۵) نه‌مه‌یان به‌مه‌رج نه‌گرتوه ، بۆیه پییان دروسته بلئیت (قائم الزیدان)

قائم : مبتدایه و الزیدان : فاعلی قائمه وه له‌ جینی خه‌به‌رکه‌یه‌تی ، جا بو نه‌م رایه‌ش^(۶) ناماژه‌ی کرد دانهر به‌وته‌ی (وقد يجوز نحو : فائز اولوا الرشد) واته : هندی جار دروسته به‌کارهینانی نه‌م وه‌صفه به‌ مبتدا بی نه‌وه‌ی له‌ پیشه‌وه‌ی نفی یان استفهام هه‌بیت ، وه دانهر ووتویه‌تی که‌ سیبویه نه‌مه^(۷) به‌ دروست ده‌زانیت به‌ لاوازی ، نه‌وه‌ی که‌ هاتوه له‌م باره‌وه ووته‌ی شاعیر :

(۱) چونکه وشه‌ی (ماسوف) اسمی مفعوله و پیوستی به‌ نائب فاعله .

(۲) ابن جنی ناوی ته‌واوی عوسمانی کورپی جنی یه و له‌شاری موصل له‌ دایک بووه له‌ سالی ۳۲۰ ک ، یه‌کینکه له‌ پیشه‌واکانی زانسته‌کانی زمانی عه‌ره‌بی و سالی ۳۹۲ک له‌ شاری به‌غدا کۆچی دواپی کردروه . خوا‌ی گه‌وره لئی خو‌ش بیت .

(۳) مه‌به‌ستی نه‌وه بووه زیره‌کی کوره‌که‌ی . که‌ ناوی (غالی) بووه و زۆر زیره‌ک و وریا بووه . تاقیده‌کاته‌وه نه‌ویش تووشی دوو دلئی بووه .

(۴) مه‌به‌ست پنی جۆری دووه‌می مبتدایه که له‌ سه‌ره‌تای (مبتدا و خبر) وه‌ه باسما‌ن کرد .

(۵) واته به‌ مه‌رجیان گرتوه (وصف) که‌ مبتدا بیت نفی یان استفهام له‌ پیشه‌وه بیت .

(۶) واته رای کوفیکان و نه‌خه‌ش .

(۷) واته نه‌وه‌ی که‌ وه‌صفه‌که‌ نفی یان استفهام له‌ پیشه‌وه نه‌ بیت .

ش. ۴۰ / فخيرٌ نحن عند الناس منكم إذا الداعي المثوبُ قال : يالا^(۱)
 ليرهدا خيرٌ مبتدایه ونحن : فاعلی (خیر)^(۲) نهو له جیی خه به ره که یه تی و له
 کاتیکیدا (خیر) نه نفی ونه استفهام له پیشیوه نه هاتوره ، ههروه ها ووتهی
 شاعیریش له م بابه ته دانراوه که ده لیت :

ش. ۴۱ / خبيرٌ بنو لهبٍ ، فلا تكُ ملغيا مقالةً لهبي إذا الطيرُ مرتِ^(۳)
 ليرهدا (خیر) مبتدایه و بنو لهب ، فاعله و جیی خه به ره که ی گرتوته وه!^(۴)
 ۱۱۶. والثاني مبتدأ ، وذا الوصف خبرٌ ان في سوى الافراد طبقاً استقر^(۵)

(^۱) مانای ئەم دێره شیعره بهم شیوهیهیه : ئیمه چاکتر و باشتین لای خه لکی له ئیوه،
 کاتیکی لیتقوماو هاوار دهکات و یه خه ی خوی دانه ریت و داوای فریا که و تن دهکات و
 ده لیت فریای فلان که ون

به لگه ی ئەم دێره شیعره : (فخیر نحن) لیرهدا خیر وه صله و بووه به مبتدا و
 فاعله که شی جیی خبری گرتوته وه به بی نه وه ی نفی یان استفهام له پیشیوه هاتیت .
 (^۲) چونکه ووشه ی (خیر) له نه صلدا (اخیر) ه و اسمی تفضیله و پیویستی به فاعله
 چونکه وه صله .

(^۳) ماناو به لگه ی ئەم دێره شعرهش بهم شیوهیهیه : لیزان و شاره زان نه وه ی لهب .
 به ده ور و خولی بالنده کان . که واته به راست بزانه قسه یان کاتیکی بالنده رهت بوو و ده ور
 و خولی کرد .

به لگه که ی : (خیر) وه صله و کراوه به مبتدا و فاعلی هه یه که بریتیه له (بنو) و له
 جیی خه به ره که یه تی ، به بی نه وه ی نفی یان استفهام له پیشیوه هاتیت .

(^۴) إعرابی ته وای ئەم دێره شیعره و سه رجه م دێره شیعره کانی تر له حاشیه ی
 کتیبه که دا . واته شرحی ابن عقیل . که دانراوی (محمد محی الدین عبدالحمید) به
 تفصیل کراوه و پیویسته ته ماشاکریت بویه ئیمه اعرابی نا که ین .

(^۵) کورته ی مانای ئەم دێره ی نه لفییه بهم شیوهیهیه : دووهم بکه به مبتدا . واتا فاعلی
 وه صله که . ، وه وه صله که بکه به خبر . واته خبری مقدم . نه گهر له جگه له تاک بون
 (الإفراد) دا واته له دووان (تثنیه) وه کو (جمع) دا . وه کو یه ک و ابن .

وهصف له گه ل فاعله كهيدا^(۱) يان وهكو يه كن له پووی تاك بوون يان دووان بوون يان كو بوون^(۲) يان وهكو يه كيک نين^(۳) نهویش^(۴) دوو جووره : دروست و نادروست .

جا نه گهر وهصفه كه و فاعله كه وهكو يه ك بوون له تاك بوون (افراد) دا وهكو (قائم زيد)^(۵) نهوه دوو إعرابی تیدا دروسته : يه كه میان نهوه يه وهصفه كه (قائم) مبتدا بیئت و دوای وهصفه كه شی (زيد) فاعلی بیئت و جیی خه بهری گرتیئت .

دووه مـ یان : نهوه يه دوای وهصفه كه مبتدای (مؤخر)^(۶) بیئت و وهصفه كه شـ خـ بری مقـ دم بیئت له سهـر نهـم اعرابـه شه^(۷)

(۱) چونکه وهكو ووتمان وهصف بریتیه له (اسم الفاعل ، اسم المفعول ، صفة المشبهة ، صيغة المبالغة ، فعل التفضيل) نه مانه هه موویان عملی فعله كه یان دهكن وهكو نه حویكان ده لین (يعمل عمل فعله) واته : چۆن فعل پیویستی به فاعل یان نائب فاعل هه یه و زۆر جاریش پیویستی به مفعول هه یه نه مانیش به هه مان شیوه .

(۲) واته ههردوکیان تاك بن وهكو (قائم محمد) یان دووان بن وهكو (قائمان محمدان) یان كو بن وهكو (قائمون محمدون)

(۳) واته يه كيکیان تاك بیئت و نهوی تریان دووان یان كو بیئت ، به زۆریش وایه وهصفه كه تاك بیئت وهكو له شرحه كه دا پوون ده بیته وه .

(۴) واته : نهوه یه كه نین (غير المطابق).

(۵) لیژدها (قائم) وهصفه كه یه چونکه اسمی فاعله و (زيد) یش فاعله كه یه تی

(۶) نهصل وایه مبتدا له سه ره تا وه بیئت . چونکه مبتدا واته دهست پیکراو . به لام هندی جار له زمانی عه ره بییدا دوا ده كه ویئت و پیی دهوتریئت (مبتدا مؤخر) دواتر باسیان ده كه یین به تفصیل إن شاء الله تعالی .

(۷) واته إعرابی دووه م .

فهرموودهی خوای گهوره ﴿ اَرَاغِبْ اَنْتَ عَنِ اٰلِهَتِي يَا اِبْرَاهِيمَ ﴾^(۱) لیره‌دا دروسته (أَرَاغِبْ)^(۲) مبتدا بیئت و (اَنْتَ)^(۳) فاعلی بیئت و جیی خبری گرتبیته‌وه ، هه‌روه‌ها دروسته (اَنْتَ) مبتدا بیئت و دواکه‌وتبیئت و (اَرَاغِبْ) خبر بیئت و پیش‌که‌وتبیئت .

جا له‌م نایه‌ته‌دا إعرابی یه‌که‌م^(۴) باشتر و چاکتره ، چونکه ووته‌ی (عَنْ اٰلِهَتِي) معمولی (رَاغِبْ)ه^(۵)، که‌واته له‌سه‌ر إعرابی یه‌که‌م به‌ین نه‌کراوه‌ته

(^۱) نایه‌تی (۴۶) سوره‌تی (مریم) مانا و اعرابی ئەم نایه‌ته پیروژه به‌م شیوه‌یه‌یه (باوکی ئیبراهیم له وه‌لامی کوپه‌که‌یدا ووتی . نایا تو واز له په‌رستراوه‌کانی من دینی ئە‌ی ئیبراهیم) -

-إعرابی ته‌واوی ا: حرف استفهام مبني على الفتح لا محل لها من الإعراب . رَاغِبْ : خبر مقدم مرفوع . اَنْتَ : ضمير منفصل مبني في محل رفع مبتدا مؤخر . عَنْ اٰلِهَتِي : جار و مجرور . وَاٰلِهَةٌ : مضاف . ي ضمير متصل مبني في محل جر مضاف اليه . يا حرف نداء . ابراهيم : منادی مبني على الضم في محل النصب . به‌لگه‌ی ئەم نایه‌ته لیره‌دا : له پرسته‌ی (اَرَاغِبْ اَنْتَ) دروسته نه‌وه‌ی ووتمان و نه‌وه‌ش بلییی (رَاغِبْ) مبتدایه و (اَنْتَ) فاعلیتی و جیی خه‌به‌ره‌که‌ی گرتوه . چونکه وه‌صفه‌که و فاعله‌که هه‌ردووکیان مفردن . هه‌رچه‌نده لای زۆر به‌یان له پووی مانه‌وه ئەم اعرابی دوومه ده‌بیئت بکریئت بو نایه‌ته وه‌کو ابن عقیل پوونی ده‌کاته‌وه .

(^۲) ووشه‌ی (رَاغِبْ) اسمی فاعله و له فعلی (رَغِبْ) وه‌رگراوه ، ئەم فعله ئە‌گه‌ر له دوایه‌وه حرفی جری (عَنْ) هات نه‌وه به‌ مانای پشتینکردن و وازه‌ینان دیت ، به‌لام ئە‌گه‌ر له دوایه‌وه حرفی جری (فِي) هات (رَغِبْ فِيهِ) نه‌وه به‌مانای حَزْ لِيَبْوُونَ دیت .

(^۳) اَنْتَ بو خۆی جیناوی سه‌ربه‌خۆیه و مبنیه له محلی رفعدا .

(^۴) واته إعرابی نه‌وه‌ی وه‌صفه‌که که (رَاغِبْ) ه مبتدا بیئت و (اَنْتَ) فاعلی بیئت و جیی خبری گرتبیئت .

(^۵) پیشتر باسی نه‌وه‌مان کرد له زمانی عه‌ره‌بیدا (جارو مجرور) په‌یوه‌ندی (تعلق) ده‌به‌ستیت به فعل یان هاوشیوه‌ی فعل (وه‌کو اسمی فاعل و اسمی مفعول ... هتد) وه

نیوان عامل و معمول به شتیك كه په یوهندی بهم عامل و مه معموله وه نیه ، چونكه (انت) به پئی ئەم إعرابه دهبیته فاعلی (راغب) و ئەو كاته په یوهندی به راغبه وه هیه و نایبته ووشه ی بیگانه بۆی ^(۱) ، به لام له سه ر إعرابی دووم ^(۲) دروست دهبیته بوونی ووشه ی بیگانه له نیوان عامل و مه معموله كه دا ، چونكه (انت) په یوهندی به (راغب) هوه نامینیت له سه ر ئەم إعرابه له بهرته وه ی دهبیته مبتدا و (راغب) هیچ عملیكى تیدا نه كردوه ، چونكه (راغب) دهبیته (خبر) و خبریش عمل له مبتدا ناكات له سه ر پای به هیژ و راست ^(۳) .

جا ئەگەر وه صفه كه و فاعله كه ی وه كو یه ك بن له دووان بوون (تثنیة) دا وه كو (اقائمان الزیدان) یان له كو (جمع) دا وه كو (اقائمون الزیدون) له م حالته دا ئەوه ی دوا ی وه صفه كه ^(۴) دهبیته مبتدا ^(۵) وه وه صفه كه ش دهبیته خبری مقدم ، ئەمه یه مانای ووته ی دانەر (دووم ناوی دوومه ی پرسته كه .

ئەو شته ی جار و مجروره كه تعلقى پێوه یه دهبیته عاملی جارو مجروره كه ش ، جا لێزه دا جارو مجرور (عَنْ كَهْتِي) متعلقه به (راغب) چونكه راغب اسمی فاعله و دهبیته عاملی (عن كهتیی) و ئەویش دهبیته معمولی .

^(۱) ووشه ی بیگانه (اجنبی) ئەوه یه ك دور ووشه له پرسته كه یدا بن و هیچ په یوهندی كار له یه ك كردن (عمل) له نیوانیاندا نه بییت .

^(۲) واتا إعرابی ئەوه ی (انت) مبتدای موخر بییت (راغب) خبری مقدم بییت .

^(۳) پوخته ی قسه كه ئەوه یه : بۆیه پای دووم دروست نیه له نایه تی (راغب انت) چونكه (راغب) عامله و معموله كه ی دووشته (انت) فاعلیتی و (عن كهتیی) جارو مجروره و مفعول به غیر صریحه بۆی ، كه واته دهبیته (أنت) جگه له فاعلی (راغب) إعرابی تری بۆ نه كریت كه له مه معمولیتی راغبی بخت .

^(۴) ئەوه ی دوا ی وه صفه كه واتا (الزیدان) یان (الزیدون) .

^(۵) واتا مبتدای مؤخر

مبتدایه و وهصفهکەشی . که ناوی یهکه می پرسته که یه خبره . تاکو تایی دپره که) واته : دووم که ناوی دوومه می دواي وهصفه که یه . مبتدایه و ، وهصفه که شی خبریتی و پیش که وتوو . نه گهر ههردووکیان وهکو یه ک بن له جگه له تاک بوون (الافراد) واته له دووان بوون و کو بوون دا (التثنیة و الجمع) نه مهش ^(۱) پای زور و باوی زمانی عه ره بیه ، وه دروسته له سه ر پای (اکلونی البراغیث) ^(۲) وهصفه که مبتدا بیئت و دواي خوئی فاعلی بیئت و جیی خوئی بگریت .

به لام نه گهر وهصفه که و فاعله که ی وهکو یه که نه بن نه وه ده بیته دوو جور : نادروست و دروست وهکو پیش و وتومان ، نمونه ی نادروسته که (اقائمان زید) و (اقائمون زید) نه م جوره پرستانه راست نیه و دروست نیه ^(۳) ، وه

^(۱) واتانه وهی که دواي وهصفه که مبتدای مؤخر بیئت و وهصفه که شی خبری مقدم بیئت .
^(۲) نه م پرسته یه (اکلونی البراغیث) کیچه کان خواردمیان کراوته نازناویک بو پایه که له پایانه ی که پیی دروسته فعل کاتیک فاعله که ی دووان (مثنی) یان وهکو (جمع) بیئت ، جیناوی دووان یان کو بلکینی به فعله که وه و بلی (قاما الرجال) یان (قاموا الرجال) نه مهش راو بوو چوونی طائیه کانه که پیچه وانیه پای زورینه (جمهوری عه ره به ، چونکه فعل فاعله که ی مفرد بیئت یان مثنی یان جمع ده بیئت به یه که شیوه به کاری بیئت و ده لی بیئت (قام الرجل) و (قام الرجال) و (قام الرجال) و نابیئت ده ستکاری بگریت و بگریته دووان یان کو ، جا نه گهر وای لی هات نه وکات دروست نیه اسمی فاعله که عمل بکات له و ناوه ی دواي خوئی بو نمونه (قائمان الزیدان) الزیدان نابیته معمولی قائمان چونکه قائمان ده ستکاری صیغه که ی کراوه و کراوته دووان ، بویه ده بیئت (قائمان) خبری مقدم بیئت و (الزیدان) مبتدای مؤخر بیئت .

^(۳) بویه دروست نیه چونکه ناتوانگریت وهصفه که (قائمان) و (قائمون) بگریته خبری مقدم چونکه جیاوازه له مبتدا که له پروی تاک و دووان و کو بوونه وه ، ههروه ها دروست نیه وهصفه که بییته مبتدا چونکه وهصف ده بیئت وهکو فعل بیئت نابیئت نیشانه ی دووان و کوئی پیوه بیئت له سه ر قسه ی زورینه وهکو باسکرا .

نمونه‌ی دروسته که (اقائم الزیدان) و (اقائم الزیدون) لهم حاله‌تهدا پیویسته وه‌صفه‌که مبتدا بیّت و ناوه‌که‌ی تری دوا‌ی خویشی فاعل بیّت و جیی خبری گرتبیّت.

* باسی عاملی مبتدا و خبر

۱۱۷. ورفعوا مبتدا بالابتداء كذاک رفع خبر بالمبتدا^(۱)

پاویوچوونی سیبویه و زۆرینه‌ی به‌صریکان ئه‌وه‌یه که مبتدا مرفوعه به‌هۆی ده‌ست پیکردن الابتداء^(۲) هوه و خبریش مرفوعه به مبتداکه . که‌واته عاملی مبتدا مانایه (معنوی)^(۳) ئه‌ویش بریتیه له‌وه‌ی که ناوه‌که^(۴) خالیه له عاملیه لفظیه ئه‌صلیه‌کان^(۵) که زیادکراو نین و هاوشیوه‌ی زیادکراویش

(۱) کورتی مانای ئه‌م دپّره‌ی ئه‌لفیه به‌م شیوه‌یه : مرفوعیان کردووه عه‌رب مبتدا له‌بهر ئه‌وه‌ی له سه‌ره‌تای رسته‌وه دیت . واتا ئه‌وشته‌ی مبتدای مرفوع کردووه مانایه لفظ نییه . هه‌روه‌ها مرفوع بوونی خبریش به‌هۆی مبتداوه‌یه واتا عاملی خبر مبتدایه ، وه‌کو له‌شه‌رحه‌که‌دا ابن عقیل پوونی ده‌کاته‌وه .

(۲) مه‌به‌ست له ده‌ست پی کردن ووشه‌ی یه‌که‌می هه‌موو رسته (جمله) یه‌که .

(۳) پیشتر باس‌مان کرد که زۆربه‌ی ووشه‌کان: زۆربه‌ی ووشه‌کان پیویستیان به عامله و عاملیش دوو جوّره: لفظی: ئه‌وه‌یه که ده‌نوسریت و ده‌خوینریته‌وه ئه‌مه‌ش زۆرتین عامله‌کانه ، جا عاملی لفظی ده‌بیته‌وه به دوو جوّره: یاسادار (قیاس)ه که ئه‌مانیش (۷) عاملن ، بی یاساو بیستراو (سماعی) ئه‌مانیش (۹) عاملن دووه جوّری عامل (عامل معنوی)یه ئه‌مه‌ش بریتیه له‌وه‌ی که نانوسریت و ناخویندریته‌وه ، جا عاملی معنوی له زمانی عه‌ره‌بییدا دووانن . عاملی مبتدا لیته‌دا باسی ده‌که‌ین ب عاملی فعلی مضارعی مرفوع که له باسه‌کانی هاتووه‌دا باس ده‌که‌ین . إنشاء الله .

(۴) ناوه‌که مبتدا بیّت .

(۵) له زمانی عه‌ره‌بییدا عاملی لفظی دابه‌ش ده‌بیّت بو سئ جوّره (له پووی ئه‌صل بوون و زیادکراو بوون) له عاملی اصلی: ئه‌وه‌یه که عمل ده‌کات له‌دوا‌ی خو‌ی و ماناشی

نین^(۱) جا خو پارێزراو له به (زیادکراو نهبی له هاو وینهی (بحسبک درهم)^(۲)) لێره دا حسبک : مبتدایه چونکه خالیه له عاملی ئەصلی هەرچهنده عاملی زیادکراوی پێویه ، ههروهها خو پارێزرا به ((هاوشیوهی زیادکراو)) له وینهی (رَبُّ رَجُلٍ قَائِمٌ) لێره دا رَجُلٌ : مبتدایه و قائمٌ خه به ره بۆی ، به لگه ی ئەمهش ئەوهیه که ناویک عطف کرینه وه سه ری^(۳) مرفوع ده بیته وه کو : (رَبُّ رَجُلٍ قَائِمٌ وَامْرَأَةٌ)^(۴)

ههروهها عاملی خبر لفظیه ، ئه ویش بریتیه له مبتدا^(۵) و ئەمهش پراوی چوونی سیبویه - په حمه تی خوای لیبیته - پای کۆمه لیککی تر^(۶) وایه

ههیه : ب . عاملی زیاد کراو ئەوهیه که مانای نیه به لام عمل ده کات له ناوه که ی دوا ی خو ی ده کات له لفظه کهیدا . ج . هاو وینهی زیادکراو (شبییه بالزاند) مانای ههیه و عمل له دوا ی خو ی له لفظه کهیدا به لام (تعلق) نا به ستیته به شتی که وه ، ئەم - جو رهش تایبه ته بۆ حه رفی جری (رَبُّ و لَعْلٌ و لَوْلَا) . دواتر له باسی حه رفی جردا به تفصیل باس ده کرین .

(۱) هاوشیوهی زیادکراو (شبییه بالزاند) مه به ست پنی ئه و حه ره فه جه ره یه که مانای ههیه و تعلق نا به ستیته به عامله وه ، به زۆریش حه رفی جری (رَبُّ) بۆ ئەمه به کار دیت ، هه ندی جاریش به که می حه رفی (لَعْلٌ و لَوْلَا) ئەگه ر بکریته حه رفی جر .

(۲) له م پرسته یه دا (حسبک) مبتدایه و عاملی پێویه که حه رفی جری (ب) به نام ئەم عامله هه یچ ده وریکی نیه چونکه زیاد کراو (زاند) ه .

وه (حسبک) إعرابی ته واوی به م شیویه : مجرور لفظاً مرفوع محلاً وهو مبتدا .
(۳) واتا : سه ر اسمه مجروره که ی دوا ی (رَبُّ) .

(۴) له م پرسته یه دا وشه ی (امْرَأَةٌ) عطف کراوه بۆ ناوی (رَجُلٌ) هه رچهنده ناوی (رَجُلٌ) به لفظ مجروره به لام له محلدا مرفوعه و مبتدایه بۆیه ناویک عطف کرینه وه سه ری مرفوع ده بیته به پنی محله که ی .

(۵) واتا : مبتدا خبری مرفوع کردوه ، دیاره مبتدا که ش عاملیکی لفظیه .

(۶) ئه و کۆمه له زانایه ش بریتیه له (اخفش و ابن السراج و الرماني)

که عاملی مبتداو خبر بریتیه له دهست پیکردن (الابتداء) که واته عاملی هەردووکیان معنویه . هەروەها ووتراوه : مبتدا مرفوعه به دهست پیکردن (الابتداء) ، خبیریش مرفوعه به ابتداء و مبتداکه .

هەروەها ووتراوه : یهکتیریان مرفوع کردوه ، واتا خبر مبتدا مرفوع دهکات و مبتداهش خبر مرفوع دهکات^(۱) ، جا راست ترین و جواتترینی ئەم بۆچوونانه بۆچوونی سیبویهیه - که پای یهکهەم بوو -^(۲) ئەم خیلافەش^(۳) هیچ سوودی نیه .

*

*

*

(^۱) به پیتی ئەم بۆ چوونه مبتداو خبر هەردووکیان عاملی یهکتەرن و معمولیشن بۆ یهکتەر ، ئەمەش پراوی بۆچوونی کوفیه کانه .

(^۲) ئەوەی که ووتمان عاملی مبتدا معنویه و عاملی خبیریش لفظیة که بریتیه له مبتدا .

(^۳) واتا / خیلاف له عاملی مبتداو خبردا ، پوختەئێ خیلافەکش چوار بۆچوون بوو که باس کرا .

* پیناسه‌ی خبر

۱۱۸- والخبرُ : الجزء المتمُّ الفائدة كَاللَّهِ بَرُّ وَالْأَيَادِي شَاهِدَةٌ^(۱)

دانه‌ر پیناسه‌ی خبری کردوه به‌وهی که بریتیه له به‌شی ته‌واوکه‌ری مانای قسه‌و رسته‌که^(۲)، جا ره‌خنه دیته سه‌ری به‌وهی فاعلیش وایه^(۳) وه‌کو (قَامَ زَيْدٌ) لی‌رده‌ا راس‌ته بلین زید ماناو قسه‌ی رسته‌که‌ی ته‌واو کردوه ، ه‌روه‌ها ووتراوه له پیناسه‌ی خبردا : بریتیه له‌و به‌شی که له‌گه‌ل مبتدادا قسه‌و رسته‌ی ته‌واو ری‌کده‌خن ، ئەم پیناسه‌یه‌ش ره‌خنه‌ی فاعل نایاته سه‌ری ، چونکه فاعل له‌گه‌ل مبتدادا حمله‌و قسه پیک ناهینیت به‌ل‌کو له‌گه‌ل فعلدا جمله پیکدینیت ، پوخته‌ی ئەمه ئەوه‌یه که دانه‌ر پیناسه‌ی خبری کرد به شتیک که له خبر و غه‌یری خبریشدا ه‌یه ، دیاره پیناسه‌ش تاییب‌ت بیت به پیناسه‌کراو .

^(۱) پوخته‌ی مانای ئەم دی‌ره‌ی ئەلفیه : خبر : بریتیه له به‌شی ته‌واوکه‌ری ماناو مه‌به‌ستی قسه‌و رسته‌که - وات خبر له‌گه‌ل ناوه مبتداده‌ا مانایه‌ک ته‌واو ده‌که‌ن و - ه‌ردوکیان ده‌بنه قسه‌یه‌کی ته‌واو ، وه‌کو نمونه‌ی : (اللّهُ بَرٌّ) واتا - خوا چاکه‌کاره - ئەم رسته‌یه پیکاهاتوو له مبتدایه‌ک (الله) و خبریک (بَرٌّ) ، ه‌روه‌ها نمونه‌ی (الأیادی شاهده) واتا - نازو نیعمه‌ته‌کانی خوی گوره‌ش به‌لگه‌ن له‌سه‌ر چاکه‌کاری خوی گوره . له‌م رسته‌یه‌شدا (الأیادی) مبتدایه و (شاهده) خبره . تیبینی : ووشه‌ی (الأیادی) کو (جمع) ی (یَدٌ) ، جا ووشه‌ی (یَدٌ) ئەگه‌ر جمعه‌که‌ی (ایادی) بیت ئەوه به مانای نیعمه‌ته‌کان دیت ، به‌لام ئەگه‌ر جمعه‌که‌ی (ایدی) بیت ئەوه به مانای هیژ (قوه) و ده‌سته‌کان دیت .

^(۲) واتا / ناو به‌ته‌نها مانای نیه تاوه‌کو خبریکی بو ده‌هینریت ، جا به‌هوی خبره‌وه قسه‌و رسته دروست ده‌بیت .

^(۳) واتا / فاعلیش بریتیه له به‌شی ته‌واوکه‌ری قسه‌و مانا ، بویه پیناسه‌که ره‌خنه‌ی هاتوته سه‌ر .

* باسی جوړه‌کانی خبر و مهرجه‌کانیان

۱۱۹- ومفرداً یأتي، ویأتي جملةً حاویةً معنی الذي سیقت له

۱۲۰- وَإِنْ تَكُنْ إِیَّاهُ مَعْنَى اِكْتَفَى بِهَا كِنَطَقِي: الله حسبی وَكَفَى^(۱)

خبر دابه‌ش ده‌بیئت بو^(۲): تاك (مفرد) و پرسته(جمله)، جا دواتر باسی مفرد ده‌كه‌ین. خبری جمله یان له‌ماندا له‌گه‌ل مبتدا یه‌كن یان یه‌ك نین^(۳). جا نه‌گه‌ر خبره‌كه له مانادا مانای مبتدای تیا نه‌بوو نه‌وا پیویسته له‌ناو جمله‌ی خبره‌كه‌دا (رابط)^(۴) یك هه‌بیئت، بو نه‌وه‌ی نه‌ر جمله‌یه ببه‌ستیتته‌وه به مبتداكه‌وه، جا (رابط)یش چهند

(۱) کورتی مانای نه‌م دوو دیپه: (۱۱۹) خبری مفرد هه‌یه و خبری جمله‌ش هه‌یه ، جا نه‌وه‌ی جمله‌یه له‌خو ده‌گرت مانای نه‌و شته‌ی بو هاتوو - واتا نه‌و خبری جمله‌یه له‌خو ده‌گرت شتیك ده‌گه‌رتته‌وه بو مبتداكه و پیی ده‌وتریت رابط.

(۲) به‌لام نه‌گه‌ر نه‌و جمله‌ی خبری مانای له‌گه‌ل مبتداكه یه‌ك بیئت نه‌وا پیویستی به - رابط - نیه، وه‌كو پرسته‌ی (نطقی: الله حسبی وَكَفَى) واتا قسه‌ی من: خوام به‌سه، دواتر اعرابی نه‌م پرسته‌یه ده‌كه‌ین انشاءالله.

(۳) له‌زمانی عه‌ره‌بییدا خبر به‌شێوه‌یه‌کی گشتی سی جوړه: (ا) مفرد وه‌كو: الله غُفُورٌ. (ب) جملة: نه‌میش دوو جوړه: ۱- جمله‌ی اسمی. وه‌كو(الإسلام رَأَيْتُهُ عَالِيَةً). لیږدها پرسته‌ی (رَأَيْتُهُ عَالِيَةً) جمله‌یه‌کی اسمی یه و ده‌بیئته خبر بو مبتدای یه‌كه‌م كه (الاسلام)ه. ۲- جمله‌ی فعل وه‌كو ﴿وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾.

(ج) شبه جملة: نه‌مه‌ش دوو جوړه: ۱- جار و مجرور. وه‌كو (الحمد لله). ۲- ظرف. وه‌كو (القلم فوق الكتاب). دواتر باسی نه‌م جوړانه‌ش ده‌كه‌ین انشاءالله.

(۴) واتا/ نه‌گه‌ر خبر جملة بیئت، نه‌و جمله‌یه جاری وا هه‌یه له‌گه‌ل مبتداكه‌دا یه‌ك شته، وه‌كو دواتر نمونه‌ی بو دینینه‌وه، وه جاری واشی هه‌یه - كه نه‌مه‌ش زووتره- مانای جمله‌كه له‌گه‌ل مبتداكه جیاوازه.

(۱) وشه‌ی (الرابط) اسمی فاعله و به‌مانای (په‌وه‌ندیكار) دیت واتا شتیك په‌یوه‌ندی له‌نیوان دوشندا دروست ده‌كات، جا لیږدها مه‌به‌ست نه‌وه‌یه هه‌ركاتیك خبر جمله بوو -اسمی یان فعلی- پیویسته نه‌و جمله‌یه شتیکی تیدا بیئت ببه‌ستیتته‌وه به مبتداكه‌وه، جا ئیغه وشه‌ی (الرابط) به‌كار دینن له‌كاتی شرح كردندا.

شتیکه: (۱) یان جیناویکه دهگه پیته وه بۆ مبتداهه وهکو (زیدُ قامَ ابوه)^(۱)، وهه هندی جار جیناوه که نادیاره وهکو (السَّمْنُ مَنَوَانِ بَدْرَهْم) ^(۲) تقدیره که می (منوان منه بدرهه)^(۳). (۲) یان ناماژه (اشاره) کردنه بۆ مبتداهه وهکو فه رموده ی خوی گه وره ﴿وَ لِبَاسُ التَّقْوَى ذَٰلِكَ خَيْرٌ﴾^(۴). له خویندنه وهی (قراءه) ی نه وانهی که وشه ی (لباس) به مرفوعی نه خویندنه وه^(۵).

(۱) لهم رسته یه دا: زیدُ / مبتدأ مرفوع. قام / فعل ماضی. ابوه / فاعل مرفوع و علامه رفعه الواو لانه من الافعال الخمسة، وهو مضاف. ه / فی محل جر مضاف الیه. لیزه دا جمله ی (قام ابوه) ده بیته خبری (زیدُ)، له ناو جمله که دا جیناوی (ه) رابطه و دهگه پیته وه بۆ زید.

(۲) ئەم رسته یه بهم شیوه یه اعراب نه کړت: السمن / مبتدأ اول مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة. منوان / مبتدأ ثاني مرفوع و علامه رفعه الألف لانه مثنی. بدرهه / جار و مجرور متعلق بمحذوف، خبر لمبتدأ الثاني. و المبتدأ الثاني وخبره فی محل رفع خبر لمبتدأ الأول. و الرابط بینهما محذوف و التقدير (منوان منه). و اتای ئەم رسته یه (بۆن دوو هۆقه ی به درهه مینکه). و وشه ی (منوان) دووان (مثنی) یه و مفرده که ی (منأ) جوژه کی شانیه که له کۆندا به کار هاتوه. (۳) - و اتا لهم رسته یه دا خبری مبتداهه جمله یه کی اسمیه و رابطی نیوانیان بریتیه له ضمیریکی حذف کراو.

(۴) ئەم رسته قورئانییه به شیکه له نایه تی (۲۶) ی سوره تی (الأعراف) ه، ماناکه ی (.....) به لام پۆشاک ی پارێزگاری و ترسان له خوا نه وه چاکتره (.....) اعرابی ئەم رسته یه: لباس / مبتدأ اول مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة، وهو مضاف. التقوی / مضاف الیه مجرور و علامه جره الکسرة المقدره على الالف منع من ظهورها التعذر. ذلک / اسم إشارة مبني فی محل رفع مبتدأ ثان. خیر / خبر المبتدأ الثاني مرفوع بالضممة. و جملة (ذلک خیر) فی محل رفع خبر للمبتدأ الأول. به لگه ی ئەم رسته یه: لیزه دا خبر بریتیه له جمله یه کی اسمی (ذلک خیر) وه پیوسته رابطیکی هه بیته و بگه پیته وه بۆ مبتداهه ی، (رابطه) که شی بریتیه له اسمی اشاره (ذلک)

(۵) چونکه هه ندی له خویندنه ی قورئان (القراء) و وشه ی (لباس) یان به مرفوعی خویندنه وه، بهو شیوه یه ی باسمان کرد، هه ندیکی تریان به منصوب خویندنه یانته وه

(۳) یان دووباره بوونهوهی مبتدایه به هه مان لفظی خوئی، ئەمەش زیاتر بۆ ئەو شوینانەیه که باسه که نارهحت و قورس بیئت وهکو فهرموودهی خوای گهوره ﴿الْحَاقَّةُ مَا الْحَاقَّةُ﴾^(۱) وه ﴿القارعة ما القارعة﴾^(۲)، وه ههندی جاریش به کار دیت^(۳) بۆ غهیری باسی نارهحتی و قورسی، وهکو (زید ما زید). (۴) یان خبره که گشتیه و مبتدایه له خو دهگریت، وهکو (زید نَعَمَ الرجل)^(۴). به لآم ئەگەر ئەو جملهیهی دهبیته خبر له گه ل مبتدایه مانایان یهك بیئت ئەوا پیوستی به رابط نییه. ئەمەیه مانای ووتە (ئەگەر جمله که له گه ل مبتدایه مانایان یهك بیئت تا کو تایی دپره که)^(۵)، و اتا: ئەگەر ئەو جملهیهی دهبیته خبر بۆ مبتدایه هه مان شت بیئت له گه ل مبتدایه ئەوا

= و عطفیان کردۆته وه بۆ سەر ووشە (لباساً) که له سه ره تایی نایه ته که وه هاتوه، ﴿

قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي ...﴾

(۱) الحاقّة: ناویکه له ناوهکانی پۆژی قیامەت، و ناوی سوپه تیکه له قورنان، مانای ئەم دور نایه تهی سه ره تایی سوپه ته که ش (الحاقّة: پۆژی دوایی که حه قو راستی تیدا ده چه سپیت، چی بیئت ئەو پۆزه؟! اعرابی بهم شیوهیهیه: الحاقّة/ مبتدا اول مرفوع بالضمه. ما/ اسم استفهام مبني في محل رفع خبر المبتدا الثاني المكرر. الحاقّة/ مبتدا ثاني مكرر مرفوع بالضمه. وجمله (ما الحاقّة) في محل رفع خبر للمبتدا الأول. الشاهد في هذه الآية: ليُرْهِدَا خبری مبتدایه جمله یهکی اسمیه که بریتیه له (ما الحاقّة) و رابطی نیوانیان بریتیه له دووباره بوونهوهی لفظی مبتدایه.

(۲) ئەم رسته یهش وهك پینش خوئی وایه، (القارعة) و اتا پۆژی داچله کینەر، یهکیکی تره له ناوهکانی پۆژی دوایی.

(۳) و اتا: دووباره بوونهوهی لفظی مبتدایه.

(۴) اعرابی ئەم رسته یهش بهم شیوهیهیه: زید/مبتدا مرفوع. نعم/ فعل ماضي جامد مبني على الفتح. الرجل/ فاعل مرفوع. والجملة الفعلية (نعم الرجل) في محل رفع خبر ل(زید). ليُرْهِدَا خبری مبتدایه جمله یه و رابطی نیوانیان بریتیه له وهی که زید به شیکه له (الرجل)، چونکه (الرجل) و اتا: هه رچی پیاو ههیه، زیدیش به شیکه له پیاوان.

(۵) و اتا دپری ژماره (۱۲۰) ی ئەلفیه که پیشتر مانا مان کرد.

پیویست به رابط ناکات له نیوانیان، وهکو ووتهی (نطقی الله حسبی)، لیڕه‌دا نطقی: مبتدای یه‌که‌مه. ناوی پیروزی(الله): مبتدای دووه‌مه. حسبی: خبره بو مبتدای دووه‌م. وه مبتدای دووه‌م و خبره‌که‌ی پیکه‌وه ده‌بنه خبر بو مبتدای یه‌که‌م، بینیا‌زی‌شه له رابط، چونکه ووتهی (الله حسبی) بریتیه له مانای (نطقی)^(۱)، هه‌روه‌ها (قوولی لا‌إله‌ إلا‌الله)^(۲)

* باسی خبری مفرد

۱۲۱- والمفرد الجامدُ فارغٌ، وإنْ يُشْتَقُّ فهوَ ذو ضميرٍ مُسْتَكِنٍ^(۳).
پیشتر قسه کرا ده‌بارهی خبر نه‌گه‌ر جمله بیئت، به‌لام نه‌گه‌ر خبر مفرد بیئت نه‌وه: یان جامده یان مشتقه^(۴)، جا نه‌گه‌ر جامد بوو نه‌وه دانهر باسی نه‌وه

(۱) واتا: قسه‌ی من بریتیه له خوای گه‌وره‌م به‌سه‌(الله حسبی) که‌واتا (الله حسبی) له‌گه‌ل (نطقی) یه‌که‌شتن، بۆیه له رسته‌ی (الله حسبی) که ده‌بیته خبر بو (نطقی) هیچ رابط یکه نییه.
(۲) ئەم رسته‌یه به‌م شیوه‌یه اعراب نه‌کریت: قوولی / مبتدا مرفوع و علامه رفعه الضمة المقدرة على الياء للمناسبة. وجملة (لا اله الا الله) في محل رفع خبر. جملة (لا اله الا الله) به‌م شیوه‌یه اعراب نه‌کریت: لا / نافية للجنس. إله / اسم لا مبني على الفتح في محل النصب. وخبر (لا) محذوف تقديره موجود. الا / حرف استثناء. الله / بدل من الضمير المستكن في الخبر المقدر. دياره جملة (لا اله الا الله) له پوی اعرابه‌وه‌قسه‌ی زۆر له‌سه‌ره و دواتر له‌باسی (لا النافية للجنس) شتیکی لیباس نه‌که‌ین انشاء الله. لیڕه‌شدا (قوولی) له‌گه‌ل (لا اله الا الله) یه‌که‌شتن.

(۳) پوخته‌ی مانای ئەم دیڕه‌ی الغیه به‌م شیوه‌یه‌یه: خبری مفرد نه‌گه‌ر جامد بیئت - واتا ناویک بیئت صفة نه‌بیئت و مه‌رنگه‌راو (غیر مشتق) بیئت - ئەوا ئەو خبره‌ خالیه له جیناو (ضمیر)، به‌لام نه‌گه‌ر مه‌رنگه‌راو (مشتق) بیئت، ئەو له خو ده‌گریت جیناویکی نادیار که ده‌گه‌ریته‌وه بو مبتداه.
(۴) پیشتر باسمان کرد جامد ئەو ناوانه‌ن نه‌گۆپن و له فعل و مصدره‌وه و مه‌رنگه‌راون، به‌لام مشتق به‌ پیچه‌وانه‌وه، جا ناوه مشتقه‌که‌کان لیڕه‌دا تنه‌ها بریتین له (اسم الفاعل و اسم المفعول و الصفة المشبهة و اسم التفضیل و الصیغة المبالغة).

دهكات كه خاليه له جيناو (ضمير) وهكو (زيد اخوك)^(۱). به لام ههريهك له شيخى (الكسائى و الرمانى)^(۲) پييان وايه خبرى مفردى جامد جيناو له خو دهگريت و تقديرى پرستهى (زيد اخوك) لاي نهوان^(۳): (زيد اخوك هو)، به لام به صريهكان دهلين: مفردى جامد يان ماناي مشتق له خو دهگريت يان نا، جا نهگه ماناي مشتقى له خو گرتبوو وهكو (زيد اسد)^(۴) واتا، شجاع: نازايه، نهوه جيناو له خو دهگريت، به لام نهگه ماناي مشتقى له خو نهگرتبوو نهوا جيناويش هه لئاگريت وهكو نهو نمونهيهى هينرايهوه^(۵)، به لام خبرى مفرد نهگه مشتق بيت نهوا دانهر باسى كرد كه جيناو له خو دهگريت وهكو (زيد قائم)^(۶) واتا: نهو (هو)، نه مهش به مهريجك خبره مشتقه كه ناويكى ناشكرا (ظاهرى مرفوع نهكرد بيت)^(۷). نهو حوكمهش^(۸)

(۱) ليبره دا: اخوك / خبر مرفوع و علامه رفعه الواو لانه من الاسماء الستة. جا (اخو) ناويكى جامده بويه هيچ جيناويكى له خو نهگرتوو كه بگهريتهوه بۆ مبتداه. (۲) الرمانى: ناوى تهواوى (على بن عيسى بن على) و ناسراوه به (الرمانى) يهكيكه له زانا ناودارهكانى زانستهكانى پرزمانى عهههه، سالى ۲۹۶ك له دايك بووه، و سالى ۳۸۴ك كوچى دوايى كردوو، خاوهنى نزيكهى (۱۰۰) كتيب و دانراوه. (۳) واتا لاي كسائى و رمانى.

(۴) لهم پرستهيه دا (اسد) خبره و جامده به لام به ماناي شتيك ديت كه مشتقه كه نهويش (شجاع) ه، دياره ناوى (شجاع) صلهى مشبههيه.

(۵) مه بهست له نمونهيهى (زيد اخوك) كه ناوى (اخو) جامده و ماناي مشتق له خو ناگريت.

(۶) لهم پرستهيه دا (قائم) خبره و اسمى فاعله، كهواتا پيوستى به فاعله، بويه جيناويك مرفوع دهكات كه (هو) هيه

(۷) دواتر ابن عقيل بۆ خووى باسى نهو حالهته پوون دهكاتوه، وه مه بهست له ناوى ناشكرا، واتا: جيناو نه بيت.

(۸) واتا: حوكمى نهوهى كه خبرى مفرد نهگه مفرد بيت جيناو له خو دهگريت.

تهنها بۆ ئهو ناوه مشتقانهیه که وهک فعل وان، وهکو (اسم الفاعل و اسم المفعول و صفة المشبهة و اسم التفضيل)، بهلام ئهو ناوه مشتقانهی وهکو فعل نین^(۱)، ئهوه جیناو (ضمیر) له خو ناگرن، ئهوانیش وهکو (اسماء الاله)^(۲) وهکو ناوی (مفتاح) که وهرگیراو (مشتق) له (الفتح) هوه، بهلام جیناو له خو ناگریت، جا ئهگه بلینت (هذا مرمى زيد) ئهوا جیناوی تیدا نییه، ههروهها ئهو ناوه مشتقانهش لهسهه وهزنی (مفعّل)ن و مهبهست پییان کات و شوین (الزمان و المكان) ه وهکو (مرمی) که وهرگیراوه له (الرّمی)^(۳) جیناو له خو ناگریت، جا ئهگه بلین (هذا مرمى زيد)^(۴) و مهبهست شوین یان کاتی هاویشتنهکای بیئت ئهوه خبرهکه^(۵) لیژهدا مشتقه، بهلام جیناو له خو ناگریت، ههروهها ناوی مشتق که وهکو فعل وابیت، کاتیك جیناو له خو دهگریت، ئهگه ئهو ناوه ناویکی ناشکرای

(۱) مهبهست ئهوهیه لهو پورهه وهکو فعل نین، که عملی فعل ناکه، چونکه ناوه مشتقهکان، له زمانی عهههیدا ههموویان عملی فعل ناکه، بهلکو تهنها (اسم الفاعل و اسم المفعول و صفة المشبهة و اسم التفضيل و صيغة المبالغة) عملی فعل دهکن، واتا پیووستیان به فاعله و هندی جاریش به مفعولیش.

(۲) اسماء الاله: به کوردی واتا: ناوی نامیرهکان، جا له زمانی عهههیدا، اسم الاله دوو جوړه: یهکیان: جامده، واتا سماعین و یاسای دیاریکراویان نییه وهکو (القلم، السيف، السكين، ...). دووه میان: ئهوهیه مهبهسته لیژهدا، مشتقه واتا قیاسیه و یاسای دیاریکراوی ههیه و حوت وهزنی ههیه که ئهمانه (مفعّل، مفعّل، مفعلة، فاعلة، فاعول، فعالة، فعّال).

(۳) (الرّمی) چاووگه و بهمانای (هاویشتن) دیت.

(۴) لهم پرستهیهدا (مرمی) اسمی مکان یان زمانه و مشتقه بهلام جیناوی لهخو نهگرتوه، چونکه اسمی زمان و مکان عملی فعلهکیان ناکه.

(۵) مهبهست پیی (مرمی)یه له پرستهی (هذا مرمى زيد).

مرفوع نه کرد بیئت، جا نه گهر ناویکی ناشکرای مرفوع کرد بوئوئهوا جیناو له خو ناگریت، نه مهش وهکو (زید قائم غلاماه) ^(۱) لیژهدا غلاماه/ مرفوعه به (قائم) بویه (قائم) جیناو له خو ناگریت.

پوختهی نهوهی باسکرا: خبری مفرد نه گهر جامد بیئت نهوا، به رهها (مطلق) ی جیناو له خو دهگریت لای کوفیه کان، به لام لای به صرییه کان، جیناو له خو ناگریت مه گهر به مشتق لیک بدریتهوه (تاویل بگریت) ^(۲)، ههروهها خبری مفرد نه گهر مشتق بیئت نهوا جیناو له خو دهگریت و ههله دهگریت، به مه رجیک نهو خبره مشتقه ناویکی ناشکرا مرفوع نهکات و لهو جووره مشتقانهش بیئت که عملی فعل دهکن، وهکو (زید منطلق) ^(۳) واتا: نهو (هو)، جا نه گهر مشتقه که له وانه بوو که وهکو فعل وان نهوا جیناو له ناگریت وهکو (هذا مفتاح) و (هذا مرمی زید).

(۱) اعرابی تهواوی نهه رستهیه بهم شیوهیهیه: زید/ مبتدا مرفوع و علامه رفعه الضمة. قائم/ خبر مرفوع. غلاماه/ فاعل له (قائم)، مرفوع و علامه رفعه الالف، لانه مثنی وهو مضاف. ه/ ضمیة متصل مبنی فی محل جر مضاف الیه. لیژهدا (قائم) خبره و مشتقه به لام جیناو له خو ناگریت، چونکه ناویکی ناشکرای مرفوع کردووه که (غلاماه) ه. ^(۲) وهکو (زید اسد) که به شجاع لیک دهدریتهوه. ^(۳) لیژهدا (منطلق) اسمی فاعله و مشتقه بویه عملی فعله که (انطلق) دهکات و پیویستی به فاعله و فاعله که شی (مو) هیه.

۱۲۲- وابرزنه مطلقا حیث تلا ما لیس معناه له مُحَصَلًا^(۱)
 ئەگەر خبری مشتق هات بۆ مبتدایه خۆی^(۲) ئەوه واجبە جیناوهکه نادیار
 ((مستتر)) بیته وهکو ((زید قائم)) وتا ((هو)) جا ئەگەر ئەو جیناوهت
 ناشکرا کردوو ووتت ((زید قائم هو)) ئەوه سیبویه دوو عرابی تێدایه^(۳)
 به دروست دهنانیت : یهکه میان : ((هو)) دهبیته توکیدی جیناوه
 نادیارهکهی له ((قائم)) دایه^(۴)، دووه میان : ((هو)) بیته فاعلی
 ((قائم))^(۵) ئەمه بۆ حالهتیکه که خبرهکه بۆ مبتدایه هاتبیت.

بهلام ئەگەر خبره مشتقهکه بۆ مبتدایه نههاتبیت^(۶) - ئەمهش به مهبهستی
 ئەم دیره -^(۷) لهم کاته دا واجبە جیناوهکه ناشکرا بکریت به پههایی و
 ئەگەر دانیای بووین له لیتیکههچوون ، یان دانیای نهبووین^(۸) جا نمونهی

(^۱) کورتی مانای ئەم ئەم دیره ئەلفیه : واجبە جیناوهکه - واتا جیناوی مرفوعی
 خبره مشتقهکه - ناشکرا بکهیت به پههایی ئەگەر خبرهکه هات ، بۆ غهیری مبتدایه ،
 واتا ئەگەر خبرهکه صهتهی مبتدایه نهبوو بهلکو صهتهی شتیکی تر بوو له
 پرستهکه دا وه نمونه دینینهوه.

(^۲) واتا ئەگەر خبره مشتقهکه صهتهی مبتدایه بوو وه صهتهی ناویکی تر نهبوو.
 (^۳) واتا / جیناوی (هو) ئەگەر ناشکرا (إبراز) کریت له پرستهکه دا ئەوه دوو عرابی تێدا دروسته.
 (^۴) واتا / لهم کاته دا فاعلی (قائم) (هو) یهکی مسترهو (هو) ناشکراش دهبیته
 توکید بۆی.

(^۵) واتا / لهم حالهته دا (قائم) فاعل مستری نیه.
 (^۶) بهلکو بۆ ناویکی تر هاتبیت له پرستهکه دا ، واتا لهم حالهته دا پرستهکه دوو ناوی تێدایه و
 خبرهکهش گونجاوه بۆ ههردووکیان بهلام مهبهست ئەوهیه بۆ ناوی یهکه نههاتوه.
 (^۷) واتا / دیره ژماره (۱۲۲).

(^۸) واتا / ئەو جیناوه (هو) دهگهڕێتهوه بۆ پیش خۆی جا ئەگەر له پیش خۆی دوو ناوی نیر
 (مذکر) ههبوون ئەوه لیتیکچوون (التباس) پوو دهوات ، بهلام ئەگەر له پیش (هو) ناویکی
 مذکر ههبوو لهگهڵ ناویکی مۇنث ئەوه لیتیکچوون پوو نادات ، وهکو نمونه دینینهوه.

ئەوێ دانیساین له پوو نهداین لیتیک چوون ((زید هند ضاریها هو))^(۱) ، وه نمونه ئهوهی دانیساین له لیتیکچوون ئهگەر جیناوهکه نهییت ((زید عمرو ضاریه هو))^(۲) و کهواته له ههردوو حالتهکهدا واجبه جیناوهکه ئاشکرا بکریت لای بهصریکان ، ئەمەیه مانای ووتەى دانەر ((جیناوهکه ئاشکرا بکه به په‌هایى)) واتا : ئهگەر دانیساین بووین له لیتیکچوون یان دانیساین نه‌بووین ، به‌لام لای کوفیه‌کان ده‌لین ئهگەر دانیساین بووین له لیتیک نه‌چوون ئه‌وا هه‌ردوو حالتهکه^(۳) دروسته وهک نمونه‌ی یه‌که‌م که بریتیی بوو له ((زید هند ضاریها هو)) جا ئه‌گەر ویستت ((هو)) ئاشکرا ده‌که‌یت و باسی ده‌که‌یت ، وه ئه‌گەر ویستت ((هو)) ناهینیت و ئاشکرای ناکه‌یت ، به‌لام ئه‌گەر دانیساین نه‌بووین له لیتیک

(۱) مانای ئەم پرستیه بهم شیوه‌یه‌یه : زید له هندی داوه ، لی‌ردها لیتیکچوون پوونادات چونکه فاعلی (ضارب) (هو) یه بۆ (زید) ده‌گه‌رێته‌وه نه‌وهک بۆ (هند) .
(۲) ئەم پرستیه‌ش واتا : زید له عمری داوه ، جا ئه‌گەر جیناوی (هو) نه‌بوايه ئه‌و کات نه‌مان ده‌زانن (زید) له عمری داوه یان عمر له‌زیدی داوه ، به‌لام به‌هۆی جیناوی (هو) ده‌زانن (زید) له عمری داوه جا ع‌رابی ته‌راوی ئەم پرستیه بهم شیوه‌یه‌یه :

زید : مبتدا اول مرفوع. عمرو : مبتدا ثان مرفوع. ضارب : خبر ل (عمرو) مرفوع وهو مضاف. / ه / ضمير متصل مبني في محل جر مضاف إليه و الجملة الاسمية (عمر ضاربه) في محل رفع خبر مبتدا لأول. هو : ضمير منفصل مبني في محل رفع فاعل لـ (ضارب) له‌م پرستیه‌دا (ضارب) خبری عمره‌و صفه‌ته بۆ (زید) واتا (زید) لی‌ده‌ره‌و (عمرو) لی‌دراوه ، ئەمەش به‌هۆی جیناوی (هو) ده‌زانن. کهواته لی‌ردها صفه‌که (ضارب) خبره بۆ‌غیری مبتداکه و ئەمەیه مانای (جری علی غیر من هوله) واتا صفه‌که بووه به‌خبر بۆ‌غیری مبتداکه.

(۳) هه‌ردوو حالته‌ واتا / ئاشکراکردنی جیناوی (هو) و ئاشکرا نه‌کردنی.

چوون ئەوه واجبه جیناوه که ئاشکرا بکهین وه کو نمونه‌ی دووهم^(۱) چونکه ئەگەر جیناوه که نههینیت و بلینیت ((زیدَ عمرَ ضاربه)) دهکریت بکهەر (فاعل) ی لیدانه که (زید) بییت ، وه دهکریت (عمرو) بییت ، جا کاتیک جیناوه که ت هینا و وتت ((زیدَ عمروَ ضاربه هُو)) لییره دا بکهری لیدانه که تایبەت ده بییت بو ((زید)) .

جا دانەر له م کتیبه دا^(۲) پراو بوچوونی به صرێکانی ههلبژاردوو و پهسه‌ند کردوو ، بۆیه وتی ((وابرزنه مطلقا)) و اتا / ئەو جیناوه باس و ئاشکرا بکه به په‌هایی ترسی لیتیکچوون هه‌بوو یان نا ، به‌لام له غه‌یری ئەم کتیبه دا^(۳) پراو بوچوونی کوفیکانی ههلبژاردوو ، وه ئەوه‌ی له عه‌ره‌بدا بیستراوه و هاتوو بوچوونی کوفیه‌کانه له‌وانه وتە‌ی شاعیر که ده‌لیت :
ش ٤٢ / قومي نرا المجد بانوها وقد علمت بكنه ذلك عدنان وقحطان^(۴)
ته‌قدیری پرسته‌که : بانوها م ، لییره دا جیناوی (هم) حذف کراوه له‌به‌ر ئەوه‌ی دلنیاین له لیتیکه‌چوون .

(۱) نمونه‌ی دووهم و اتا (زیدَ عمروَ ضاربه هُو) .

(۲) له کتیبی ئەله‌یه‌دا .

(۳) له کتیبی (الکافیة) دا مه‌به‌سته .

(۴) مانای ئەم دێره شیعره : گه‌له‌که‌م گه‌شتونه‌ته چله‌پۆیه‌ی به‌رزێ و گه‌وره‌ی بنیاتیان ناوه بینگومان به‌م راستیه‌ ده‌زانن هه‌موو عه‌ره‌به عه‌دنانیه‌کان و عه‌ره‌به قحطانیه‌کانیش به‌لگه‌ی ئەم دێره : (بانوها) خبره بو مبتدای دووهم که وشه‌ی (نرا) یه ، جا (بانوها) خبریکی مشتقه چونکه اسمی فاعله ، وه (بانوها) بۆته خبر بو غه‌یری مبتداه ، جا بۆیه جیناوه‌که‌ی ئاشکرا نه‌کردوو و نه‌یوتوو (بانوها م) چونکه (بانو) صه‌فته بو قومه‌که نه‌وه‌ک بو (نرا المجد) چونکه قومه‌که بنیات نه‌ری گه‌وره‌ی و به‌رزین نه‌وه‌ک چه‌له‌پۆیه‌که (نرا) ئەمه‌ش پراو بوچوونی کوفیکانه .

* باسی خبری ((شبه جمله)).

۱۲۳- واخبروا بظرف او بحرف جر ناوین معنی ((کائن)) او ((استقر))^(۱)

پیشتر باسکرا که خبر دهکریت تاك ((مفرد)) بیئت ، وه دهکریت رسته ((جمله)) بیئت ، جا دانه لهم دیره دا باسی نه وه دهکات که خبر دهکریت ناوه لفرمان ((ظرف)) جار و مجرور بیئت^(۲) ، وهکو ((زید عندک)) و ((زید فی الدار)) جا هه ریه که له ظرف و مجرور په یوه ست ((متعلق)) ن به حذف کراویکی واجب^(۳) کۆمه لیک له زانایان - له وانه دانه - پییان دروسته نه وه حذف کراوه^(۴) دهکریت ناو ((اسم)) بیئت یان کردار ((فعل)) بیئت

(۱) کورتهی مانای ئەم دیره ئەلفیه : خبریان داوه ته وه له مبتدا به ظرف و جار و مجرور و له کاتیکدا تقدیریان کردوه مانای ناوی (کائن) یان رستهی (استقر) و اتا : دهکریت ئەو ظروف و جار و مجروره متعلق بن به یه که ناوی مفرده وه که (کائن) یان (مستقر) یان (موجود) یان (حاصل) ه ، وه دهکریت متعلق بن به جمله یه کی فعلیه وه که (استقر) یان (یستقر) یان (کان) یان (یكون) بیئت.

(۲) وهکو پیشتر ووتمان (خبر) سی جوژه (ا) مفرد (ب) جمله (ج) شبه جمله جا شبه جمله واته ظرف و جار و مجرور.

(۳) زانایان ده ربارهی لیکدانه وهی خبری (ظرف و جار و مجرور) سی بۆ چوونیان ههیه : (ا) هه ندیکیان ده لێن ظرف و جار و مجروره که بۆ خویمان خبرن و پیویستیان به وه نیه بلێن (متعلق) ن به حذف کراویکه وه

(ب) هه ندیکیشیان ده لێن ظرف و جار و مجرور بۆ خویمان خبر نین به لکو په یوه ست (متعلق) ن به حذف کراویک ئەو حذف کراوه ده بیته خبر. (ج) هه ندیکێ تریان پییان وایه ظرف و جار و مجرور له گه ل حذف

کراوه که دا هه ر دووکیان پیکه وه ده بنه خبر ، جا رای به میزیش بریتیه له رای دووه وهکو ابن مالک ناماژهی پیکردوه .

(۴) ئەمه له سه ر رای دووه م . وهکو باسمان کرد .

وهكو ((كائن)) يان ((استقر)) جا نهگەر بلینی ظرف و جارومجرور كه متعلقه به ((كائن)) هوه نهوه دهبیته جوړی خبری مفرد ، وه نهگەر بلین متعلقه به ((استقر)) هوه نهوه دهبیته جوړی خبری جمله.^(۱)

جا زانایانی نحو خیلافیان هیه دهربارهی نهوه^(۲) ، نهخفهش پیی وایه كه ئەم جوړه بهشیكه له خبری مفرد ، وه هریهك له ظرف و جار و مجرور متعلق به حذف كراویك ، ئەو حذف كراوش اسمی فاعله وه تقدیرهكەشی دهبیته ((زید كائن عندك ، یان ، مُستقر عندك ، یان ، فی الدار)) ئەم پرایهش دراوته پال شیخی سیبویه.

ههروهها ووتراوه^(۳) كه ظرف و جارو مجرور بهشیكن له خبری جمله وه هریهكەیان متعلقه به حذف كراویك كه بریتیه له فعل ، تقدیرهكەش دهبیته ((زیدُ استقر ، یان یستقر - عندك ، یان فی الدار)) ئەم پرایهش پالندراوه بۆ لای زۆرینهی ((جمهور)) ی بهصریكان ههروهها بۆ لای سیبویههیش^(۴) ، ههروهها ووتراوه^(۵) : دروسته ئەم جوړه خبره دانریت له جوړی مفرد و ئەو كاته حذف كراوهكه ((مستقر)) و هاوینهكانی بیته^(۶) ، وه دروسته دانریت

(۱) واتا / نهگەر حذف كراوهكه تقدیر كریت به ناویكى مفرد نهوه دهبیته خبری مفرد ، وه نهگەر تقدیری كریت به جمله نهوه دهبیته خبری جمله.

(۲) واتا دهربارهی نهوهی كاتیك له دواى مبتداكهوه ظرف یان جارومجرور بیته.

(۳) نهوه بۆ چوونی دوومه.

(۴) واتا / بۆ چوونی دووم و بۆ چوونی یهكهمیش ههردووکیان پاكەسی خویان پالندراوه بۆ لای شیخی سیبویه.

(۵) نهوهش دهبیته رای سیههم دهربارهی خبر كاتیك ظرف و جارومجرور بیته.

(۶) مهبهست له هاوشیوهكانی (مستقر) بریتیه له (كائن) و (موجود) و (حاصل)

كه وهرگیرون له فعلهكانی (استقر و كان وجد وحصل) كه پنیان دهوتریت (الافعال العامة) واته مانای ئەم فعلانه گشتین و تاییهت نین بۆیه حذف كراون.

له جوړی خبری جمله نهو کات حذف کراوه که که ده بیته ((یستقر)) و هاوماناکانی^(۱) نه مهش پاریوچوونی دانره که فرمووی ((ناوین معنی کائن او استقر))^(۲). هروهها شیخی ((ابوبکر بن السراج))^(۳) پیی وایه که ظرف و جارومجورر به شیخی سهره خوڼ و نه له جوړی مفردن وه نه له جوړی جمله ن و نه م بو چوونهی ((ابن السراج)) فقیکهی ((ابو علی الفارسی))^(۴) لینی گیراوه ته وه له کتیبی ((الشیرازیات)) دا^(۵) جا قسه و پای راست پیچه وانهی نه م بو چوونهی^(۶) وه ظرف جارومجورر متعلقن به حذف کراویک که ((واجب الحذف))^(۷) ه^(۷) ، وه هندی جاریش نهو حذف کراوه به شاذی باسکراوه ، وه کو ووتهی شاعیر :

(۱) که بریتی بوون له چوار فعله که { استقر وکان وحصن و وجد }.

(۲) واتا ابن مالک پیی دروسته حذف کراو مفرد بیته وه کو (کائن) یان جمله بیته وه کو (استقر) که پیکهاتووه له فعل و فاعلیکی مستتر.

(۳) ناوی ته وای : ((محمد بن السری)) ه وه ناسراوه به ابوبکر ابن السراج یه کیکه له که له پیوانی زانسته کانی نه دهب و زمانی عهره بی و خارونی کتیبی (الاصول فی النحو) ه سالی ۲۱۶ کوچی وه فاتی کردوه. خوی گه وره دهره جهیان عالی بکات.

(۴) ناوی ته وای : ((الحسن بن احمد بن عبدالغفار)) و ناسراوه به ((ابو علی الفارسی)) سالی ۲۸۸ک له وولاتی فارس له دایک بووه ، وه یه کیکه له فهقی زیره که کانی (ابن السراج) ، دواتر چوته شاری به غداو بووه به یه کیکه له گوره زانایانی زانسته کانی زمانی عهره بی ، سالی ۲۷۷ ک له بغداد کوچی دواي کردوه. خوی گه وره لیبیان خوشبیته.

(۵) ابو علی الفارسی چند کتیبیکی نویسه وه و ناوی ناوه به ناوی نهو شارانهی لینی بووه له وانه کتیبی (المسائل الشیرازیات) که له شاری شیراز نویسیوتی ، هروهها کتیبه کانی { الحلبيات و البغداديات و البصريات و الدمشقيات و العسکريات } ی داناه.

(۶) واتا پیچه وانهی بوچوونه کهی (ابن السراج) که پیی وایه ظرف و جارومجورر بو خوین دهنه خبر. (۷) (واجب الحذف) مه به ست پیی نه وه یه که دروست نیه ناشکرا بکریته به هیچ شیوه یه که مه گهر به شاذی ، به لام (جائز الحذف) نه وه یه که ده توانی ناشکرای بکهیت و ده توانین حذفی بکهیت.

ش ۴۳ / لَكَ الْعِرْ اِنْ مَوْلَاكَ عَزَّ وَاِنْ يَهْنُ فَاَنْتَ لَدَى بَجْبُوْحَةِ الْهَوْنِ كَاثِنٌ^(۱)
 جا ههروهكو چۆن واجبه عاملى ظرف و جارومجرور حذف كریت - نهگهر
 خبر بن - نهوه بهههمان شیوه واجبه حذف كریت - نهگهر ((صغه ش)) بن
 وهكو ((مررت بر جل عندك ، او في الدار))^(۲) ، ههروهه نهگهر ((حال))
 یش بن وهكو ((مررت بزید عندك ، او في الدار))^(۳) ، ههروهه نهگهر
 ((صله)) ش بن وهكو ((جاء الذي عندك ، او في الدار))^(۴) ، بهلام واجبه له
 كاتیكا دهبنه (صله) حذف كراوهكه یان فعل بیئت ، تقدیرهكه شی دهبیته
 ((جاء الذي استقر عندك ، او في الدار)) بهلام كاتیك صغه و حال بن نهوه
 حوكمیان وهكو حوكمی خبر وایه كه پیشتر باسكرا.^(۵)

* * *

^(۱) مانای ئەم دێره شیعره به کوردی : تۆ سه ره به رزی مادام گهوره و نزیکى تۆ سه ره
 به رز بیئت ، بهلام نهگهر نهو بی ریزو سووك بیئت نهوه تۆش له ناو جهرگه ی سه ره
 شوپیدا ده بیئت.

بهلگه ی ئەم دێره / ووشه ی (کائن) باسكراوه كه ظرفی (لدی) متعلقه پیوه ی و بووه
 به خبری (انت) ، ئەم باسكردنهش بو عاملى (ظرف) شانه و پیچه وانه ی یاسایه .

^(۲) لیژهدا (عند) - ظرفه و (في الدار) جارومجروره ههردووکیان دهبنه صغه بو رجل ،
 چونكه (رجل) ناویکی نه ناسراوه و (نكره) یه .

^(۳) لهه پرسته یه دا (عند و في الدار) دهبنه (حال) بو زید چونكه (زید) ناویکی
 ناسراو (معرفه) یه .

^(۴) پیشتر باسمان کرد كه (صله) دهكریت جمله بیئت یان شبه جمله بیئت له دێری
 ژماره (۹۳) ی نهلفیه دا .

^(۵) وانا دهكریت (متعلق) بن به ناویکی مفرد (کائن) وه دهكریت (متعلق) بن به
 جمله كه (استقر) .

۱۲۴- ولا یكونُ اسمُ زمانٍ خيراً عن جُتّةٍ ، وإن يُفدَ فأخيراً^(۱)
 ئاوه لفرمانی شوین ((ظرف مکان)) ده بیته خبر بۆ لاشه ((الجتّة))^(۲) وهکو
 ((زيدٌ عندك)) ههروهه ده بیته خبر بۆ مانا ((المعنى))^(۳) وهکو ((القتالُ
 عندك)) به لأم ئاوه لفرمانی کاتی ((ظرف الزمان)) ده بیته خبر بۆ مانا جا
 ظرفه که منصوب بیته یان مجرور بیته به حرفی جری ((فی)) وهکو :
 ((القتالُ یومَ الجمعة)) ، او فی یوم الجمعة^(۴) ، به لأم ظرفی زمان نابیته خبر
 بۆ لاشه ((الجتّة)) دانهر فهرموویه تی : ئەگەر مانا نه دات ئه وه دروست نیه
 وهکو ((زيدٌ اليوم))^(۵) ، ئەمهش بۆ چوونی کۆمه لیک زانایه له وانه دانهر ،
 به لأم جگه له مان پییان وایه به هیچ شیوهیه که دروست نیه ظرفی زمان
 بیته خبر بۆ لاشه ، جا ئەگەر شتیکی وا هات بیته^(۶) ئه وه ده بیته تاویل

(۱) کورتیه مانای ئەم دێره ی ئەلفیه بهم شیوهیهیه : دروست نیه ناویک که بۆ زمان و
 کاته بیته خبر بۆ شتیکی که لاشه (الجتّة)یه - واتا / شتیکی قهباره دارو ههست
 پیکراو ، به لأم ئەگەر مانای ههبوو ئه وه دروسته خبری پیندریت، واته : ئەگەر مانای
 ده دا ئه و ظرفی زمانه ئه وه دروسته بکریته خبر.

(۲) مهههست له (الجتّة) واته شتیکی که بهر ههست (ملموس) بیته و قهباره ی دیاری
 کراو بیته (الجسم) ، وهکو : محمد وزید و خۆر و مانگ و گۆل و هتد.
 (۳) مهههست له مانا شتیکی نادیارو معنویه و بهر ههست نیه و قهباره ی دیاری کراوی
 نیه وهکو : القتال ، العلم ، المال ، ...

(۴) ئەم پرستهیه عرابی بهم شیوهیهیه : القتال : مبتدا مرفوع. یوم / ظرف زمان
 منصوب علی الظرفیه متعلق بمحذوف خبر ، وهو مضاف. الجمعة : مضاف إليه
 مجرور. ههروهه ((فی یوم الجمعة)).

(۵) له پرستهیه دا (اليوم) بوه به خبری (زيد) زیدیش ناوی لاشیه بۆیه دروست
 نیه و ماناشی نیه.

(۶) واتا / ئەگەر پرستهیه که هات بیته له زمانی عه ره بیداو خبره که ی ظرفی زمان بیته بۆ
 ناویکی لاشه ئه وه ده بیته تاویل کریته.

کریست^(۱) ، وهکو قسهیان^(۲) : اللیلة الهلال ، والرطب شهری ربیع ،
تقدیره که یان ده بیته : طلوع الهلال اللیلة^(۳) ، وجود الرطب شهری ربیع^(۴) ،
ئه مهش راو و بۆچوونی زۆرینهی به صریکانه ، به لام کۆمه لیک له زانا یان -
له وانه دانەر - پییان دروسته ظرفی زمان بیته خبر بۆ لاشه به بی هیچ
شادییه که به مهرجیک مانای هه بیته^(۵) ، وهکو (نحن في يوم طيب ، وفي شهر

(^۱) تاویل : واتا / لادانی مانای ئه و ناوه بۆ شتیکی تر (صرف اللفظ عن معناه
الظاهر إلى معنى آخر).

(^۲) واتا / قسهی عهره ب.

(^۳) واتا / رستهی اللیله الهلال : له سهه قسهی هه ندی له زانا یان - له وانه دانەر - ده لاین
رسته یه کی ته واره و مانای هه یه واللیله : ده بیته (ظرف زمان منصوب علی الظرفیة
الزمانیة وهوشبه جملة متعلق بمحذوف خبر مقدم) والهلال : ده بیته (مبتدأ مؤخر مرفوع)
به لام زۆر بهی زانا یان ده لی ئه م رسته یه به م شیوه یه ته وای نیه و ئه صله که ی بریتیه له (
طلوع الهلال الیلة) لیره دا (الیله) که ظرفی زمانه ده بیته خبر بۆ (طلوع) که لاشه نیه و
نابیته خبر بۆ (الهلال) چونکه (هلال) لاشه یه و مانا نیه .

(^۴) له م رسته یه شدا (شهری) که ظرفی زمانه بۆته خبر بۆ (وجود الرطب) نه وه که
بو بیته خبر بۆ (الرطب) چونکه رطب قه باره ی هه یه و بهر ههسته واتا (جثة) یه
دروست نیه خه به ره که ی ظرفی زمان بیته .

(^۵) زانا که ده لاین له سی حاله تدا دروسته ظرفی زمان بیته خبر بۆ لاشه (الجثة)
ئه وانیش بریتین له :

ا - نه گهر ظرفه زمانه که وصف کراو بیته یان إضافة کراو بیته وهکو : نحن في يوم
طيب ، ونحن في زمن خير وبركة .

ب - نه گهر مبتداهه (مضاف الیه) بیته بۆ مضافیکه حذف کراو ، وهکو : اللیلة
الهلال ، الرطب شهری ربیع .

ج - نه گهر ئه و ناوی لاشه (جثة) یه له ناوی مانا (اسم المعنى) بچیت له و پوهوه
کاتی که هه بیته و کاتیکی تر نه بیته یان وهرزیک هه بیته و وهرزیک تر نه بیته وهکو :
الورد (مبتدأ) صیفاً (خبر) ، القطن (مبتدأ) سبتمبر (خبر) .

کذا^(۱) بۆ ئەمەش ئاماژەی کرد دانەر بە ووتە (ئەگەر مانای هەبوو ئەوه دەکرێتە خبر) کهواته ئەگەر مانای نەبوو ئەوه دروست نیه وەکو (زید یوم الجمعة)^(۲)

* * *

* مبتدا پێویستە ناسراو (معرفة) بیئت بەلام له هندی حالتدا دروسته نه ناسراو (نکره) بیئت :

۱۲۵- ولا يجوز الابتداء بالنكرة مالم تُفدْ : كعندَ زيدٍ نمرَةً
 ۱۲۶- وهل فتى فيكم ؟ فماخلاً لنا ورجلاً من الكرام عندنا
 ۱۲۷- ورغبةً في الخير خيراً ، وعملَ بَرِّيزينُ ، وليقنس مالم يُقْلَ.^(۳)

ئەصل و بنچینه له (مبتدا) دا ئەوێهه که ناسراو (معرفة) بیئت ، وه هندی جار دەکریت نه ناسراو (نکره) بیئت ، بەلام به مهرجیک که مانا

^(۱) لهم دور پستیه دا خبره که ظرفی زمانه بۆ شتی که لاشهیه ، بەلام بهر حالتی یه که می سی حالت ته که ده که ویت که باسما ن کرد.

^(۲) لێره دا (زید) مبتدایه و ناوی لاشهیه ، (یوم الجمعة) ظرفی زمانه و دروست نیه بیئته خبر.

^(۳) مانای ئەم سی دێره ی ئەلفیه بهم شیوه یهیه : (۱۲۵) دروست نیه مبتدا ناوی نه ناسراو بیئت و مهگەر مانا بگه یه نیئت : وەکو ئەم حاله تانه ی باسی ده کهم (۱) وەکو (عند زید نمره) و اتا لای زیده پۆشاکاکه . و اتا - مبتدا دوا ده که ویت و خبره که ظرف و جارو مجرور بیئت و پیش که ویت.

۱۲۶- ههروه ها حاله تی دووه می وەکو (هل فتى فيكم ؟) و اتا نایا گه نجیکتان تیدایه ؟ ههروه ها حاله تی سی یه وەکو (ما خلاً لنا) و اتا : دۆستمان نیه ، ههروه ها حاله تی چواره م وەکو (رجلٌ من الكرام عندنا) و اتا پیاویکی به ریز لای ئیمه .

۱۲۷- ههروه ها حاله تی پینجه م وەکو (رغبةً في الخير خيراً) و اتا : چهز بوون له چاکه چاکه یه ، ههروه ها حاله تی شه شه م وەکو (عملٌ بَرِّيزين) و اتا : کرداری چاک خاوه نه که ی جوان ده کات . جا ابن عقیل باسی ئەم نموونانه ی ابن مالک ده کات .

بگه یه نیت ، جا مانا گه یاندنیش پهیدا ده بیئت به یه کیک لهو شتانه ی که دانهر باسی شه شی کرد :

یه کهم : نه گهر خبر پیشی که ویت ، له کاتیکدا نهو خبره ظرف یان جارو مجرور بیئت وهکو (فی الدرِ رَجُلٌ)^(۱) وه وهکو (عندِ زیدِ نمره)^(۲) ، جا نه گهر خبر پیشکه ویت و به لام ظرف و جار و مجرور نه بیئت نهوه دروست نیه وهکو (قائمٌ رَجُلٌ)^(۳).

دووم : نه گهر نهو ناوه نه ناسراوه^(۴) له پیشیه وه پرسیارکردن (استفهام) هاتبیئت ، وهکو (هلَ فتیٰ فیکم)^(۵).

سی یه م : نه گهر له پیش ناوه نه ناسراوه که (نفی) هاتبیئت وهکو (ما خلّ لنا)^(۶) چواره م : نه گهر ناوه نه ناسراوه که ی که بوته مبتدا وه صف کراو بیئت وهکو (رَجُلٌ من الکرام عندنا)^(۷).

^(۱) لهم رسته یه دا (رَجُلٌ) مبتدایه نه ناسراوه بویه دروسته چونکه خبره که ی جارو مجروره و پیشکه وتوه که (فی الدار).

^(۲) لیژهدا (نمره) مبتدای مؤخره و نه ناسراوه ، چونکه خبره که ی (عند) یه ظرفه.

^(۳) لیژهدا نه م رسته یه دروست نیه چونکه (قائم) خبره و پیشکه وتوه نه ظرفه و نه جارو مجروره.

^(۴) واتا : نهو ناوه نه ناسراوه که ده بیئه مبتدا ده بیئت له دوا ی پرسیار کردنه وه هاتبیئت.

^(۵) لهم رسته یه دا ، وشه ی (فتی) نکره یه و بووه به مبتدا له بهر نه وه ی حرفی استفهام (هل) له پیشیه هاتوه.

^(۶) لهم رسته یه دا ، (خلّ) نه ناسراوه و بووه به مبتدا چونکه له دوا ی نفی (ما) وه هاتوه.

^(۷) لیژهدا (رَجُلٌ) نکره یه بووه به مبتدا چونکه وه صف کراوه به (من الکرام) جا زانایان ده لئین مه بهستی ابن مالک له رسته ی (رَجُلٌ من الکرام عندنا) ئیمامی نه وه یه که یه کیک بووه له فقی زیره ک و چاکه کانی ابن مالک - په حمه تی خویان لی بیئت -

پینجهم : ئەگەر ناوێ نه ناسراوه مبتدایه که عامل بیئت وهکو (رغبةً فی الخیر خیر)^(۱)

شهشهم : ئەگەر ایضافه کراو بیئت وهکو (عملُ برّیزین)^(۲)
 ئەم شهش حالته تهوه بوو که دانهر لهه کتیبه دا^(۳) باسی کردوه ، بهلام
 غهیری دانهر^(۴) ئەم حالته تیان گه یاندوته نزیکه (۳۰) حالته (یان زیاتر له
 سی حالته) ئەم شهش حالته باسکرا له گه :

حهوتهم : ئەگەر ناوێ نه ناسراوه که ی بوته مبتدا (شرط)^(۵) بیئت وهکو (مَنْ یَقْمُ اَقْم)^(۶) .

(۱) لهه پرسته یه دا (رغبةً) ناویکی نه ناسراوه و بووه به مبتدا چونکه مصدره وه عملی
 فعل دهکات ، و اتا وهکو (رَغِبَ) که فعله که یه تی پئویستی به فاعل هیه که لیژه دا
 مستتره ههروه با پئویستی به (مفعول به) هیه که مفعول به فعلی رغب به زۆری وایه
 جارو مجروره ، لیژه شدا (فی الخیر) جارو مجروره و مفعول به غیر صریحه بو رغبةً .

(۲) لهه پرسته یه شدا (عمل) نکره یه و ایضافه کراوه بو لای (برّ) بۆیه دروسته ابتدای پینکریت .
 (۳) و اتا / له کتیبی نه لیه دا .

(۴) نیمامی سیواطی له کتیبی (همع الهوامع) دا باسی بیست و پینج خالی کردوه ،
 ههروه با شیخ نه شمونی له شهرحه که یه دا باسی (۲۵) حالته تی کردوه .

(۵) (شرط) که کوردیه که ی ده بیته مهرج یه کیکه له شیوازه کانی قسه کردن ، جا له
 زمانی عه ره بییدا نه دهواتی شرط دوو جۆرن (ا) جۆرنکیان عمل ناکات ته نه با بو شرطه
 (ادوات شرط غیر جازمه) نه وانیش ههوتن نه مانهن { إذا ، لو ، لولا ، لوما ، اما ،
 کُلما ، کیف } . (ب) جۆری دروهم هه مهل ده کهن له دوا ی خۆیان که دوو فعلی مضارع
 مجزوم ده کهن (ادوات شرط جازمه لفعلین مضارعین) نه مانیش دوانزه ن { إن و إذا }
 ئەم دوانه ههرفن { مَنْ ، وما ، ومهما ، متى ، اِیَّان ، اِیْن ، ائى ، حیثما ، اِی ، کیفما }
 ئەم دهیهش هه موویان اسمن و هه موویان مبنین جگه له (اِی) که معریه .

(۶) لهه پرسته یه دا (مَنْ) ده بیته : اسم شرط مبنی فی محل رفع مبتدا ، (یقم) فعل
 مضارع مجزوم ب (مَنْ) و علامه جزمه السکون و فاعله ضمیر مستتر تقدیره (هو)
 و جمله الشرط (یقم) فی محل رفع خبر ، و (اقم) فعل و فاعل وهو جواب الشرط .

هه‌شتم : ئەگەر وه‌لام بیټ ، وه‌کو ئەوهی بیټ بووتریت : مَنْ عِنْدَكَ ؟ تَوْش
 له وه‌لامدا بَلَّيْتُ : (رَجُلٌ) تقدیره‌که‌ی ده‌بیته (رَجُلٌ عِنْدِي)^(۱)
 نۆیه‌م : ئەگەر گشتی (عام) بیټ وه‌کو : (كُلُّ يَموتُ)^(۲)
 ده‌یه‌م : ئەگەر مه‌به‌ست پینی جوړیټی (التنويع) بیټ وه‌کو ووتهی شاعیر :
 ش ٤٤ / فَاقْبَلْتُ زَحْفًا عَلَى الرِّكْبَتَيْنِ فَتَوَبَّ لِبَسْتُ ، وَثَوَّبَ اجْرٌ^(۳)
 لی‌رده‌دا ووشه‌ی (ثوبٌ) مبتدایه (لبستُ) فعل و فاعله ده‌بیته خبری ،
 هه‌روه‌ها (ثوبٌ اجْرٌ) به‌ه‌مان شیوه‌یه .
 یانزه‌هه‌م : ئەگەر نزا (دعاء) بیټ وه‌کو ﴿ سَلَامٌ عَلَىٰ اِلِ يَاسِيْنَ ﴾^(۴)
 دوانزه‌هه‌م : ئەگەر مانای سه‌رسوپرمان (التعجب) له خو‌گریټ وه‌کو (ما
 احْسَنَ زَيْدًا)^(۵)

(۱) وَاثَا / رَجُلٌ : نکره‌یه و بۆیه دروسته مبتدا بیټ چونکه وه‌لامی پرسیاره .
 (۲) له‌م رسته‌یه‌دا (كُلُّ) مبتدایه و نکره‌یه له‌بهر ئەوه‌ی گشتیه و هه‌مووان ده‌گریټه‌وه ،
 و (يَموتُ) جمله‌یه‌کی فعلیه و ده‌بیته خبری (كُلُّ) .
 (۳) - مانای ئەم دێره شیعره به کورتی : خیرا هاتم به ری کردن له‌سه‌ر ئەژنۆکانم ،
 پۆشاکینکم پۆشی و پۆشاکینکی ترم راده‌کیشا .
 به‌نگه‌ی ئەم دێره : دووجار ووشه‌ی (ثوبٌ) به‌کار هاتوه به نه‌ناسراوی (نکره)
 چونکه مه‌به‌ست پینی جوړیټی (التنويع) ه ، وَاثَا دوو جوړ پۆشاکي پۆشی بوو .
 (۴) نایه‌تی ژماره (۱۲۰) ی سوره (الصافات) کورتی ماناکی { سَلَاو له‌سه‌ر پینغه‌مبهر ئیلیاس -
 علیه و الصلاه والسلام - بیټ } ووشه‌ی (اِلِ يَاسِيْنَ) له‌گه‌ل (اِلِ يَاس) یه‌ک شتن ، اعرابی ئەم
 نایه‌ته پیرۆزه به‌م شیوه‌یه‌یه : سَلَامٌ : مبتدا مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة ، و جاز الابتداء به
 مع انه نكرة لانه تضمن معنى الدعاء . على اِلِ يَاسِيْنَ : جار و مجرور متعلق بمحذوف خبر .
 (۵) لی‌رده‌دا (ما) به‌م شیوه‌یه اعراب ده‌کریت : نکره تامه مبني على السكون في محل رفع مبتدا
 و التقدير - شئ عظیم احسن زیداً - ، وه رسته‌ی (احسن زیداً) که پینکها‌توه له (فعل و فاعل
 و مفعول) في محل رفع خبر ، دواتر له بابته‌ی (التعجب) به تفصیل باس ده‌کریت - ان شاء الله .

سیازدههههه : ئەگەر لە جیبی ناویکی وەصف کراو دانیشتبیت وەکو (مؤمنٌ خیر من کافر)^(۱)

چاردههههههه : ئەگەر بچوکراو بیت(مصفر)^(۲) وەکو (رَجُلٌ عَدْنَا) چونکە بچوک کردنەوی ناو مانای وەصف کردنی تێدایە وەتقدیری جملەکش دەبیتە (رَجُلٌ حَقِيرٌ عَدْنَا)^(۳)

پانزدههههههه : ئەگەر مانای کورتکردنەوی شتیک لەسەر شتیک (الحصر) لە خوگریت وەکو (شَرُّ اَهْرَءَا نَابِ)^(۴) ، وشیءُ جاء بك (تقدیری ئەم دوو پرستەیه (ما اهرءَا نَابِ اِلَاشْرُ ، وما جاء بك اِلَاشْيُ) لەسەر یەکیک لە دوو قسەیی زانایان^(۵) ، وە لەسەر قسەیی دووهم تقدیرەکە دەبیتە (شَرُّ عَظِيمٌ اَهْرُ

(۱) لەم پرستەیدا ووشەیی (مؤمنٌ) نەناسراوە و بوو بە مبتدا چونکە صلەتە بۆ موصوفیکی حذف کراو و تقدیرەکەشی دەبیتە (عبدٌ مؤمنٌ) .

(۲) پیشتر باسی (تصغیر) مان کرد ، کە ووتمان ئەویە ناویک بچوک کریت بەوہی بکریتە سەر ورنی (فَعِيلٌ) .

(۳) لە زمانی عەرەبیدا تصغیر بۆ چەن مەبەستیک دەکریت یەکیک لەوانە سوو کردنی کەس و شتەکیە (التحقیر) . وەکو ئەم نمونەییە ئیترە ، دواتر لە بابەتەکانی کۆتاییدا باسی (تصغیر) و مەبەستەکانی بە تفصیل دەکریت - إن شاء الله

(۴) ئەمە یەکیکە لە پەندەکانی زمانی عەرەب و ماناکەیی (تەنھا شەڕو خراپەیک سەگەکی هینارەتە خەپەر وەرین) ئەم پەندە دەهینریتەو ، کاتیک هەست بە دەرکەوتنی نیشانەیی شەڕو خراپە بکریت (يضربُ في ظهور امارات الشر ومخايله) . لەم پرستەیدا ووشەیی (شرٌ) نکرەبوو بوو بە مبتدا چونکە مانای کورت هەلہاتن (الحصر) لە خوگریت و اتا : تەنھا شەڕو خراپەیک (هەر وەها پرستەیی (شئٌ جاء بك) ش بەهەمان شیوہ .

(۵) - دیارە زانایان نوو بۆچوونیان هەیه دەربارەیی رافەکردنی ئەم دوو پرستەیه : هەندیکیان دەلین ماناو تەقدیرەکەیی بەم شیوہییە (ما اهرءَا نَابِ اِلَاشْرُ) وە پرستەکی دیکەش (ما جاء بك اِلَاشْيُ) لەسەر ئەم رافەییە دەبیتە (حصر) کراو (محصور) .-

ذانا ب ، و شئ عظیم جاء بك) جا له سهر ئهم قسه یه یان ئهم نمونه یه^(۱)
 ده چینه ناو ئهو جوړه ی که دروست بوو مبتدا نکره بیټ مادام وه صف
 کراو بیټ^(۲) چونکه وه صف له وه گشتی تره که ئاشکرا یان نا ئاشکرا
 (مقدر) بیټ ، جا وه صفه که لیږده دا نادیار (مقدر) ه^(۳)

شازده هم : ئه گهر له دوا ی واوی حالیه وه^(۴) بیټ ، وه کو ووته ی شاعیر :
 ش ۵۶ / سَرینا ونجم قد اضاء ، فمذ بدا مُحیاكَ أَخْفَى ضوؤهُ كُلُّ شارقٍ^(۵)
 حه قده : ئه گهر عطف کراو بیټ بو سهری ناویکی ناسراو (معرفه) وه کو
 (زید ورجل قائمان)^(۶)

-هه نندیکیشیان ده لاین : مانا و تقدیره که ی بهم شیوه یه یه : (شر عظیم امر ذانا ب) وه
 پرسته ی دیکه ش (شئ عظیم جاء بك) له سهر ئهم راهیه ش ده بیټه جوړی وه صف
 کراو (موصوف) .

(۱) و انا نمونه ی (شر امر ذانا ب) و (شئ جاء بك) .

(۲) و انا له سهر ئهم قسه یه ده بیټه وه به جوړی چواره م .

(۳) و انا / وه صفی (عظیم) که حذف کراوه له هه ردوو پرسته ی (شی امر ذانا ب) و
 (شئ جاء بك) .

(۴) واوی حالی ئه وه یه که له دوا یه وه جمله دیت ، به وه ش ده ناسریته وه ئه گهر (إذ
 الظرفیة) له جیی دانریت ته واو و دروست ده بیټ ، دواتر له بابته ی (الحال) به
 تفصیل باسی ده که یان إن شاء الله .

(۵) مانای ئهم دپره بهم شیوه یه یه : شوو ره ویمان کرد له کاتیکدا ئه ستیره یه ک
 پووناکی ددها ، جا له کاته دا پوو خساری تو ده رکوت پرشنگی پوو خسارت هه موو
 پووناکیه کانی شارده وه . به لگه ی ئهم دپره شیعه ره : ووشه ی (نجم) نکره یه و بووه به
 مبتدا له بهر ئه وه ی له دوا ی واوی حالیه وه هاتوه .

(۶) له م پرسته یه دا (رجل) مبتدایه ی ناویکی نه ناسراوه به لام عطف کراوه ته سهری
 ناویکی ناسراو که (زید) ه .

ههژده : ئەگەر عطف کراو (معطوف) بیست بۆ سەر وەصف کراو (موصوف) یەک وەکو (تمیمی ورجل فی الدار)^(۱)

نۆزده : ئەگەر عطف کرابێتەوێه بۆ سەری ناویکی وەصف کراو (موصوف) وەکو (رجل و امرأة طويلة فی الدار)^(۲)

بیست : ئەگەر ناویکی نادیار (مبهم) بیست ، وەکو ووتەئێ ئیمزێلقەیس :

ش ٤٦ / مُرْسَعَةٌ بَيْنَ اَرْسَاعِهِ به عَسَمٌ يَبْتَغِي اَرْنَبًا^(۳)

بیست و یەک : ئەگەر بکەوێتە دواى وشەى (لولا)^(۴) وەکو ووتەئێ شاعیر :

ش ٤٧ / لولا اصطبَارٌ لا ودى كلُّ ذى مقَةٍ لَمَّا استقلَّتْ مطاياهُنَّ للظعن^(۵)

(۱) لەم پرستەیه شدا (رجل) مبتدایەو ناویکی نەناسراوە بەلام عطف کراوەتە سەر وەصف کراویک کە (تمیمی) ه.

(۲) لیڤرە شدا (رجل) مبتدایەو ناویکی نەناسراوە ، بەلام عطف کراوەتەوێه بۆ سەر ناویکی وەصف کراو کە بریتیه له (امرأة طويلة) .

(۳) مانای ئەم دێڤرە شیعەرە بەم شیۆهیهیه : زەمى پیاویک دەکات - ئەو نووشتە دەکاتە مەچەکی ، لە کاتیکیدا دەست و مەچەکی گێڤو گەوالەو بە دواى کەرویشک دا دەگەرێت - واتا پاشماوەی کەرویشک دەکاتە دەستی چونکە بیرو باوەڕیان وابوو کە جنۆکەکان نیزیکی کەرویشک ناکەونەوێه . بەلگەى ئەم دێڤرە شیعەرە : وشەى (مرسعة) مبتدایەو نکرێه چونکە بۆ کەسیکی نادیارەو بە نادیاریش باسی کردوێه .

(۴) لە زمانى عەرەبیدا (لولا) بۆ سى شت بەکار دێت : (ا) حرف امتناع لوجود واتا پوونەدانى شتیک لەبەر بوونی شتیکى تر . (ب) حرف عرض و تحضیض (هاندن و هەلنان) . (ج) حرف التویخ والتندیم (سەرکۆنە کردن و پەشیمان بوون) .

(۵) مانای ئەم دێڤرە شیعەرە بەم شیۆهیهیه : ئەگەر صەبر و ئارامى نەبوايه - لەسەر جیابوونەوێه له خۆشەویست - ئەوێه تیا دەچوو هەموو خاوەن خۆشەویستیهک - کاتیکی خۆشەویست بنەو بارى دەپینچایەوێه باریان دەرکرد . بەلگەى ئەم دێڤرە : وشەى (اصطبَارٌ) نەناسراو (نکره) یەو بووێه بە مبتدا چونکە له دواى (لولا) هاتوێه .

بیست و دوو : ئەگەر بکهوێته دوای حەرفی فای پاداشت (فاء الجزاء)^(۱)
 وەکو ووتەیان (إِنْ ذَهَبَ غَيْرُ فَعَيْرٍ فِي الرِّبَاطِ)^(۲)

بیست و سێ : ئەگەر لامی ابتداء بچیتە سەر ناوێه نەناسراوێه ، وەکو
 (لرجل قائم)^(۳)

بیست و چوار : ئەگەر لە دوای (کَم) ی^(۴) خەریهوه بیست ، وەکو ووتە ی :
 ش ٤٨ / كَمَ عَمَّةٌ لَكَ يَا جَرِيرٌ وَخَالَتُ فِدْعَاءُ قَدْ حَلَبْتُ عَلَيَّ عَشَارِي^(۵)

(۱) حەرفی (فاء) لە زمانی عەرەبیدا لە پروی ماناوه بۆ حەوت مانا بەکار دێت کە بریتین لە
 ل { (ا) حرف عطف. (ب) استئناف. (ج) رابط جواب الشرط. (و) سببي. (ه) تعليل. (و) زائد
 لتحسين اللفظ. (ز) فعل امر (ف) } جا ئەوێ ئیمە لێرەدا مەبەستمانە جوێ سێهەمە کە بۆ
 وەلامدانەوێ پاداشتی مەرجیک (جزاء جواب الشرط) .

(۲) ئەم پەستەیه پەندیگە لە پەندەکانی پێشینان (مَثَلٌ مِنَ الْأَمْثَالِ ، ماناکە ی { ئەگەر
 گوێ درێژیک بروت ئەوێ گوێدرێژیکێ تر بەستراوێتەر } ئەم پەندە بەکار دێت و وە
 دەهینرێتەر بۆ پارزبوون بە حازر و گوێنەدان بەوێ کە پۆشتوێ (يُضْرَبُ فِي الرِّضَا
 بِالْحَاضِرِ وَتَرَكَ الْغَائِبِ) . لەم پەندەدا ووشە ی (فَعَيْرٌ) ناوێکی نکرهیه و دەبیته مبتدا
 لەبەر ئەوێ لە دوا فای پاداشت و وەلامهوهیه .

(۳) لێرەدا (رجلٌ) ناوێکی نەناسراوێ و دروستە بیته مبتدا لەبەر ئەوێ لامی ابتدای
 چۆتە سەر ، لامی ابتدا بریتیه لەو لامی کە تەنها لە سەرەتای پەستوێ دێت و بۆ
 توکید کردن و بەهێزکردنی قسەکە .

(۴) ووشە ی (كَمَ) لە زمانی عەرەبیدا بۆ دوو مانا بەکار دێت (ا) پرسیارکردن (استفهامية) کە
 بۆ پرسیار کردن لە ژمارهیهکی نادیار بەکار دێت و مەبەست پێی دیاریکردنی پرسیار لێکراوێ .
 (ب) بۆ هەوال و خەردان (خبرية) کە بە مانای زۆر (کثیر) دێت وەکو ئەوێ ئێرە .

(۵) ماناو بەلگە ی ئەم دێرە شیعەرە : ئەم دێرە شیعەرە شیعری فەرزەدەقە کە قسە بە
 جریر دەکات و دەلیت : زۆر و پورو (عَمَّةٌ) میمکت (خاله) ههیه ئە ی جریر کە
 دەستیان گێر بووێ لەبەر ئەوێ حوشتەر دۆشی من بوون .

بەلگە ی ئەم دێرە : (عَمَّةٌ) مبتدایه و نکرهیه لەبەر ئەوێ لە دوای (کم) ی خەریهوه
 کە بە مانای — زۆر دێت — هاتووێ .

جا هندی له زانایان ئەمەیان^(۱) گەیاندۆتە سی و ئەوەندە شوین ، ئەوەی
 که من^(۲) باسە نەکرد لەو شوینانە بۆ خۆم لامداوه و باسە نەکردو ، چونکە
 دەگەرپێتەوه بۆ ئەوانەى که باسە کرد^(۳) ، یان راست و دروست نین .
 * باسی پێشکەوتنی خبر

۱۲۸- والأصلُ في الأخبار أن تؤخرا وجوزوا التقديمَ إذ لا ضرراً^(۴)
 یاساو بنچینه وایه که مبتدا له پیشهوه بیئت و خبریش له دوایهوه بیئت ،
 لهبەر ئەوەی خبر وەصفه له مانادا بۆیه شایانی دواکەوتنه وەکو وەصف^(۵) ،
 بەلام دروسته خبر پێشکەویت ئەگەر لیتیکچوون (اللبس) پوونهدات
 وەکو ئەوەی که دواتر پوونی دەکەینەوه ، کەواته دەلین (قائم زید^(۶)) ،
 وقائم^(۷) ابوه زید^(۷) ، وابوه منطلق زید^(۸) ، وفي الدار زید^(۹) ، وعندك عمر^(۱۰))

(۱) واکا : ئەو شتانەى وا دەکەن مبتدا نکره بیئت.

(۲) مەبەستى ئەوەیە له سی و ئەوەندەیه تەنها بیست و چواری باس کردو .

(۳) واکا ئەم سی و ئەوەندەیه زۆربەیان دەگەرپێتەوه بۆ ئەم بیست و چوارە حالەتەى باسی کردو .

(۴) پوختەى مانای ئەم دێرەى ئەلفیە بەم شیوایەیه : یاساو بنچینه له خبردا ئەوەیه
 که له دواى مبتداوه بیئت ، زانایان بە رهوار دروستیان داناو پێشکەوتنی خبر ، ئەگەر
 زەرەر و لیتیکچوون پوو نهدات بەو پێشکەوتنه .

(۵) واکا / وەصف و سیفەتى شتیک دەبیئت له دواى وەصف کراوه وه بیئت خبریش وایه .

(۶) لیژەدا (قائم) خبره و اسمی فاعلیشه کەواته جوړیکه له صفة بۆیه دروسته
 پێشکەویت چونکه ماناکەى دیارو ناشکرایه .

(۷) ئەصلى ئەم رستەیه بەم شیوایەیه (زید قائم ابوه) زید : مبتدا خبر . قائم : خبر
 مقدم مرفوع . ابو : فاعل ل(قائم) .

(۸) ئەصهلهکەى (زید منطلق ابوه) وەکو رستەکەى پێشووتر وایه .

(۹) لیژەدا (في الدار) جارو مجرور متعلق بمحذوف خبر مقدم . (زید) مبتدا مؤخر .

(۱۰) (عندك) ظرف مبني على الفتح متعلق بمحذوف خبر مقدم . (زید) مبتدا مؤخر . =

جا هندی له زانایان ووتویـانه که راو بوچوونی کوفیه‌کان له‌سه‌ر
 نه‌وه‌یه دروست نیه پیشکه‌وتنی ئه‌و خبره‌ی لای به‌صریکان جائزه
 پیشکه‌وئیت^(۱) به‌لام نه‌مه^(۲) قسه‌ی تئدایه، چونکه هندی‌ک له زانایان
 یه‌کده‌نگی به‌صریکان و کوفیه‌کانیان نه‌قل کردوه له‌سه‌ر دروستییتی (فی
 الدار زید)^(۳) که‌واته گئیرانه‌وه‌ی نادروستییتی^(۴) له کوفیکانه‌وه به‌ره‌هایی
 قسه‌یه‌کی راست نیه، به‌م شیوه‌یه ووتویانه هندی‌کیان، ئه‌مه‌ش^(۵)
 قسه‌و باس هله‌ده‌گرت و به‌لای به‌دروستی نازانان کوفیه‌کان
 پیشکه‌وتنی خبر له وینه‌ی (زید قائم، زید قام ابوه، زید ابوه
 منطلق)^(۶) وه راست نه‌وه‌یه که دروسته، چونکه هیچ ریگریه‌ک نیه له‌مه،
 بو ئه‌مه‌ش نامارزه‌ی کرد به وته‌ی (وجوزوا التقدیم إن لاضررا) که‌واته

-جا ابن عقیل پینچ نمونه‌ی هیناوه‌ته‌وه بو پیشکه‌وتنی خبر، یه‌کیکیان خبره‌کی
 مفرده و دوانیان جمله‌یه و دوانیشیان شبه جمله‌یه.

^(۱) واتا پیشکه‌وتنی خبر له وینه‌ی (قائم زید) و (قائم ابوه زید) و (فی الدار زید) و
 (عندک زید) له‌م پرستانه‌و هاوشیوه‌کانیان دروسته خبر پیشکه‌وئیت لای به‌صریکان
 به‌لام لای کوفیه‌کان دروست نیه.

^(۲) واتا / نه‌مه‌ی که هندی له زانایان ووتویانه کوفیکان ئه‌م جوړه پیشکه‌وتنه‌ی خبر
 به دروست نازانان: واتا: ابن عقیل ده‌لئیت: هندی له زانایان ده‌لئین لای کوفیه‌کان
 دروست نیه خبر پینش بکه‌وئیت له‌و پرستانه‌ی باس کران، دواتر ابن عقیل ده‌لئیت ئه‌م
 بوچوونه‌ش قسه‌ی تئدایه.

^(۳) له‌م پرسته‌یه‌دا (فی الدار) پیشکه‌وتتوره چونکه جارو مجروره.

^(۴) واتا / نادروستییتی پیشکه‌وتنی خبر به‌سه‌ر مبتدا.

^(۵) واتا / یه‌کده‌نگی زانایانی کوفه‌و بصره له‌سه‌ر دروستییتی (فی الدار زید).

^(۶) پوخته‌ی نه‌وه‌ی باسکرا نه‌وه‌یه: لای کوفیکان دروست نیه خبر پیشکه‌وئیت ئه‌گر خبره‌کی
 مفرد یان جمله بیئت به‌لام ئه‌گر خبر شبه جمله (جارو مجرور ظرف) بیئت نه‌وه دروسته، به‌لام
 لای به‌صریکان دروسته خبر پیشکه‌وئیت مادام لئینکچون پوو نه‌دات.

دهلیت : (قائم زید) وه له مهیه^(۱) قسهیان (مشنوءَ مَنْ یسْنُوك)^(۲) لیردها
مَنْ : مبتدایه منشوءَ : خبره و پیشکته وتوه ، ههروهه دروسته (قام ابوه
زید)^(۳) وهکو ووتهی شاعیر :

ش ۴۹ / قَدْ تَكَلَّتْ أُمُّهُ مَنْ كُنْتُ وَاحِدَهُ وَبَاتَ مَمْتَشِبًا فِي بُرْتُنِ الْأَسَدِ^(۴)
لیردها (مَنْ كُنْتُ وَاحِدَهُ)^(۵) مبتدایه و دواکه وتووه ، و رستهی (قد تكلت
أُمُّهُ) خبره و پیشکته وتووه ، ههروهه دروسته بلیت (أَبُوهُ مَنْطَلِقُ زَيْدٌ)^(۶) ،
ووتهی شاعیریش له مهیه^(۷)

(۱) واتا / پیشکته وتنی خبر نه گهر خبره که مفرد بیئت.

(۲) ئەم رستهیه یه کیکه لهو قسانهیه له عه ره به وه بیستراوه و مانا کهی (بوغزینراوه
ئهو کهسهی ده تبوغزینیت) ئەم رستهیه به لگهیه بو ئه وهی که دروسته خبر
پیشبکه ویت نه گهر مفرد بوو لیکچوونیش پروونه دات.

(۳) ئەمهش نمونهیه بو پیشکته وتنی خبر کاتیک خبره که جملهی فعلی بیئت.

(۴) مانای ئەم دیره شیعهه : بینگومان له دهستی دایکی چوره ئهو کهسهی تو هاو پرسی
ته نهایی بیئت و وه ده که ویتته چنگی شیر. واتا که سیک پشت به تو بیستیت تیا
ده چیت.

به لگهیه ئەم دیره : ئەم دیره به لگهیه بو پای به صرینکان که ده لین دروسته خبر
پیشبکه ویت ، لیردها جملهی (تكلت أُمُّهُ) جملهیه کی فعلیه و ده بیته خبری مقدم ، وه
(مَنْ) اسمی موصوله و له مخلی رفعی مبتدای مؤخر دایه. إعرابی تفصیلی دیره که له
کتیبه که دا - واتا له حاشیهی ابن عقیل دا که دانراوی (محمد محی الدین) ه - کراوه.

(۵) دیاره ته نها (مَنْ) مبتدایه و (کنت واحد) ده بیته صله بوئی.

(۶) لیردها (ابوه منطلق) خبره و پیشکته وتووه و جملهی اسمیه.

(۷) واتا / ئەم دیره ژماره (۵۰) یه به لگه و نمونهیه له سهر پیشکته وتنی خبر کاتیک
خبره کهی جملهی اسمی بیئت.

ش ۵۰ / إِلَى مَلِكٍ مَا أُمُّهُ مِنْ مُحَارِبٍ أَبُوهُ، وَلَا كَانَتْ كَلِيبَ تُصَاهِرَهُ^(۱)
 لیره‌دا ((أَبُوهُ)) مبتدایه و جمله‌ی ((مَا أُمُّهُ مِنْ مُحَارِبٍ)) خبره پیشکه‌وتوه.
 جا زانا ((الشریف أبو السعادات هبة الله بن الشجري^(۲))) یه‌کده‌نگی
 به‌صریکان و کوفیکانی نه‌قل کردوه ده‌بارهی دروستیتی پیشکه‌وتنی
 خبر نه‌گه‌ر جمله بیئت ، به‌لام بۆ چوونه‌که‌ی راست نیه، بیگومان پیشتر
 باسمان کرد که کوفیکان به‌دروستی نازانن.

**

**

**

* باسی نه و شوینانه‌ی که دروست نیه خبر پیشکه‌ویئت :

۱۲۹_ فَاَمْنَعُهُ حِينَ يَسْتَوِي الْجُرَّانَ عُرْفًا وَنُكْرًا ، عَادِمِي بَيَانَ

۱۳۰_ كَذَا إِذَا مَا الْفِعْلُ كَانَ الْخَبْرًا أَوْ قَصِدَ اسْتِعْمَالُهُ مُنْخَصِرًا

۱۳۱_ أَوْ كَانَ مُسْنَدًا لِذِي لَامٍ ابْتِدَاءً أَوْ لَزِمَ الصَّدْرَ كَمَنْ لِي مُنْجِدًا^(۳)

(۱) ئەم دێره شیعره شیعرى فەرەزده‌قه و مه‌دحى خه‌لیفه وه‌لیدی کورێ عبدالملك ده‌کات و ده‌لیت: هاتووم بۆ لای مه‌لیکێک که دایکی باوکی له هۆزى محارب نیه له‌گه‌ل هۆزى (کلیب)یشدا ژن و ژن خوازی نه‌کردوه .
 به‌لگه‌ی ئەم دێره: پیشکه‌وتنی خبر که جمله‌ی (مَا أُمُّهُ مِنْ مُحَارِبٍ) به‌سه‌ر مبتداه‌یدا که بریتیه له ((أَبُوهُ)).

(۲) ئەم زانایه ناوی ته‌واوی ((هبة الله بن علي بن محمد)) ناسراو به ((أبو السعادات)) و یه‌کیکه له پیشه‌وا ناوداره‌کانی زانسته‌کانی زمان و ئەده‌ب، سالی ۴۵۰ه‌ک له‌شاری بغداد له دایک بووه و سالی ۵۴۲ه‌ک له هه‌مان شار وه‌فاتی کردوه..

(۳) مانای ئەم سێ دێره‌ی ئەلفیه به‌ کورتی: (۱۲۹) دروست نیه‌ ریگه نه‌دراوه به پیشکه‌وتنی خبر کاتی که هه‌رکام له مبتداه‌و خبر وه‌کو یه‌ک و ابن له‌ پووی ناسراو بوون و نه‌ ناسراو بوون و هه‌یج به‌لگه‌و نیشانه‌یه‌کیش نه‌بیئت بۆ پوونکردنه‌وه‌و دیاریکردنی خبره‌که.
 (۱۳۰) هه‌روه‌ها دروست نیه‌ خبر پیشکه‌ویئت نه‌گه‌ر جمله‌ی فعلی بیئت ، هه‌روه‌ها دروست نیه‌ پیشکه‌ویئت نه‌گه‌ر کورت کراو و کوکراو (محصور) بیئت.-

دابەش دەبیّت _ خەبەر بە پێی پێشکەوتنی بەسەر مبتدا و دواکەوتنی _ بۆ سێ جۆر : جۆریک کە دروستە پێشکەوتن و دواکەوتنی ، کە پێشتر باسکرا^(۱) ، جۆریکی تریان پێویستە خەبەر دواکەوتن و دروست نە پێشکەوتن ، جۆریکی تریشیان پێویستە خەبەر پێشکەوتن ((واجب التقدیم)).

جا ئاماژەی کرد دانەر بەم چەند دێرە بۆ جۆری دوویم کە پێویستە خەبەر دواکەوتن و نابێت پێشکەوتن ، جا لێرەدا باسی پێنج شوێنی کرد : یەكەم : کاتیک هەر کام لە مبتدا و خەبەر ناسراو ((معرفة)) بن یان نەناسراو ((نکره)) بن و هەردووکیان بگونجین بۆ ئەوەی ببنە مبتدا و هیچ بەلگەو نیشانە یەکیش نەبێت بۆ جیاکردنەوهی مبتداکە ، وەکو ((زیدٌ اخوک، وأفضلٌ من زیدٍ أفضلٌ من عمرو^(۲))) لەم پرستەیه و هاو وینەکانیدا دروست نە خەبەر پێشکەوتن ، چونکە ئەگەر خەبەر پێشخەیت و بلییت ((اخوک زیدٌ ، وأفضلٌ من عمروٍ أفضلٌ من زیدٍ)) ئەوە پێشخراوە^(۳) دەبیته مبتدا و لە کاتیکدا تۆ دەتەوتن خەبەر بییت^(۴) ، ئەمە ئەگەر بەلگە نەبێت لەسەر پوونی و

- (۱۲۱) هەروەها دروست نە پێشکەوتن ئەگەر مبتداکە لامی ابتدای لەسەر بوو ، هەروەها ئەگەر مبتداکە لەو ناوانە بییت کە دەبییت لە سەرەتای پرستەوه بییت و نابێت دواکەون ، وەکو (مَنْ لِي مُجِدًّا) و اتا کێ فریاد رەسی منه؟ لەم پرستەیهدا (مَنْ) مبتدایە و اسمی استفهامە و دەبییت لەسەرەتای پرستەوه بییت و نابێت دواکەوتن.

^(۱) لە دێری ژمارە (۱۲۸) ی ئەلفیەدا باسکرا ، لە ووتەی ((وَجُزُوا التقدیم إذ لا ضرراً)).

^(۲) پرستەوهی ((زیدٌ اخوک)) هەردووکیان ناسراو (معرفة) ن ، بۆیە دروست نە خەبەر پێشکەوتن ، هەروەها پرستەوهی ((أفضلٌ من زیدٍ أفضلٌ من عمروٍ)) هەریەک لە مبتداکە ((أفضلٌ من زیدٍ)) لەگەڵ خەبەرکە ((أفضلٌ من عمروٍ)) هەردووکیان نەناسراو (نکره) ن.

^(۳) پێشخراو و اتا : (اخوک) لە نموونەی یەکه مداو (أفضلٌ من عمروٍ) لە نموونەی دوویمدا.

^(۴) و اتا / مەبەستت بییت (اخوک) و (أفضلٌ من عمروٍ) خەبەر بییت نە وەک مبتدا.

دیاری مبتدا و خبره که ، به لام ئەگەر بەلگه هەبێت لەسەر ئەوهی که پیشخراو خبرو مبتدا نیه ئەوه دروسته، وهکو ووتهی ((ابو یوسف ابو حنیفه ^(۱))) ئەوه دروسته خبره که _ که بریتیه له ابو حنیفه _ پیشکه ویت چونکه دهزانریت وه مه بهست ئەوهیه تشبیهی ابو یوسف بکهین به ابو حنیفه، نه وهک تشبیهی ابو حنیفه به ابو یوسف ، ههروهها وهکو ووتهی شاعیر :

ش ۵۱ / بَنُوْنَا بَنُوْ اَبْنَانِنَا، وَبَنَاتِنَا بَنُوْهُنَّ اَبْنَاءُ الرَّجَالِ الْاَبَاعِدِ (۲) .
 لیڕه دا ووتهی (بَنُوْنَا) خبرو پیشخراوه ، وه (بَنُوْ اَبْنَانِنَا) مبتدایه و دواخراوه ، چونکه مه بهست ئەوهیه پریار بدات به وهی که نه وهی نه وهکانیان وهکو نه وهکانیان وان ، نه وهک پریار دات به وهی نه وهکانیان وهکو نه وهی نه وهکانیان وان .

(۱) ئیمامی ابو (حنیفه) ناوی (النعمان بن ثابت) ه و یهکیکه له پیشه وایان و شه ر عزانانی ئیسلام و خاوهنی مذهبی حنه فیه و سالی ۱۵۰ ک کوچی دوا ی کردوه ، (ابو یوسف) یش فقی و خویندکاری ئیمامی ابو حنیفه یه و ناوی (یعقوب بن ابراهیم) ه و یه که م که سه که مذهبی حنه فی بلاو کردو ته وه و ناوبانگی (قاضی القضاة) ی لی نراوه و سالی ۱۸۲ ک له شاری بغداد کوچی دوا ی کردوه .

جا له م پرسته یه دا (ابو یوسف) مبتدایه و (ابو حنیفه) ش ده بیته خبر چونکه ده تته ویت بلئیت ابو یوسف وهکو ابو حنیفه وایه .

(۲) کورته ی مانای ئەم دیڕه : پۆله ی پۆله کانمان وهکو پۆله کانمان وان ، به لام نه وهی کچه کانمان پۆله ی پیاوانی بیگانه ن .

به لگه ی ئەم دیڕه : پیشکه و تنی خبره که بریتیه له (بَنُوْنَا) به سەر مبتدا که بریتیه له (بَنُوْ اَبْنَانِنَا) ههردوو کیشیان ناوی ناسراون جا ئەمه دروسته چونکه ده زانین شاعیر دهیه ویت بلئیت پۆله ی پۆله کانمان وهکو پۆله کانمان .

دوهم: ئەگەر خبرەکه فیعلیک بیئت و فاعیلەکهی جیناویکی نادیار بیئت که دەگەرپێتەوه بۆ مبتدایەکه وەکو (زید قام) لێرەدا فعلی قام و فاعله مقررەکهی خبرە بۆ (زید) وە دروست نیە پیشبکەویت ، بۆیە ناوتریت (قام زید) وە (زید) مبتدای دواخراو بیئت فعلەکهش (قام) خبری پیشخراو بیئت ' بەلکو (زید) دەبیته فاعلی قام ، جا لەم کاتەدا (۱) لەباسی مبتدایو خبر دەردەچیت و دەبیته باس و بابەتی فعل و فاعل ، بەلام ئەگەر فعلەکه (۲) فاعلهکهی ناویکی ئاشکرا (ظاهر) بوو _ وەکو (زید قام ابوه) دروستە پیشبکەویت و دەلیت (قام ابوه زید) پیشتر باسی خیلانی زانایانمان باسکرد (۳) ، هەرەها دروستە پیشبکەویت (۴) ئەگەر فعلەکه جیناویکی ئاشکرا (ضمیر بارزی مرفوع کردبیئت وەکو (الزیدان قاما) لێرەدا دروستە خبرەکه پیشخەیت و بلیت ، (قاما الزیدان) و (الزیدان) مبتدای مؤخر بیئت و (قاما) خبری مقدم بیئت ، بەلام کۆمەلی له زانایان ئەمەیان بە نادروست داناوه .

جا که ئەمەت (۵) زانی ئەوه بۆت دەردەکهویت که ووتەه دانەر (کذا إذا ما الفِعْلُ كَانَ الْخَبْرًا) مانای وایه هەر کاتیک خبر فعل بوو ئەوه بە رەهای (مطلقاً) دەبیئت دواکهویت و دروست نیە پیش کهویت ، بەلام وانیە بەلکو کاتیک واجبه دواکهویت ئەگەر فعلەکه جیناویکی نا دیاری مرفوع کرد بوو، وەکو باسکرا .

(۱) واتا کاتیک (قام زید) فعل و فاعل بن .

(۲) واتا / نەر فعلی دەبیته خبر .

(۳) له شرح و پراڤه‌ی دێری (۱۲۸) ی ئەلفه‌یه‌دا باسکرا .

(۴) واتا خبر پیشبکەویت .

(۵) واتا / ئەوه‌ی چ کاتیک دروستە فعل که دەبیته خبر پیش مبتدایەکه بکهویت و چ

کاتیک دروست نیە .

سیّ یه: نه‌گهر خبره‌که کورت هه‌لهاتبوو^(۱) له مبتداهه به هۆی حهرفی (إِنَّمَا) وهکو (إِنَّمَا زَيْدٌ قَائِمٌ) که یان به حهرفی (إِلَّا) هوه وهکو (مَا زَيْدٌ إِلَّا قَائِمٌ) نه‌مه‌یه مه‌به‌ست له وتهی ((أَوْ قُصِدَ اسْتِعْمَالُهُ مُتَّحَصِرًا)) که‌واته دروست نیه پیشکه‌وتنی (قَائِمٌ) به‌سه‌ر (زَيْدٌ) دا له‌و دوو نمونه‌یه ، به‌لام به شازی هاتووہ پیشکه‌وتن له‌گه‌ل (إِلَّا) دا ، وهکو وتهی شاعر :

ش ۵۲ / فَيَارَبُّ هَلْ إِلَّا بِكَ النَّصْرُ يُرْتَجَى عَلَيْهِمْ ؟ وَهَلْ إِلَّا عَلَيْكَ الْمَعُولُ^(۲)
 نه‌صلی نه‌م رسته‌یه (وَهَلْ الْمَعُولُ إِلَّا عَلَيْكَ) به‌لام خبره‌که‌ی پیشخستووہ .

چوارهم: نه‌گهر مبتداهه لامی ده‌ست پی‌کردن (ابتداء) ی له‌سه‌ر بوو وهکو (لَزَيْدٌ قَائِمٌ) نه‌مه‌ش ئاماژه‌ی بو‌کرا به وتهی (أَوْ كَانَ مُسْنَدًا لِذِي لَامٍ ابْتِدَاءً^(۳)) که‌واته دروست نیه پیشخستنی خبر به‌سه‌ر لامه‌که‌دا ، بو‌یه دروست نیه بلیت (قَائِمٌ لَزَيْدٌ) ، چونکه لامی ابتدا ده‌بی‌ت له‌سه‌ره‌تای رسته‌وه بی‌ت ، به‌لام به شازی هاتووہ پیشخستنی خبر به‌سه‌ر لامی ابتدا ، وهکو وتهی شاعر :

(۱) مه‌به‌ست له کورت هه‌لهاتن جی‌گیرکردنی شتی‌که بو شتی‌ک و لادانی له شتی تر .
 که پی‌ی ده‌وتریت (الحصر) جا له زمانی عه‌ره‌بی‌دا (حصر) به دوو حه‌رف ده‌کریت :
 اِنَّمَا ب_ (إِلَّا) کاتیک (نفی) له پیشی‌وه بی‌ت .

(۲) مانای نه‌م دی‌ره شی‌عه‌ره به کورتی : نه‌ی په‌روه‌ردگارم سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ری‌اندا ته‌نها له تو‌و چاره‌پروان ده‌کریت ؟ وه پشت به‌ستن ته‌نها به تو‌یه ؟

به‌لگه‌ی نه‌م دی‌ره : پیشکه‌وتنی خبری حصر کراوه به شازی له هه‌ردوو رسته‌ی (بِكَ النَّصْرُ) و (عَلَيْكَ الْمَعُولُ) نه‌مه شازه‌و پی‌چه‌وانه‌ی یاسایه‌و نه‌صله‌که‌ی (هَلْ يُرْتَجَى النَّصْرُ إِلَّا بِكَ) و (هَلْ الْمَعُولُ إِلَّا عَلَيْكَ)

^(۳) پیشتر مانای نه‌م دی‌رانه‌مان کرد ، جا وشه‌ی (مسند) زاراوه‌یه‌کی زانستی بلاغه‌یه مه‌به‌ست پی‌ی (پال‌دراوه) جا له زمانی عه‌ره‌بی‌دا به (خبر) و به (فعل) ده‌وتریت (المسند) و به (مبتدا) و به (فاعل) ده‌وتریت (المسند إليه) .

ش ۵۳ / خَالِي لِأُنْتِ ، وَمَنْ جَرِيرٌ خَالُهُ يَنْزِلُ الْعَلَاءَ وَيَكْرُمُ الْأَخْوَالَ^(۱)
 لیره‌دا (لأنت) مبتدایه و دواخراوه و (خالی) خبره و پیشخراوه .
 پینجهم: ئەگەر مبتدایه له و ناوانه بوو که ده‌بیت ته‌ن‌ها له‌سه‌ره‌تای پرسته‌وه
 بیت وه‌کو ناوه‌کانی پرسیار کردن (اسماء الإستفهام) .
 وه‌کو (مَنْ لِي مَنجدا) لیره‌دا مَنْ^(۲) : مبتدایه و ، و لی : خبره و ، منجداً :
 (حال) ه ، و دروست نیه پیشخستننی خبر به‌سه‌ر (مَنْ) دا و نالییت (لی مَنْ
 منجدا).

* باسی ئەو شوینانه‌ی که پیویسته خبر پیشکه‌ویت (مواضع تقديم الخبر
 وجوباً)

- ۱۳۲ _ وَنَحْوُ عِنْدِي دِرْهَمٌ وَلِي وَطْرٌ مُلْتَرَمٌ فِيهِ تَقَدُّمُ الْخَبَرِ .
 ۱۳۳ _ كَذَا إِذَا عَادَ عَلَيْهِ مُضْمَرٌ مِمَّا بِهِ عَنْهُ مُبَيَّنًا يُخْبَرُ .
 ۱۳۴ _ كَذَا إِذَا يَسْتَوْجِبُ التَّصْدِيرًا كَأَيْنَ مَنْ عَلِمْتُهُ نَصِيرًا .
 ۱۳۵ _ وَخَبَرُ الْمَحْضُورِ قَدَّمَ أَبَدًا كَمَا لَنَا إِلَّا اتِّبَاعُ أَحْمَدًا .^(۳)

(۱) کورته‌ی مانای ئەم دیره : بینگومان تو خالمی ، هر که سیش جریر خالی بیت ،
 ئەوه به‌دهست دینیت پیزو گه‌وره‌ی و پیزیش له خالوانی ده‌گرت .
 به‌لکه‌ی ئەم دیره : (خالی لأنت) لیره‌دا (خالی) خبره و پیشکه‌وتوه له کاتی‌کدا
 مبتدایه لامی ابتدای له‌سه‌ره ئەمه‌ش شازه‌و پیچه‌وانه‌ی یاسایه

(۲) إعرابی ته‌واوی (مَنْ) اسم استفهام مبني على السكون في محل رفع مبتدا .
^(۳) پوخته‌ی مانای ئەم چوار دیره‌ی ئەلفیه به‌م شیوه‌یه : (۱۳۲) له وینه‌ی (عندی
 دِرْهَمٌ) و اتا لامه دره‌میک و (لی وَطْرٌ) هه‌مه پیداو‌یستیه‌ک ، پیویسته پیشکه‌وتنی خبر
 _ و اتا ئەگەر خبر ظرف بوو وه‌کو (عندی) یان جار و مجرور بوو وه‌کو (لی) و
 مبتدایه‌شی ناویکی نه‌ناسراو بوو هیچ به‌لگه‌یه‌کیش نه‌بوو بۆ پیشکه‌وتنی .
 (۱۳۳) هه‌روه‌ها ئەگەر جیناویک لکا بیت به‌مبتدایه‌وه‌و بگه‌ریته‌وه بۆ به‌شیک له
 خبره‌که ، چونکه جیناویک ده‌بیت بگه‌ریته‌وه بۆ ناویک له پیش خوی .-

ئامارژه دهکات بهم چهند دێره بۆ جوۆری سییهم ، ئهویش بریتیه له پیشکهوتنی خبر به واجبی^(۱) ، جا دانهر باسی ئهوه دهکات که واجبه خبر پیشکهویت له چوار شویندا :

یهکه م : ئهگهر مبتدাকে نه ناسراو (نکره) بیئت و هیچ به لکه یه کیش نه بیئت بۆ دروستی^(۲) ته نهها پیشکهوتنی خبره که نه بیئت ، خبره که ش ظرف بیئت یان جارومجرور ، وهکو (عندک رجل^(۳)) ، و فی الدار امرأه^(۴) لیردها پیویسته خبر پیشکهویت و نابیئت بلییئت (رجل عندک) و نابیئت بلییئت (امرأة فی الدار) جا زانایانی نحوو هه موو عه ره بیهش یه کدهنگن له سه ر نادروستی ئه مه^(۵) ، بۆ ئه وهش ئامارژهی کرد به وتهی (وَنَحْوُ عُنْدِي دِرْهَمٌ، وَاِسَى وَطَرٌ

- (۱۲۴) ههروهها ئهگهر خبره که له ناوانه بوو که پیویسته له سه ره تای رسته وه بیئت وهکو (اِنَّ مَنْ عَلِمْتُهُ) وَاِتا (کوا ئه وه که سه ی من به پیشتیوانم ده زانی ؟) لیردها (اِنَّ) خبری مقدمه و (مَنْ) مبتدای مؤخره.

(۱۲۵) ههروهها پیشخه خبری کورت هه له اتوو بۆ شتیک وهکو (مَا لَنَا اِلَّا اِتِّبَاعُ اَخَدَ) وَاِتا (ئیمه ته نهها شوینی ریبازی پیغه مبه ر (ﷺ) ده که وین له م رسته یه دا (اِتِّبَاع) مبتدای مؤخره و (لَنَا) جارومجروره و متعلقه به حذف کراویک که خبره بۆ اتباع .
(۱) پیشتی باسی دوو جوۆره که ی ترمان کرد.

(۲) پیشتی له دێری (۱۲۵) ی ئه لفیهدا باس مان کرد دروست نیه مبتدا ناویکی نه ناسراو (نکره) بیئت مه گهر به لکه یه ک هه بیئت بیست و چوار به لکه شمان بۆ باس کرد، جا ئه گهر هیچ کام له و بیست و چواره نه بیئت ئه وه واجبه خبر پیشکهویت ئه گهر خبره که ظرف یان جارومجرور بیئت.

(۳) لیردها (رجل) نکره یه و دروست نیه ابتدای پیبکریت بۆیه دواکه وتوو.

(۴) فی الدار جارومجرور متعلق بمحذوف خبر مقدم . (امرأة) مبتدا مؤخر .

(۵) وَاِتا / ئه وه ی که دروست نیه نکره ببیته مبتدا به بی به لکه و پاساو.

دیڤه‌که^(۱) ، به‌لام ئەگەر ناوه نه‌ناسراوه مبتدایه به‌لگه‌ی هه‌بوو بۆ ده‌ستپێکردنی^(۲) ئەوه هه‌ردووکیان دروسته^(۳) ، وه‌کو (رجلٌ ظریفٌ عندي) و (عندي رجلٌ ظریفٌ)^(۴)

دوو ه م : ئەگەر مبتدایه له‌خۆی گرتبێت جیناویک که ئەو جیناوه ده‌گه‌رپێته‌وه بۆ شتی که له‌ خه‌ره‌که‌دا هاتوه ، وه‌کو (في الدار صاحبها) لێره‌دا صاحبها : مبتدایه و جیناوه‌که‌ی پێوه لکاوه ده‌گه‌رپێته‌وه بۆ (الدار) که به‌شیکه له‌ خه‌ره‌که^(۵) ، لێره‌دا دروست نیه خه‌ره‌که دواکه‌وێت وه‌کو (صاحبها في الدار) بۆ ئەوه‌ی نه‌گه‌رپێته‌وه جیناوه‌که بۆ شتی که دواکه‌وتوه له‌ وێژه‌و پله‌دا (لفظاً و رتبةً)^(۱).

جا ئەمه‌یه مه‌به‌ستی دانەر که فهرمووی (كَذَا إِذَا عَادَ عَلَيْهِ مُضْمَرٌ) دیڤه‌که واتا هه‌روه‌ها واجبه پێشکه‌وتنی خه‌ر کاتی که بگه‌رپێته‌وه جیناویک که ده‌گه‌رپێته‌وه بۆ خه‌ره لکاوه به‌ مبتدایه وه ، وه‌کو ئەوه‌ی ووتوبێتی : واجبه پێشکه‌وتنی خه‌ر ئەگەر بگه‌رپێته‌وه بۆی جیناویک که لکاوه به‌ مبتدایه وه ،

(۱) واتا دیڤی ژماره (۱۳۲) ی ئەلفیه .

(۲) پێشتر باسی (۲۴) به‌لگه‌مان کرد .

(۳) واتا / پێشکه‌وتن و دواکه‌وتنی خه‌ر دروسته .

(۴) له‌م رسته‌یه‌دا (رجلٌ) مبتدایه و نکه‌ریه به‌لام وه‌صفه‌کراو (موصوف) ه بۆیه دروسته بپێته‌ مبتدا .

(۵) چونکه (في الدار) پێکه‌وه ده‌بنه جاره و جاره هه‌ردووکیان (متعلق) ن به‌ حذف کراویک که ده‌بێته‌ خه‌ر .

(۶) مه‌به‌ست له‌ دواکه‌وتنی پله (رتبه) ی خه‌ر ئەوه‌یه که یاسا و ئەصل ئەوه‌یه خه‌ر له‌ دواوه بپێت ، وه مه‌به‌ست له‌ دواکه‌وتنی خه‌ر له (لفظ) دا ئەوه‌یه پێشی نه‌خه‌یت و بپه‌یه‌ته دواوه ، دیاره له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا جیناوه (الضمير) ده‌بێت بگه‌رپێته‌وه بۆ پێش خۆی و نایبیت بگه‌رپێته‌وه بۆ دوا‌ی خۆی .

ئەمەش^(۱) قسەو پراقەیی (ابن عصفور)^(۲) ه لە هەندی له کتیبەکانی دا ، بەلام راست و دروست نیە^(۳) چونکە جیناوەکە لە پستەیی (فی الدار صاحبها) دا دەگەریتەووە بۆ بەشیک له خەرەکە نەوێک بۆ خەرەکە ، کەواتە دەبیئت ناویکی مضای حذف کراو مقدر بکریت بۆ قسەکەیی دانەر کە ووتی (عاد علیە) تقدیرەکەیی (کذا إذا عاد علی ملبسە)^(۴) پاشان ئەو ناوە مضافە کە بریتییە لە ملبس _ حذف کراوەو (مضاف إلیه) کە بریتییە لە _ جیناوی (ه) _ لە جینی دانیشتوووە قسەکە بووە بە (کذا إذا عاد علیە) . هەرەها وەکو پستەیی (فی الدار صاحبها) وایە قسەیان (علی التمرۃ مثلها زیدا)^(۵) ، وە وەکو ووتەیی شاعیر کە دەلیت :

ش ۵۴ / اهابک إجلالاً ومآبک قدرۃً عَلَی، وَلَکِنْ مِلْءُ عَیْنِ حَبِیْبِهَا^(۱) .

^(۱) واتا / ئەوەی کە ئەو جیناوە دەگەریتەووە بۆ خەرەکە.
^(۲) ناوی تەواوی (علی بن مؤمن بن محمد بن علی) و سالی ۵۹۷هـ له دایک بووەو یەکیک بووە له زانا گەرەکانی زانستی نحو ، سالی ۶۶۹هـ کۆچی دواي کردووە.
^(۳) واتا پراڤەر لیکدانەووەی ابن عصفور کە دەلیت ئەو جیناوە لکارەیی مبتدایە دەگەریتەووە بۆ خبر تەواو نیە بەلکو دەگەریتەووە بۆ بەشیک له خبر وەکو ابن عقیل دەلیت.
^(۴) مەبەست ئەوەیە کە ابن مالک فەرمووی له دێری (۱۳۳) دا (ئەگەر جیناوە لکارەکە بە مبتدایە بگەریتەووە بۆ خەرەکە) بەلام دەبوو وتبای (بگەریتەووە بۆ بەشیک له خەرەکە) وەکو وتمان . ووشەیی (ملبس) واتا ئەوەی بەشیکە له خەرەکە و لەگەڵ خەرەکە دا تیکەڵاو بووە.

^(۵) ئەم پستەییە لە قسەکانی عەرەبەووە بیستراوە و ماناکەیی (بەسەر خورمایەکەووە هاو وینەیی خورماکە چەوری) لەم پستەییە دا خەرەکە پیشکەوتوووە و مبتدایە دواکەوتوووە چونکە مبتدایە جیناویکی پێووەیە کە دەگەریتەووە بۆ (التمرۃ).

^(۱) کورتەیی مانای ئەم دێرە: من له تۆ دەترسم لەبەر ئەوەی تۆ گەرەو خۆشەییستی لەلام نەوێک لەبەر ئەوەی تۆ دەسەلاتی منت هەبیئت ، چونکە خۆشەوییستی تۆ پر چاوانەو ئەوێش وای کردووە لیئت بترسم.

لیژدها (حَبِيبُهَا) مبتدایه و دواکه وتوره (ملء عین) خبره و پیش که وتوره ، دروست نیه دواکه ویت چونکه جیناوه لکاوه که به مبتدایه که بریتیه له (ها) _ نه گه پرتیه وه بۆ وشه ی (عین) ^(۱) که وشه ی عین به شیکه له خبره که ، جا نه گهر بلیت (حَبِيبُهَا مَكُ عین) نه وه جیناوه که ده گه پرتیه وه بۆ دوا ی خوی که دواکه وتوره له (لفظ و معنی) دا .

جا زانیان خیلایان هیه له دروستیتی رسته ی (ضَرَبَ غُلَامُهُ زِيدًا) ^(۲) له گه ل نه وه ی جیناوه که ده گه پرتیه وه بۆ دوا ی خوی که دواکه وتوره له لفظ و معنادا ' به لام خیلایان نیه _ نه وه نده ی من بزائم _ له نادروستیتی (صاحبها في الدار) که واته جیاوازی نیوان نه م دووانه ^(۳) چیه ؟ دیاره جیاوازییه که ناشکرایه ، نه گه ر وورد بیتیه وه ، جیاوازی نیوانیان نه وه یه له رسته ی (ضَرَبَ غُلَامُهُ زِيدًا) نه وه ی جیناوه که ی پیوه لکاوه و نه وه شی جیناوه که ی بۆ ده گه پرتیه وه هه ردووکیان هاوبه شن له وه ی یه ک (عامل) یان هیه ^(۴) ، به پیچه وانیه ی (في الدار صاحبها) که (عامل) ی نه وه ی جیناوه که ی پیوه لکاوه جیاوازه له عاملی نه وه ی جیناوه که ی بۆ ده گه پرتیه وه ^(۵) .

به لگه ی نه م دیژه : پیشکه وتنی خبره که (ملء عین) به سه ر مبتدایه (حَبِيبُهَا) .
^(۱) وشه ی (عین) که به مانای چار بیت نه وه (مؤنثی معنویه) بۆیه جیناوی (ها) ی به مؤنثی بۆ گه پراوه توره .

^(۲) له م رسته یه دا جیناوی (ه) ی لکاوه به (غُلَامُهُ) ده گه پرتیه وه بۆ (زیداً) که له لفظ و مانادا له دواوه یه .

^(۳) واتای رسته ی (في الدار صاحبها) و رسته ی (ضَرَبَ غُلَامُهُ زِيدًا) هه ردووکیان جیناوه (ضمیر) تیا یاندا ده گه پرتیه وه بۆ دوا ی خوی به لام یه که میان دروست نیه و دووه میان دروسته .

^(۴) واتا له رسته ی (ضَرَبَ غُلَامُهُ زِيدًا) عاملی (غلام) و (زیداً) بریتیه له فعلی (ضَرَبَ) واتا / ضرب عملی کردوه له (فاعل و مفعول به) دا .

^(۵) پیشتر له دیژه ی (۱۱۷) ی نه لفته دا باسی عاملی مبتدایه خبرمان کرد .

دروسته حذف کریت هه ریه که له مبتدا و خبر^(۱) ئەگەر بە لگه هه بیته له سهری^(۲) ، جا ئایا به جائزی^(۳) حذف ده کریت یان به واجبی^(۴) ، جا له م دوو دیره دا باسی حذف کردنی جائزی کردوه ، نمونهی حذف کردنی خبر نهوهیه که بوتریت (مَنْ عِنْدَكُمَا؟) و تۆش له وه لأمدا بلیت (زید) تقدیره کهی ده بیته (زید عِنْدَنَا) ههروهها وهکو ئەمه وایه^(۵) _ له سهر رایه که _ پستهی (خرجت فإِذَا السَّبْعُ) تقدیره کهی (فإِذَا السَّبْعُ حَاضِرٌ)^(۶) ، شاعیریش ووتویه تی :

ش ۵۵ - نَحْنُ بِمَا عِنْدَنَا ، وَأَنْتَ بِمَا عِنْدَكَ رَاضٍ ، وَالرَّأْيُ مُخْتَلِفٌ.^(۷)

- (۱۳۷) ههروهها له وه لأمی (زید چۆنه) بلی (نهخۆشه) ، لیره دا بی نیاز بووین له ووتنی (زید) چونکه زانراوه ، واتا ئەم دیره نمونه بوو بو حذف کردنی مبتدا و دیره پێشوو تریش نمونه بوو بو حذف کردنی خبر.

^(۱) واتا / یه کینکیان حذف ده کریت به لأم ههندی جار دروسته ههردووکیان حذف کریت ، وهکو له دواتر باسی دهکین.

^(۲) واتا / له سهر حذف کردنه.

^(۳) جائز نهوهیه ده توانی حذفی کهیت و ده توانی حذفی نه کهیت ' بو نمونه له وه لأمی پرسبیری (مَنْ عِنْدَكُمَا؟) دروسته بلیت (زید) و خبره کهی حذف کهیت و دروستیشه بلیت (زید عِنْدَنَا).

^(۴) حذف کردنی به واجبی نهوهیه دروست نیه باس کریت ، جا دواتر باسی ئەو شوینانه دهکین که واجبه خبر و مبتدا تیا یاندا حذف کریت .

^(۵) واتا حذف کردنی خبر.

^(۶) له م پسته یه دا له دواي (إِذَا) ی (الفجائیة) وه مبتدایه که هاتوهو خبره کهی حذف کراوه ، له سهر ئەو رایه که ده لیت (إِذَا الفجائیة) حه رفه و اسم نیه ، چونکه زانایان دوو پایان ههیه ده باره ی (إِذَا الفجائیة) هه ندیکیان ده لین : ظرفه ، هه ندیکیان ده لین حه رفه . جا ئەگەر لیره دا حرف بیته ئەوه (السبع) ده بیته مبتدا و خبره کهی حذف کراو.

^(۷) مانای ئەم دیره شیعره : نێمه به وهی هه مانه رازین و تۆش به وهی هه ته رازیت ،

راو بوچوونیش جیاوازه .-

تقدیره‌که‌ی (نحن بما عندنا راضون).

هه‌روه‌ها نمونه‌ی حذف کردنی مبتدا ئه‌وه‌یه کاتیك بوتریت (کیف زید؟) توش ده‌لیت (صحیح) و اتا (هو صحیح) جا دروسته هه‌ریه‌ک له مبتداو خبر باس‌که‌یت و حذفیان نه‌که‌یت و بلیت (زید عندنا ، وهو صحیح)^(۱).

هه‌روه‌ها وه‌کو فرمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا﴾^(۲) و اتا (من عمل صالحا فعمله لنفسه ، ومن أساء فإساءته عليها)^(۳)

وه ووتراوه : هه‌ندی جار هه‌ردووکیان _ و اتا مبتداو خبر _ حذف ده‌کرین ئه‌گه‌ر به‌لگه هه‌بیته له سه‌ریان ، وه‌کو فرمووده‌ی خوای گه‌وره : ﴿وَاللَّائِي يَئْسَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ

-به‌لگه‌ی ئه‌م دیره : (نحن بما عندنا) لیره‌دا (نحن) مبتدایه و خبره‌که‌ی حذف کراوه که‌بریتیه له (راضون) و اتا (نحن راضون).

^(۱) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه ئه‌و نمونه‌ی باسکران بۆ حذف کردنی خبر و حذف کردنی مبتدا حذف کردنیکی جائیزه وه‌کو باسمان کرد ، و اتا : ده‌توانین حذف کراو باس که‌یت و ده‌توانی باسی نه‌که‌یت و حذفی که‌یت.

^(۲) ئایه‌تی ژماره (۴۶) ی سوره‌تی (فصلت) کورته‌ی مانای ئایه‌ته‌که (هه‌رکه‌سی کاری چاکه بکات ئه‌وه کاره چاکه‌که‌ی و پاداشتی کاره‌که‌ی بۆ خوویه‌تی ، هه‌رکه‌سیکیش خراپه بکات زیانه‌که‌ی بۆ خوویه‌تی)

إعرابی ته‌واوی ئایه‌ته‌که به م شیویه : مَنْ : اسم شرط مبني على السكون في محل رفع مبتدا .

عَمِلَ : فعل ماضي مبني على الفتح ، و فاعله ضمير مستتر تقديره (هو) و (عمل) فعل الشرط .

صَالِحًا : مفعول به . و الجملة الفعلية (عمل صالحاً) في محل رفع خبر لـ (مَنْ) .

فَلِنَفْسِهِ : ف : رابطة لجواب الشرط . لنفسه : جارو مجرور متعلقان بمحذوف خبر

لمبتدا محذوف و التقدير (فعمله لنفسه) وهذا جواب الشرط . و إعراب (وَمَنْ أَسَاءَ

فَعَلَيْهَا) مثل الإعراب السابق أي مثل (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ).

^(۳) و اتا / له‌م ئایه‌ته پیروزه‌دا له هه‌ردوو پرسته‌که‌دا (مبتدا) حذف کراوه.

يَحِضُنَّ^(۱) وَاثَا (فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ)^(۲) ، جا لیڤه‌دا مبتداو خبره‌که حذف کراوه که بریتیه له (فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ) ، چونکه پیشتتر باسکراوه ، جا بویه پیکه‌وه حذف کراون چونکه له شوینی (مفرد) دان^(۳) ، ئه‌وه‌ی دیارو ناشکراش بیئت ئه‌وه‌یه که حذف کراو مفرده^(۴) و تقدیره‌که‌شی ده‌بیئته

(۱) ئایه‌تی ژماره (۴) ی سورته‌ی (الطلاق) کورتیه‌ی ماناکی (ئو ئافره‌تانه‌ی که بی هیوا ده‌بن له که‌وتنه‌ی حمیزه‌وه له ژناتان نه‌گه‌ر دوو دل بوون _ دهریاره‌ی زانینی عیده‌یان _ ئه‌وا عیده‌یان سی مانگه ، هه‌روه‌ها ئه‌وانه‌شی _ که‌له‌به‌ر مندالی _ هینشتا چه‌یزیان پیا نه‌هاتوه...) .
 إعرابی ته‌واوی ئه‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌ به‌م شیوه‌یه : وَاللَّائِي : و / حرف عطف . اللَّائِي : اسم موصول مبني في محل رفع مبتدا . يَنْسِنَ : فعل مضارع مبني على السكون لاتصاله بنون النسوة . ن : نون النسوة / ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل . و الجملة الفعلية (يَنْسِنَ) لا محل لها من الإعراب صلة الموصول . مِنَ الْمَحِيضِ : جار ومجرور متعلقان بـ (يَنْسِنَ) . مِنْ نِسَائِكُمْ : جار ومجرور متعلقان بحال من فاعل يَنْسِنَ . و نِسَاء : مضاف . كُمْ : ضمير متصل مبني في محل جر مضاف إليه . إِنْ : شرطية جازمة . ارْتَبْتُمْ : فعل ماضي مبني على السكون في محل جزم فعل الشرط . تُمْ : ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل . و الجملة الفعلية (إِنْ ارْتَبْتُمْ) في محل رفع خبر المبتدا . فَعِدَّتُهُنَّ : ف : رابطة لجواب الشرط . عِدَّة : مبتدا مرفوع وهو مضاف . (هُنَّ) في محل جر مضاف إليه . ثَلَاثَةَ : خبر مرفوع ، وهو مضاف . أَشْهُرٍ : مضاف إليه مجرور . وَاللَّائِي : و : حرف عطف . اللَّائِي : اسم موصول مبني في محل رفع مبتدا . لَمْ : حرف نفي و جزم و قلب . يَحِضُنَّ : فعل و فاعل . و الجملة الفعلية (يَحِضُنَّ) لا محل لها صلة الموصول . به‌لگه‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌ لیڤه‌دا _ وه‌کو ابن عقیل له شه‌رحه‌که‌دا ئاماژه‌ی پیکردوه‌ه _ بریتیه له حذف کردنی جمله‌یه‌کی اسمی که تقدیره‌که‌ی ده‌بیئته (فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ) چونکه پیشتتر باسکراوه .
 (۲) که‌واته ئه‌م رسته‌یه وه‌لامی رسته‌ی (وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ) ه‌یه .
 (۳) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه که جمله‌ی حذف‌کراوی (فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ) له جینی مفردیکه تقدیره‌که ده‌بیئته (کذالك) وه‌کو ابن عقیل باسی کردوه .
 (۴) که‌واته له‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌دا جمله حذف نه‌کراوه به‌لکو مفردیک که ده‌بیئته خبر حذف کراوه .

(وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ كَذَلِكَ) ^(۱) ، جا فهرموودهی (وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ) عطف
 کراوه ته وه بو سهر (وَاللَّائِي يَنْسَنَ) ، که واته باشتر وایه ^(۲) نمونه
 بهینریتته وه به وینهی (نعم) له وه لامی (ازید قائم؟) چونکه تقدیره که ده بیته
 (نعم زید قائم) ^(۳) .

* باسی ئه و شوینانهی که واجبه خبر تیا یاندا حذف کریت:

۱۳۸_ [وَبَعْدَ لَوْلَا غَالِبًا حَذْفُ الْخَبَرِ حَتْمٌ وَفِي نَصِّ يَمِينٍ إِذَا اسْتَقَرَّ
 ۱۳۹_ وَبَعْدَ وَارٍ عَيَّنْتَ مَفْهُومَ مَعْ كَمِثْلِ كُلِّ صَانِعٍ وَمَا صَنَعَ
 ۱۴۰_ وَقَبْلَ حَالٍ لَا يَكُونُ خَبْرًا عَنِ الَّذِي خَبَرَهُ قَدْ أُضْمِرًا
 ۱۴۱_ كَضَرْبِي الْعَبْدَ مُسَيِّئًا وَأَتَمَّ تَبْيِينِي الْحَقَّ مَنُوطًا بِالْحِكْمِ. ^(۴)

^(۱) واتا / ئه و نافرته تانهی که هیشتا حهیزیان پیا نه هاتوره ئه وانیش وان واتا وه کو
 ئه وانیه که پیشتر نایه ته که باسی کردون.

^(۲) مه بهست ئه وهیه که به لگه هینانه وه به و نایه ته پیروزه بو حذف کردنی مبتداو خبر
 ته و او نیه به لکو ته نها مفردیک حذف بووه که بریتیه له (کذک).

^(۳) که واته : لیژدها مبتداو خبر حذف کراون . ئه م نمونه یه گونجاوه بو هینانه وهی
 حذف کردنی مبتداو خبر له پرسته دا.

^(۴) کورتهی مانای ئه م چوار دیژه به م شیویه : (۱۳۸) له دواى حرفى (لولا) وه به
 زوری وایه خبری مبتدا حذف ده کریت به واجبی ، ههروه ها _ حذف کردنی خبر واجبه
 _ ئه گهر مبتدا که وشه یه که بیته ته نها بو سویند خواردن به کاریت .

(۱۳۹) ههروه ها _ حذف کردنی خبر واجبه _ له دواى (واو) یك كه بو له گه ل دا بوون
 (معیه) به کاریت وه کو نمونه ی (هه موو خاوه ن کاریک و کاره که ی) لیژدها (کل)
 مبتدایه و خبره که ی محذوفه که له دواى (واو) ی معیه وه حذف کراوه و تقدیره که ی (کل)
 صانع و صنعته مقرران) وه کو دواتر له شه رحه که دا پروون ده بیته وه .

(۱۴۰) ههروه ها _ حذف کردنی خبر واجبه _ ئه گهر مبتدا که مصدر بیته و له
 دوایه وه (حال) هاتیت و ئه و حاله شی نه گونجیت بو ئه وه ی بیته خبر .

پوختهی مانای ئەم چەند دێره ئەوهیه که خبر واجبه حذف کریت له چوار شویندا:

یهکهه: ئەگەر خبر بیئت بۆ مبتدایهک که له دواى (لولا) ^(۱) هوه هاتبیئت ، وهکو (لولا زید لا تیتک) ^(۲) ، تقدیری ئەم پرستیه (لولا زید موجود لا تیتک) جا خوی پاراست به ووتهی (غالباً) ^(۳) لهوهی که هاتووہ باس کردنی خبر له دواى (لولا) هوه بهشازی ، وهکو ووتهی :

ش ۵۶ / لَوْلَا أَبُوكَ وَلَوْلَا قَبْلَهُ عُمَرُ أَلْقَتْ إِلَيْكَ مَعْدًا بِالْمَقَالِيدِ ^(۴).

لیرهدا (عمر) مبتدایه و (قبله) خبره و پیشکه و توه .

جا ئەوهی که دانەر باسی کرد لهه کتیبهدا ^(۵) _ لهوهی که حذف کردنی خبر له دواى (لولا) هوه واجبه مهگەر به کهمی نهبیئت _ ئەوه راو بوچوونی ههندی له زانایانه ، راو بۆ چوونی دووه : ئەوهیه که حذف کردنی خبر له

- (۱۴۱) وهکو (لیدانم له بندهکه چونکه خراپه کار بوو) ههروهکو (تهواو ترین پوونکردنهوهه حهق وپراسته چونکه په یوهسته به حکمهت و داناییهوه).

^(۱) پیشتر باسمان کرد که حهرفی (لولا) بۆ سی شت به کاردیئت ، ئەوهی لیرهدا مهبهسته ئەوهیه که لولا بۆ پوونهدانى شتیکه له بهر بوونی شتیکی تر (حرف امتناع لوجود).

^(۲) إعرابی تهواوی ئەم پرستیه بهم شیوهیه : لولا : حرف امتناع لوجود مبني على السكون لا محل له من الإعراب. زيد : مبتدا مرفوع ، و خبره محذوف تقديره (موجود) لا تیتک : ل : واقعه فی جواب لولا . اتی : فعل ماضي مبني على السكون لاتصاله بقاء الفاعل . ت : ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل . ك : ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به.

^(۳) (غالباً) واتا به زۆری.

^(۴) مانای ئەم دێره بهم شیوهیه: ئەگەر باوکت نه بووایه و پیش ئەویش عومهری باپیرت نه بووایه ، ئەوه هه موو ئەوهی معد ملکهچ ده بوون بۆت . بهنگه (شاهد) ی ئەم دێره :

باس کردنی خبر له دواى (لولا) هوه به شازی.

^(۵) واتا / له کتیبی ئەلفیهدا.

دوای (لولا) هوه واجبه و نهگهر پرستهیهك هاتوو خبر تیایدا حذف نهكرابوو
 نهوه دهبیئت تاویل بكریئت^(۱) ، پراو بو چوونی سی یه م : نهوهیه كه خبر:یان
 بوونی گشتی و په‌هایه^(۲) ، یان بوونی تایبته^(۳) ، جا نهگهر مانای گشتی
 و په‌ها بیئت نهوه واجبه حذف کریئت وهكو (لولا زید لكان كذا) واتا : لولا
 زید موجود^(۴) ، به‌لام نهگهر ماناكه‌ی تایبته بیئت نهوه‌یان به‌لگه هیه له
 سه‌ر حذف كردنی یان به‌لگه نیه له‌سه‌ری ، جا نهگهر به‌لگه نه‌بیئت له‌سه‌ر
 حذف كردنی نهوه واجبه خبره‌كه باس کریئت وهكو (لولا زید
 محسنٌ إلیّ ما اتیت)^(۵) ، به‌لام نه‌گهر به‌لگه هیه‌یه
 له‌سه‌ری^(۶) نهوه دروسته‌یه باسکریئت و دروستیشه حذف کریئت وهكو

^(۱) تاویل : نهوهیه كه شت له مانای فاشكرا (ظاهر) هوه بریئت بو مانایه‌کی دوور تر ،
 جا نهگهر به‌لگه هیه‌یه بوی نهوه ده‌بیئه (تاویل صحیح) به‌لام نهگهر بی به‌لگه یاسا
 بیئت نهوه ده‌بیئه (تاویل فاسد).

^(۲) مه‌به‌ست له بوونی گشتی په‌ها (كون العام المطلق) نهوهیه كه خبره‌كه به (موجود)
 تقدیر کریئت ، دیاره (موجود) كه‌به‌مانای (بوون) دیت گشتی یه و تایبته نیه به
 حاله‌تیكه‌وه و په‌هایه.

^(۳) مه‌به‌ست له بوونی تایبته (كون المقید او الخاص) نهوهیه كه تقدیره‌كه واته
 تقدیری خبره‌كه به شتیکی تایبته ده‌کریئت وهكو (محسنٌ لهو پرسته‌ی هینراوه‌توه ،
 یان وهكو فه‌رموده‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) كه ده‌فه‌رموینت (لَوْلَا قَوْمُكَ حَدِيثُ عَهْدٍ بِالْكَفْرِ
 لَنَقَضْتُ الْكُفْبَةَ...)). لیره‌دا خبره‌كه بریتیه له (حَدِيثُ عَهْدٍ) كه بوونی شتیکی تایبته
 بویه حذف نه‌کراوه.

^(۴) له‌م پرسته‌یه تقدیری خبره‌كه به (موجود) ده‌کریئت بویه بوونیکی گشتی یه و تایبته
 نیه به حاله‌تیكه‌وه.

^(۵) لیره‌دا خبره‌كه بریتیه له (محسنٌ) كه مانایه‌کی تایبته بویه به پنی پای سنییه
 دروست نیه خبره‌كه حذف کریئت.

^(۶) واتا له‌سه‌ر خبره‌كه حذف کراوه‌که.

ئەوێ بو تریت : هل زيد محسنٌ إليك ؟ توش لـــــــه وه لامدا ده لیت : (لولا زيد له لکت) واتا (لولا زيد محسنٌ إلي) جا ئەتوانی خبره که حذف که یست و دهتوانی حذفی نه که یست و جیگیری که یست ، وه کو ووتە ی (أبي العلاء المعري) ^(۱) که ده لیت :

ش ۵۷ / يُذِيبُ الرُّعْبُ مِنْهُ كُلَّ عَضْبٍ فَلَوْلَا الْعِمْدُ يُمْسِكُهُ لَسَالَ ^(۲) .
 جا دانەر ئەم راو بو چوونه ی ^(۳) هه لێ ژاردوو له غهیری ئەم کتیبه دا .
شوینی دووم ^(۴) : ئەگەر مبه تداکه دهق بوو ^(۵) له سویند خوار دندا ،
 وه کو (لعمرک لأفعلن) ^(۱) تقدیره که ی (لعمرک قسمی) لێردا (عمرک) مبتدایه و
 قسمی : خبره بۆی و دروست نیه باسکریت و ده بیست حذف کریت .

^(۱) ابو العلاء ناوی ته وای (احمد بن عبدالله بن سليمان) و یه کیکه له شاعیرو
 فهیله سوفه گه ره کانی سه رده می عه باسیه کان سالی ۳۶۲ک له سوریا له دایک بووه و
 سالی ۴۴۹ک کۆچی دوا ی کردوو . جا شیعره کانی ابو العلاء نا کرینه به لگه (شاهد) ی
 نحوی چونکه شاعیری سه رده می عه باسیه کانه و ئەم دێره ی ئییره شی وه کو نموونه
 (تمثیل) هینراوه ته ره .

^(۲) ئەم دێره شیعره ماناکه ی : ئەتوینیته وه ترس له وه موو شمشیرێکی بپنده ' جا ئەگەر
 کیلانی شمشیره کان نه بوونایه نه ره هه موو شمشیره کانی دهتوانه وه به هیزی و توندی نه .

لێردا خبره که بریتیه له (یمسکه) باسکراوه چونکه بوونیکه تایبه ته ره هاو گشتی نیه .

^(۳) واتا / راو بو چوونی سی یه م ده رباره ی حذف کردنی خبری لولا .

^(۴) شوینی دووم له و چوار شوینه ی خبری تیدا حذف ده کریت به واجبی .

^(۵) مه به ست ئەوه یه نه و وشه یه ته نها بو سویند خوار دن به کار بیست وه کو (عمرک) .

^(۱) إعرابی ته وای ئەم پرسته یه به م شیوه یه : لعمرک : ل : موطنه للقسم . عمر : مبتدا
 مرفوع . وهو مضاف . ك : ضمیر متصل مبني في محل جر مضاف إليه ، و خبره
 محذوف تقدیره (قسمی) لأفعلن : ل : واقعة في جواب قسم . أفعل : فعل مضارع مبني
 على السكون لاتصاله بنون التوكيد ، و فاعله ضمير مستتر تقدیره (انا) . -

وه ووتـراوه : وهكو ئهـمه^(۱) وایه (یَمِیْنُ اللّٰهِ لِأَفْعَلَنْ) تقدیره‌که‌ی
 (یَمِیْنُ اللّٰهِ قَسْمِی) به‌لام ئه‌مه^(۲). مه‌رج نیه ، حذف کراوه‌که‌ی خبر بیئت
 به‌لکو دروسته حذف کراوه‌که مبتدا بیئت و تقدیره‌که‌شی (قَسْمِی یَمِیْنُ اللّٰهِ)
 به پیچه‌وانه‌ی (لَعْمَرَك) که بیگومان حذف کراوه‌که‌ی ده‌بیئت خبر بیئت ،
 چونکه (لَعْمَرَك) لامی ابتدای چۆته سه‌رو لامی ابتداهش ده‌چیته سه‌ر مبتدا.
 جا ئه‌گه‌ر مبتداکه ده‌ق نه‌بوو له‌سه‌ر سویند خواردن^(۳) ئه‌وه واجب نیه حذف کردنی
 خبره‌که وه‌کو (عَهْدُ اللّٰهِ لِأَفْعَلَنْ) تقدیره‌که‌ی (عَهْدُ اللّٰهِ عَلِیُّ)^(۴) لیره‌دا عهدُ اللّٰهِ : مبتدایه‌و
 عَلِیُّ^(۵) : خبره بوئی ، جا ده‌توانی ئه‌م خبره حذف که‌یت و ده‌توانی باسی که‌یت .

شوینی سی‌یه‌م : ئه‌گه‌ر له‌ دواى مبتداکه‌وه (واو) یك هات و ئه‌و واوه ته‌ن‌ها بو
 له‌گه‌ندا بوون (معیه) به‌کاربیئت وه‌کو (كُلُّ رَجُلٍ وَضِيعَتُهُ) لیره‌دا (كُلُّ) مبتدایه‌و
 (ضِيعَتُهُ) معطوفه بو سه‌ر (كل) و خبره‌که‌شی^(۱) حذف کراوه‌و تقدیره‌که‌ی (كُلُّ
 رَجُلٍ وَضِيعَتُهُ مَقْتَرَان) دياره خبره‌که‌شی له‌ دواى واوى معیته‌که‌ره داده‌نریت .

=مانای ئه‌م پرسته‌یه ده‌بیته (به‌گیانت قه‌سه‌م) دياره ئه‌م سویند خواردنه به‌پینی
 فه‌رموده صحیحه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوشه‌ویستمان (ﷺ) حه‌رامه‌و دروست نیه.

(۱) واتا وه‌کو (لَعْمَرَك) وایه.

(۲) واته : (یَمِیْنُ اللّٰهِ).

(۳) واتا ووشه‌یه‌ک بیئت که بگو‌بجیئت بو سویند خواردن و بو‌غیبری سویند خواردنیش.

(۴) ووشه‌ی (عهد اللّٰهِ) واتا (به‌یمانی خوا) تاوه‌کو (لأَفْعَلَنْ) له‌ دوایه‌وه نه‌بیئت ئه‌وه سویند نیه.

(۵) دياره (علی) جاروم‌جوروره و متعلقه به حذف کراویك که ئه‌و حذف کراوه خبره ،

وه‌کو له‌ دپیری ژماره (۱۲۲)ی ئه‌لفیه‌دا باسکرا.

(۱) واتا خبری (كُلُّ) حذف کراوه.

(۲) إعرابی ته‌واوی ئه‌م پرسته‌یه : كلُّ : مبتدا مرفوع ، وهو مضاف . رجل : مضاف

إلیه مجرور . و : حرف عطف للمعیه . ضِيعَتُهُ : اسم معطوف علی (كل) . مَقْتَرَان :

خبر مرفوع و علامه رفعه الالف لانه مثنی.

وه ووتراوه : ئەم پرستەیه ^(۱) پیویستی به تقدیرکردنی خبر نیه چونکه مانای (كلُّ رجلٍ وضيعته) واتا هه موو كه سێك له گهڵ ئیش و كارو پیشه که یادیه (كلُّ رجلٍ مع ضيعته) ، ئەمەش قسه و پرستەیه کی تهواوه و پیویستی به تقدیرکردنی خبر نیه ، ئەم رایه ی ههلبژاردوه (ابن عصفور) ^(۲) له کتیبی (شرح الإيضاح) دا .

به لām ئەگەر واوه که دهق نه بوو له سهه (معیه) ^(۳) ئەوه واجب نیه حذف کردنی خبره که وهکو (زید و عمرو قائمان) ^(۴) .

شوینی چوارهم : ئەگەر مبتداهه (مصدر) ^(۵) بیّت و له دوایه وه (حال) ^(۱) هاتیبیت و ئەو حالهش نه گونجیّت بو ئەوه ی ببیته خبر ، ئەوه واجبە خبره که حذف کریّت چونکه حاله که جیی دهگریّت ، ئەوهش وهکو (ضربی العبد مسیناً) لیره دا : مبتدایه و العبد : معمولی ضربی ^(۶) ، و مسیناً : حاله و

^(۱) واتا : پرستە ی (كل رجل و ضيعته).

^(۲) ناوی تهواوی (ابن عصفور) : (علي بن مؤمن بن محمد) هو سالی ۵۹۷ هـ له دایک بووه و سالی ۶۶۹ هـ کۆچی دوا ی کردوه.

^(۳) واتا : ئەگەر بۆ (معیه) و بۆ شتی تریش بیّت وهکو هاوبهشی (التشريك) کردن بۆ نمونه.

^(۴) لیره دا (قائمان) خبره و حذف نه کراوه چونکه واوه که بۆ معیه نیه به لکو بۆ به شداری کردنی ههردووکیانه له حوکمه که دا.

^(۵) (مصدر) که به کوردی ده بیته چاووگ بریتیه له (الحدث المجرد عن الزمان) واتا مانایه که خالیه له کات . جا بابته ی مصدر بابته یکی گرنه که له پرزمانی زمانی عه ره بیدا به تفصیل له زانستی (الصرف) دا ده خویندیت.

^(۶) (حال) یه کیکه له و ناوانه ی که پێیان دهوتریّت (المنصوبات) که دواتر له بابته کانی داهاتوودا به تفصیل باس ده کریّت _ إنشالله تعالی - .

^(۷) چونکه (ضرب) مصدره و عملی فعل دهکات و پیویستی به فاعل و مفعول به هیه ، جا جیناوی لکاوی (ي) له مانادا فاعلی (ضرب) و (العبد) ده بیته مفعول به بۆ (ضرب).

جیی خبری گرتوووه ، خبره‌کەش حذف کراوه به واجبی و تقدیره‌کەشی (ضربی العبد إذا کان مسیناً) ئەگەر مەبەستت داهاتوو (الاستقبال) ^(۱) بیئت ، بەلام ئەگەر مەبەستت رابردوو بیئت ئەوه تقدیره‌کەشی دەبیئتە (ضربی العبد إذا کان مسیناً) کەواتە مسیناً: حاله له جیناوی شاراووی فعلی (کان) که وشەشی (العبد) تەفسیری ئەو جیناوه دەکات وه (إذا کان) یان (إذا کان) دەبیئتە ئاوه‌لفرمانی کاتی (ظرف زمان) و له جیی خبره‌کەیه.

جا دانەر ئاگاداری دا به ووتەشی (وقبل حال) بو ئەوهی که بیگومان خبره حذف کراوه‌که داده‌نریت له پیش حاله‌کەوه ئەو حاله‌ی که جیی خبر ده‌گریت وه‌کو باسکرا. هه‌روه‌ها خۆی پاراست به ووتەشی (لا یكون خبراً) ^(۲) له و جوړه حاله‌ی که ده‌گونجیت بیئتە خبر بو ئەو مەبتدایه‌ی باسکرا ^(۳) ، وه‌کو ئەوه‌ی گێڕایه‌تی‌ه‌وه _ ئەخفەش _ په‌حمەتی خۆای لیبیئت _ له قسه‌ی عه‌ره‌به‌وه (زید قائماً) لیژهدا زید : مەبتدایه‌و خبره‌کەشی حذف کراوه و تقدیره‌کەشی دەبیئتە (ثَبَّتَ قائماً) ^(۴) جا ئەم حاله گونجاوه بو ئەوه‌ی بیئتە خبرو ده‌لییئت (زید قائم) کەواته خبر لیژهدا واجب نیه حذف کردنی ^(۵) ، به

^(۱) چونکه (إذا) ظرفه و بو داهاتوو (الإستقبال) به‌کاردیئت ، به‌لام (إذا) ظرفه و بو رابردوو (ماضي) به‌کاردیئت.

^(۲) مەبەست ووتەشی ابن مالکه له دێری (۱۴۰) ی ئەلفیه.

^(۳) واتا : مەبتدایه‌ک که مصدر بیئت و له دوایه‌وه (حال) باسکرا بیئت.

^(۴) کەواته (ثَبَّتَ) فعل و فاعله دەبیئتە جمله‌ی فعلی و له محلی رفعی خبر دایه و. (قائماً) دەبیئتە حال بو فعلی (ثَبَّتَ).

^(۵) چونکه ده‌گونجیت بلئی (زید قائم) واتا ناوی (قائم) گونجاوه بو ئەوه‌ی بیئتە حال و گونجاویشه بو ئەوه‌ی بیئتە خبر.

یهکهم : سیفہ تیک کہ دابرا بیئت له إعرابدا له
پیش خوی^(۱) بؤ مدح کردن وهکو (مررتُ بـزیدِ الکریم)^(۲)
یان بؤ زهم کردن وهکو (مررتُ بـزیدِ الخبیث)^(۳) ، یان بؤ بهزه‌ی پیا هاتنه وه
وهکو (مررتُ بـزیدِ المسکین)^(۴) لهم نمونانه و هاوشیوه کانیاندا مبتدا حذف
کراوه به واجبی و تقدیره که یان (هو الکریم، وهو الخبیث، وهو المسکین).

شوینی دووه : نه‌گه تاییهت کراو (مخصوص) ی (نعم) و (بنس)^(۵) بیئت
وهکو (نعم الرجلُ زیدُ)^(۶) و بنس الرجلُ عمروٌ لیردها زیدُ و عمروٌ : ده‌بنه

(۱) چونکه سیفہت (النعته) جوریکه له (التوابع) و اتا ئه ناوانه‌ی که پیش خویان
ده‌کون له إعرابدا ، به‌لام سیفہت هندی جار دروسته له پیش خوی دابریت وهکو ئه
نمونانه‌ی باس ده‌کرین.

(۲) إعرابی ته‌واوی ئه‌م پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه : مررتُ: فعل و فاعله بـزیدُ جار و مجروره
و الکریمُ : خبر مبتدا محذوف و جویاً تقدیره (هو الکریم) . جا مه‌بست له‌م (نعت) ه
له‌م پرسته‌یه مدح کردنی زیده.

(۳) له‌م پرسته‌یه‌ش (الخبیثُ) سیفہته و بؤ زهم‌کردن به‌کاردیئت و إعرابه‌که‌شی وهکو
پیش‌ووتر وایه.

(۴) لیردها (المسکینُ) سیفہته و بؤ بهزه‌یی پیندا هاتن (الترحم) به‌کارهاتووه و
إعرابه‌که‌شی دیاره.

(۵) له‌م زمانی عه‌ره‌بیدا به‌ فعلی (نعم) و (بنس) ده‌وتریئت (فعلی مدح و ذم) جا دیاره له
مدح کردندا که‌سیک تاییهت ده‌کریئت به‌و مدحو پینی ده‌وتریئت (مخصوص بالمدح)
ه‌روه‌ها له‌م همیشه‌دا پینی ده‌وتریئت (مخصوص بالذم) له‌م باسه‌کانی داهاتوودا به
تفصیل باس ده‌کریئت إنشاللة.

(۶) إعرابی ته‌واوی ئه‌م پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه : نعم : فعل ماضی مبني على الفتح
لإنشاء المدح . الرجلُ : فاعل مرفوع . زیدُ : خبر لمبتدا محذوف ، و يجوز أن تعرب
جملة (نعم الرجل) في محل رفع خبر مقدم . و زیدُ : مبتدا مؤخر.

خبر بؤ مبتدایه کی محذوف که نابیت باسکریت و تقدیره که شی (هو زید) و اتا مدهح کراو (زید) ه (و هو عمرو) و اتا زه مکراو (عمرو) ه .

شوینی سی یه : نه وهیه که گیرایه تیه وه (فارسی) ^(۱) له قسه ی عه ره به وه (فی ذمتی لأفعلن) لیله دا فی ذمتی خبره بؤ مبتدایه کی محذوف که واجبه حذف کردنی و تقدیره که شی ده بیته (فی ذمتی یمن) ^(۲) مهروه ها هاوشیوه ی نه م پرسته یه ش ^(۳) ، که نه ویش بریتیه له وه ی که خبر تییدا راسته و خو بؤ سویند خواردن به کار دیت .

شوینی چواره م : نه گهر خبره که مصدریک بیت له جیی فعل دانشت بیت ^(۴) ، وه کو (صبر جمیل) تقدیره که ی (صبری صبر جمیل) که واته صبری: مبتدایه و .

صبر جمیل: خبریتی ^(۵) ، به لام مبتدا که حذف کراوه که بریتیه له (صبری) به واجبی .

**

**

**

^(۱) مه بهست پیی زانیانی ناودار (حسن بن احمد بن عبدالغفار الفارسی) یه که پیشتر باسمان کرد .

^(۲) و اتا : یمن : مبتدایه کی حذف کراوه و دواکه و تووه چونکه نه ناسراوه .

^(۳) و اتا پرسته ی (فی ذمتی لأفعلن) .

^(۴) مه بهست نه وهیه له جیاتی نه وه ی فعل باسکه ییت مصدره که ی باس ده که ییت ، و اتا : (صبر) له جیی (اصبر) ه .

^(۵) دیاره صبر : خبر قو جمیل : صفته .

* باسی فره خه بهری (تعدد الخبر)

۱۴۲_ وَأَخْبَرُوا بِأَثْنَيْنِ أَوْ بِأَكْثَرٍ عَنْ وَاحِدٍ كَهُمْ سَرَاةً شُعْرًا^(۱).

زانایانی نحو خیلایان ههیه دهر باره‌ی دروستیتی فره خبری بۆ یه‌ک مبتدا به‌بیّ حه‌رفی عطف وه‌کو (زید قائم ضاحک) هه‌ندیکیان له‌وانه دانهر^(۲) پییان وایه دروسته ، جا ئه‌گهر ئه‌و دوو خبره له مانادا یه‌ک بن^(۳) ، وه‌کو (هذا حلوّ حامض)^(۴) واتا مززه ، یان یه‌ک نه‌بن وه‌کو نمونه‌ی یه‌که‌م^(۵) ، به‌لام هه‌ندیکی تریان پییان وایه فره خبری دروست نیه مه‌گهر هه‌ردوو خبره‌که له مانادا یه‌ک بن ، به‌لام ئه‌گهر له مانادا یه‌ک نه‌بن ئه‌و کات پیویسته حه‌رفی عطف بکریته نیوانیان ، جا ئه‌گهر له زمانی عه‌ره‌بیدا شتیکی وا هات^(۶) به‌بیّ حه‌رفی عطف ئه‌وه ده‌بیّت بۆ خبری دووم مبتدایه‌کی نادیار دابنریّت، وه‌کو فه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ^(۷)﴾ وه‌وه وه‌کو ووته‌ی شاعیر :

(۱) پوخته‌ی مانای ئه‌م دپژه‌ی ئه‌لفیه : دروسته خه‌به‌ر دان له‌یه‌ک مبتدا به‌ دوو خبر یان زیاتر وه‌کو (ئه‌وان به‌ریزن و شاعیرن) له‌م پرسته‌یه (هم) مبتدایه‌و (سراة) و (شعراء) دوو خبرن بۆی.

(۲) واتا : ابن مالک.

(۳) واتا : به‌ هه‌ردوو خبره‌که‌وه یه‌ک مانایان هه‌بیّت.

(۴) له‌م پرسته‌یه‌دا (هذا) فی محل رفع مبتدا . حلوّ حامض : ده‌بنه دوو خبر بۆ (هذا).

(۵) نمونه‌ی یه‌که‌م واتا : (زید قائم ضاحک) که هه‌ردوو خبره‌که جیاوازن.

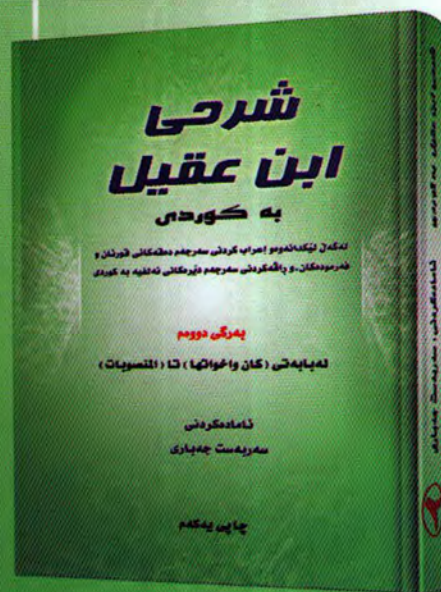
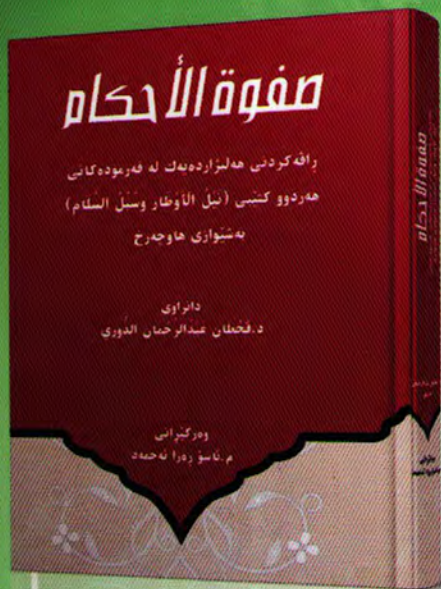
(۶) واتا دوو خبریان زیاتر به‌ دوا‌ی یه‌ک مبتدا دا هاتن.

(۷) ئایه‌تی (۱۴ و ۱۵) ی سوره‌تی (البروج) . کورته‌ی مانا‌که‌ی (هه‌ر ئه‌وه لیخوشبووی خاوه‌نی خو‌شه‌ویستی بۆ به‌نده‌کانی ، وه‌ خاوه‌نی عه‌رش و به‌رزو پایه‌داره). اعرابی ته‌واوی ئه‌م دوو ئایه‌ته : وَهُوَ : و حرف عطف . هُوَ : ضمیر منفصل مبني فی محل

دروستی ئەمە^(۱) بە زۆری ، وەکو فەرموودەى خواى گەورە ﴿فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى﴾^(۲) بە دروستیان زانیوه (تَسْعَى) ببیتە خبرى دووهم ، بەلام مەرج نیه چونکە دەگونجیت حال بێت.^(۳)

تێبینی : لیژەدا کۆتایی بە بەشی یەكەمی کتێبه‌که هات
إن شاء الله-بەشی دووهم له بابەتی (كان وأخواتها) دەست پێدە دەکەین

(۱) واتا : دروستی ئەوەی که درو خبر مەبیت یەکیکیان مفرد بێت و ئەوی تریان جملە بێت.
 (۲) نایەتی ژماره (۲۰) ی سورەتی (طه) کورتەى ماناکەى (کتوپر _ گۆچانەکەى پیغەمبەر موسی علیه الصلاة و السلام_ بوو بە ماریک و بە خیرای دەپوشت) اعرابی تەواوی ئەم نایەتە بەم شیۆهیه :فَإِذَا : فَ : استثنائية . إِذَا : ظرفية زمانية غير جازمة . هِيَ : ضمير منفصل مبني في محل رفع مبتدا . حَيَّةٌ : خبر مرفوع . تَسْعَى : فعل مضارع مرفوع و علامة رفعه الضمة المقدرة على الألف للتعذر . و فاعله ضمير مستتر تقديره (هي) . و الجملة الفعلية (تَسْعَى) خبر ثانٍ عند بعض العلماء ، و عند جمهور النحاة (تَسْعَى) في محل نصب حال .
 (۳) چونکە (حال) دەکریت جملەى فعلى بێت ، وەکو له باسه‌کانی داها‌توودا باس دەکریت.

خوینەری بەرێز:

ئەم کتیبە یەکیکە ئەمە و سوعە گەرەکانی زانستی برێزمانی عەرەبی، و ئەجیەانی ئیسلامیدا بە ناویانگە وەرگێراوتە سەر زۆریک ئەزمانەکان، بۆیە بەندەش بە پێویستەم زاننی دەقی کتیبەکە دوو بەشە و ئەقیە ی ابن مالک، شەرح و پراگەکی ((ابن عقیل)) وەکو خۆی وەرگێرمە سەر زمانی کوردی، ئەگەر دانانی پەراوێز و پووێژکردنەوی زیاتر ئەکات و شۆینی پێویست ئە پەراوێزی هەموو لاپەرەکاندا، تۆی بەرێزیش پێویستە بەوردی بیخوینیتە وەو هەوڵ دەی ئێی حانی بی، بۆ سوودمەنبوون ئێی.

خوای گەرە بەختە وەرو سەرفرازی دنیاو دواپۆژمان بکات